Державний заклад «Одеський Національний педагогічний університет»
Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОДЕЛАН МАРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378.147:37.091.12.36-051

ДИСЕРТАЦІЯ

ФОРМУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З ВУЛИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

13.00.05 – соціальна педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ М. В. Боделан

Науковий керівник: Корнещук Вікторія Вікторівна,, доктор педагогічних наук, професор.

Одеса – 2018

Умань – 2018

АНОТАЦІЯ

Боделан М. В. Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 «Соціальна педагогіка». – Одеський національний політехнічний університет, Одеса, 2018. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2018.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що: *вперше* теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи (фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи; організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції; набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи; мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах); розроблено та апробовано структурно-функціональну модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки; розкрито сутність феномену «функціональна компетентність майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи» та визначено його структуру, до якої віднесено технологічну, інтерактивну, міждисциплінарну компетенції і компетенцію успішності; визначено критерії («усвідомленість – неусвідомленість знань», «гнучкість – ригідність умінь» та «усталеність – неусталеність прояву особистісних і професійно важливих якостей») і показники функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; схарактеризовано рівні (достатній, середній, низький) її сформованості; *уточнено* сутність понять «вулична соціальна робота», «вуличний соціальний працівник», «клієнт вуличної соціальної роботи», «професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до

вуличної соціальної роботи»; *подальшого розвитку набули* зміст, форми, методи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці методики діагностування рівнів сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; робочої навчальної програми зі спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика», лекційних, практичних, тренінгових занять для його проведення.

Основні положення та висновки дисертації можуть бути використані науково-педагогічними працівниками у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти, а також у процесі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників соціальних служб.

В дисертації розкрито сутність феномена «функціональна компетентність майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи», що є якісною характеристикою, заснованою на професійних знаннях, уміннях, навичках, професійно важливих та особистісних якостях фахівця, які відображають поліфункціональність його професійної діяльності і забезпечують ефективне виконання функціонально-посадових обов’язків в зоні відповідальності. Структуру функціональної компетентності майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи утворюють технологічна, інтерактивна, міждисциплінарна компетенції, а також компетенція успішності. Так, *технологічна компетенція* передбачає обізнаність із соціальною роботою як професійною діяльністю, сутністю та специфікою вуличної соціальної роботи та її клієнтів, функціями вуличної соціальної роботи; дотримання моральних норм, етики, законодавчої бази соціальної роботи; володіння її технологіями і методами. *Інтерактивна компетенція* зумовлена необхідністю встановлювати контакти і обмінюватися інформацією з клієнтами вуличної соціальної роботи, колегами, міждисциплінарними групами, владою; діяти за відсутності порозуміння, узгоджувати цілі і завдання, конструктивно вирішувати

конфлікти; проводити рекламно-пропагандистську діяльність тощо. *Міждисциплінарна компетенція* передбачає обізнаність із сучасними теоріями суміжних наук для вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи зокрема, а також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому. *Компетенція успішності* виявляється в налаштованості соціального працівника на безперервний саморозвиток, аналізі здобутків інших фахівців та застосуванні передового досвіду вітчизняної та зарубіжної соціальної роботи, плануванні свого професійного розвитку та самоконтроль у професійній діяльності.

Критеріями сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи обрано: «усвідомленість – неусвідомленість знань», «гнучкість – ригідність умінь» та «усталеність – неусталеність прояву якостей». Показниками критерію «усвідомленість – неусвідомленість знань» в дослідженні виступили неформальність, особистісна значущість, оперативність, дієвість знань, перенесення знань тощо; показниками критерію «гнучкість – ригідність умінь» – здатність адаптуватися, пристосовуватися до ситуації, а також відповідність умінь нормам посадових обов'язків; показниками критерію «усталеність – неусталеність прояву якостей» – стабільність прояву та активізованість особистісних та професійно важливих якостей.

На підставі визначених критеріїв і показників схарактеризовано рівні сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи (низький, середній, достатній), розроблено методику їх діагностування.

Методика діагностування рівнів сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи складалася з таких апробованих методик, як: «Діагностика міжособистісних відношень» (Т. Лірі, Г. Лефорж, Р. Сазек), «16 RF-опитувальник» (Р. Кеттелл), «Оцінка рівня товариськості» (В. Ряховський),

«Діагностика спрямованості особистості Б. Басса» (В. Смекал, М. Кучер), а також спеціально розроблених тесту успішності та кейсів.

Педагогічними умовами формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в дослідженні виступили: фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи; організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції; набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи; мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах.

В структурно-функціональній моделі формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи відображено: мету дослідно-експериментальної роботи; етапи її реалізації; педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; форми і методи навчання; структуру досліджуваної компетентності; критеріальний апарат дослідження, а також запланований результат.

Педагогічні умови і структурно-функціональну модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи було апробовано шляхом спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика», який передбачав 4 кредити навчального часу (120 годин). Основними завданнями спецкурсу були такі: висвітлити теоретичні засади вуличної соціальної роботи в Україні та за кордоном; розкрити сутність і специфіку вуличної соціальної роботи; визначити функції соціального працівника при роботі на вулиці; ознайомити студентів з основними методами, формами, технологіями і техніками вуличної соціальної роботи; сформувати у студентів уявлення про цілісний образ вуличного соціального працівника, його функціональну компетентність; ознайомити студентів з соціальними організаціями, з якими співпрацюють вуличні соціальні працівники.

Запропоновані і реалізовані педагогічні умови сприяли формуванню функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі їх професійної підготовки, що засвідчено результатами вхідного і вихідного діагностування. Статистична обробка отриманих кількісних результатів діагностування рівнів сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи довела статистичну значущість позитивних зрушень у її формуванні.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальна робота, вулична соціальна робота, соціальний працівник, функціональна компетентність, компетенція, студенти, педагогічні умови, структурно-функціональну модель.

Список публікацій здобувача

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації

1. Боделан М. В. Вулична соціальна робота: сутність і специфіка. *Наука і освіта.* Одеса, 2016. Вип. 1. С. 28–31.

2. Боделан М. В. Вуличний соціальний працівник: професійні функції. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Миколаїв, 2016. № 3 (54). С. 19–23.

3. Боделан М. В. Компетентнісний підхід у професійній підготовці соціальних працівників до роботи на вулиці. *Збірник наукових праць «Педагогічний альманах»*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. № 31. С. 239–243.

4. Боделан М. В. Функціональна компетентність соціального працівника щодо вуличної соціальної. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. IV (48). Issue: 102. 2016. P. 11–13.

5. Боделан М. В. Критеріальний апарат з діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні : теорія і практика*. Київ: ВГО «ЛСПУ», 2017. Вип. 1–2. С. 39–46.

6. Боделан М. В. Структурно-функціональна модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць*. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 54 (107). – С. 81–86.

7. Боделан М. В., Корнещук В. В. Педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної роботи. *Science and Education.* 2018. Issue 2. С. 5–10.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Боделан М. В. Особенности социальной уличной работы на примере германской организации «Трап». *Актуальні дослідження в соціальній сфері:* матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 трав. 2014 р.). Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2014. С. 92–94.

9. Боделан М. В. Професійний портрет сучасного вуличного соціального працівника. *Актуальні дослідження в соціальній сфері:* матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 25 трав. 2015 р.); Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2015. С. 91–93.

10. Боделан М. В. Специфика клиентов социальной работы. *Актуальні дослідження в соціальній сфері:* матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 лист. 2015 р.). Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2015. С. 60–63.

11. Боделан М. В. Соціальні послуги в аспекті вуличної соціальної роботи. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті:* матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Ченстахова–Ужгород–Дрогобич, 24-25 бер. 2016 р.). Ченстахова–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 187–189.

12. Боделан М. В. Вуличний соціальний працівник: професійні вимоги. *Соціальна робота та соціальне забезпечення в структурі соціальної політики України:* матеріали відео-конф. (Чернівці, 21–22 квіт. 2016 р.). Чернівці: ЧНУ імені Юрія Федьковича, 2016. С. 244–246.

13. Боделан М. В. Функціональний підхід до визначення феномена компетентності вуличного соціального працівника. *Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології та соціальної роботи:* матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів; (Маріуполь, 27 квіт. 2016 р.). Маріуполь: ДонДУУ, 2016. С. 32–35.

14. Боделан М. В. Обзор деятельности Международной организации уличных социальных работников. *Актуальні дослідження в соціальній сфері:* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 16 трав. 2016 р.). Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2016. С. 48–49.

15. Боделан М. В. Базові принципи вуличної соціальної роботи. *Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців:* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 16 вер. 2016 р.). Ужгород: УжНУ, 2016. С. 32–33.

16. Боделан М. В., Корнещук В. В. Організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції. *Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 26 – 28 жовт. 2016 р.). Чернівці: ЧНУ імені Юрія Федьковича, 2017. С. 176–178.

17. Боделан М. В. Социальная анимация как форма уличной социальной работы в микрорайоне. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали IIX Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 лист. 2016 р.). Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2016. С. 132–134.

18. Боделан М. В. Особливості вуличної соціальної роботи в мікрорайоні. *Соціальна робота: виклики сьогодення:* матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 29-30 лист. 2016 р.). Тернопіль: Вектор, 2016. С. 14–15.

19. Боделан М. В. Особенности социально-педагогической деятельности уличного социального работника. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 трав. 2017 р.). Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2017. С. 164–167.

SUMMARY

Bodelan M.V. Formation of functional competence of future social workers from street social work in the process of professional training. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogy (Doctor of Philosophy). Speciality 13.00.05 – Social Pedagogics. – Odessa National Polytechnic University, Odessa, 2018.

The thesis is the first to reveal the essence of the phenomenon of "functional competence of the future social worker from street social work", which is a qualitative characteristic based on a specialist's professional knowledge, skills and professional qualities, which reflect the multifunctionality of his professional activities and ensure efficient performance functional public duties in the area of responsibility. The structure of the functional competence of the future social worker from street social work forms technological, interactive, interdisciplinary competences, as well as the competence of success.

Thus, *technological competence* implies knowledge of social work as a professional activity, the essence and specificity of street social work and its clients, functions of street social work; observance of moral norms, ethics, legal framework of social work; owning its technologies and methods.

Interactive competence is determined by the need to establish contacts and exchange information with clients of street social work, colleagues, interdisciplinary groups, and authorities; act in the absence of agreement, coordinate goals and objectives, constructively resolve conflicts; conduct advertising and propaganda activities, etc.

Interdisciplinary competence implies knowledge of modern theories of related sciences to address the problems of street social work clients in particular, as well as social, pedagogical, and ethical issues of society in general.

Competence of success is expressed in the mood of a social worker for continuous self-development, analysis of the achievements of other professionals

and the application of best practices of domestic and foreign social work, planning their professional development and self-control in professional activities.

The criteria for the development of the functional competence of future social workers from street social work were chosen: "awareness – unawareness of knowledge", "flexibility – rigidity of skills" and "stability – instability of the manifestation of qualities". Indicators of the criterion "awareness – unawareness of knowledge" in the study were informality, personal significance, efficiency, efficiency of knowledge, transfer of knowledge, etc.; indicators of the criterion "flexibility – rigidity of skills" – the ability to adapt to the situation, as well as compliance with the skills of the rules of official duties; Indicators of the criterion "stability – instability of the manifestation of qualities" – the stability of manifestation and activation of personal and professional qualities.

On the basis of certain criteria and indicators, the levels of the formation of functional competence of future social workers from street social work (low, average, sufficient) are characterized, the method of their diagnostics is developed.

The method of diagnosing the levels of the formation of the functional competence of future social workers from street social work consisted of such proven techniques as: "Diagnosis of interpersonal relationships" (T. Leary, G. Lefort, R. Sazek), "16 RF questionnaire" (R. Kettel), "Assessment of the level of sociability" (V. Ryakhovsky), "Diagnosis of the personality orientation by B. Bass" (V. Smekal, M. Kucher), as well as a specially developed test of success and cases.

Pedagogical conditions for the formation of functional competence of future social workers from street social work in the research were: facilitation accompaniment of students' professional training for street social work; organization of professional training of students for street social work on the basis of interaction; acquiring practical experience of street social work; motivating students to carry out street social work on an ethical basis.

The structural and functional model of forming the functional competence of future social workers from street social work reflects: the purpose of experimental

and experimental work; stages of its implementation; pedagogical conditions for the formation of functional competence of future social workers from street social work; forms and methods of training; the structure of the investigated competence; criterion device research, as well as the expected result.

Pedagogical conditions and a structural and functional model for forming the functional competence of future social workers from street social work were tested through the special course "Street Social Work: Theory and Practice", which included 4 credits of study time (120 hours). The main tasks of the special course were: to highlight the theoretical foundations of street social work in Ukraine and abroad; to reveal the essence and specifics of street social work; define the functions of a social worker while working on the street; to acquaint students with the basic methods, forms, technologies and techniques of street social work; to form students' idea of the integral image of a street social worker, his functional competence; to familiarize students with social organizations with which street social workers cooperate.

The suggested and implemented pedagogical conditions contributed to the formation of functional competence of future social workers from street social work in the process of their professional training, as evidenced by the results of incoming and outgoing diagnosis. The statistical processing of the quantitative results obtained from the diagnosis of the formation levels of the functional competence of future social workers from street social work has proved the statistical significance of positive changes in its formation.

Consequently, the scientific novelty of the results is that for the first time: the essence of the phenomenon "functional competence of the future social worker from street social work" is revealed; the structure of functional competence of the future social worker from street social work is revealed; criteria, indicators are defined and levels of its formation are characterized; the pedagogical conditions for the formation of functional competence of future social workers from street social work are determined and scientifically substantiated; The essence of the notions of "street social work", "street social worker", "street social work client",

"professional preparation of future social workers for street social work" is specified. The future training of future social workers has been further developed.

The practical significance of the results obtained is that a structural and functional model for the formation of functional competence of future social workers from street social work has been developed and tested; the method of diagnosing the levels of the formation of functional competence of future social workers from street social work; A working curriculum has been developed for the special course "Street Social Work: Theory and Practice", lectures, practical, training sessions for its conduct.

Key words: professional training, social work, street social work, social worker, functional competence of future social workers from street social work.

REFERENCES

Publications representing the main scientific results of the thesis

1. Bodelan M. V. Vuly`chna social`na robota: sutnist` i specy`fika. Nauka i osvita. Odesa, 2016. Vy`p. 1. S. 28–31.

2. Bodelan M. V. Vuly`chny`j social`ny`j pracivny`k: profesijni funkciyi. Naukovy`j visny`k My`kolayivs`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni V. O. Suxomly`ns`kogo. Pedagogichni nauky`. My`kolayiv, 2016. № 3 (54). S. 19–23.

3. Bodelan M. V. Kompetentnisny`j pidxid u profesijnij pidgotovci social`ny`x pracivny`kiv do roboty` na vuly`ci. Zbirny`k naukovy`x pracz` «Pedagogichny`j al`manax». Xerson: KVNZ «Xersons`ka akademiya neperervnoyi osvity`», 2016. № 31. S. 239–243.

4. Bodelan M. V. Funkcional`na kompetentnist` social`nogo pracivny`ka shhodo vuly`chnoyi social`noyi. Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology. IV (48). Issue: 102. 2016. R. 11–13.

5. Bodelan M. V. Kry`terial`ny`j aparat z diagnostuvannya funkcional`noyi kompetentnosti majbutnix social`ny`x pracivny`kiv shhodo vuly`chnoyi social`noyi roboty`. Social`na robota v Ukrayini : teoriya i prakty`ka. Ky`yiv: VGO «LSPU», 2017. Vy`p. 1–2. S. 39–46.

6. Bodelan M. V. Strukturno-funkcional`na model` formuvannya funkcional`noyi kompetentnosti majbutnix social`ny`x pracivny`kiv shhodo vuly`chnoyi social`noyi roboty`. Pedagogika formuvannya tvorchoyi osoby`stosti u vy`shhij i zagal`noosvitnij shkolax: zb. nauk. pracz`. Zaporizhzhya: KPU, 2017. Vy`p. 54 (107). – S. 81–86.

7. Bodelan M. V., Korneshhuk V. V. Pedagogichni umovy` formuvannya funkcional`noyi kompetentnosti majbutnix social`ny`x pracivny`kiv z vuly`chnoyi roboty`. Science and Education. 2018. Issue 2. S. 5–10.

Publications in digest of conference materials

8. Bodelan M. V. Osobennosty` socy`al`noj uly`chnoj rabotы na pry`mere germanskoj organy`zacy`y` «Trap». Aktual`ni doslidzhennya v social`nij sferi: materialy` IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 15 trav. 2014 r.). Odesa: Vy`d. Bukayev V. V., 2014. S. 92–94.

9. Bodelan M. V. Profesijny`j portret suchasnogo vuly`chnogo social`nogo pracivny`ka. Aktual`ni doslidzhennya v social`nij sferi: materialy` V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 25 trav. 2015 r.); Odesa: Vy`d. Bukayev V. V., 2015. S. 91–93.

10. Bodelan M. V. Specy`fy`ka kly`entov socy`al`noj rabotы. Aktual`ni doslidzhennya v social`nij sferi: materialy` VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 17 ly`st. 2015 r.). Odesa: Vy`d. Bukayev V. V., 2015. S. 60–63.

11. Bodelan M. V. Social`ni poslugy` v aspekti vuly`chnoyi social`noyi roboty`. Suchasni tendenciyi rozvy`tku osvity` i nauky` v interdy`scy`plinarnomu konteksti: materialy` V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Chenstaxova–Uzhgorod–Drogoby`ch, 24-25 ber. 2016 r.). Chenstaxova–Uzhgorod–Drogoby`ch: Posvit, 2016. S. 187–189.

12. Bodelan M. V. Vuly`chny`j social`ny`j pracivny`k: profesijni vy`mogy`. Social`na robota ta social`ne zabezpechennya v strukturi social`noyi polity`ky` Ukrayiny`: materialy` video-konf. (Chernivci, 21–22 kvit. 2016 r.). Chernivci: ChNU imeni Yuriya Fed`kovy`cha, 2016. S. 244–246.

13. Bodelan M. V. Funkcional`ny`j pidxid do vy`znachennya fenomena kompetentnosti vuly`chnogo social`nogo pracivny`ka. Teorety`chni, metody`chni i prakty`chni problemy` sociologiyi ta social`noyi roboty`: materialy` IV Vseukr. nauk.-prakt. konf. molody`x ucheny`x i studentiv; (Mariupol`, 27 kvit. 2016 r.). Mariupol`: DonDUU, 2016. S. 32–35.

14. Bodelan M. V. Obzor deyatel`nosty` Mezhdunarodnoj organy`zacy`y` uly`chnыx socy`al`nыx rabotny`kov. Aktual`ni doslidzhennya v social`nij sferi: materialy` VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 16 trav. 2016 r.). Odesa: Vy`d. Bukayev V. V., 2016. S. 48–49.

15. Bodelan M. V. Bazovi pry`ncy`py` vuly`chnoyi social`noyi roboty`. Aktual`ni problemy` suchasnoyi sociologiyi i social`noyi roboty` ta profesijnoyi pidgotovky` faxivciv: materialy` Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Uzhgorod, 16 ver. 2016 r.). Uzhgorod: UzhNU, 2016. S. 32–33.

16. Bodelan M. V., Korneshhuk V. V. Organizaciya profesijnoyi pidgotovky` studentiv do vuly`chnoyi social`noyi roboty` na zasadax interakciyi. Yakisna osvita v Ukrayini: tendenciyi, problemy`, perspekty`vy`: materialy` Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Chernivci, 26 – 28 zhovt. 2016 r.). Chernivci: ChNU imeni Yuriya Fed`kovy`cha, 2017. S. 176–178.

17. Bodelan M. V. Socy`al`naya any`macy`ya kak forma uly`chnoj socy`al`noj raboты v my`krorajone. Aktual`ni doslidzhennya v social`nij sferi: materialy` IIX Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 17 ly`st. 2016 r.). Odesa: FOP Bondarenko M.O., 2016. S. 132–134.

18. Bodelan M. V. Osobly`vosti vuly`chnoyi social`noyi roboty` v mikrorajoni. Cocial`na robota: vy`kly`ky` s`ogodennya: materialy` V Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Ternopil`, 29-30 ly`st. 2016 r.). Ternopil`: Vektor, 2016.
S. 14–15.

19. Bodelan M. V. Osobennosty` socy`al`no-pedagogy`cheskoj deyatel`nosty` uly`chnogo socy`al`nogo rabotny`ka. Aktual`ni doslidzhennya v social`nij sferi: materialy` IX Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 17 trav. 2017 r.). Odesa: FOP Bondarenko M. O., 2017. C. 164–167.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

КГ – контрольна група

ЕГ – експериментальна група

АЕС – атомна електростанція

ВІЛ – вірус імунодефіциту людини

СНІД – синдром набутого імунофефіциту

ІПДК – індивідуальний план допомоги клієнту

ЗВО – заклади вищої освіти

SWOT – сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози (англ. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats)

ІПДС – індивідуальний план допомоги сім’ї

РАЦС – органи реєстрації актів цивільного стану

ДНК – дезоксирибонуклеїнова кислота

ECTS – кредитна система оцінювання (англ. European Community Course Credit Transfer System)

ЗМІСТ

ВСТУП 17

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З ВУЛИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1. Вулична соціальна робота та її специфіка 25

1.2. Професійні функції соціального працівника в аспекті вуличної соціальної роботи 44

1.3. Сутність і структура функціональної компетентності майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи 54

Висновки до першого розділу 71

РОЗДІЛ 2. СТАН СФОРМОВАНОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З ВУЛИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1. Аналіз стану професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи в Україні та за кордоном 75

2.2. Критеріальний апарат з діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи 93

2.3. Методика діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи 102

2.4. Результати констатувального етапу експерименту 117

Висновки до другого розділу 125

РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ З ФОРМУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З ВУЛИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

3.1. Педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи 132

3.2. Структурно-функціональна модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи 149

3.3. Реалізація педагогічних умов і апробація структурно-функціональної моделі формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи 162

3.4. Результати дослідно-експериментальної роботи 184

Висновки до третього розділу 190

ВИСНОВКИ 193

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 198

ДОДАТКИ 224

ВСТУП

Актуальність теми. Вулична соціальна робота передбачає мобільне надання соціальних послуг і призначена забезпечити базові потреби, інтереси людини в період її особистісного або соціального неблагополуччя шляхом надання соціально-педагогічної, соціально-психологічної, соціально-правової, медико-соціальної підтримки. Вулична соціальна робота спрямована на встановлення контакту, ознайомлення потенційних клієнтів із наявними соціальними послугами, направлення їх до соціальних служб, закладів системи охорони здоров'я, правоохоронних органів тощо. Клієнтами вуличної соціальної роботи зазвичай є громадяни, які проживають у громадських місцях (вулицях, майданах); потребують задоволення базових потреб у їжі, одязі, притулку, безпеці, але не є користувачами послуг соціально-спеціалізованих служб, громадських або державних організацій. Незважаючи на численну кількість таких людей, вулична соціальна робота в Україні має епізодичний характер і здійснюється переважно в межах міжнародних проектів.

У державних документах, зокрема Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років (2012) наголошується на необхідності формування компетентного фахівця, який володіє динамічною комбінацією знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну діяльність.

Вітчизняними науковцями (М. Лукашевич, І. Мигович, Т. Семигіна, Н. Тарасенко, Г. Черепанова та ін.) проведено лише окремі теоретичні та емпіричні дослідження, присвячені вуличній соціальній роботі. Зокрема, проаналізовано особливості вуличної соціальної роботи як професійної діяльності (А. Капська, Н. Комарова та ін.); визначено методику та організацію вуличної соціальної роботи (Р. Вайнола, Т. Зайцевська та ін.);

висвітлено її технологію (Є. Воронова, Є. Холостова та ін.).

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти до здійснення вуличної соціальної роботи зумовлена, з одного боку, державними стандартами, а з іншого, – зростанням кількості клієнтів вуличної соціальної роботи (безхатченки, наркозалежні, представники секс-індустрії тощо). Професійна підготовка фахівців із соціальної роботи в Україні базується на кваліфікаційних вимогах та призначена забезпечити той рівень професійної компетентності майбутніх соціальних працівників, який дозволить їм успішно виконувати різноманітні функції вуличної соціальної роботи, а саме: виявляти в мікрорайоні або зоні соціального обслуговування сім'ї, окремих громадян, дітей і підлітків, які потребують соціальної, медичної, юридичної, психологічної, педагогічної та матеріальної допомоги; аналізувати і прогнозувати швидкоплинні тенденції щодо вимог до вуличної соціальної роботи та можливостей надання соціальних послуг її клієнтам; удосконалення технологій і методів вуличної соціальної роботи та ін. Тому формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи вважаємо одним із пріоритетних напрямів їхньої професійної підготовки у закладах вищої освіти.

Окремі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників розкрито у сучасних педагогічних дослідженнях. Зокрема визначено теоретико-методичні засади професійної підготовки (О. Карпенко, В. Корнещук, І. Мельничук, О. Платонова, В. Поліщук, Л. Романовська, Р. Чубук та ін.) та професійного самовдосконалення фахівців із соціальної роботи (Н. Троценко та ін.); особливості їхньої підготовки до менеджменту такої діяльності (Є. Сєдов та ін.) та реалізації ідей гендерної рівності в соціальній роботі (С. Гришак та ін.), застосування технологій медико-соціальної роботи (Д. Данко та ін.); формування готовності майбутніх соціальних працівників до різних видів професійної діяльності (І. Боднарук, М. Волошенко, Ю. Колодійчук, С. Котловий, В. Савіцька, С. Сургова та ін.), їхньої професійної мобільності (Т. Гордєєва та ін.), комунікативної

компетентності (Д. Годлевська та ін.), інформаційної культури (О. Повідайчик та ін.), культури професійного спілкування (О. Урсол та ін.); виховання в них гуманності (Н. Клименюк та ін.), відповідальності (О. Патинок та ін.) тощо.

Розкриттю теоретичних та практичних аспектів підготовки соціальних працівників за кордоном присвячено наукові праці багатьох дослідників, серед яких: Н. Видишко, Л. Віннікова, Н. Гайдук, О. Загайко, Л. Клос, А. Кулікова, Г. Лещук, Н. Микитенко, О. Ольхович, О. Пічкар, Г. Слозанська, Н. Собчак та ін.

Проблему формування функціональної компетентності фахівців різних галузей досліджено в роботах Л. Балабанової, О. Гамаги, Т. Марущак, Н. Самсутіної, О. Сардак, Г. Сорокіної, М. Торган та ін.

Незважаючи на постійне зростання кількості клієнтів вуличної соціальної роботи та посилення ролі соціальних служб щодо роботи з ними, необхідність цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи, означена проблема досі залишається поза увагою українських науковців, про що свідчать *суперечності* між:

– потребами суспільства у компетентних фахівцях, здатних ефективно здійснювати функції вуличної соціальної роботи, та недосконалим, безсистемним і фрагментарним характером професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до такої роботи;

– високими професійними вимогами до особистості соціального працівника, який здійснюватиме вуличну соціальну роботу, та недостатньою розробленістю теоретичних і методичних засад його професійної підготовки і, як наслідок, обмеженістю потрібних для цього спеціальних знань, умінь і якостей;

– значним потенціалом вітчизняної вищої освіти та недостатнім його використанням у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до виконання функцій вуличної соціальної роботи.

Соціальна значущість і актуальність проблеми, її недостатня теоретична та практична розробленість, необхідність вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення функцій вуличної соціальної роботи, а також виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проведено відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету «Формування особистості майбутнього фахівця у процесі професійної підготовки» (№ 0113U001461), «Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ» (№ 0113U001461). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Одеського національного політехнічного університету (протокол № 5 від 23.02.2016 р.).

Мета дослідження – на основі теоретичного обґрунтування досліджуваної проблеми та вивчення освітньої практики визначити й експериментально перевірити педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Теоретично обґрунтувати сутність і структуру феномену «функціональна компетентність майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи»; уточнити сутність ключових понять дослідження.

2. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи.

3. Обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки.

4. Розробити та апробувати структурно-функціональну модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження,** серед яких: *теоретичні* – аналіз і систематизація наукової літератури із проблеми дослідження – для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань, уточнення сутності ключових понять; синтез, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація теоретичних і емпіричних даних з метою теоретичного обґрунтування педагогічних умов формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; *емпіричні* – діагностичні (анкетування, тестування), опосередковане спостереження, експертна оцінка, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) з метою реалізації педагогічних умов і апробації структурно-функціональної моделі формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; *статистичні* – методи математичної статистики (критерій Уілкоксона-Манна-Уитні) для з'ясування відмінностей між показниками за рівнями сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в КГ та ЕГ; критеріальної статистики для перевірки достовірності отриманих емпіричних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Одеського національного політехнічного університету, Національного університету «Львівська політехніка», Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. В експерименті взяли участь 280 студентів та 35 викладачів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи (фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи; організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції; набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи; мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах); розроблено та апробовано структурно-функціональну модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки; розкрито сутність феномену «функціональна компетентність майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи» та визначено його структуру, до якої віднесено технологічну, інтерактивну, міждисциплінарну компетенції і компетенцію успішності; визначено критерії («усвідомленість – неусвідомленість знань», «гнучкість – ригідність умінь» та «усталеність – неусталеність прояву особистісних і професійно важливих якостей») і показники функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; схарактеризовано рівні (достатній, середній, низький) її сформованості;

– *уточнено* сутність понять «вулична соціальна робота», «вуличний соціальний працівник», «клієнт вуличної соціальної роботи», «професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи».

– *подальшого розвитку набули* зміст, форми, методи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці методики діагностування рівнів сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; робочої навчальної програми зі спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика», лекційних, практичних, тренінгових занять для його проведення.

Зміст і результати дослідження можуть бути використані науково-педагогічними працівниками у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти, а також у процесі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників соціальних служб.

Наукові положення і результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Одеського національного політехнічного університету (довідка № 695/138-06 від 26.03.2018 р.), Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 67-01-567 від 26.03.2018 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/16-877 від 26.03.2018 р.), Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (довідка № 01-12/25/346 від 28.03.2018 р.), Класичного приватного університету (довідка № 418 від 03.04.2018 р.).

Особистий внесок автора. У публікації «Педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної роботи» (2018, співавтор В. Корнещук) автором визначено педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; у статті «Організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції» (2016, співавтор В. Корнещук) автором схарактеризовано особливості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2014–2017), «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохова–Ужгород–Дрогобич, 2016), «Соціальна робота та соціальне забезпечення в структурі соціальної політики України» (Чернівці, 2016), «Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців» (Ужгород, 2016), «Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи» (Чернівці, 2017); *всеукраїнських* – «Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології та соціальної роботи» (Маріуполь, 2016), «Соціальна робота: виклики сьогодення» (Тернопіль, 2016), «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2017).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у 19 (17 одноосібних) публікаціях, з яких 7 відображають основні наукові результати дисертації, 12 – апробаційного характеру.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (243 найменування, з них 17 – іноземними мовами), 12 додатків на 77 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 301 сторінок, основний зміст викладено на 197 сторінках. Робота містить 20 таблиць та 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З ВУЛИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1 Вулична соціальна робота та її специфіка

Перспективи України як європейської країни залежать передусім від зовнішньої державної політики, що стверджує та забезпечує реалізацію соціальних прав громадян для збереження та відтворення людського потенціалу. У зв'язку з цим зростає роль сучасної соціальної роботи як специфічного напряму діяльності держави, що має на меті задоволення законних інтересів і соціальних потреб кожного члена суспільства, вирішення проблем працевлаштування, духовного та фізичного розвитку людини, побутових проблем тощо, шляхом залучення державних і суспільних інститутів, використання всього потенціалу суспільства [7].

Головним призначенням сучасної соціальної роботи є не тільки здійснення соціальної допомоги, але й попередження негативних впливів на життєдіяльність людини, сім'ї, соціальної групи, суспільства в цілому, зумовлених об'єктивними та негативними чинниками.

В розвинених країнах соціальна робота реалізується через співробітництво соціальних служб і соціальних установ, головне завдання яких полягає у реалізації державної соціальної політики, сприянні нормальному функціонуванню соціального середовища, підтримці соціальної стабільності в суспільстві шляхом оптимізації життєдіяльності людини. Цей соціальний інститут поєднує державні установи, громадянські та приватні організації, що утворюють цілісну систему соціального захисту населення, а також навчальні заклади, які здійснюють підготовку фахівців для цієї галузі, науково-дослідницькі установи тощо [226].

Забезпечити таку цілісність і послідовність соціальної роботи в Україні можна за допомогою активного впровадження вуличної соціальної роботи.

Визначення сутності і специфіки вуличної соціальної роботи, що є невід'ємною складовою соціальної роботи як такої, зумовлює необхідність тлумачення понять «соціальна робота», «соціальний працівник», «клієнт соціальної роботи».

Так, соціальну роботу розглядають як науку, навчальну дисципліну та специфічний вид діяльності. Як наука, соціальна робота вивчає людську діяльність, формує і систематизує знання про соціальну сферу і соціальну діяльність. Як навчальна дисципліна, соціальна робота є систематизованим викладом з навчальною метою засад наукової теорії соціальної роботи відповідно до профілю навчального закладу. Як специфічний вид соціальної діяльності, соціальна робота зорієнтована на соціальне середовище, а також на реалізацію соціальних аспектів усіх інших видів діяльності. В започаткованому дослідженні соціальну роботу будемо розглядати як діяльність спеціально підготовленого персоналу (професійну діяльність), спрямовану на забезпечення соціального захисту і соціальної допомоги особам, які її потребують, за допомогою консультування, профілактики та координації їхніх дій [43].

Специфічність соціальної роботи як професійної діяльності полягає в тому, що соціальна допомога населенню має на меті зміну взаємин між людьми й середовищем, що їх оточує [125]. Ця діяльність передбачає організацію допомоги всім особам, які потрапили у складну життєву ситуацію, незалежно від їхнього соціального статусу, оскільки за скрутних життєвих умов кожна людина має право на допомогу.

Зауважимо, що складні життєві обставини можуть бути зумовлені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, звичками та образом життя, внаслідок чого людина частково або повністю втрачає можливість самостійно піклуватися про власне (сімейне) життя і приймати участь у житті суспільства [155]. Вирішити такі складні життєві ситуації

допомагає соціальний працівник – професійно підготовленій фахівець, який має відповідну кваліфікацію в галузі соціальної роботи та надає соціальні послуги.

Представлені в дослідженнях науковців (С. Белічевої, В. Бочарової, С. Григор'єва, Л. Дьоміної, І. Зимньої, В. Келасьєвої, Р. Куличенко, Л. Топчего, Т. Шевеленкової, Н. Шмельової, Е. Холостова та ін.) позиції щодо професійних та особистісних якостей, необхідних соціальному працівнику, можна систематизувати за кількома щаблями (операційним, функціональним, стратегічним та особистісним), які, на нашу думку, визначають узагальнений професійний портрет фахівця із соціальної роботи, що відповідає рівню культури сучасного суспільства; рівню розвитку соціальної роботи як професійної діяльності в цілому; вимогам до кваліфікації фахівця із соціальної роботи, визначеним Міжнародною декларацією етичних принципів соціальної роботи, Міжнародними етичними стандартами соціальної роботи, Кодексом Національної Асоціації соціальних працівників, а також потребам державних і недержавних соціальних служб.

Наддамо змістову характеристику визначеним щаблям:

– операційний – зумовлений вимогами до швидкого реагування на зміну професійної ситуації, передбачає наявність у фахівця відповідної освіти і загальної культури, компетентності у вирішенні різноманітних соціальних проблем, обізнаність в галузі педагогіки, психології, юриспруденції, медицини тощо (Н. Клименюк [74]);

– функціональний – забезпечується наявністю у соціального працівника культури міжособистісного спілкування; навичок оптимізації спілкування з клієнтами, представниками різних соціальних груп; умінь координувати соціальні зв'язки і відносини; фасилітаційних умінь; здатністю до взаємодії з різними клієнтами на засадах спостереження і відбору соціально значущої інформації (І . Зимня [66]);

– стратегічний – зумовлений необхідністю організації соціально-значущої діяльності серед населення, координування соціально-правового

захисту інтересів клієнтів і забезпечує прийняття управлінських рішень, спрямованих на досягнення довгострокових стратегічних цілей (І . Зимня [66]);

– особистісний – передбачає наявність у соціального працівника психофізіологічних і психологічних якостей, що визначають його професійну спрямованість на соціальну роботу та професійну придатність до неї (Є. Холостова [213]).

Клієнтом соціальної роботи називають особу, яка користується послугами соціальної служби або окремого фахівця: соціального працівника, соціального педагога, психотерапевта та ін.

Залежно від рівня дії, виокремлюють такі типології клієнтів соціальної роботи: *індивід* (наприклад, бездоглядна дитина; жінка, яка зазнала насилля; особа, яка страждає від алкоголізму; людина похилого віку; інвалід та ін.); *група* (наприклад, сім'я; виробничий колектив; група взаємодопомоги; шкільний клас; студентська група та ін.); *локальна спільнота* (наприклад, особи, що мешкають на спільній території, одній місцевості; особи однієї національності, спільної культури; особи, поєднані соціально-економічним станом або складною життєвою ситуацією).

Поняття «клієнт соціальної роботи» містить у собі такі об'єктивні характеристики, як-от:

– *соціально-демографічна* (пенсіонери, службовці, студенти, безробітні та ін.);

– *вік* (діти, молодь, особи середнього віку, похилого віку та ін.);

– *стать* (жінки, чоловіки);

– *рівень освіти* (незавершена середня, середня, середня спеціальна, незавершена вища, вища, науковий ступінь та ін.);

– *стан здоров'я* (здорові, тимчасово непрацездатні, розумово неповноцінні, інваліди та ін.);

– *сімейний стан* (одружені, вдови, одинокі, розлучені);

– *наявність утриманців* (діти, наявність непрацездатних осіб під опікою та ін.);

– *територіальність* (мігранти, біженці, сільські мешканці та ін.);

– *соціально-професійний статус* (працевлаштовані, безробітні, у декретній відпустці, домогосподарки та ін.);

– *матеріально-економічний стан* (малозабезпечені, з оптимальним рівнем доходів, проживають за межею бідності та ін.).

В соціальній роботі враховують індивідуально-особистісні характеристики клієнта, а саме:

– *індивідуально-типологічні властивості особистості* (акцентуація характеру, особливості темпераменту, адекватність самооцінки);

– *ставлення до життєвих труднощів* (агресія, апатія, упокорювання, неприйняття, злість, байдужість та ін.);

– *наслідки тяжкої життєвої ситуації* (інвалідність, розлучення, девіантна поведінка, безробіття, соціальне сирітство та ін.);

– *бажання вирішувати та здатність «бачити» проблему* (заперечення проблеми, саморуйнівна поведінка, активна позиція у вирішенні складнощів та ін.);

– *можливість виходу з проблемної ситуації* (наявність/відсутність фінансових можливостей, можливість звернутися до фахівця та ін.).

Слід зазначити, що клієнту соціальної роботи зазвичай притаманна низка об’єктивних і суб’єктивних характеристик, серед розмаїття яких соціальний працівник має виокремити більш значущі та неважливі, визначити соціальну проблему клієнта й віднайти правильні засоби щодо її вирішення. Тому групи клієнтів соціальної роботи доцільно класифікувати за комбінованими критеріями, наприклад: багатодітні і малозабезпечені сім’ї; безпритульні і бездогляднілядні діти-сироти; одинокі малозабезпечені особи похилого віку та ін. [72].

Клієнти соціальної роботи визначені такими категоріями: інваліди; безробітні; учасники війни та особи, що до них прирівнюються; одинокі

особи похилого віку та сім'ї, що складаються з одиноких пенсіонерів (за віком, інвалідністю та іншими причинами); вдови і матері військовослужбовців, які загинули на війні і в мирний час; особи, які стали жертвами політичних репресій і потім реабілітовані; біженці, вимушені переселенці; особи, що піддалися радіаційній дії внаслідок аварій на АЕС, ядерних викидів і ядерних випробувань; особи, які повернулися з місць позбавлення волі, спеціальних навчально-виправних установ; особи без певного місця проживання; сім'ї, до складу яких входять особи, які зловживають алкоголем, вживають наркотики; сім'ї, що мають дітей-інвалідів; сім'ї, що мають на утриманні дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків; сім'ї з низьким рівнем доходів; багатодітні сім'ї; сім'ї неповнолітніх батьків; молоді сім'ї, зокрема студентські; матері, які знаходяться у відпустці з догляду за дитиною; вагітні жінки і годуючі матері; випускники дитячих будинків і шкіл-інтернатів (до досягнення матеріальної незалежності і соціальної зрілості), які мешкають самостійно; діти, які осиротіли або залишилися без піклування батьків; безнадзорні діти і підлітки; діти і підлітки з девіантною поведінкою; діти, які зазнали жорстокого поводження і насилля, опинилися в умовах, що загрожують їхньому здоров'ю і розвитку; сім'ї, що розлучаються; сім'ї з несприятливим психологічним мікрокліматом, конфліктними відносинами; сім'ї, де батьки педагогічно неспроможні; особи, як мають психологічні утруднення, зазнають психологічних стресів, схильні до суїцидних вчинків та ін. [194].

Неусвідомлення клієнтами своєї проблеми призводить до необхідності проведення соціальної роботи за іншою схемою: не клієнт звертається до соціальних служб, а навпаки, працівники соціальних служб відшукують потенційних клієнтів і пропонують їм соціальні послуги, що переносить соціальну роботу за межі соціальних установ, тобто на вулицю.

Зазначимо, що вулична соціальна робота як різновид соціальної роботи та соціальної педагогіки зародилася наприкінці 20-х років XX століття у великих містах США у зв'язку зі зростанням рівня злочинності серед молоді.

Типовими цільовими групами, на які були спрямовані спеціальні соціально-педагогічні впливи, стали підлітки, довільно структуровані у вуличну групу, угруповання або підліткову банду. Тому місце роботи соціальних працівників було перенесено в місця зустрічей з підлітками. Впродовж певного часу до такої амбулаторної консультаційної діяльності застосовувалися різні назви: «street cornerworker», «street gang worker», «area youth worker», «outreach youth worker», «street club worker» та «field worker» та ін.

З 1940 року вулична соціальна робота проводилася майже в усіх західноєвропейських країнах, Африці, Азії, Латинській Америці та Австралії. Так, наприклад, у Великій Британії така робота мала назву «Detached Youth work» або «Outreach Youth work», в Нідерландах – «Street Corner Work», у Швейцарії – «Gassenarbeit» або «Mobile Jugendarbeit», у Франції йшлося про «Travailleursde la Rue», а в Австрії та Німеччині як про «вуличну соціальну роботу», так і про мобільну роботу з молоддю. З 1991 року вулична соціальна робота проводиться також у східноєвропейських країнах [77].

Аналіз зарубіжного досвіду вуличної соціальної роботи ([37; 131; 227-234]) дозволяє констатувати, що в Німеччині та США така робота розглядається як метод соціальної роботи, тоді як у Франції – як соціальна діяльність на місцях, спрямована на задоволення потреб громадян у «нежитлових приміщеннях» (на вулиці, громадських зонах, парках та ін.).

Зауважимо, що клієнтами вуличної соціальної роботи в Німеччині є переважно громадяни, які потребують соціальної допомоги, але не бажають або з певних причин не можуть її отримати. Це насамперед безхатченки, наркозалежні особи, а також підлітки, які весь вільний час перебувають на вулиці.

Специфіка клієнтів вуличної соціальної роботи в Німеччині зумовлює певні вимоги до вуличних соціальних працівників. Так, вони мають володіти знаннями, вміннями і навичками щодо консультування з питань ВІЛ/СНІДу, міжкультурної комунікації, технологій роботи з молоддю «групи ризику»,

ювенальної юстиції, соціальної допомоги (Sozialhilferecht), медико-соціальних засад наркоманії та інших залежностей, соціальної роботи в сфері міграції тощо.

У Німеччині вуличний соціальний працівник (Streetworker) – це фахівець із соціальної роботи, який працює в соціально «гарячих» місцях: автостоянках, торгівельних центрах, подвір'ях тощо. Вуличних соціальних працівників наймає на роботу Федеральна влада або муніципалітет Німеччини. Вони прикріплені до різноманітних благодійних організацій, «соціальних і молодіжних офісів», а також організацій, чию діяльність спонсують релігійні установи.

Щодо США, то клієнтами вуличної соціальної роботи в цій країні є такі соціально-уражені громадяни, як: безхатченки, представники секс-індустрії і сексменшин, споживачі наркотичних речовин та алкоголю, яких в Америці не прийнято вважати нарко- або алкозалежними, а також мешканці «чорних кварталів» і мігранти, які постійно страждають від різних видів насилля.

Як і в Німеччині, вуличний соціальних працівник у США має бути фахівцем із соціальної роботи. Вимоги до його знань, вмінь і навичок зумовлені насамперед категоріями клієнтів вуличної соціальної роботи, з якими він працює.

Так, вулична соціальна робота з безхатченками спрямована на досягнення максимально можливого рівня здоров'я, функціонування та адаптації осіб без певного місця проживання. Тому вуличний соціальний працівник виявляє, направляє і супроводжує їх до спеціалізованих соціальних служб, консультує та надає психологічну допомогу. В межах вуличної соціальної роботи з безхатченками вуличний соціальний працівник патрулює вулицями або надає свої послуги в поліцейських дільницях.

Вулична соціальна робота з представниками сексіндустрії в США має на меті досягнення максимально можливого рівня здоров'я працівників та споживачів сексуальних послуг. Вуличний соціальний працівник розповсюджує контрацептиви; направляє до «довірених лікарів», які

працюють в певних венеричних диспансерах та жіночих консультаціях; направляє до наркологічних диспансерів та центрів ВІЛ\СНІД, в яких можна отримати лікування анонімно і безкоштовно. В межах вуличної соціальної роботи з представниками сексіндустрії вуличний соціальний працівник регулярно відвідує закріплені за ним територіальні зони, що розташовані поблизу диспансерів і центрів ВІЛ\СНІД, або виїжджає за вимогою поліції до поліцейських дільниць.

Вулична соціальна робота з представниками сексменшин у США спрямована на їх добровільну підтримку і профілактику певної субкультури серед населення. Для цього вуличний соціальний працівник розповсюджує контрацептиви, інформаційні буклети, «крейсерські пакети»; надає психологічну підтримку; консультує та проводить тренінги («Безпечні сексуальні практики», «Венеричні інфекційні захворювання» та ін.). В межах вуличної соціальної роботи з представниками сексменшин вуличний соціальний працівник регулярно відвідує відомі місця їх зустрічей (паби, бари, секс-шопи).

Вулична соціальна робота зі споживачами наркотичних речовин та алкоголю в США передбачає інформування, консультування та психологічну підтримку, що має на меті зниження шкоди їх власному здоров'ю. Для цього вуличний соціальний працівник розповсюджує інформаційні брошури, в яких зазначено місця та час можливих зустрічей з вуличним соціальним працівником та іншими фахівцями; безкоштовні нові ін'єкційні матеріали (ігли, воду, стерильні чашки, збірники гострих предметів, джгути) та інформацію про безпечне вживання наркотичних речовин та алкоголю; збирає (зокрема шляхом обміну) контейнери з використаними ін'єкційними матеріалами.

Вуличний соціальний працівник у США – це посередник між поліцією, спеціалізованими соціальними установами, медичними й освітніми закладами та соціально-ураженими громадянами. Вуличні соціальні

працівники в Америці прикріплені до благодійних і соціально-спеціалізованих організацій, поліцейських дільниць тощо.

Щодо Франції, то вулична соціальна робота в цій країні спрямована на соціальну допомогу і підтримку громадян з метою підвищення їх соціального благоустрою, розвиток і поновлення соціальних навичок і передбачає їх профілактику і реабілітацію в інтересах суспільства. Тому потенційними клієнтами вуличної соціальної роботи у Франції є насамперед пересічні громадяни, що мешкають на закріпленій до вуличного соціального працівника території.

Головною вимогою до виконання вуличної соціальної роботи у Франції є наявність про закінчення коледжу із соціальної роботи або здобуття ступеня бакалавра із соціальної роботи.

Вуличний соціальний працівник у Франції – це фахівець, який здійснює інтегровану соціальну діяльність серед осіб різного віку, що перебувають в особливо складних життєвих ситуаціях; підтримує постійний та безпосередній контакт з громадянами, які мешкають на ввіреній йому території; за необхідності направляє і супроводжує їх в спеціалізовані установи; аналізує та надає рекомендації муніципалітету щодо покращення якості життя мешканців своєї території. Крім того, вуличний соціальний працівник виявляє громадян з «ризикованою» поведінкою і проводить заходи щодо її попередження та виправлення.

У Франції вуличні соціальні працівники закріплені за громадськими організаціями, медичними та освітніми установами, центрами соціального обслуговування громадян, пенітенціарними установами, федеральними та провінціальними установами, корекційними центрами тощо.

Зауважимо, що на відміну від США, де вулична соціальна робота спрямована насамперед на посередництво, у Франції така робота є формою втручання, яке здійснюється на індивідуальному та груповому рівнях, але завжди передбачає налагодження зв’язку з окремими особами або групами, встановлення довірливих відносин з ними. Якщо концепція вуличної

соціальної роботи в Німеччині та США базується на входженні соціального працівника в зону перебування потенційних клієнтів вуличної соціальної роботи, то у Франції, – навпаки, – на вилученні клієнта вуличної соціальної роботи з зони його соціальної ізоляції.

В Україні наявні кілька підходів до розуміння сутності вуличної соціальної роботи:

– вулична соціальна робота розглядається як метод соціальної роботи, що полягає в наданні соціальними службами послуг своїм клієнтам на вулиці (інша назва – мобільна соціальна робота);

– вулична соціальна розглядається як робота, що здійснюється в конкретних місцях проживання безпритульних (реальних і потенційних) [59];

– вулична соціальна робота є способом встановлення і підтримки контактів між фахівцями соціальних служб і цільовою групою, потенційно зацікавленою в послугах, що надаються [83].

Незалежно від підходу до розуміння сутності вуличної соціальної роботи, остання має на меті покращення стану та здоров’я людей шляхом привнесення до середовища, де вони мешкають, всього необхідного для життя; встановлення зв’язків з тими, хто може надати їм необхідну допомогу. Тому завданнями вуличної соціальної роботи є: встановлення довірливих відносин з кризовими категоріями громадян, зокрема з тими, хто тривалий час перебуває на вулиці і потребує соціальної допомоги; сприяння усвідомленню і сприйманню такими громадянами позитивних стереотипів соціальної поведінки; залучення громадськості до вирішення соціальних проблем клієнтів вуличної соціальної роботи; консультування з важливих для них питань за умов анонімності та конфіденційності; переадресація клієнтів до інших інститутів соціальної допомоги; здійснення профілактичної роботи з попередження правопорушень і злочинів; надання окремих соціальних послуг (забезпечення їжею, одягом, медикаментами) тощо [11; С. 45].

Отже, особливості вуличної соціальної роботи полягають у можливості встановлення інформаційного та особистісного контакту соціального працівника зі значною кількістю людей; здійсненні діагностики соціальної ситуації (визначення кількості представників окремих категорій клієнтів, їх реальних потреб і проблем); здійсненні соціальної допомоги на території клієнта, в умовах близького для нього середовища; пропаганді та популяризації системи соціальної роботи серед населення, залученні потенційних волонтерів [11; С. 45].

Крім того, вулична соціальна робота, разом із обміном шприців, замісною терапією, консультуванням і навчанням, є одним з найефективніших методів профілактики ВІЛ-інфекцій. Вона має на меті встановлення контакту та надання допомоги тим клієнтам, які не належать до користувачів наявних служб або послуг і з певних причин є важкодоступними для закладів системи охорони здоров'я. Тому вулична соціальна робота – це також донесення профілактичної інформації до споживачів наркотичних речовин (або до інших закритих соціальних груп) у ті місця, де вони зазвичай збираються, проводять час (наприклад, місця продажу наркотичних речовин у місті, квартири споживачів, навчальні заклади, наркологічні та інфекційні лікарні, пенітенціарні заклади тощо) [30].

Відтак, вулична соціальна робота передбачає пошук соціальними працівниками потенційних клієнтів соціальної роботи, а також перенесення місця надання деяких послуг (консультування, інформування, профілактика, контроль за ризикованою поведінкою та ін.) з установ «на вулицю», до представників найбільш уразливих груп. Слід зауважити, що вулична соціальна робота передбачає не стільки припинення проживання людей на вулиці, скільки зниження пов'язаного з цим ризику [77].

Визначають такі напрями вуличної соціальної роботи:

– *«аутріч-робота» (outreach work)* – спрямована на залучення представників цільової групи з вулиці до соціального закладу, де вони можуть отримати соціальні послуги і допомогу;

– *«детач-робота» (detach work)* – передбачає соціальну підтримку безпосередньо і тільки на вулиці, в середовищі життєдіяльності певної соціальної групи, що адаптована до проживання на вулиці і для якої вулиця є постійним місцем заробітку і розваг.

В межах вуличної соціальної роботи соціальні працівники зв'язуються з різними державними органами, роблять запити щодо працевлаштування таких людей, шукають їм місця для відпочинку, проживання, тобто створюють умови для подолання кризової ситуації [77].

Вулична соціальна робота реалізується в межах певної соціальної інфраструктури, представленої сукупністю органів та установ, матеріальною і нормативно-законодавчою базою, а також недержавними і благодійними організаціями, що забезпечують задоволення соціальних потреб громадян і захист їхніх соціальних прав [228]. Тому вуличний соціальний працівник може бути закріплений за загальноосвітніми, культурно-дозвільними, спортивно-оздоровчими закладами; закладами різного відомчого підпорядкування; службами соціального захисту; правоохоронними, адміністративними, адміністративно-територіальними органами; фондами; приватними і комерційними структурами.

Наявність соціальної інфраструктури зумовлює інституційний (вуличний соціальний працівник працює безпосередньо всередині соціального інституту, наприклад, веде випадки) і територіальний (вуличний соціальний працівник проводить комплексне дослідження на відведеній йому території, наприклад, виявляє потенційних клієнтів, розробляє соціальний паспорт мікрорайону, ставить соціальний діагноз та ін.) види вуличної соціальної роботи.

Специфіка вуличної соціальної роботи визначається такими її напрямами:

– сприяння встановленню гуманних, морально-здорових стосунків у соціальному середовищі;

– сприяння створенню обстановки психологічного комфорту і безпеки людей на окремій території;

– участь у розвитку соціально-культурного середовища, відродженні народних традицій і культури;

– організація заходів, спрямованих на розвиток соціальних ініціатив;

– розвиток соціальної інфраструктури з урахуванням специфіки і потреб клієнтів окремої території;

– проведення профорієнтаційних заходів;

– надання допомоги (працевлаштування, патронат, забезпечення житлом) громадянам, які опинилися в складних життєвих обставинах, зокрема у зв'язку із вимушеною міграцією;

– визначення задач, форм, методів і способів вирішення особистих і соціальних проблем клієнтів (соціально-економічних, медико-соціальних, психо-соціальних, юридичних тощо);

– забезпечення соціальних гарантій клієнтів (поручительство);

– аналіз рівня соціального обслуговування населення на окремій території;

– залучення різноманітних державних і недержавних організацій до вирішення проблем соціального обслуговування клієнтів;

– реалізація соціальних проектів, програм на конкретній території;

– сприяння усуненню і подоланню специфічних труднощів в процесі соціалізації осіб з неблагополучних сімей і прошарків суспільства;

– виявлення причин дезадаптації;

– участь у вирішенні потенційних і назрілих конфліктів;

– посередництво між клієнтом і установою, сім'єю, середовищем, різними соціальними службами, відомствами, адміністративними органами;

– надання психологічної, психокорекційної та іншої допомоги для усунення кризової ситуації клієнта;

– вживання заходів щодо соціального захисту і допомоги клієнтам;

– організація соціально-значущої діяльності різних видів;

– виявлення дітей, які потребують негайного соціального втручання або підлягають усиновленню;

– створення інформаційної бази дітей, які підлягають усиновленню, опікуванню;

– виявлення та ведення обліку осіб, які бажають прийняти у сім'ю дітей, що потребують усиновлення чи опікунства;

– пропагування серед населення різних форм виховання дітей, які залишилися без опікування батьків;

– надання консультацій для адміністрації, соціальних працівників дитячих державних установ;

– допомога державним і недержавним організаціям у виявленні причин і чинників соціального неблагополуччя конкретних сімей, дітей;

– взаємодія з фахівцями різних соціальних служб.

Специфіка вуличної соціальної роботи як професійної діяльності дозволяє визначити її *базові принципи*:

– систематичність і регулярність;

Важливо, щоб вуличні соціальні працівники з'являлися в одних і тих самих місцях систематично і регулярно, адже деяким клієнтам потрібно придивитися, зрозуміти, що вуличний соціальний працівник дійсно намагається їм допомогти, що йому можна довіряти. Потрібен час, щоб прийняти рішення про готовність отримати допомогу від вуличного соціального працівника.

– робота в парах;

Вулична соціальна робота має проводитися в парах насамперед для забезпечення безпеки самих фахівців, оскільки така робота передбачає «входження» в кримінальні угрупування, відвідування підвалів і горищ. Крім того, робота вуличних соціальних працівників в парах дозволяє охопити більшу кількість клієнтів на одному місці, краще відстежити ситуацію; забезпечує можливість супроводження клієнтів в різні (медичні, соціальні) установи; сприяє підвищенню ефективності вуличної соціальної роботи,

адже працівники мають можливість порадитися один з одним щодо певного клієнта, ситуації, випадку.

– добровільність;

Вуличний соціальний працівник має не нав’язувати, а пропонувати клієнту свою допомогу і підтримку. Якщо потенційний клієнт не йде на контакт і відмовляється від допомоги, вуличний соціальний працівник має надати йому право вибору: він може залишити клієнту інформацію і сповістити про можливість надання допомоги, коли той на неї погодиться.

– пунктуальність;

Якщо вуличний соціальний працівник призначив клієнту зустріч, то він обов’язково має на неї прийти, інакше ризикує втратити довіру з боку клієнта та мешканців мікрорайону.

– компетентність;

Цей принцип зумовлює наявність у вуличного соціального працівника спеціальних знань і вмінь в галузі соціальної роботи, а також в тих галузях, які прямо чи опосередковано з нею пов’язані.

– толерантність;

Потенційні клієнти вуличної соціальної роботи можуть бути брудними і неохайно вдягненими, знаходитися під впливом психоактивних речовин, бути ВІЛ-позитивними тощо. Незважаючи на це, вуличний соціальний працівник не має бути «фальшивим» у спілкуванні, має намагатися приймати людину такою, якою вона є, не виправляти її, а пропонувати допомогу. Отже, принцип толерантності означає, що не можна засуджувати клієнтів, виявляти до них гидливість.

На наш погляд, вулична соціальна робота, заснована на зазначених принципах, підвищує ефективність стаціонарної допомоги, що надається всім категоріям клієнтів соціальної роботи, шляхом налагодження зворотного зв’язку з ними. Вона сприяє реалізації невідкладної допомоги і профілактичної роботи безпосередньо в місцях перебування потенційних клієнтів. Отже, специфічною ознакою вуличної соціальної роботи є

відсутність прямої залежності між наданням клієнтам соціальної допомоги і необхідністю залучати їх до соціальних інститутів, що є вирішальним для зближення клієнта з соціальним працівником і оперативного надання йому соціальних послуг.

Проведений аналіз вуличної соціальної роботи, її специфіки і принципів, дозволяють надати власне тлумачення її сутності, схарактеризувати клієнтів такої роботи, а також вуличного соціального працівника.

Вуличну соціальну роботу розглядаємо як професійну діяльність, спрямовану на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом встановлення й підтримки контакту між ними та фахівцями соціальних служб, захисту, корекції і реабілітації на вулиці.

Клієнтом вуличної соціальної роботи вважаємо особу, яка користується послугами соціальних служб, організацій і установ шляхом взаємодії з вуличним соціальним працівником.

Вуличним соціальним працівником називаємо фахівця із соціальної роботи, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу на вулиці незахищеним верствам населення (пенсіонерам, біженцям, дітям-сиротам та ін.), а також особам, що знаходяться у стані психічної нестабільності, зумовленої об’єктивними (війни, екологічні катастрофи, міжнародні конфлікти, релігійні розбіжності) і суб’єктивними (трагедія в сім’ї, втрата майна) чинниками, з метою налагодження контакту між фахівцями соціальної служби і цільовою групою, потенційно зацікавленою у таких послугах.

Розгляд специфіки вуличної соціальної роботи та її базових принципів дозволяє дійти висновку, що така робота ставить до вуличного соціального працівника низку вимог щодо його професійних знань і вмінь, практичного досвіду, психологічних якостей, загального розвитку, фізичного здоров’я тощо. Розкриємо ці вимоги.

– Вуличний соціальний працівник має бути фізично витривалим, адже йому доводиться багато ходити, перебувати на вулиці в будь-яку погоду.

– Вуличний соціальний працівник має розуміти, що люди не завжди з власної вини опиняються у складній життєвій ситуації, що їм потрібна допомога і підтримка.

– Вуличний соціальний працівник має бути психологічно стійким й емоційно стабільним, оскільки деякі клієнти вуличної соціальної роботи провокують оточуючих, поводяться всупереч загальноприйнятим соціальним нормам. Крім того, вуличному соціальному працівнику доводиться бачити багато складних, іноді трагічних випадків, тому він має управляти власними емоціями і зосереджуватися на наданні допомоги.

– Вуличний соціальний працівник повинен розбиратися в різних захворюваннях, їх наслідках;

– Вуличний соціальний працівник повинен вміти надавати першу медичну допомогу.

– Вуличний соціальний працівник повинен мати досвід роботи з дітьми, зокрема схильними до девіантної поведінки.

– Вуличний соціальний працівник повинен мати відповідну освіту (соціального працівника, соціального педагога).

– Вуличний соціальний працівник має володіти комунікативними навичками, вміти налагоджувати контакт з клієнтами, завойовувати їхню довіру, допомагати їм розкритись і розповісти про свої проблеми.

– Вуличний соціальний працівник повинен уміти аналізувати і відстежувати ситуації з клієнтами на вилці, щоб ефективно працювати і надавати компетентну допомогу.

– Вуличний соціальний працівник повинен співпрацювати з іншими працівниками та представниками партнерських організацій; бути готовим до співпраці і партнерства, отримання зворотного зв’язку та обміну досвідом; ставити перед собою реальні цілі й оцінювати результати своєї роботи.

Проведений аналіз дозволяє узагальнити вимоги до вуличного соціального працівника, його професійних знань, умінь і навичок, особистісних і професійних якостей, а також окреслити його професійний портрет з урахуванням особливостей і базових принципів вуличної соціальної роботи, представлений в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Професійний портрет вуличного соціального працівника

Щаблі	Вимоги
Операційний	– мати освіту за спеціальністю «Соціальна робота»; – володіти знаннями щодо потенційних клієнтів вуличної соціальної роботи; – мати досвід роботи з девіантними і делінквентними особами (бажано); – розбиратися в проблемах, пов'язаних з ВІЛ-інфекцією та іншими захворюваннями, вміти надавати першу медичну допомогу; – бути фізично витривалим.
Функціональний	– володіти комунікативними навичками, необхідними для налагодження контакту з клієнтом і довірливих відносин з ним; – бути здатним до співробітництва і партнерства, вміти налагоджувати зворотний зв'язок для обміну досвідом; – ставити перед собою реальні цілі і прогнозувати результати своєї діяльності.
Стратегічний	– вміти проводити аналіз ситуації клієнта, відстежувати її для надання кваліфікованої допомоги.
Особистісний	– бути психологічно усталеним і емоційно стабільним, зокрема в складних і трагічних випадках.

Отже, вуличним соціальним працівником може бути фахівець із соціальної роботи з цілісним характером і гнучким мисленням; здатний привертати до себе людей і безконфліктно працювати з ними, швидко адаптуватися до мінливих соціальних умов, здатний до саморозвитку і самовдосконалення; який вміє слухати і чути, відокремлювати головне у своїй професійній діяльності і діяльності організації; володіє управлінськими навичками; спрямований на переоцінку старих і формування нових всебічних знань.

Маємо констатувати, що вулична соціальна робота в Україні не є усталеною, інституалізованою практикою. Незважаючи на те, що зазначений

вид професійної соціальної роботи є нормою у більшості розвинених країн світу, в нашій країні така робота є експериментальною і здійснюється на базі притулків і соціальних служб, що спеціалізуються насамперед на роботі з неповнолітніми, ВІЛ-інфікованими і наркозалежними клієнтами. Прикладом вуличної соціальної роботи в Україні є проект «Інтервенція з метою зменшення вживання ін'єкційних наркотичних речовин», спрямований на налагодження контакту зі споживачами ін'єкційних наркотичних речовин, мотивування їх до зміни ризикованої поведінки [62].

У своїй роботі українські вуличні соціальні працівники стикаються з певними проблемами, зумовленими обмеженим фінансуванням, нестачею персоналу, відсутністю розуміння й підтримки з боку суспільства, спеціальної підготовки до такої роботи тощо. Не менш важливою проблемою вуличної соціальної роботи є поведінкові особливості клієнтів, через що кількість працівників, здатних проводити вуличну соціальну роботу, є доволі обмеженою.

Специфіка вуличної соціальної роботи і специфіка клієнтів такої роботи визначають функції, що їх виконує вуличний соціальний працівник.

1.2. Професійні функції соціального працівника в аспекті вуличної соціальної роботи

Вивчення сутності і специфіки вуличної соціальної роботи дозволяють дійти висновку, що її змістове та інструментальне насичення акумулює елементи багатьох суміжних професійних галузей (психології, соціології, педагогіки, юриспруденції, медицини та ін.) на основі взаємного обміну інформацією і технологіями. Поєднати ці елементи в професійній освіті дозволяє функціональний підхід, який передбачає багатоаспектний розгляд об'єктів і проблемних ситуацій, виявлення суттєвих і прихованих взаємозв'язків елементів і властивостей, завдяки чому у майбутніх фахівців

формується системне мислення, підвищується професійний рівень і забезпечується необхідна якість професійної підготовки [108].

Розкриття професійних функцій вуличних соціальних працівників потребує визначення сутності понять «функція», «виробнича функція», «професійна функція», «професійна функція в соціальній роботі».

В довідковій літературі поняття «функція» розкрито як: усталене взаємовідношення об'єктів, зумовлене залежністю одного від іншого; роль певного елемента соціальної системи в її існуванні як цілісності [73]; явище, що залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється разом з ним; специфічна діяльність організму людини, тварин, рослин, їхніх органів, тканин і клітин; величина, що змінюється зі зміною незалежної змінної величини (аргументу) [51]. У філософському розумінні, функція – це: діяльність, обов'язок, робота; відношення двох (групи) об'єктів, у яких зміна одного призводить до зміни іншого [209.]. В педагогічному аспекті функція розглядається як обов'язок, коло діяльності, призначення, роль; сукупність дій (операцій) [196]. З боку соціології «функція» визначається як роль, яку виконує певний елемент соціальної системи в її організації і дотриманні цілей та інтересів соціальних груп і класів; залежність між різними соціальними процесами, що виражається у функціональній залежності змінних величин; стандартизована, соціальна дія, що підпорядковується певним нормам і контролюється соціальними інститутами [20].

Узагальнюючи подане в різних галузях знань трактування поняття «функція», можна виокремити основні складові, що його характеризують. Функція – це: діяльність; роль об'єкта в межах певної системи; робота, яку виконує орган, організм; роль, значення чого-небудь. Отже, ключовими складовими поняття «функція» є діяльність, об'єкт, система, орган, роль, значення [1].

Щодо поняття «виробнича функція», то його поява зумовлена потребою відобразити залежність між обсягом продукції, що виробляється, і компонентами витрат ресурсів (праці та капіталу) [218]. Виробничими

функціями називають економіко-математичні моделі, що пов’язують змінні величини витрат з величинами випуску. Поняття «витрати» і «випуск» зазвичай відносяться до процесу виробництва продукції (це пояснює походження назви даного типу моделей) [53].

Крім того, виробнича функція розглядається як коло обов’язків, які виконує фахівець відповідно до займаної посади і які визначаються посадовою інструкцією або кваліфікаційною характеристикою. Розрізняють такі виробничі функції:

– проектувальна (проектно-конструкторська) – здійснення цілеспрямованої послідовності дій щодо синтезу систем або окремих їх складових; розробка документації, необхідної для втілення та використання об’єктів та процесів;

– організаційна – впорядкування структури і взаємодії складових елементів системи з метою зниження невизначеності, підвищення ефективності використання ресурсів і часу;

– управлінська – спрямована на досягнення поставленої мети, забезпечення сталого функціонування і розвитку систем завдяки інформаційному обміну;

– виконавська (технологічна, операторська) – спрямована на втілення поставленої мети за відомими алгоритмами, коли фахівець виступає як структурний елемент (ланка) певної технології [38].

Професійна функція – це проекція проміжних результатів технологічного процесу на площину трудової діяльності людини. Розглянемо окремі правила визначення професійних функцій, виявлені емпіричним шляхом:

– Правило взаємної зручності: виокремлені професійні функції мають відображати не тільки об’єктивну структуру професійної діяльності, але й бути зручними для освітньої галузі і працедавців. Це означає, що виокремлений набір професійних функцій дозволяє будувати набір навчальний модулів; здійснювати атестацію випускників; узгоджувати

вимоги до майбутніх фахівців з працедавцями; змінювати набір професійних функцій, відповідно до яких здійснюється професійна підготовка фахівців у ВНЗ, залежно від зміни вимог працедавців; проводити підготовку до реалізації неповного набору професійних функцій в режимі додаткових освітніх послуг; сертифікувати підготовку до реалізації кожної окремої професійної функції та ін.

– Правило автономності: кожна професійна функція за необхідності може бути автономізована навіть до її виокремлення в окрему посаду.

– Правило сертифікованості: кожна професійна функція за наявності відповідних освітніх умов може бути засвоєна окремо з отриманням відповідного сертифікату.

– Правило повноти: готовність випускника ВНЗ до реалізації виокремленого набору професійних функцій (кожна професійна функція відповідає мінімально необхідному для працедавця рівню професійної компетентності фахівця за певним напрямом підготовки з урахуванням її рівня – бакалавр, магістр) [129].

Функції соціальної роботи як професійної діяльності визначаються такими рівнями:

– макрорівень – зумовлений впливом конкретно-історичних, соціально-політичних, природо-економічних та інших показників. На цьому рівні функції соціальної роботи визначаються органами державної влади;

– мезорівень – характеризується впливом особливостей відомства, в якому працює фахівець, субкультурних особливостей, кількісно-якісних показників соціально-демографічного складу населення на певній території та ін. На цьому рівні функції соціальних працівників визначаються керівниками відомств, органів управління на місцях, підрозділів відділів і конкретизується в Тарифно-кваліфікаційних характеристиках відповідно до посад;

– мікрорівень – зумовлений впливом обстановки в соціальній установі, особливостями колективу, сім’ї, групи, особистості самого працівника. На

цьому рівні функції соціальних працівників конкретизуються керівником установи, уточнюються безпосередньо самим фахівцем і впливають на його професійно-особистісне і професійно-функціональне самовизначення [221].

В соціальній роботі професійні функції визначаються через ролі, що їх виконують окремі суб'єкти соціальної системи для задоволення інтересів індивідів, соціальних груп, прошарків і класів [226]. Аналіз наукової літератури дозволив визначити такі ролі соціального працівника:

– *брокер* – соціальний працівник, який спрямовує людей у необхідні служби, що дозволяє використовувати соціальні служби в їх системі;

– *посередник, «буфер»* – соціальний працівник, який знаходиться між конфліктуючими сторонами (двома особами, людиною або групою чи кількома групами) і допомагає подолати розбіжності і продуктивно співпрацювати;

– *адвокат, захисник* – соціальний працівник, який бореться за права і гідність людей, які потребують такої допомоги (зокрема, за зміни в законах, певній практиці з позицій цілого класу людей);

– *оцінювач* – соціальний працівник, який збирає інформацію, аналізує проблеми людей, груп і допомагає прийняти рішення щодо подальших дій;

– *мобілізатор* – соціальний працівник, який запускає, активізує, організує дії вже наявних або нових груп для вирішення соціальних проблем;

– *учитель* – соціальний працівник, який передає інформацію, знання і допомагає людям розвивати свої вміння в певній галузі;

– *коректор поведінки* – соціальний працівник, який працює над змінами в стереотипах поведінки, навичках, сприйнятті людей або груп;

– *консультант* – соціальний працівник, який діє разом із іншими працівниками щоб допомогти їм вдосконалити власні вміння у вирішенні проблем клієнта;

– *проектант спільнот* – соціальний працівник, який планує розвиток програм діяльності;

– *менеджер інформації* – соціальний працівник, який збирає, класифікує і аналізує відомості про соціальне середовище;

– *адміністратор* – соціальний працівник, який керує соціальною програмою, проектом або службою;

– *практик* – соціальний працівник, який забезпечує конкретну допомогу, турботу (фінансову, побутову, фізичну) [207].

Зазначені професійні ролі дозволяють виокремити типові професійні функції соціального працівника, а саме:

– *діагностичну* – встановлення причин виникнення проблем клієнта;

– *адвокативну* – захист інтересів клієнта і за необхідності представлення їх у державних органах і установах;

– *соціально-терапевтичну (компенсуючу)* – підтримка в складних життєвих ситуаціях, надання різноманітної допомоги, соціальних послуг;

– *соціально-профілактичну* – застосування методів, що попереджають виникнення соціальних проблем;

– *прогностичну* – аналіз можливих змін у поведінці клієнта в майбутньому;

– *проективну* – планування результатів втручання;

– *соціального контролю* – моніторинг поведінки, що відхиляється від норми, і застосування соціальних санкцій;

– *організаційно-адміністративну* – управління і взаємодія з іншими соціальними інститутами.

Проведений аналіз сутності і специфіки вуличної соціальної роботи, а також функцій соціального працівника дозволяють визначити такі *функції вуличного соціального працівника*:

– *соціальної допомоги* – вуличний соціальний працівник виявляє та веде облік на ввіреній території (в мікрорайоні) сімей, окремих осіб, які потребують соціальної підтримки, надає їм допомогу в отриманні матеріальних коштів, тимчасового житла та ін.;

– *допомоги в подоланні наслідків стихійних лих і соціальних конфліктів* – вуличний соціальний працівник допомагає, приймає участь у розробці програм усунення наслідків надзвичайних подій, сприяє формуванню бригад у межах рятівних служб, зокрема на ввіреній території;

– *соціально-компенсаторна* – вуличний соціальний працівник розробляє і реалізує заходи з компенсації соціальної неповноцінності клієнта, який внаслідок особистісних обставин мешкає або перебуває на ввіреній території [221];

– *діагностична* – вуличний соціальний працівник вивчає особливості мікрорайону і груп осіб, які мешкають або перебувають в його мікрорайоні; аналізує ступінь впливу на них мікросередовища; ставить «соціальний діагноз» і оцінює доцільність нововведення за двома напрямами: можливість реалізації (визначення можливостей адаптації нововведення у середовищі, що склалося; можливість здійснення інноваційного процесу) і доцільність реалізації (відповідність результатів інновації цілям її впровадження) [19];

– *прогностична* – вуличний соціальний працівник здійснює науково обґрунтовані соціальні прогнози, що передбачає виявлення тенденцій і закономірностей розвитку соціальних явищ, а також чинників, здатних вплинути на прогнозований об’єкт [221]; прогнозує вплив всіх соціальних інститутів мікрорайону на об’єкти соціальної роботи, визначає пріоритети в роботі;

– *попереджувально-профілактична* – вуличний соціальний працівник обирає і «запускає» соціально-правові, юридичні, психологічні, соціально-медичні та інші механізми попередження і подолання негативних явищ у своєму мікрорайоні [212];

– *правозахисна* – вуличний соціальний працівник використовує весь комплекс законів и правових норм, спрямованих на надання допомоги і підтримки, захист населення мікрорайону; здійснює захист прав і свобод громадян в усіх сферах суспільного і політичного життя, бореться з

правопорушеннями і злочинами, здійснює відповідні профілактичні заходи [122];

– *соціально-педагогічна* – вуличний соціальний працівник виявляє в своєму мікрорайоні потреби та інтереси мешканців в різних видах діяльності; залучає до роботи з ними різні установи, організації, громадські і творчі союзи, різних фахівців, тренерів та ін.;

– *медико-соціальна* – вуличний соціальний працівник організовує роботу з профілактики здоров'я людей, допомагає опанувати основи першої медичної допомоги, культуру прийняття їжі, санітарно-гігієнічні норми тощо;

– *соціально-побутова* – вуличний соціальний працівник сприяє у наданні необхідної допомоги і підтримки різним категоріям населення свого мікрорайону щодо покращення умов їхнього життя; приймає участь в організації нормального побуту;

– *комунікативна* – вуличний соціальний працівник встановлює в своєму мікрорайоні контакти з особами, які потребують певної допомоги і підтримки; організовує обмін інформацією; сприяє включенню різних суспільних інститутів в діяльність соціальних служб;

– *рекламно-пропагандистська* – вуличний соціальний працівник організовує в своєму мікрорайоні рекламу соціальних послуг, пропагує ідеї соціального захисту людини;

– *морально-гуманістична* – вуличний соціальний працівник створює в своєму мікрорайоні умови для гідної життєдіяльності мешканців, груп і прошарків населення;

– *організаційна* – вуличний соціальний працівник в своєму мікрорайоні сприяє організації соціальних служб на підприємствах і в установах, залучає до їх роботи суспільство; спрямовує діяльність соціальних служб на надання різних видів допомоги і соціальних послуг населенню.

Функції вуличної соціальної роботи зумовлюють функції вуличного соціального працівника, які також можна умовно розподілити за різними рівнями (макрорівень мезорівень, мікрорівень), що представлено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Розподіл функцій вуличного соціального працівника за рівнями соціальної роботи

Рівні	Функції
Макрорівень	– соціальної допомоги; – допомоги в подоланні наслідків стихійних лих і соціальних конфліктів; – морально-гуманістична; – рекламно-пропагандистська; – правозахисна; – попереджувально-профілактична; – прогностична; – соціально-компенсаторна.
Мезорівень	– діагностична; – організаційна.
Мікрорівень	– діагностична; – прогностична; – соціальної допомоги; – попереджувально-профілактична; – соціально-педагогічна; – психологічна; – соціально-побутова; – комунікативна.

Як свідчить табл. 1.2, одні й ті самі функції можуть бути віднесені до різних рівнів.

Розкриття функцій вуличного соціального працівника свідчить про те, що всі вони передусім передбачають надання соціальних послуг, яких потребують клієнти.

Зауважимо, що послуги – це важливий вид діяльності, який впливає на всі сторони життя суспільства; результат економічної діяльності, яка не виражена матеріально і задовольняє певні потреби – особистісні, колективні, суспільні [222].

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2012 р. за № 966–IV, соціальні послуги – це дії щодо надання допомоги окремим категоріям громадян, які опинилися в складних життєвих обставинах. Виокремлюють такі різновиди соціальних послуг:

– соціально-побутові – забезпечення продуктами харчування, м'яким і твердим інвентарем, гарячою їжею, транспортом, засобами малої механізації; здійснення соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації; виклик лікарів додому, придбання і доставка медикаментів та ін.;

– психологічні – консультування з питань психологічного здоров'я і покращення взаємостосунків з оточуючим соціальним середовищем; психодіагностика, спрямована на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації; надання порад;

– соціально-педагогічні – виявлення і сприяння розвитку різноманітних потреб та інтересів осіб, які знаходяться в скрутних життєвих обставинах; організація індивідуального навчального, виховного і корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної або художньої діяльності та ін..; залучення до роботи різних установ, громадських організацій, зацікавлених осіб;

– соціально-медичні – консультування з попередження виникнення і розвитку різних органічних розладів; збереження, підтримка і охорона здоров'я; здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, трудотерапія тощо;

– соціально-економічні – задоволення матеріальних потреб клієнтів соціальної роботи шляхом надання натуральної допомоги, одноразових чи багаторазових компенсацій;

– юридичні – консультування з питань чинного законодавства; здійснення захисту прав та інтересів осіб, які опинилися в скрутних життєвих обставинах; сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, які вчиняють протиправні дії;

– з працевлаштування – пошук роботи, сприяння у працевлаштуванні та подальший соціальний супровід;

– інформаційні – надання інформації, необхідної для вирішення скрутної життєвої ситуації; розповсюдження просвітницьких і культурно-освітніх знань;

– просвітницькі – розповсюдження об'єктивної інформації про споживчі властивості і різновиди соціальних послуг; формування необхідного уявлення і ставлення суспільства до соціальних проблем [155].

Всі зазначені послуги може здійснювати вуличний соціальний працівник на ввіреній йому території обслуговування.

Вивчення стану вуличної соціальної роботи в Україні дозволяє констатувати, що незважаючи на затребуваність у вуличних соціальних працівниках, таку роботу зазвичай здійснюють фахівці, які не мають відповідної професійної підготовки і тому не володіють необхідною компетентністю, тоді як саме професійні функції зумовлюють відповідні вимоги щодо неї.

1.3. Сутність і структура функціональної компетентності майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи

Визначення сутності і структури функціональної компетентності вуличного соціального працівника потребує додаткового аналізу таких дефініцій, як «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «функціональна компетентність» тощо.

Так, компетенція – це коло питань, з яких хтось добре обізнаний; коло повноважень, прав [127]; здатність застосовувати знання, вміння й

особистісні якості для успішної діяльності в певній галузі [162]. Отже, дефініція «компетенція» має два значення: з одного боку, це коло повноважень, наданих законом, уставом або іншим актом конкретного органу або посадової особи, а з іншого, – це знання і досвід у певній галузі [142].

Компетентність – це характеристика, яку можна визначити шляхом спостережень за діями; те, що породжує дію, вміння; можливість встановлення зв'язку між знанням і ситуацією [61]; спосіб існування знань, умінь, освіченості, що сприяє особистісній самореалізації студентів, знаходженню ними свого місця в світі, внаслідок чого освіта стає високомотивованою, особистісно зорієнтованою і забезпечує затребуваність особистісного потенціалу, визнання особистості оточуючими, а також усвідомлення нею власної значущості [17]; володіння людиною відповідною компетенцією, що передбачає її особистісне ставлення до цієї компетенції і предметів діяльності; мінімальний досвід застосування компетенції [214]; сукупність знань і вмінь, необхідних фахівцю для здійснення ефективної професійної діяльності, аналізу і прогнозування результатів праці, використання сучасної інформації щодо певної галузі виробництва [102].

Виокремлюють такі різновиди компетентності:

– функціональну (професійну, спеціальну) – професійні знання, навички, освіта, ділова надійність; здатність успішно і безпомилково виконувати трудову діяльність; проектування свого подальшого професійного розвитку;

– інтелектуальну – аналітичне і логічне мислення, здатність до аналізу, синтезу, вироблення гіпотез; володіння способами особистісного самовираження і саморозвитку; здатність до наукового обґрунтування і творчого вирішення проблем;

– ситуативну – здатність діяти відповідно до ситуації, обирати з множини способів поведінки найефективніший спосіб за певних умов діяльності;

– соціальну – наявність комунікативних навичок і навичок безконфліктного спілкування; вміння співпрацювати, підтримувати добрі стосунки з людьми, надавати соціальну і психологічну допомогу, ефективно взаємодіяти в команді, демонструвати гнучкість, здійснювати неформальне лідерство [126].

Проведений аналіз сутності дефініцій «компетенція» і «компетентність» дозволяє констатувати, що компетентність передбачає здатність особистості виконувати певну діяльність або дії, встановлювати і підтримувати необхідні контакти між людьми, тоді як компетенція містить у собі зміст відповідної компетентності у вигляді системи знань, умінь, досвіду, володіння нормами спілкування, поведінки як результатів навченості [90]. Так, дефініція «компетентність» містить у собі «компетенцію» і визначає зміст освіти [187].

Якість професійної підготовки сучасних фахівців у ВНЗ пов’язана з дефініцією «професійна компетентність», оскільки професіоналізація особистості призводить до формування особливих якостей і рис, притаманних представникам певної професії, що забезпечує виконання професійної діяльності, відпрацювання оптимальних способів і прийомів її здійснення [219].

Професійна компетентність є якісною характеристикою суб’єкта будь-якої діяльності, що відображає рівень його професійної підготовки і готовність до реалізації цієї діяльності [220]; якісною характеристикою особистості фахівця, що передбачає наявність системи науково-теоретичних знань, здатність і готовність фахівця застосовувати знання і досвід для вирішення завдань соціально-професійної галузі; психологічним (особистісним) інструментом фахівця, який забезпечує ефективне виконання ним професійної діяльності; здатністю людини ефективно реалізовувати на практиці засвоєні знаня, вміння і навички у певній галузі [219].

Професійна компетентність охоплює:

– спеціальну компетентність – здатність до самостійної реалізації певних видів діяльності; вміння виконувати типові професійні завдання і оцінювати результати своєї діяльності [55]; володіння когнітивними, емоційними

моделями поведінки, які забезпечують успішність соціальної взаємодії [98];

– персональну компетентність – здатність до постійного професійного зростання і підвищення кваліфікації; реалізація себе в професійній діяльності;

– соціально-правову компетентність – знання і вміння щодо взаємодії з громадськими інститутами та людьми; здатність до професійного спілкування і гідної поведінки [55]; ціннісно-усвідомлене ставлення до соціально-правової культури людини, виконання своїх соціальних ролей у суспільстві тощо [215];

– екстремальну компетентність – здатність діяти в умовах, що раптово ускладнилися, під час аварій, надзвичайних ситуацій тощо [55];

– аутокомпетентність – адекватне уявлення про свої соціально-професійні характеристики і володіння технологіями подолання професійних деструкцій [64].

Щодо професійної компетентності фахівця установи соціального обслуговування, то вона є інтегративною якістю особистості, яка структурно представлена сукупністю ціннісно-мотиваційної, когнітивної, психологічної і соціально-трудової компетенцій. Вона забезпечує на практиці здатність і готовність використовувати в професійній діяльності наявні у фахівця знання, вміння, досвід; активізує його професійну самореалізацію; підвищує якість соціального обслуговування населення [94].

Так, професійна компетентність соціального працівника зумовлена:

– сукупністю його професійних знань, умінь, навичок, комплексом психологічних особливостей, професійно важливих якостей і здібностей [113]. Такі знання, вміння і навички виступають рольовими характеристиками професійної компетентності соціального працівника, тоді

як психологічні особливості, професійно важливі якості і здібності є суб'єктними характеристиками, що вказують на ставлення соціального працівника до діяльності та на його індивідуальний стиль соціальної роботи як професійної діяльності [143];

– сукупністю інтегральних характеристик (спеціальна, соціальна, індивідуально-особистісна, екстремальна компетентність), що визначають здатність соціального працівника реалізовувати соціально-професійні і міждисциплінарні знання, технології соціальної роботи з метою підвищення якості надання соціальних послуг;

– готовністю до створення конструктивної соціальної взаємодії, взаємосприйняття і розуміння іншої людини;

– прагненням до особистого зростання, професійної самореалізації і самоствердження у різноманітних сферах діяльності [163].

Специфічними особливостями професійної компетентності фахівців із соціальної роботи є:

– зумовленість цілей і завдань професійної діяльності соціального працівника соціальним замовленням суспільства і його інститутів: оптимальна реалізація потенційних можливостей людини в її діяльності і повсякденному житті;

– поєднання численних різноманітних складових, визначених поліфункціональністю професійної діяльності соціального працівника;

– недостатня системна структурованість соціально-правової, функціональної і організаційно-методичної бази професійної діяльності, стосунків з різними суб'єктами труда і життя, що зумовлює необхідність творчого підходу, адекватного загальноприйнятим нормам, рекомендаціям психосоціальної науки, моральним принципам і професійній етиці;

– конгруентність (відповідність) цілей, завдань і функцій, що ставить соціальна робота, індивідуальним можливостям, потребам і діям конкретного соціального працівника;

– інтегративний характер процесу і результатів професійної діяльності, що передбачає ефективне використання дослідницько-діагностичних, конструкторсько-проектувальних, формуючо-розвивальних, корекційно-терапевтичних, комунікативних, аналітико-оцінювальних та інших технологій;

– творчий характер професійної діяльності, заснований на знаннях соціально-психологічної сутності процесів і явищ, широкій ерудиції, власному досвіді, активному пошуку новаторських підходів та інноваційних технологій, особистій ініціативі і професійній комунікабельності;

– поліваріантність умов виконання професійних обов'язків, які реалізуються комплексно і поліфункціонально, стосуються безпосередньо конкретної особи, колективу, їх взаємовідношень і взаємозв'язків [143].

Відтак, професійна компетентність фахівця із соціальної роботи характеризується такими аспектами:

– концептуальним – розуміння теоретичних засад соціальної роботи як професійної діяльності;

– інструментальним – здатність опановувати основні професійні навички;

– інтегративним – здатність пов'язувати під час професійної діяльності теорію і практику соціальної роботи в цілісну систему;

– контекстуальним – розуміння географічних, політичних культур, соціально-економічних умов своєї діяльності;

– адаптивним – уміння передбачати зміни в межах професії та бути готовим до них;

– комунікативним – уміння будувати ефективні міжособистісні відносини з клієнтами соціальної роботи та іншими фахівцями [143].

Професійна компетентність є запорукою успішної професійної діяльності соціального працівника та свідчить про сформованість в нього професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, умінь застосовувати набуті знання і вміння на практиці [113].

Проведений аналіз змісту поняття «професійна компетентність» в загальному розумінні та в аспекті професійної діяльності соціального працівника дозволяє перейти до визначення сутності ключового поняття започаткованого дослідження «функціональна компетентність вуличного соціального працівника».

Зазначимо, що функціональну компетентність визначають як:

– реалізацію професійних знань і вмінь [8];

– якісно нове, неповторне, оригінальне й суспільно унікальне володіння професійною компетентністю, вищою формою прояву якої є досягнення професійної майстерності [23];

– систему знань та вмінь, адекватних структурі та змісту діяльності, яка в повному обсязі забезпечує виконання функціонально-посадових обов'язків; результат оволодіння фахівцем компетенціями щодо певного виду його професійної діяльності [178].

Відсутність в науковій літературі тлумачення дефініції «функціональна компетентність вуличного соціального працівника» зумовила необхідність аналізу змісту і структуру функціональної компетентності фахівців різного професійного спрямування.

Так, розглядаючи функціональну компетентність як результат цілеспрямованої професійної підготовки менеджерів освіти до здійснення управлінських функцій, М. Торган характеризує її як «сукупність знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей менеджера освіти, що забезпечують ефективне виконання функцій внутрішкільного управління, відповідно до вимог, які висуває управлінська діяльність до його особистості» [199; С. 63]. Структурні компоненти функціональної компетентності дослідниця виокремлює відповідно до груп функцій, що їх виконує менеджер освіти: мотиваційно-цільової, аналітичної, планово-прогностичної, організаційно-виконавчої, регулятивно-корекційної тощо.

Функціональну компетентність керівника О. Гамага визначає як «систему його знань та вмінь, адекватних структурі та змісту управлінської

діяльності, яка забезпечує виконання функціонально-посадових обов'язків» [40; С. 15]. На думку автора, функціональна компетентність характеризує здатність менеджера правильно розуміти власні функції, поведінку на посаді, свої дії та дії інших людей, максимально ефективно та відповідально виконувати власні професійні обов'язки, тобто функціонально відповідати посаді.

Змістовними складовими такої компетентності керівника О. Гамагою обрано: когнітивну, емоційну, соціально-психологічну, соціально-перцептивну, функціональну тощо. Когнітивна складова, на думку автора, передбачає формування в межах управлінської команди єдиного семантичного простору, в якому реалізуються управлінські впливи і контроль точності сприйняття підлеглим управлінської інформації. Емоційна складова забезпечує відсутність конфронтації в управлінській команді, прояв емоційної співучасті; трансформацію можливих негативних емоцій у конструктивні; збереження стабільних позитивних відносин у системі «керівник-підлеглий». Соціально-психологічна складова, як зазначає автор, зумовлена забезпеченням передбачуваності і прогностичності управлінських впливів; формуванням в колективі цінностей і норм поведінки, що сприяють розвитку партнерських відносин; виокремленням і підтримкою керівником власної лідерської позиції, авторитету; розвитком партнерства з підлеглими з урахуванням їх рольового статусу і рольового статусу керівника. Соціально-перцептивна складова позначає чутливість до психічних проявів інших людей, їхніх прагнень, цінностей і цілей; здатність до інтуїтивного та емоційного розуміння іншої людини, співчуття і співпереживання. Функціональна складова забезпечує створення керівником середовища, що сприяє професійному розвитку і саморозвитку підлеглих; володіння функціонально-організаційною культурою тощо .

Функціональну компетентність менеджера транспортної галузі Т. Марущак розглядає у щільному взаємозв'язку з поведінковою компетентністю і характеризує ці дефініції таким чином: функціональна

компетентність – це комплекс якостей фахівця, які безпосередньо проявляються і характеризують його здатність застосовувати знання, вміння й навички в трудовій діяльності, тоді як поведінкова компетентність – це комплекс особистісних якостей фахівця, які безпосередньо проявляються і відображають рівень його вмотивованості і готовності до ефективного виконання посадових обов'язків [110].

Шляхом експертного оцінювання дослідниця виявила ключові компоненти зазначених компетентностей. Так, компонентами функціональної компетентності менеджерів транспортної галузі Т. Марущак визначено: швидкість сприйняття інформації і адекватність розуміння справи; оперативність і багатоваріантність у прийнятті рішень; комунікативні навички, вміння проводити ділові переговори, чітко формулювати думки під час виступів; вміння оформлювати письмові матеріали; вміння підтримувати сприятливі відносини в колективі; вміння навчати інших працівників, передавати їм наявний досвід. Компонентами поведінкової компетентності, на думку автора, є: чесність, порядність, вихованість; уважність, чуйність, доброзичливість; готовність нести відповідальність за власні дії; надійність результатів і якість роботи; готовність працювати з повною віддачею сил, на високому професійному рівні; готовність до саморозвитку і самовдосконалення; акуратність тощо [110].

Як наголошує Г. Сорокіна, функціональна компетентність зумовлена змістом професійної діяльності та властивостями особистості, тому є системно-організованою, цілісною, особистісно вмотивованою якістю майбутнього фахівця як суб'єкта професійної діяльності, адекватною цілям та змісту цієї діяльності. Функціональна компетентність фахівця зв'язку, на думку автора, це – «інтегрована якість особистості, породжена її діяльністю як суб'єкта накопичення власного досвіду про способи діяльності, що характеризується цілісною системою особистісно-осмислених знань, умінь і навичок фахівця зв'язку, усталених цінностей, які забезпечують оволодіння функціональними компетенціями щодо певного виду інженерної діяльності на

мотиваційному, когнітивному та операціональному рівнях для ефективного вирішення професійних завдань [178].

В основу функціональної компетентності Г. Сорокіною покладено структуру діяльності, відповідно до якої виокремлено мотиваційно-цільовий, суб'єктний, об'єктний, технологічний і результативний компоненти. Мотиваційно-цільовий компонент, як зазначає автор, передбачає ініціювання позитивної мотивації до вияву активності людини, спонукальних сил її поведінки, цінностей, усвідомлення цілей і завдань діяльності для оволодіння ефективними способами її організації. Суб'єктний компонент прогнозує усвідомлення фахівцем себе як суб'єкта діяльності, діагностику власних можливостей, пізнання особистісних якостей, які забезпечують виконання діяльності, активне включення в діяльність, створення індивідуальної траєкторії пізнання, що надає йому неповторності та своєрідності. Об'єктний компонент передбачає здатність окреслити об'єкт діяльності, вмотивувати зацікавленість у ньому та потребу працювати з ним, прогнозує володіння знаннями про об'єкт діяльності, його специфіку, можливості, вміння працювати з ним і використовувати в процесі життєдіяльності. Технологічний компонент, на думку автора, пов'язаний з оволодінням засобами та способами діяльності. Результативний компонент характеризує рівень оволодіння фахівцем необхідними компетенціями, що дозволяє йому свідомо оцінювати результати своєї діяльності та саморозвитку.

Слід зауважити, що трактування функціональної компетентності як результату оволодіння фахівцем компетенціями, пов'язаними зі структурою та змістом певного виду інженерної діяльності, дозволило Г. Сорокіній виокремити такі основні види функціональної компетентності фахівця зв'язку: функціональна компетентність у виробничо-технологічній діяльності, функціональна компетентність у проектній діяльності, функціональна компетентність у науково-дослідницькій діяльності, функціональна компетентність в організаційно-управлінській діяльності тощо [178].

Професійні функціональні компетентності майбутніх учителів фізичної

культури визначаються Н. Самсутіною як «інтегративні характеристики їхніх особистісних і професійних якостей, які дозволяють реалізувати загальнопедагогічну (навчальну, виховну, організаційну, розвивальну, планувальну, контрольну, комунікативну, дослідницьку) та специфічні (допомоги та страхування при виконанні учнями фізичних вправ, здоров'язбережувальну, профілактичну, суддівську) функції учителя фізичної культури у майбутній педагогічній діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі» [164]. Дослідниця зауважує, що професійні функціональні компетентності майбутніх учителів фізичної культури мають у своїй структурі спільні компоненти, які включають мотивацію до виконання професійних функцій, систему знань, рівень загальної і спеціальної фізичної підготовленості, навички виконання загальнопедагогічних і специфічних функцій тощо. Тому структурними компонентами професійних функціональних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури Н. Самсутіною визначено: мотиваційний, когнітивний та діяльнісно-практичний. Мотиваційний компонент, як зазначає автор, свідчить про наявність у студентів мотивації до виконання функцій учителя фізичної культури; когнітивний – про наявність у студентів знань, необхідних для їх виконання; діяльнісно-практичний – про їхню загальну фізичну підготовленість, наявність спеціальних рухових умінь та навичок, а також умінь та навичок, необхідних для виконання загальнопедагогічних і специфічних функцій учителя фізичної культури.

Отже, функціональна компетентність є невід'ємною складовою професійної компетентності працівника і базується на його функціональних обов'язках і ролях, що передбачають наявність у фахівця відповідної освіти та особистісних якостей. Саме функціональна компетентність працівника забезпечує ефективність виконання ним професійних функцій і професійної діяльності в цілому.

Проведений аналіз дозволяє схарактеризувати власне розуміння сутності і структури функціональної компетентності майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи.

Функціональна компетентність майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи (функціональна компетентність вуличного соціального працівника) – це якісна характеристика, заснована на професійних знаннях, уміннях, навичках, професійно важливих та особистісних якостях фахівця, що відображають поліфункціональність його професійної діяльності і забезпечують ефективне виконання функціонально-посадових обов'язків в зоні відповідальності.

Функціональна компетентність вуличного соціального працівника є сукупністю таких компетенцій, як технологічна, інтерактивна, міждисциплінарна, компетенція успішності тощо.

Так, *технологічна компетенція* зумовлена необхідністю ефективного вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи і передбачає, що вуличний соціальний працівник обізнаний із соціальною роботою як професійною діяльністю, сутністю та специфікою вуличної соціальної роботи та її клієнтів, функціями вуличної соціальної роботи; дотримується моральних норм, етики, законодавчої бази соціальної роботи; володіє її технологіями і методами.

Технологічна компетенція забезпечується наявністю в майбутнього соціального працівника:

– *знань* з етики соціальної роботи; теорії і практики соціальної роботи в цілому і вуличної соціальної роботи зокрема, їх технологій і методів; особливостей надання допомоги різним категоріям населення (дітям, молоді, жінкам, людям похилого віку, людям з обмеженими можливостями тощо); планування, організації й аналізу своїх дій і втручань; правил ведення робочих записів; законодавства і нормативної бази соціальної роботи;

– *вмінь*: дотримуватися в процесі виконання професійних функцій етичних норм соціальної роботи; добирати доцільні технології і методи

соціальної роботи відповідно до категорії клієнтів та їх ситуації; збирати й аналізувати інформацію для повної оцінки ситуації клієнта, розробляти індивідуальний план допомоги клієнту (ІПДК), оцінювати досягнуті результати та корегувати подальшу роботу з клієнтом; вести робочі записи, готувати звіти, листи; дотримуватися законодавства, правил і угод, що визначають загальні вимоги до соціальної роботи;

– *якостей*: доброта, любов до людей, бажання допомогти, чуйність, почуття співпереживання і милосердя, безкорисливість, чесність, порядність, моральність, відповідальність.

Інтерактивна компетенція вуличного соціального працівника зумовлена необхідністю встановлювати контакти й обмінюватися інформацією з клієнтами вуличної соціальної роботи, колегами, міждисциплінарними групами, владою; діяти за відсутності порозуміння, узгоджувати цілі і завдання, конструктивно вирішувати конфлікти; проводити рекламно-пропагандистську діяльність тощо.

Інтерактивна компетенція передбачає наявність у майбутнього соціального працівника:

– *знань* з основ конструктивного співробітництва (психології ділового спілкування, конфліктології, правил офіційного етикету при веденні переговорів з клієнтами); технік вербального і невербального спілкування; теоретичних засад супервізії; правил роботи в команді; термінології споріднених міждисциплінарних груп; правил і техніки консультування;

– *навичок*: міжособистісного спілкування з клієнтами, колегами та іншими фахівцями, владою; вербального і невербального спілкування; *вмінь* працювати під супервізією керівника або більш досвідченого колеги; налагоджувати й підтримувати ефективні ділові стосунки з колегами, ділитися ідеями та інформацією; працювати з міждисциплінарними групами, використовуючи їхню професійну термінологію; володіти технікою консультування для вирішення різноманітних соціально-психологічних проблем клієнтів;

– *якостей*: комунікативність, ввічливість; зовнішня привабливість; розподіл і переключення уваги, її обсяг і концентрація.

Наявність у майбутнього соціального працівника *міждисциплінарної компетенції* зумовлена необхідністю співпрацювати з різними фахівцями: психологами, поліцейськими, юристами, працівниками різних фондів, медичними працівниками, корекційними педагогами, дефектологами, представниками громадських організацій, волонтерами та ін. Тому він має бути обізнаний із сучасними теоріями суміжних наук для вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи зокрема, а також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому.

Міждисциплінарна компетенція передбачає наявність у майбутнього соціального працівника:

– *знань* з основ загальної, соціальної, вікової, юридичної психології; соціально-психологічного і соціально-педагогічного діагностування; геронтології; сім'єзнавства; соціальної медицини; прикладної соціології; педагогіки;

– *вмінь*: враховувати особливості пізнавальних процесів, психічних станів, закономірностей і властивостей психіки людини; аналізувати закономірності поведінки і діяльності людей, зумовлені їх приналежністю до певних громадських груп; застосовувати теорію геронтології, дитячої, пренатальної і перинатальної психології для роботи з різними віковими групами клієнтів вуличної соціальної роботи; виявляти специфіку життєдіяльності сім'ї в різних циклах її розвитку і на різних рівнях її організації; діагностувати індивідуально-психологічні якості клієнтів вуличної соціальної роботи; вивчати особистість дитини, колектив для забезпечення індивідуального і диференційованого підходу в процесі навчання і виховання; аналізувати психологічні особливості діяльності, пов'язаної з чиненням правосуддя (поведінкою учасників карного процесу), правомірною, неправомірною, злочинною поведінкою; враховувати відомості про біологічні, соціальні і психологічні аспекти старіння під час роботи з

різними віковими групами; аналізувати соціальні умови і чинники довкілля на здоров'я людини, розробляти моделі і рекомендації щодо розвитку соціальної інфраструктури (соціальних установ, організацій, фірм, що задовольняють потреби населення в медицині, освіті, житлі, транспорті, харчуванні, відпочинку, грошовому обігу та ін.); проводити соціологічні дослідження, застосовувати кількісні і якісні методи збору й аналізу відомостей; вивчати причинно-наслідкові зв'язки і взаємовідносини в суспільстві, що характеризують його соціально-економічний, культурно-правовий, моральний і санітарно-екологічний стан для встановлення соціального діагнозу; досліджувати вплив соціального середовища на виховання і формування особистості; розробляти систему заходів з оптимізації виховання особистості з урахуванням конкретних умов соціального середовища;

– *якостей*: емоційна врівноваженість, витримка, уважність, спостережливість, перцептивність, оптимізм.

Компетенція успішності виявляється в налаштованості вуличного соціального працівника на безперервний саморозвиток: набуття й застосування нових знань, технологій, методів, досвіду соціальної роботи; аналіз здобутків інших фахівців та застосування передового досвіду вітчизняної та зарубіжної соціальної роботи; планування свого професійного розвитку та самоконтроль у професійній діяльності.

Компетенція успішності передбачає наявність у майбутнього соціального працівника:

– *знань*: своїх сильних і слабких сторін; основ менеджменту і самоменеджменту; особливостей іміджу соціального працівника; можливостей саморегуляції і самовдосконалення;

– *вмінь*: ставити особистісно-значущі цілі; планувати, аналізувати й оцінювати власну професійну діяльність; проводити самоаналіз (порівнювати свої досягнення з досягненнями інших фахівців із соціальної роботи, спостерігати за собою, оцінювати та критикувати себе); самостійно і

відповідально приймати рішення; дотримуватися іміджу соціального працівника;

– *якостей*: відповідальність, цілеспрямованість, наполегливість, працездатність, здатність до навчання, творчий підхід до виконання функціональних обов'язків.

Кожна із зазначених компетенцій, віднесених до структури функціональної компетентності соціального працівника з вуличної соціальної роботи, щільно пов'язана з іншими, що дозволяє забезпечити успішне виконання ним передбачених вуличною соціальною роботою функцій. На рис. 1.1 представлений взаємозв'язок компетенцій, що в сукупності утворюють функціональну компетентність вуличного соціального працівника, та функцій, які виконує соціальний працівник в межах вуличної соціальної роботи.

З рис. 1.1 видно, що кожна компетенція вуличного соціального працівника забезпечує виконання кількох або всіх функцій одночасно. Так, технологічна компетенція необхідна для виконання всіх функцій вуличної соціальної роботи, адже заснована на базових знаннях про таку роботу, її технологіях і методах, а успішність реалізації такої функції безпосередньо залежить від власного досвіду фахівця. Компетенція успішності також забезпечує виконання вуличним соціальним працівником усіх зазначених функцій, оскільки ефективність їх виконання залежить від його здатності планувати, контролювати і корегувати свою діяльність, прогнозувати її результати, від особистої зацікавленості фахівця в результатах власної професійної діяльності тощо. Інтерактивна компетенція забезпечує насамперед виконання комунікативної і рекламно-пропагандистської функцій, але від її сформованості також залежить виконання всіх інших функцій, оскільки соціальна робота в цілому і вулична соціальна робота зокрема будується на безпосередньому спілкуванні з клієнтами, колегами та

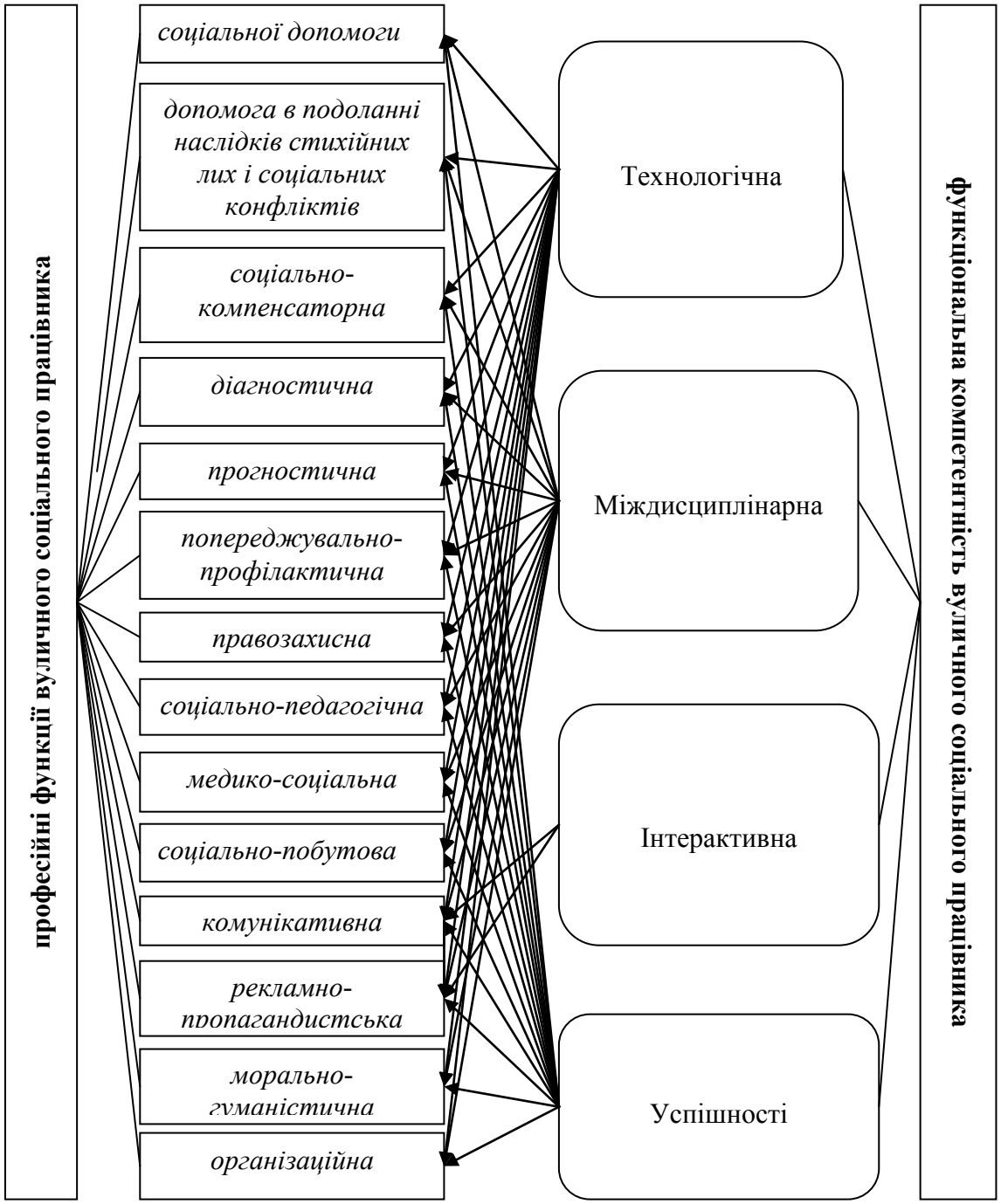

Рис. 1.1. Співвідношення компетенцій і функцій вуличного соціального працівника

іншими фахівцями. Міждисциплінарна компетенція дозволяє виконувати всі функції вуличної соціальної роботи в їх нерозривній цілісній єдності.

Висновки до першогорозділу

Здійснено аналіз вітчизняних та зарубіжних науково-педагогічних досліджень із задекларованої проблеми; схарактеризовано специфіку вуличної соціальної роботи, уточнено феномени: «вуличний соціальний працівник», «клієнт вуличної соціальної роботи»; охарактеризовано професійні функції соціального працівника в аспекті вуличної соціальної роботи; визначено сутність і структуру функціональної компетентності майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи.

На основі проведеного аналізу різних досліджень (Р. Вайнола, Є. Воронова, Т. Зайцевська, А. Капська, Н. Комарова, М. Лукашевич, І. Мигович, Т. Семигіна, Н. Тарасенко, Є. Холостова, Г. Черепанова та ін.) вуличну соціальну роботу визначено, як професійну діяльність, спрямовану на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом встановлення й підтримки контакту між ними та фахівцями соціальних служб, захисту, корекції і реабілітації на вулиці.

Унаслідок узагальнення досліджень сучасних науковців (Т. Зайцевської, А. Капської, Є. Холостової та ін.) з'ясовано, що клієнтом вуличної соціальної роботи є особа, яка користується послугами соціальних служб, організацій і установ шляхом взаємодії з вуличним соціальним працівником. Визначено, що вуличним соціальним працівником є фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу на вулиці незахищеним верствам населення (пенсіонерам, біженцям, дітям-сиротам та ін.), а також особам, що перебувають у стані психічної нестабільності, зумовленої об'єктивними (війни, екологічні катастрофи, міжнародні конфлікти, релігійні розбіжності) і суб'єктивними (трагедія в сім'ї, втрата майна) чинниками, з метою налагодження контакту між фахівцями соціальної служби і цільовою групою, потенційно зацікавленою у таких послугах.

Здійснено аналіз зарубіжного досвіду вуличної соціальної роботи (Німеччина, Франція, США) та з'ясовано, що вулична соціальна робота

закордоном визначається як метод, соціальна діяльність на місцях. Клієнтами вуличної соціальної роботи у цих країнах є: громадяни, які потребують соціальної допомоги, але не бажають або з певних причин не можуть її отримати; соціально уражені громадяни тощо.

Вивчення різноманітних тлумачень понять «функція», «виробнича функція», «професійна функція», «професійна функція в соціальній роботі» (Г. Дилян, В. Касьянов, О. Макарова, М. Торган, О. Філатова, М. Шкуров, А. Якушев та ін.) дозволило визначити такі функції вуличного соціального працівника: соціальної допомоги, допомоги в подоланні наслідків стихійних лих і соціальних конфліктів, соціально-компенсаторну, діагностичну, прогностичну, попереджувально-профілактичну, правозахисну, соціально-педагогічну, медико-соціальну, соціально-побутову, комунікативну, рекламно-пропагандистську, морально-гуманістичну, організаційну тощо.

Доведено, що функції, які виконує фахівець із соціальної роботи на вулиці, визначають певні вимоги до його знань, умінь, навичок, особистісних і професійних якостей, що відображено в професійному портреті вуличного соціального працівника, побудованому з урахуванням рівня розвитку соціальної роботи як професійної діяльності, а також міжнародних стандартів до кваліфікації соціального працівника.

Встановлено, що розмаїття і численність клієнтів вуличної соціальної роботи в Україні, складність їхніх життєвих проблем зумовлюють неабияку затребуваність у фахівцях відповідної кваліфікації, проте функції соціального працівника на вулиці зазвичай здійснюють фахівці і волонтери, які не мають відповідної підготовки. Тому професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти до здійснення функціональних обов’язків на вулиці має бути спрямована на формування їхньої функціональної компетентності – якісної характеристики, заснованої на професійних знаннях, уміннях, навичках, професійно важливих та особистісних якостях фахівця, що відображають поліфункціональність його

професійної діяльності і забезпечують ефективне виконання функціонально-посадових обов'язків у зоні відповідальності.

Визначено, що функціональна компетентність вуличного соціального працівника базується на його технологічній, інтерактивній, міждисциплінарній компетенціях, компетенції успішності тощо. Кожна із зазначених компетенцій передбачає наявність у студента відповідних знань, умінь, навичок, особистісних і професійних якостей, що забезпечують успішне виконання ним функцій вуличної соціальної роботи.

Так, технологічна компетенція передбачає обізнаність із соціальною роботою як професійною діяльністю, сутністю та специфікою вуличної соціальної роботи та її клієнтів, функціями вуличної соціальної роботи; дотримання моральних норм, етики, законодавчої бази соціальної роботи; володіння її технологіями і методами. Інтерактивна компетенція зумовлена необхідністю встановлювати контакти і обмінюватися інформацією з клієнтами вуличної соціальної роботи, колегами, міждисциплінарними групами, владою; діяти за відсутності порозуміння, узгоджувати цілі і завдання, конструктивно розв'язувати конфлікти; проводити рекламно-пропагандистську діяльність тощо. Міждисциплінарна компетенція передбачає достатній рівень знань з основ загальної, соціальної, вікової, юридичної психології; соціально-психологічного і соціально-педагогічного діагностування; геронтології; сім'єзнавства; соціальної медицини; прикладної соціології; педагогіки для розв'язання проблем клієнтів вуличної соціальної роботи, а також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому. Компетенція успішності виявляється в налаштованості соціального працівника на безперервний саморозвиток, аналіз здобутків інших фахівців та застосування передового досвіду вітчизняної та зарубіжної соціальної роботи, планування свого професійного розвитку та самоконтроль у професійній діяльності.

Професійну підготовку майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи розглянуто як цілеспрямований процес формування в них

знань, умінь, навичок, особистісних і професійно важливих якостей, необхідних для ефективного виконання функціонально-посадових обов’язків у зоні відповідальності.

Основні положення розділу відображено в таких публікаціях автора: [1, 2, 3, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19].

РОЗДІЛ 2
СТАН СФОРМОВАНОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З ВУЛИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1 Аналіз стану професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи в Україні та за кордоном

Професійну підготовку майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи розглядаємо як цілеспрямований процес формування в них знань, умінь, навичок, особистісних і професійно важливих якостей, необхідних для ефективного виконання функціонально-посадових обов'язків в зоні відповідальності.

Організація формувального етапу дослідження з формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи потребувала аналізу стану їхньої професійної підготовки щодо цього. Аналіз такої підготовки здійснювали у трьох напрямах, що доповнювали один одного. По-перше, проводили пілотне діагностування, що мало на меті з'ясувати ступінь обізнаності викладачів, залучених до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО, щодо сутності і специфіки вуличної соціальної роботи, професійного портрету вуличного соціального працівника, а також виявити їхню думку щодо можливостей вдосконалення професійної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» в аспекті формування їхньої функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи. По-друге, проводили пілотне діагностування із залученням фахівців соціальних служб, що надають соціальну допомогу потенційним клієнтам вуличної соціальної роботи, з метою визначення напрямів удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, спрямованої на формування їхньої функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи. По-третє,

проводили аналіз підготовки фахівців соціальних служб до вуличної соціальної роботи за кордоном. Розкриємо зміст та результати кількісно-якісного аналізу стану такої підготовки більш докладно, відповідно до кожного з визначених напрямів.

Так, для проведення першого пілотного діагностування було розроблено відповідну анкету (див. додаток А) і сформовано вибірку, до складу якої увійшли 15 викладачів кафедри психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету і 20 викладачів кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Загалом в анкетуванні взяли участь 35 викладачів. Наявність досвіду з професійної підготовки майбутніх соціальних працівників було обов'язковою вимогою для залучення викладачів ЗВО до анкетування.

Викладачі мали відповісти на 16 запитань анкети.

Перше з них передбачало зазначення назви ЗВО, в якому працює респондент. Друге запитання анкети мало виявити стаж роботи респондентів в межах професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Було з'ясовано, що серед 35 респондентів, які брали участь в анкетуванні, 2 (5,72%) менше року залучені до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, 2 (5,72%) – мають стаж такої роботи від 1 до 3 років, 3 (8,58%) – від 3 до 5 років, 11 (31,42%) – від 5 до 10 років, 17 (48,56%) – понад 10 років.

Третє запитання мало на меті визначити науковий ступінь залучених до анкетування викладачів. Так, в анкетуванні взяли участь 4 (11,42%) доктори наук (педагогічних), 26 (74,29%) кандидатів наук (педагогічних, психологічних, соціологічних, філософських, історичних) і 5 (14,29%) викладачів без наукового ступеня.

Згідно з четвертим запитанням, респонденти мали вказати, яку науково-педагогічну посаду Вони займають. Так, завідувачів кафедри – 2

(5,72%); професорів – 2 (5,72%), доцентів – 18 (48,56%), старших викладачів – 9 (25,71%) і асистентів – 5 (14,29%).

П’яте запитання передбачало виявлення обізнаності респондентів щодо сутності поняття «вулична соціальна робота». Варіант відповіді «метод соціальної роботи, що полягає в наданні соціальними службами послуг своїм клієнтам на вулиці (інша назва – мобільна соціальна робота)» обрали 6 респондентів, що становить 17,14%; відповідь «діяльність, що здійснюється в конкретних місцях проживання безпритульних (реальних і потенційних)» – 14 (40,00%); відповідь «спосіб встановлення і підтримки контактів між фахівцями соціальних служб і цільовою групою, потенційно зацікавленою в послугах, що надаються» – 7 (20,00%); відповідь «професійна діяльність, спрямована на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом встановлення й підтримки контакту між ними та фахівцями соціальних служб, захисту, корекції і реабілітації на вулиці», що є правильною, вказали лише 8 (22,86%) викладачів. «Іншу відповідь» не запропонував жоден з респондентів.

Шосте запитання передбачало виявлення обізнаності респондентів щодо сутності поняття «вуличний соціальний працівник». Варіант відповіді «фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу на вулиці незахищеним верствам населення (пенсіонерам, біженцям, дітям-сиротам та ін.), з метою налагодження контакту між фахівцями соціальної служби і цільовою групою», яка є правильною, обрали 7 респондентів, що становить 20,00% від їх загальної кількості; відповідь «фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу безпритульним дітям, з метою повернення дитини в сім’ю чи притулок» – 13 (37,14%); відповідь «фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу особам, які постійно або тимчасово проживають на вулиці, з метою ресоціалізації» – 9 (25,72%); відповідь «фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу особам, які є споживачами ін’єкційних наркотиків, з

метою ре соціалізації» – 6 (17,14%). «Іншу відповідь» також не обрав жоден з респондентів.

Сьоме запитання анкети передбачало виявлення думки викладачів щодо того, хто є клієнтом вуличної соціальної роботи. Більшість респондентів – 13 (37,14%) зазначили, що клієнтом вуличної соціальної роботи є особа, яка постійно або тимчасово проживає на вулиці. 9 респондентів (25,72%) обрали особу, яка є споживачем ін'єкційних наркотиків. 7 викладачів (20,00%) вказали на дітей, які «мігрують» між домом і вулицею. Зазначимо, що правильну відповідь – «особа, яка потребує соціальної допомоги», – зазначили лише 6 (17,14%) респондентів. Порівняльний аналіз стану обізнаності викладачів з ключовими поняттями вуличної соціальної роботи представлений в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Обізнаність викладачів щодо сутності ключових понять вуличної соціальної роботи

Ключові поняття	**Кількість**	
	Осіб	**%**
Вулична соціальна робота	**8**	**22,86**
Вуличний соціальний працівник	**7**	**20,00**
Клієнт вуличної соціальної роботи	**6**	**17,14**

На нашу думку, необізнаність переважної більшості викладачів з провідним поняттям «вулична соціальна робота», сутністю і специфікою такої роботи, зумовили неправильні або неточні відповіді на запитання, що стосувалися вуличного соціального працівника та категорії клієнтів вуличної соціальної роботи.

Крім того, результати відповідей респондентів на запитання 5-7 дозволяють дійти висновку про наявність певної залежності правильної відповіді викладачів від стажу їхньої участі в професійній підготовці майбутніх соціальних працівників у ЗВО. Так, правильний варіант відповідей на ці запитання обрали викладачі саме з малим (від року до трьох) стажем,

тоді як викладачі з більшим стажем (понад 3 роки) обрали неправильні варіанти відповідей, незважаючи на те, що поняття «вулична соціальна робота», «вуличний соціальний працівник» і «клієнт вуличної соціальної роботи» є ключовими поняттями в підготовці студентів до вуличної соціальної роботи. Цей факт можна пояснити тим, що «молоді» викладачі слідкують за тенденціями щодо розвитку соціальної роботи в нашій країні та за кордоном, адже, наприклад, в Германії, Франції і США вулична соціальна робота є досить розвиненою.

Запитання 8-10 мали на меті визначити ті дисципліни, які викладають респонденти, та виокремити з них ті, в межах яких вивчається вулична соціальна робота. 27 респондентів (77,14%) зазначили, що в процесі вивчення їх дисциплін студенти знайомляться зі специфікою вуличної соціальної роботи, що дозволило цим викладачам відповідати на запитання 10-11.

Такими дисциплінами було виявлено:

– на базі ОНПУ: «Технології і методи соціальної роботи», «Соціально-психологічне консультування в соціальній роботі», «Соціальна психологія», «Волонтерство у соціальній роботі», «Соціальна робота з сім’ями та дітьми», «Соціальна робота з дитячими і молодіжними організаціями», «Соціальна робота: теорія та практика», «Соціальна педагогіка»;

– на базі ЧНУ імені Юрія Федьковича: «Соціальна профілактика», «Методи соціальної роботи», «Соціальна робота з різними групами населення», «Інноваційні методи соціальної роботи», «Соціальна робота у сфері зайнятості», «Соціальна робота із залежними», «Організація роботи соціальних служб», «Соціальна педагогіка», «Основи роботи з дітьми вулиці», «Основи індивідуальної та групової роботи».

Щодо одинадцятого запитання, то з 27 (100%) респондентів 15 (55,56%) вказали, що обсяг навчального матеріалу з відведених ними тем є достатнім для вивчення вуличної соціальної роботи, а 12 (44,44%) респондентів, – що не є достатнім. Водночас отримані відповіді суперечать попереднім результатам анкетування, адже переважна більшість викладачів,

які торкаються проблем вуличної соціальної роботи при викладанні своїх дисциплін, не визначили правильно сутності її ключових понять.

Запитання 12-14 мали на меті виявити, які знання, вміння, а також особистісні й професійно важливі якості необхідно формувати в майбутніх соціальних працівників в процесі їхньої професійної підготовки для виконання вуличної соціальної роботи.

Так, відповідаючи на дванадцяте запитання «Які знання, на Ваш погляд, необхідно формувати у майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки для виконання вуличної соціальної роботи?», 8 респондентів, що становить 22,86% від їх загальної кількості, вказали на знання з технологій і методів соціальної роботи, її етики та законодавчої бази; 8 (22,86%) респондентів наголосили також на необхідності знань з ведення документації, та лише 4 (11,42%) респонденти – на знаннях із сучасних теорій суміжних наук. Водночас більшість респондентів (15, що становить 42,86%) наполягали на необхідності формування всіх запропонованих у відповідях груп знань: сучасних теорій з суміжних наук; технологій і методів соціальної роботи, її етики та законодавчої бази; ведення документації. Саме ці відповіді свідчать про загалом вірне розуміння викладачами змісту професійної підготовки студентів ЗВО до вуличної соціальної роботи.

Щодо тринадцятого запитання «Як Ви вважаєте, які вміння необхідно формувати у майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки для виконання вуличної соціальної роботи?», то відповіді викладачів були такими: 9 (25,71%) респондентів зазначили вміння співпрацювати з різними фахівцями для вирішення проблем клієнтів, а також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому; також 9 (25,71%) респондентів вказали на вміння добирати доцільні технології і методи соціальної роботи відповідно до категорії клієнтів та їх ситуації; 6 (17,15%) – вказали на здатність оперативно застосовувати набуті знання на практиці, переносити їх з однієї ситуації вуличної соціальної роботи на інші;

4 (11,43%) – на вміння успішно вести різні випадки клієнтів. Лише 7 (20%) респондентів зазначили усі перераховані вміння разом, що є найбільш вичерпною відповіддю.

Відповідаючи на чотирнадцяте запитання «Які, на Ваш погляд, особистісні та професійно важливі якості необхідно формувати у майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки для виконання вуличної соціальної роботи?», 25 (71,43%) респондентів вказали на всі запропоновані у відповідях якості: ввічливість, емоційна врівноваженість, спостережливість, безкорисливість, відповідальність. Лише 1 (2,86%) з респондентів обмежився відповіддю «ввічливість» і по 3 (8,57%) респонденти – відповідями «безкорисливість», «спостережливість» і «відповідальність».

Узагальнюючи відповіді викладачів на запитання 12-14 можна констатувати, що більшість з них мають уявлення про знання та якості, необхідні майбутнім соціальним працівникам для виконання вуличної соціальної роботи. Цей факт пояснюється тим, що такі знання і вміння необхідні студентам як для виконання соціальної роботи в цілому, так і для вуличної соціальної роботи зокрема. Недостатні уявлення викладачів щодо вмінь, необхідним майбутнім соціальним працівникам для здійснення вуличної соціальної роботи не є випадковими, зважаючи на недостатню освіченість респондентів щодо сутності вуличної соціальної роботи та її клієнтів, професійного портрету вуличного соціального працівника тощо.

Щодо п’ятнадцятого запитання «Чи потрібна, на Ваш погляд, спеціальна підготовка майбутніх соціальних працівників до здійснення вуличної соціальної роботи?», то 20 (57,14%) респондентів дали негативну, 11 (31,43%) респондентів – ствердливу відповідь, а 4 (11,43%) – мали утруднення з відповіддю. Ці кількісні результати не суперечать якісному аналізу відповідей на попередні запитання анкети, адже більшість з респондентів вважають, що в повному обсязі розглядають проблеми вуличної соціальної роботи при вивченні дисциплін, що вони її викладають, і водночас

не виявляють правильного розуміння ключових понять вуличної соціальної роботи.

На шістнадцяте запитання анкети, яке мало на меті з'ясувати, що саме сприятиме формуванню у майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки знань, умінь та якостей, необхідних для виконання вуличної соціальної роботи, повинні були відповідати лише ті викладачі, які дали ствердливу відповідь на попереднє запитання (їх виявилось 11). Так, погляди респондентів розподілилися таким чином: відповідь «введення додаткової навчальної дисципліни або спецкурсу зі специфіки вуличної соціальної роботи» обрали 8 (72,73%) викладачів з 11; відповідь «доповнення навчальних дисциплін, які вивчаються в межах професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, темами, що розкривають специфіку вуличної соціальної роботи – 2 (18,18%) викладачі; відповідь «проходження студентами виробничої практики в соціальних закладах, які здійснюють вуличну соціальну роботу» – 1 (9,09%) викладач.

Отримані відповіді на це запитання свідчать про те, що формуванню у майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки знань, умінь та якостей, необхідних для виконання вуличної соціальної роботи сприятиме включення додаткової навчальної дисципліни або спецкурсу, які розкриватимуть специфіку вуличної соціальної роботи.

Кількісно-якісний аналіз результатів анкетування викладачів, залучених до процесу професійної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» у ЗВО, свідчить про те, що навіть викладачі недостатньо обізнані з сутністю та специфікою такої роботи. Водночас вони не заперечують необхідність спеціальної підготовки студентів до такої роботи та усвідомлюють необхідність формування в них тих знань, умінь, особистісних і професійно важливих якостей, що зумовлюють функціональну компетентність з вуличної соціальної роботи та забезпечують успішність її здійснення в межах майбутньої професійної діяльності.

Так, для проведення пілотного діагностування, спрямованого на виявлення думки працівників соціальних служб щодо їхньої обізнаності з вуличної соціальної роботи та необхідності цілеспрямованої підготовки майбутніх соціальних працівників до такої роботи, було розроблено відповідну анкету (див. додаток Б) і сформовано вибірку, до складу якої увійшли 26 співробітників Одеського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ОМЦССДМ). Вибір респондентів здійснювали за вимогою: наявність досвіду вуличної соціальної роботи.

На основі власної самооцінки респонденти мали відповісти на 18 запитань анкети.

Перше з них передбачало зазначення назви установи, в якій працює респондент. Друге та третє запитання анкети мали виявити стаж роботи респондентів у соціальних службах та їх кваліфікацію.

Так, серед працівників ОМЦССДМ, залучених до пілотного діагностування, стаж роботи до 1 року і від 3 до 5 років мали по 5 (19,23%) респондентів, від 3 до 5 років – 8 (30,77%), від 5 до 10 років – 6 (23,08%) респондентів і понад 10 років – 2 (7,69%) респондентів.

Респонденти мали кваліфікацію: фахівець із соціальної роботи – 19 (73,08%), соціальний педагог – 1 (3,85%), психолог – 3 (11,53%), юрист – 2 (7,69%) і економіст – 1 (3,85%).

Четверте запитання передбачало виявлення обізнаності респондентів щодо сутності поняття «вулична соціальна робота». Варіант відповіді «метод соціальної роботи, що полягає в наданні соціальними службами послуг своїм клієнтам на вулиці (інша назва – мобільна соціальна робота)» обрали 14 респондентів, що становить 53,85%; відповідь «діяльність, що здійснюється в конкретних місцях проживання безпритульних (реальних і потенційних)» – 5 (19,23%); відповідь «спосіб встановлення і підтримки контактів між фахівцями соціальних служб і цільовою групою, потенційно зацікавленою в послугах, що надаються» – 1 (3,85%); відповідь «професійна діяльність, спрямована на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні

особистісних і соціальних труднощів шляхом встановлення й підтримки контакту між ними та фахівцями соціальних служб, захисту, корекції і реабілітації на вулиці» – 6 (23,07%). «Іншу відповідь» не запропонував жоден з респондентів. Зауважимо, що правильну відповідь надали лише 6 (23,07%) респондентів, всі з яких мають стаж роботи до 5 років.

П’яте запитання передбачало виявлення думки респондентів щодо того, хто саме має здійснювати вуличну соціальну роботу. Респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповідей. Отже, відповідь «фахівець із соціальної роботи» обрали 3 (11,54%) респонденти; «соціальний робітник» – 7 (26,92%) респондентів; «соціальний педагог» – 1 (3,84%) респондент; «психолог» – 2 (7,70%) респонденти; волонтер – 12 (46,16%) респондентів. 1 респондент (3,84%) зазначив, що «всі перераховані». Водночас вуличну соціальну роботу може виконувати тільки фахівець із соціальної роботи.

Шосте запитання анкети передбачало виявлення думки респондентів щодо того, хто є клієнтом вуличної соціальної роботи. Більшість респондентів – 14 (53,84%) зазначили, що клієнтом вуличної соціальної роботи є особа, яка постійно або тимчасово проживає на вулиці. 6 респондентів (23,07%) вказали на дітей, які «мігрують» між домом і вулицею. Жоден з респондентів не вказав на осіб, які є споживачами ін’єкційних наркотиків. Зазначимо, що правильну відповідь зазначили лише 6 (23,07%) респондентів.

Узагальнені результати щодо стану обізнаності співробітників ОМЦССДМ про: сутність вуличної соціальної роботи, хто має відповідну кваліфікацію для її здійснення та хто може бути її потенційним клієнтом, представлені табл. 2.2.

Слід зазначити, що за результатами пілотного діагностування викладачів, які здійснюють професійну підготовку майбутніх соціальних працівників, були отримані схожі, незадовільні результати.

Таблиця 2.2

Обізнаність фахівців соціальних служб щодо сутності ключових понять вуличної соціальної роботи

Ключові поняття	Кількість	
	осіб	%
Вулична соціальна робота	6	23,07
Вуличний соціальний працівник	3	11,54
Клієнт вуличної соціальної роботи	6	23,07

На сьоме запитання анкети: «Чи володієте Ви знаннями, вміннями і навичками для здійснення вуличної соціальної роботи?» усі 26 (100%) респондентів відповіли «так». Відповідно до запитання вісім, всі респонденти зазначили, що ці знання, вміння і навички вони здобули безпосередньо в процесі професійної діяльності в соціальних установах.

Щодо дев'ятого запитання «Чи здійснювали Ви соціальну роботу на вулиці?», то всі респонденти також надали ствердливу відповідь.

Десяте запитання мало на меті визначити, в чому полягала їх вулична соціальна робота, а саме: інспектуванні; консультуванні дітей «вулиці» і людей похилого віку з «вирішення складних життєвих обставин»; інформуванні щодо переліку соціальних послуг, які надає ОМЦССДМ тощо.

На одинадцяте запитання «Чи вважаєте Ви вуличну соціальну роботу складною та емоційно-напруженою?» усіма 26 (100%) респондентами було обрано ствердливу відповідь.

Дванадцяте запитання «В чому саме, на Вашу думку, виражається складність та емоційна напруженість вуличної соціальної роботи?» дозволило отримати такі відповіді: «виснажлива робота», «потребує вмінь швидко реагувати на ситуацію», «усі люди різні, тому потребують індивідуального підходу», «недовіра та небажання людини йти на контакт», «немає відповідного приміщення для спілкування з клієнтами вуличної соціальної роботи» (що суперечить сутності такої роботи), «не вистачає

автотранспорту», «різне реагування людей», «не вистачає вмінь співчувати», «не має навичок комунікації», «нелегко знайти потрібні слова», «важко залучити клієнтів вуличної соціальної роботи до співробітництва». Отримані відповіді дозволяють дійти висновку про недостатній рівень функціональної компетентності респондентів з вуличної соціальної роботи, адже саме вказані ними вміння та якості передбачено її структурними компонентами – технологічною, інтерактивною, міждисциплінарною компетенціями, а також компетенцією успішності.

Запитання 13-15 мали на меті виявити, які знання, вміння, а також особистісні й професійно важливі якості необхідні соціальному працівнику для здійснення вуличної соціальної роботи.

Так, відповідаючи на тринадцяте запитання «Які знання, на Ваш погляд, необхідні соціальному працівнику для здійснення вуличної соціальної роботи?», 5 (19,23%) респондентів вказали на знання із сучасних теорій з суміжних наук; 2 респонденти, що становить 7,70% від їх загальної кількості, вказали на знання з технологій і методів соціальної роботи, її етики та законодавчої бази; 14 (53,85%) респондентів наголосили на необхідності знань з ведення документації. Лише 5 (19,23%) респондентів наполягали на необхідності формування всіх запропонованих у відповідях груп знань: сучасних теорій з суміжних наук; технологій і методів соціальної роботи, її етики та законодавчої бази; ведення документації тощо. Це свідчить про загалом неправильне розуміння респондентами змісту вуличної соціальної роботи як практичної діяльності.

Щодо чотирнадцятого запитання «Як Ви вважаєте, які вміння необхідні соціальному працівнику для здійснення вуличної соціальної роботи?», то відповіді були такими: 13 (50%%) респондентів вказали на вміння співпрацювати з різними фахівцями для вирішення проблем клієнтів, а також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому; по 5 (19,23%) респондентів вказали на вміння добирати доцільні технології і методи соціальної роботи відповідно до категорії клієнтів та їх ситуації і

вміння успішно вести різні випадки клієнтів; 2 (7,7%) – на здатність оперативно застосовувати набуті знання на практиці, переносити їх з однієї ситуації вуличної соціальної роботи на інші. Лише 1 (3,85%) з респондентів зазначив усі перераховані вміння разом, що є найбільш вичерпною відповіддю.

Відповідаючи на п’ятнадцяте запитання «Які, на Ваш погляд, особистісні та професійно важливі якості необхідні соціальному працівнику для здійснення вуличної соціальної роботи», лише 6 (23,07%) респондентів вказали на всі запропоновані у відповідях якості: ввічливість, емоційна врівноваженість, спостережливість, безкорисливість, відповідальність. 10 (38,46%) респондентів обрали відповідь «емоційна врівноваженість» і по 5 (19,23%) респондентів – відповіді «спостережливість» та «відповідальність». Відповідь «безкорисливість» – не була обрана жодним з респондентів.

Узагальнюючи відповіді працівників соціальних служб на запитання 13-15 можна констатувати, що більшість з них не мають повного уявлення про знання, вміння та якості, які необхідні фахівцю для здійснення вуличної соціальної роботи. На нашу думку, це пояснюється тим, що респонденти мають недостатні уявлення щодо вмінь, знань та якостей, необхідних для успішного виконання вуличної соціальної роботи, що не випадково, зважаючи на недостатню освіченість респондентів щодо сутності вуличної соціальної роботи та її клієнтів, професійного портрету вуличного соціального працівника тощо.

Шістнадцяте запитання анкети передбачало виявлення думки респондентів щодо можливості виконання ними вуличної соціальної роботи. Зауважимо, що 21 з них (80,78%) дали відповідь «безумовно, можу» та лише 5 (19,23%) – «швидше можу, ніж ні». Як бачимо з відповідей на це запитання, більшість респондентів вважають себе безумовно підготовленими та швидше підготовленими, ніж непідготовленими до здійснення вуличної соціальної роботи. Порівняльний якісний аналіз відповідей на це запитання з відповідями на попередні запитання анкети свідчить насамперед про

психологічну готовність респондентів до такої роботи, але не про наявність у них відповідної функціональної компетентності, необхідної для її здійснення.

Щодо сімнадцятого запитання «Чи потрібна, на Ваш погляд, спеціальна підготовка майбутніх соціальних працівників до здійснення вуличної соціальної роботи?», то 20 (65,38%) респондентів мали утруднення з відповіддю. Лише 6 (23,07%) респондентів дали ствердливу відповідь.

Такі кількісні результати також суперечать якісному аналізу відповідей на попередні запитання анкети, адже більшість з респондентів вважають, що в повному обсязі володіють знаннями, вміннями та навичками щодо здійснення вуличної соціальної роботи, але водночас не виявляють правильного розуміння її ключових понять.

Щодо вісімнадцятого запитання анкети, то респонденти мали вказати, як саме, на їхню думку, має здійснюватися спеціальна підготовка майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи. Серед запропонованих варіантів відповідей погляди респондентів розподілилися наступним чином (можна було обирати кілька варіантів відповідей):

а) безпосередньо в процесі навчання у ВНЗ – 15 (57,69%);

б) шляхом підвищення кваліфікації – 4 (15,38%);

в) самостійно, в межах волонтерської діяльності – 2 (7,69%) ;

г) в процесі подальшої професійної діяльності в соціальних установах – 5 (19,23%);

д) інша відповідь – 0 (0%).

Отже, порівняльний кількісний та якісний аналіз результатів анкетування викладачів, залучених до процесу професійної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» у ВНЗ, а також фахівців соціальних служб, які мають досвід виконання вуличної соціальної роботи, дозволяють дійти висновку про недостатню обізнаність респондентів щодо сутності вуличної соціальної роботи, її потенційних клієнтів і професійного портрету вуличного соціального працівника, що можна пояснити: недостатньою поширеністю вуличної соціальної роботи в Україні порівняно

до інших країн світу, незважаючи на високу потребу українського суспільства в такій роботі та великою кількістю її потенційних клієнтів; нетривалим часом набуття соціальної роботою в Україні статусу професійної діяльності і, як наслідок, відсутністю у вітчизняних вишах цілеспрямованої підготовки майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи; необхідністю виконувати таку роботу працівниками соціальних служб без відповідної професійної підготовки.

Одним з напрямів аналізу стану професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи було вивчення особливостей підготовки фахівців соціальних служб до вуличної соціальної роботи за кордоном.

Проведений аналіз зарубіжного досвіду підготовки фахівців соціальних служб (на прикладі Німеччини, США та Франції) показав, що особливістю професійної підготовки студентів за спеціальністю «Соціальна робота» в Німеччині є обов'язкове навчання за так званою формою «Lebensweltorientierung» («Життєва орієнтація»), що дозволяє їм набути компетенцій, які забезпечують усвідомлення комплексного розуміння сутності соціальної роботи як наукової галузі і практичної діяльності. «Lebensweltorientierung» передбачає: узгодження різноманітних цілей дослідження і методів досягнення запланованих результатів; обговорення, аналіз і корекцію проміжних результатів дослідження поставленим цілям; контроль за досягненням запланованих результатів.

Так, наприклад, у Потсдамському університеті використовують такі інноваційні форми навчання за «Lebensweltorientierung», як лабораторія (1-2 семестри) і проект. Концепція лабораторії полягає в тому, що: студенти формулюють специфічні цілі і працюють за певною темою упродовж 2-х місяців в робочих групах під керівництвом викладача; надають проміжні та кінцеві результати своєї роботи у формі SWOT-аналізу, тез, соціальної реклами, соціального ролику, доповіді тощо. Це дозволяє студентам не тільки засвоювати емпіричні методи дослідження, співпрацювати з засобами

масової інформації, оволодівати методами наукових досліджень, навичками супервізії і стратегіями роботи в команді, але й інтегрувати соціальну роботу з різними науковими галузями, адже керівники лабораторій до складу робочих груп запрошують фахівців галузі, що відповідає темі роботи. Роль викладача в такому процесі зводиться насамперед до керівництва навчальним процесом і подекуди до надання необхідної студентам інформації.

Слід зауважити, що такі робочі групи комплектуються на добровільних засадах і передбачають особисту відповідальність кожного члена групи за відведену йому частину роботи. Саме учасники робочих груп – студенти, – обирають тему свого дослідження, що спонукає викладача, який має надавати кваліфіковані консультації щодо започаткованого дослідження, до постійного самонавчання.

Здійснювати соціальну роботу в Німеччині може також фахівець, який здобув освіту за іншим профілем. Для цього йому потрібно засвоїти курс «Forschung in der Sozialarbeit» («Дослідження в соціальній роботі»), що викладають лише для студентів, які завершили навчання за програмою «Hochschulreife» (Університет»). Така програма містить загальноуніверситетські модулі та викладається університетами з прикладних наук по всій території Німеччини. Завершення цього курсу передбачає написання студентами дослідницької роботи з психології, права, методики соціальної роботи та ін. Проведення дослідження триває 6-8 семестрів. Централізоване регулювання таких досліджень університет не здійснює.

Особливістю професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у Німеччині є також наявність у кожного вищого навчального закладу своєї програми підготовки таких фахівців.

Щодо США, то ступінь бакалавра є першим професійним ступенем, що присвоюється після 4-х років навчання і дозволяє здійснювати практичну соціальну роботу. Претенденти на адміністративні посади повинні мати ступінь магістра, який надається за наявності бакалаврського ступеня та після 2-х років навчання в спеціалізованих школах соціальної роботи. Для

викладацької або науково-дослідницької діяльності необхідним є отримання докторського ступеня.

Зазначимо, що система професійної підготовки майбутніх соціальних працівників за бакалаврським ступенем у США містить п’ять обов’язкових програм: «Human behavior and social environment» («Поведінка людини і соціальне середовище»), «Social Security Policy» («Політика соціального забезпечення»), «Social welfare services» («Служби соціальної допомоги»), «The practice of social work» («Практика соціальної роботи»), «Research and field practice» («Науково-дослідницька діяльність і польова практика»), що надають студентам всі кваліфікації, передбачені Американською асоціацією соціальних працівників.

Для виконання вуличної соціальної роботи соціальний працівник має обов’язково пройти додаткові курси підвищення кваліфікації безпосередньо в тій організації, до якої він буде прикріплений. Навіть після закінчення таких курсів соціальний працівник 3-6 місяців здійснює вуличну соціальну роботи в парі з наставником.

Система підготовки соціальних працівників у Франції є наскрізною, адже побудована за принципом неперервної освіти. Особливістю такої підготовки є регулярне чергування різних видів діяльності студентів: теоретичного навчання у вищому навчальному закладі і практичного навчання, що передбачає періодичні цільові практики, стажування в різних соціальних установах, закладах та організаціях. Теоретична і практична підготовки здійснюються за єдиною навчальною програмою, підпорядковані єдиній меті, мають чіткі критерії оцінювання, що дозволяє оптимально використовувати практичну підготовку для набуття професійних умінь та досвіду діяльності в конкретних професійних ситуаціях соціальної роботи.

Незважаючи на те, що соціальні працівники і соціальні педагоги у Франції навчаються за різними програмами, ці професії відносяться до однієї групи «Carrière sociale» («Соціальна кар’єра») і передбачають набуття єдиної професійної компетентності, до якої відносять: здатність забезпечувати

доцільне посередництво між особистістю, сім'єю, з одного боку, та суспільством, державними та громадськими структурами, з іншого боку; виконувати роль «партнера», який пов'язує особистість з соціумом на етичних засадах; вміння працювати в умовах неформального спілкування, спонукати особистість клієнта до ініціативи, виробляти в нього активну життєву позицію; вміння будувати зону довіри і діалог з клієнтом за принципом «на рівних»; бути здатним до співчуття під час вирішення проблем клієнта; володіти навичками впливу на клієнта та його оточення, на соціальну ситуацію в цілому.

До групи професій «Соціальна кар'єра» у Франції відносяться: «assistante sociale» («асистент соціальної служби»), «conseiller en économie sociale et familiale» («радник із соціальної та сімейної економіки»), «enseignant spécialisé» («спеціалізований вихователь»), «professeur de protection sociale et juridique de la jeunesse» («вихователь із соціально-правового захисту молоді»), «éducateur de la petite enfance» («вихователь раннього дитинства»), «animateur d'activités socioculturelles» («аніматор соціально-культурної діяльності») тощо.

Підготовка таких фахівців передбачає наявність середньої освіти, в межах якої учні свідомо обирають необхідні для них навчальні предмети, що дозволяють їм надалі навчатись у вищому навчальному закладіта здобувати освіту за групою професій «Соціальна кар'єра».

Проведений аналіз підготовки працівників соціальних служб в Німеччині, Франції та США дозволяє дійти висновку, що в цих країнах підготовка соціальних працівників до вуличної соціальної роботи цілеспрямовано не проводиться. Успішно здійснювати вуличну соціальну роботу фахівцям дозволяє не тільки обізнаність із сутністю соціальної роботи, категоріями її клієнтів, технологіями і методами, але й додаткове підвищення кваліфікації.

Аналіз стану професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи в Україні свідчить про необхідність їх

спеціальної підготовки до такої роботи шляхом цілеспрямованого формування в них знань, умінь, особистісних і професійно важливих якостей, що забезпечать їхню функціональну компетентність з вуличної соціальної роботи. Безумовно, досвід професійної підготовки фахівців соціальних служб за кордоном може бути врахований у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вітчизняних ВНЗ в цілому і для формування їхньої функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи, зокрема.

2.2. Критеріальний апарат з діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

Необхідність виявлення рівнів сформованості в майбутніх соціальних працівників функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи зумовила визначення та обґрунтування відповідного критеріального апарату, а також методики діагностування досліджуваної компетентності.

Згідно з довідковою літературою критерій – це ознака, за якою відбувається оцінка, класифікація чого-небудь [56]; загальна ознака, за якою одне рішення обирається з множини можливих [199]; засіб, за допомогою якого вимірюються рівні, ступені прояву певного явища [107]; показник, за яким можна судити про ефективність певного процесу [108]. Водночас показник – це явище, подія, що свідчить про хід будь-якого процесу [205]. Отже, критерій є сукупністю основних показників, що розкривають певний рівень будь-якого явища, а ступінь сформованості показників визначається шляхом фіксації відповідних критеріїв на різних рівнях [108].

Аналіз педагогічних досліджень з проблем формування функціональної компетентності фахівців різного профілю показав неоднозначність підходів щодо визначення відповідних критеріїв.

Так, для оцінки функціональної компетентності керівника О. Гамага пропонує такі критерії:

– критерій оцінки «Результат» – оцінка індивідуального внеску керівника в результативність всієї організації на своєму робочому місці (показники за цим критерієм визначаються за кожною управлінською посадою, виходячи з посадової інструкції і планів робіт);

– критерій оцінки «Професіоналізм» – оцінка керівника за наявністю професійної компетентності в щоденній роботі (показники за цим критерієм визначаються по групах посад, виходячи з наборів компетенцій, що утворюють професійну компетентність керівника);

– критерій оцінки «Потенціал розвитку» – оцінка управлінця за його здатністю до саморозвитку і професійного зростання (показниками цього критерію виступають: професійне самовдосконалення, що характеризується здатністю до саморозвитку і систематичного, безперервного вдосконалювання, управління власною професійною діяльністю; інноваційний потенціал, що свідчить про здатність знаходити нові рішення, відкритість новим знанням і досвіду [40, С. 16].

Критерії та показники оцінювання функціональної компетентності майбутніх фахівців зв’язку Г. Сорокіна визначає за мотиваційним, когнітивним та операціональним параметрами. Показниками сформованості функціональної компетентності майбутніх фахівців зв’язку дослідницею обрано: наявність пізнавальних мотивів, наявність мотиву самовдосконалення, спрямованість на професійну діяльність, якість професійних знань, знання специфіки професійної діяльності, знання змісту функціональних компетенцій, зіставлення власного досвіду з компетенціями за фахом, ступінь самостійності у виконанні діяльності, якість професійних умінь тощо [178, С. 16].

Критеріями оцінки професійних функціональних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури Н. Самсутіною обрано: сформованість мотивації до виконання професійних функцій; оволодіння знаннями,

необхідними для їх виконання; загальну фізичну підготовленість, наявність спеціальних рухових умінь та навичок, а також умінь та навичок, необхідних для виконання загальнопедагогічних і специфічних функцій учителя фізичної культури [164].

Критеріями оцінювання функціональної компетентності менеджерів освіти до здійснення контрольно-діагностичних функцій у ЗОШ М. Торган було обрано: усвідомленість – неусвідомленість знань (показники: неформальність, особистісна значущість знань; оперативність, дієвість знань; перенесення знань), гнучкість – ригідність умінь (показники: здатність адаптуватися, пристосовуватися до ситуації; відповідність умінь нормам посадових обов'язків), усталеність – неусталеність вияву прогностичних якостей (показники: стабільність вияву якостей; їх активізованість) [198].

Ми погоджуємося з думкою М. Торган про наявність щільного взаємозв'язку між означеними критеріями. Дійсно, щоб здійснювати певні професійні функції, фахівцю необхідно не тільки опанувати певні знання, але й усвідомлено їх застосовувати; не тільки мати засновані на цих знаннях практичні вміння, але й бути здатним адаптувати їх до мінливих ситуацій професійної діяльності; не тільки володіти необхідними для виконання професійних функцій якостями, але й постійно, усталено виявляти їх, активізувати, щоб забезпечувати ефективність власної діяльності.

Слід зауважити, що зазначені критерії повністю відповідають розробленій нами структурі функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників, адже базуються на тих теоретичних знаннях, професійних уміннях, навичках і якостях, що необхідні їм для здійснення функцій вуличної соціальної роботи, а також відповідають розумінню критерія, як засобу вимірювання рівнів, ступенів прояву певного явища. Тому запропонований М. Торган критеріальний апарат було покладено в основу діагностування функціональної компетентності студентів щодо вуличної соціальної роботи.

Розкриємо зміст обраних критеріїв і показників до них (табл. 2.3) з урахуванням специфіки функцій вуличної соціальної роботи та сутності знань, умінь, навичок і якостей, необхідних соціальному працівнику для її виконання.

Таблиця 2.3

Критеріальний апарат з діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

№	Критерії	Показники
1.	Усвідомленість – неусвідомленість знань	1) неформальність, особистісна значущість знань; 2) оперативність, дієвість знань; 3) перенесення знань;
2.	Гнучкість – ригідність умінь	1) здатність адаптуватися, пристосовуватися до ситуації; 2) відповідність умінь нормам посадових обов'язків;
3.	Усталеність – неусталеність прояву якостей	1) стабільність прояву особистісних і професійно важливих якостей; 2) активізованість особистісних і професійно важливих якостей.

Критерій «усвідомленість – неусвідомленість знань» означає, що майбутній соціальний працівник має конкретне, чітке уявлення щодо явищ, які вивчаються, розуміє закономірності їх прояву, а також механізми встановлення взаємозв'язків і відношень між ними, розрізняє суттєві і несуттєві зв'язки. Зазначений критерій свідчить також про те, що майбутній соціальний працівник усвідомлює необхідність набуття знань щодо вуличної соціальної роботи, володіє різними способами їх отримання.

Показниками критерію «усвідомленість – неусвідомленість знань» було обрано: неформальність, особистісна значущість знань; оперативність, дієвість знань; перенесення знань.

Так, показник «неформальність, особистісна значущість знань» свідчить про те, що соціальний працівник розуміє значущість знань із

соціальної роботи і суміжних наук для ефективного виконання професійних функцій, здатен застосовувати їх в різноманітних ситуаціях ведення випадку клієнтів з урахуванням специфіки його проблеми, вирішує проблему клієнта комплексно, в різних напрямах.

Показник «оперативність знань» майбутнього соціального працівника характеризується швидкістю входження в проблему клієнта, швидкістю вибору необхідних методів і технологій соціальної роботи, необхідних для її ефективного розв'язання, а також здатністю ведення випадку кількох клієнтів одночасно, здатністю одночасно виконувати кілька різних професійних функцій під час проведення вуличної соціальної роботи тощо.

Показник «перенесення знань» свідчить про те, що майбутні соціальні працівники здатні застосовувати здобуті знання не тільки в типових ситуаціях вирішення проблем клієнтів, але й в ускладнених умовах вуличної соціальної роботи, з урахуванням індивідуального, специфічного змісту проблеми кожного клієнта і залученням необхідних фахівців різних галузей.

Щодо критерію «гнучкість – ригідність умінь», то гнучкість означає, що майбутній соціальний працівник здатен правильно обирати й ефективно застосовувати відповідні проблемі клієнта вуличної соціальної роботи технології і методи соціальної роботи, оперативно корегувати їх відповідно до отриманих результатів. Ригідність, навпаки, свідчить про нездатність майбутнього соціального працівника змінювати заплановану для ведення випадку програму діяльності в умовах, які об'єктивно потребують її перебудови, враховувати думку різних фахівців для її корегування. Вона утруднює співпрацю з міждисциплінарними групами і владою, уповільнює встановлення контактів і обмін необхідною інформацією. Вважаємо, що ефективність вуличної соціальної роботи безпосередньо залежить від гнучкості вмінь майбутнього соціального працівника під час виконання функцій вуличної соціальної роботи.

Показниками критерію «гнучкість – ригідність умінь» було обрано: здатність адаптуватися, пристосовуватися до ситуації; відповідність умінь нормам посадових обов'язків.

Здатність адаптуватися до ситуації обрано показником критерію «гнучкість – ригідність умінь», оскільки саме така здатність допомагає вуличному соціальному працівнику досягти взаєморозуміння, врахувати інтереси клієнтів, дотримуючись норм та цінностей соціальної роботи в цілому. Вулична соціальна робота не позбавлена різних стресових ситуацій, тому можуть змінюватися мета, методи та технології роботи з клієнтом або створюватися нові. На нашу думку, саме здатність адаптуватися допомагає фахівцю знаходити різні варіанти виходу із стресових ситуацій та правильно реагувати на них.

Показник «відповідність умінь нормам посадових обов'язків» насамперед спрямований на реалізацію посадової інструкції соціального працівника під час виконання вуличної соціальної роботи, розробленої на основі Законів України «Про охорону праці» [154], Кодексу Законів «Про працю України» [78] та «Етичного кодексу соціального працівника» [224]. Вона включає в себе загальні положення, посадові обов'язки, права, відповідальність. Соціальний працівник може працювати в різних структурах (пенітенціарна, медична, освітня тощо), тому посадова інструкція може відрізнятись одна від одної. Але є загальні посадові обов'язки – соціальний працівник повинен: реалізовувати професійні функції на високому рівні; знати та використовувати законодавчо-нормативні акти, спрямовані на соціальний захист та соціальне обслуговування населення. На нашу думку, саме ці положення повинні увійти в посадову інструкцію вуличного соціального працівника.

«Усталеність – неусталеність прояву якостей» також виступила критерієм діагностування функціональної компетентності вуличних соціальних працівників. Спроможність вуличного соціального працівника переходити від усталеної до гнучкої поведінки свідчить про вияв і

активізацію необхідних професійно важливих й особистісних якостей, що забезпечують програмування і прогнозування впливу на об’єкти соціальної роботи всіх соціальних інститутів суспільства, можливість бачити перспективи власного професійного розвитку тощо. Неусталеність, відповідно, має протилежне значення.

Показниками означеного критерію виступили: стабільність прояву особистісних і професійно важливих якостей та їх активізованість.

Показник «стабільність прояву особистісних і професійно важливих якостей» свідчить про забезпечення сталості, збереження незмінності властивостей вуличного соціального працівника, що потребує їх постійної активізації.

Показник «активізованість особистісних і професійно важливих якостей» означає активний прояв у вуличного соціального працівника його особистісних і професійно-важливих якостей, що сприяє успішному здійсненню професійних функцій вуличної соціальної роботи.

Визначені критерії та їх показники дозволяють схарактеризувати рівні функціональної компетентності майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи. Такими рівнями було обрано: достатній, середній, низький.

Так, *достатній рівень* функціональної компетентності студентів характеризується усвідомленістю значущості знань з вуличної соціальної роботи; сучасних теорій суміжних наук; технологій і методів соціальної роботи, її етики та законодавчої бази; ведення документації тощо. Майбутні соціальні працівники з достатнім рівнем сформованості функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи здатні оперативно застосовувати набуті знання на практиці, переносити їх з однієї ситуації вуличної соціальної роботи на інші, успішно вести різні випадки клієнтів. Вони вдало встановлюють контакти і обмінюються інформацією з клієнтами вуличної соціальної роботи, колегами, міждисциплінарними групами, владою тощо; співпрацюють з різними фахівцями для вирішення проблем клієнтів, а

також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому; добирають доцільні технології і методи соціальної роботи відповідно до категорії клієнтів та їх ситуації; збирають і аналізують інформацію для повної оцінки ситуації клієнта; розробляють індивідуальний план допомоги клієнтам та соціальний діагноз з урахуванням ризику повторення; ведуть робочі записи, готують звіти, листи; оцінюють досягнуті результати, корегують подальшу роботу з клієнтом. В процесі діяльності дотримуються законодавства, правил і угод, що визначають загальні вимоги до соціальної роботи. Вміння студентів, функціональна компетентність яких з вуличної соціальної роботи сформована на достатньому рівні, відповідають нормам посадових обов'язків, а їх прояв не залежить від складності проблеми клієнта. Вони налаштовані на безперервний саморозвиток, їх особистісні і професійно важливі якості (ввічливість, емоційна врівноваженість, спостережливість, безкорисливість, відповідальність) виявляються стабільно й активно, що сприяє успішному виконанню професійних функцій.

Середній рівень функціональної компетентності студентів характеризується поверховою або частковою усвідомленістю ними значущості базових знань з вуличної соціальної роботи; сучасних теорій суміжних наук; технологій і методів соціальної роботи; етики та законодавчої бази соціальної роботи. Вони не завжди оперативно застосовують свої знання на практиці, переносять їх з однієї ситуації вуличної соціальної роботи на інші; встановлюють контакти й обмінюються інформацією з клієнтами вуличної соціальної роботи, колегами, міждисциплінарними групами, владою, що призводить до окремих помилок в процесі виконання професійних функцій. Не завжди правильно добирають доцільні технології і методи соціальної роботи відповідно до категорії клієнтів та їх ситуації, мають утруднення щодо ведення кількох випадків різних клієнтів вуличної соціальної роботи одночасно. Збір та аналіз інформації, необхідної для повної оцінки ситуації клієнта, розробки індивідуального плану допомоги клієнту і встановлення соціального

діагнозу, не завжди відбувається системно, з урахуванням розрахунку ризику повторення. Вміння майбутніх соціальних працівників з середнім рівнем сформованості функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи відповідають нормам посадових обов'язків, але їх прояв зазвичай залежить від складності проблеми клієнта. Їхні особистісні й професійно важливі якості виявляються не завжди стабільно й активно.

Низький рівень функціональної компетентності студентів характеризується неусвідомленістю значущості базових знань з вуличної соціальної роботи. Вони не здатні оперативно застосовувати свої знання на практиці, переносити їх з однієї ситуації вуличної соціальної роботи на інші, не завжди дотримуються моральних норм, етики та законодавчої бази соціальної роботи. Не вміють добирати технології і методи соціальної роботи, не завжди співпрацюють з різними фахівцями для вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи. Зазвичай вони не оцінюють досягнуті результати і не корегують подальшу роботу з клієнтом; не володіють навичками психологічного консультування. Отже, їх уміння не завжди відповідають нормам посадових обов'язків, а їх прояв залежить передусім від складності проблеми клієнта. Професійно важливі якості майбутніх соціальних працівників, функціональна компетентність яких з вуличної соціальної роботи має низький рівень сформованості, зазвичай неактивізовані і виявляються нестабільно: під час надання допомоги клієнту вони можуть бути не ввічливі, емоційно не врівноваженні, не спостережливі, безвідповідальні.

Визначення сутності і структури функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи, а також відповідного критеріального апарату дозволили розробити методику діагностування досліджуваного феномена.

2.3 Методика діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

Методику діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи було побудовано на застосуванні спеціально розроблених тестових і ситуаційних завдань, а також апробованих методик, що дозволяли оцінити означену компетентність (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Мануал методик з діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

Критерій	Компетенція	Забезпечувальні методики
Усвідомленість – неусвідомленість знань	Технологічна	Тестові завдання
	Міждисциплінарна	
	Інтерактивна	
	Успішності	
Гнучкість – ригідність умінь	Технологічна	Ситуаційні завдання
	Міждисциплінарна	
	Інтерактивна	
	Успішності	
Усталеність – неусталеність прояву якостей	Технологічна	– методика «Діагностування міжособистісних відносин» (Тенденції 7,8), (Т. Ліри, Г. Лефорж, Р. Сазек) [176];
	Міждисциплінарна	– методика «16 RF-опитувальник» (Фактор N, Фактор O), (Кеттелл Р.) [69];
	Інтерактивна	– методика «16 RF-опитувальник» (Фактор F), (Кеттелл Р.) [69]; – методика «Оцінка рівня товариськості» (В. Ряховський) [159];
	Успішності	– методика «16 RF-опитувальник» (Фактор B, Фактор C, Фактор Q1, Фактор Q2), (Кеттелл Р.) [69]; – методика «Діагностика спрямованості особистості Б. Басса» (В. Смекал, М. Кучер) [118].

Діагностування відбувалося у два етапи. На першому етапі застосовували спеціально розроблений тест успішності, що дозволяв виявити знання, вміння та навички майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи, необхідних для забезпечення технологічної, міждисциплінарної, інтерактивної компетенції та компетенції успішності; на другому етапі використовували апробовані психологічні методики для виявлення особистісних і професійно важливих якостей, передбачених зазначеними компетенціями.

Розкриємо сутність процедури діагностування більш докладно відповідно до кожного критерію.

Для виявлення неформальності, особистісної значущості, оперативності і дієвості знань, а також здатності до їх перенесення, віднесених до критерію «усвідомленість – неусвідомленість знань», було побудовано тест успішності (див. додаток В), що складався з 40 тестових завдань. Тест містив чотири змістові блоки, кожен з яких відповідав певній компетенції студентів: технологічній, міждисциплінарній, інтерактивній та компетенції успішності.

Кожен блок охоплював 10 тестових завдань різного типу. Так, тестові завдання 1-4 були завданнями закритого типу і передбачали вибір однієї правильної відповіді серед запропонованих. Кількість балів, що нараховували за кожне з таких правильно виконаних завдань, дорівнювала 1,5, а максимальна кількість балів за всі завдання закритого типу становила 6 балів. Тестові завдання 5-8 передбачали вибір правильних тверджень серед запропонованих. За кожне правильно обране твердження студентам нараховували по 2 бали, а за всі тестові завдання цього типу – 4 бали (серед запропонованих тверджень було 2 правильних). Тестові завдання 9-10 передбачали встановлення необхідної відповідності. За їх правильне виконання студенти могли отримати по 3 бали за кожне тестове завдання, а загалом – 6 балів.

Отже, за критерієм «усвідомленість – неусвідомленість знань» студенти могли отримати 16 балів.

Для виявлення здатності майбутніх соціальних працівників адаптуватися і пристосовуватися до ситуації, відповідності їхніх умінь нормам посадових обов'язків, віднесених до критерію «гнучкість – ригідність умінь», кожен змістовий блок містив кейс (ситуаційне завдання), що передбачав розробку програми дій відповідно до ситуації. За кожне ретельно виконане ситуаційне завдання студенти могли отримати 9 балів. Кожен з етапів розв'язання кейсу оцінювали таким чином:

– для кейсу 1: розробка стислого плану перевірочної бесіди вуличного соціального працівника з хлопчиком – 0-3 бали; визначення дій вуличного соціального працівника відповідно до ситуації – 0-3 бали; визначення законодавчих документів, на які має спиратися вуличний соціальний працівник під час ведення зазначеного випадку – 0-3 бали;

– для кейсу 2: розробка стислого плану бесіди вуличного соціального працівника з чоловіком – 0-5 балів; визначення мети і розробка плану бесіди вуличного соціального працівника зі співробітниками поліції – 0-4 бали;

– для кейсу 3: визначення вікових психологічних особливостей дівчини – 0-3 бали; визначення психологічних особливостей жінок на першому триместрі вагітності – 0-3 бали; визначення основних законодавчих документів, на які має спиратися вуличний соціальний працівник для ведення цього випадку, з розкриттям змісту кожного з них – 0-3 бали;

– для кейсу 4: розробка індивідуального плану допомоги сім'ї (ІПДС) – 0-3 бали; розкриття етапів ІПДС з визначенням часових меж кожного з них – 0-3 бали; самоаналіз виконання завдання – 0-3 бали.

Наведемо приклад одного з таких кейсів та його розв'язання.

Кейс: До вуличного соціального працівника звернулася дівчина, зі слів якої стало відомо, що їй 17 років, місце проживання – однокімнатна міська квартира, склад сім'ї – батько, мати і брат, освіта – неповна середня (навчається в 10-му класі). Проблема дівчини – вагітність строком 2,5 місяці,

про яку вона боїться розповісти батькам. Батько дитини – 19-тирічний хлопець, який дитину не визнає і відмовляється спілкуватися для вирішення проблеми.

Завдання до кейсу:

1) описати вікові психологічні особливості дівчини;

2) описати психологічні особливості жінок на першому триместрі вагітності;

3) вказати основні законодавчі документи, на які має спиратися вуличний соціальний працівник для ведення цього випадку, розкрити зміст кожного з них.

Для розв'язання цього ситуаційного завдання майбутні соціальні працівники мали описати такі вікові психологічні особливості дівчини:

– підліткова криза 17 років – межа звичного шкільного і нового дорослого життя, коли більшість підлітків зорієнтовані на продовження освіти, а деякі – на пошук роботи;

– для тих, хто важко переживає кризу 17 років, характерні: страх перед новим життям, можливістю помилки, невдачею під час вступу до ЗВО. Висока тривожність, зумовлена страхами, може призвести до виникнення невротичних реакцій (загостренню гастриту, нейродерміту, головних болів, тиску) та інших хронічних захворювань;

– відбувається ціннісно-смислова саморегуляція поведінки;

– спостерігається зміна свідомості, що супроводжується сумнівами, роздумами, які заважають активній діяльнісній позиції дівчини;

– загострюються внутрішні конфлікти, виникають питання, які здаються нерозв'язними, життя ускладнюється;

Психологічні особливості жінок на першому триместрі вагітності, що їх мали вказати студенти, такі:

– невмотивована зміна настрою, що характеризується амбівалентним (двоїстим) ставленням до дитини (відбувається боротьба між двома протилежними тенденціями: інфантилізацією жінки, внаслідок чого вона

поводиться як маленька дівчинка, якій подобаються опіка та піклування з боку оточуючих, а також появою почуття дорослості, пов'язаним з материнством);

– відбуваються гормональні зміни в організмі (підвищується чутливість до запахів, звуків, збільшується кількість вегетативних реакцій: головні болі, запаморочення, зміна тиску, пітливість, сонливість, нудота, блювота тощо), які впливають на нервову систему, виникають невротичні реакції.

Враховуючи вік дівчинки (17 років) та вік майбутнього батька (19 років), студенти мали вказати на такі законодавчі документи щодо ситуації:

– Кримінальний кодекс України, стаття 156 «Розбещення неповнолітніх», що встановлює вчинення розпусних дій фізичного характеру щодо особи, яка досягла 16-річного віку [95].

– Сімейний кодекс України, стаття 128 «Визначення батьківства за рішенням суду», що встановлює умови визнання батьківства у судовому порядку: позов про визнання батьківства може бути пред'явлений матір'ю, опікуном, піклувальником дитини, особою, яка утримує та виховує дитину, а також самою дитиною, яка досягла повноліття; підставою для визнання батьківства є будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до Цивільного процесуального кодексу України **(**спільне проживання та ведення спільного господарства матір'ю дитини і відповідачем до народження дитини або спільне виховання чи утримання ними дитини, а також інші докази, що з достовірністю підтверджують визнання відповідачем батьківства); батьки дитини не повинні перебувати у зареєстрованому шлюбі між собою (реєстрація народження дитини в органах РАЦС і Свідоцтво про її народження підтверджують, що вона народилася не в зареєстрованому шлюбі); підставою для визнання батьківства є генетична дактилоскопія (за ДНК, де міститься генетичний код, індивідуальний для кожної особи, при цьому ДНК дитини завжди поєднує ознаки ДНК матері та батька), експертиза за амніотичною рідиною (водою при вагітності) [171].

– Кодекс про шлюб та сім'ю України, стаття 16 «Шлюбний вік», що встановлює шлюбний вік 18 років для чоловіків і 17 років для жінок [79].

Приклади інших кейсів, що їх було застосовано для діагностування показників процесуального критерію, представлені в додатку Д.

Отже, за критерієм «гнучкість – ригідність умінь» студенти могли отримати 36 балів.

В цілому за тест успішності майбутні соціальні працівники могли отримати 100 балів, які, згідно зі шкалою ECTS, розподілялися таким чином: 90-100 балів – відмінно; 82-89 балів – дуже добре; 75-81 бал – добре; 67-74 бали – задовільно; 60-66 балів – достатньо; 59-1 бал – незадовільно.

Для діагностування стабільності прояву й активізованості якостей, віднесених до критерію «усталеність – неусталеність прояву якостей» використовувались апробовані психологічні методики.

Так, відповідно до технологічної компетенції методика «Діагностика міжособистісних відносин», (Т. Лірі, Г. Лефорж, Р. Сазек) [176] дозволяла визначити особливості студентів, що виявляються в процесі міжособистісної взаємодії за такими чинниками, як «домінування – підпорядкування» і «дружелюбність – агресивність», оцінка яких відбувається відповідно до таких тенденцій: домінантність, упевненість у собі, непохитність, незалежність, залежність, невпевненість у собі, товариськість, чуйність. В межах започаткованого дослідження найбільший інтерес становили тенденції «дружелюбність» і «чуйність». Відповідно до кожної тенденції студенти мали оцінити запропоновані 16 тверджень і позначити знаком «+» ті з них, які відповідали їхньому уявленню про себе, і знаком «-» – ті, що не відповідали такому уявленню. За кожну відповідь «+» нараховували 1бал, за кожну відповідь «-» – 0 балів.

Згідно з методикою, тенденції «дружелюбність» відповідали твердження 25, 26, 27, 28, 57, 58, 59, 60, 89, 90, 91, 92, 121, 122, 123 та 124. За отриманою сумою балів робили висновок:

– 9-16 балів – студент доброзичливий, люб'язний з усіма; зорієнтований на прийняття і соціальне схвалення; прагне задовольнити вимоги всіх; дотримується цілей мікрогруп; має розвинені механізми витіснення; емоційно лабільний;

– 0-8 балів – студент схильний до співпраці, кооперації; гнучкий і компромісний при вирішенні проблем в конфліктних ситуаціях; прагне бути у взаємопорозумінні з оточуючими, допомагати, відчувати себе в центрі уваги, заслужити визнання і любов; свідомо конформний; дотримується правил і принципів етикету у відносинах з людьми; ініціативний щодо досягнення цілей групи; товариський; проявляє дружелюбність у відносинах.

Тенденції «чуйність» відповідали твердження 29, 30, 31, 32, 61, 62, 63, 64, 93, 94, 95, 96, 125, 126, 127 та 128. За отриманою сумою балів робили висновок:

– 9-16 балів – студент гіпервідповідальний; завжди приносить у жертву свої інтереси; прагне всім допомагати і співчувати; нав'язливий у своїй допомозі; занадто активний щодо оточуючих; приймає на себе відповідальність за інших;

– 0-8 балів – студент відповідальний по відношенню до людей; делікатний, м'який, добрий, безкорисливий, чуйний; емоційне ставлення до людей проявляє в співчутті, симпатії, турботі; вміє підбадьорити і заспокоїти оточуючих.

Вибір методики «16 RF-опитувальник» (Р. Кеттелл) [69] відповідно до міждисциплінарної, інтерактивної компетенцій і компетенції успішності був зумовлений тим, що ця методика надає універсальну, практичну та багатоаспектну інформацію про особистість майбутнього соціального працівника. Вона дозволяла виявити низку особистісних якостей студента за такими факторами: замкненість – товариськість (фактор А), низький інтелект – високий інтелект (фактор В), емоційна усталеність – емоційна неусталеність (фактор С), підпорядкованість – домінантність (фактор Е), стриманість – експресивність (фактор F), підпорядкування почуттям – висока

нормативність поведінки (фактор G), нерішучість – сміливість (фактор H), жорстокість – чутливість (фактор I), довірливість – підозрілість (фактор L), практичність – розвинена уява (фактор M), прямолінійність – дипломатичність (фактор N), впевненість у собі – тривожність (фактор O), консерватизм – радикалізм (фактор Q1), конформізм – нонконформізм (фактор Q2), низький самоконтроль – високий самоконтроль (фактор Q3), розслабленість – напруженість (фактор Q4), адекватність самооцінки (фактор MD).

Згідно з методикою, кожному з факторів відповідала низка запитань і запропонованими до них трьома варіантами відповідей a), b), c). Студенти мали обрати одну з них, позначаючи знаком «+». Відповіді студентів співвідносили з ключем. Для всіх факторів (крім фактору B) кожну відповідь a) і c), що співпадала з ключем, оцінювали в 2 бали, відповіді b) – в 1 бал. Для фактору B кожному співпадінню з ключем відповідав 1 бал. Далі підраховували суму балів за кожним фактором. Максимальна оцінка за кожним фактором (крім фактору B) становила 12 балів, за фактором B – 8 балів, а мінімальна оцінка – 0 балів. При інтерпретації факторів вважали, що: 0-6 балів – стіна «-» (низька оцінка); 7-12 балів – стіна «+» (висока оцінка). За фактором B: 0-5 балів – стіна «-» (низька оцінка); 6-8 балів – стіна «+» (висока оцінка).

Так, для виявлення якостей майбутніх соціальних працівників, віднесених до міждисциплінарної компетенції, аналізували фактори N (прямолінійність – дипломатичність) і O (впевненість у собі – тривожність).

Фактору N відповідали запитання 12, 29, 46, 63, 80 та 97 анкети. За отриманою сумою балів робили висновок:

– низька оцінка – студенту властиві прямолінійність, наївність, природність, безпосередність поведінки. Він має неконкретний розум; емоційно нестриманий; недосвідчений в аналізі мотивувань; задовольняється тим, що має; вірить в людську сутність;

– висока оцінка – студенту властиві проникливість, хитрість, сентиментальність, емоційна витриманість, естетична витонченість. Він вміє поводитися в суспільстві; проникливий по відношенню до оточуючих.

Фактору О відповідали 13, 30, 47, 64, 81 та 97 запитання анкети. За отриманою сумою балів робили висновок:

– низька оцінка – студенту притаманні холоднокровність, безтурботність, безпечність, самовпевненість. Він нечутливий до схвалення або осуду оточуючих;

– висока оцінка – студенту притаманні тривожність, депресивність, вразливість, невпевненість у собі, самотність; його почуття обов'язку та провини яскраво виражене; знаходиться у владі настроїв, вразливий.

Для виявлення якостей майбутніх соціальних працівників, віднесених до інтерактивної компетенції, аналізували фактор F (стриманість – експресивність), який відображає емоційну забарвленість і динамічність спілкування.

Фактору F відповідали 6, 23, 40, 57, 74 та 91 запитання анкети. За отриманою сумою балів робили висновок:

– низька оцінка – студенту властиві розсудливість, обережність, мовчазність, турботливість, замисленість, схильність все ускладнювати, занепокоєність. Він турбується про майбутнє, але чекає невдач; песимістичний у сприйнятті дійсності;

– висока оцінка – студенту властиві імпульсивність, енергійність, емоційність, динамічність. Він експансивний, щирий у стосунках з людьми, часто виступає лідером й ентузіастом групової діяльності.

Для виявлення якостей майбутніх соціальних працівників, віднесених до компетенції успішності, аналізували фактори В (низький інтелект – високий інтелект), С (емоційна усталеність – емоційна неусталеність), Q1 (консерватизм – радикалізм), Q2 (конформізм – нонконформізм), що характеризували інтелект, емоційну усталеність, ініціативність і самодостатність студентів.

Фактору B відповідали 3, 20, 37, 54, 71, 88, 104 та 105 запитання анкети. За отриманою сумою балів робили висновок:

– низька оцінка – студенту притаманні конкретність, ригідність мислення, емоційна дезорганізація мислення, низькі розумові здібності. Такий студент не може вирішувати абстрактні завдання;

– висока оцінка – студенту притаманні зібраність, кмітливість, абстрактність мислення, здатність швидко навчатися.

Фактору C відповідали 4, 21, 38, 55, 72 та 89 запитання анкети. За отриманою сумою балів робили висновок:

– низька оцінка – студенту властиві низька толерантність до фрустрації, підпорядкування почуттям, мінливість інтересів, лабільність настрою, роздратованість, втомлюваність, невротичні симптоми, іпохондрія. Він ухиляється від суспільства, відмовляється працювати, не вступає в суперечки в проблемних ситуаціях;

– висока оцінка – студенту властиві стриманість, працелюбність, емоційна зрілість. Він реалістично налаштований, швидко пристосовується до ситуації.

Фактору Q1 відповідали 14, 31, 48, 65, 82 та 99 запитання анкети. За отриманою сумою балів робили висновок:

– низька оцінка – студенту притаманні консервативність, усталеність до типових труднощів. Він із сумнівом погоджується зі змінами, не проводить аналітичних й інтелектуальних міркувань, приймає тільки випробуване часом, підозрілий до нових людей, з сумнівом ставиться до нових ідей, схильний до моралізації;

– висока оцінка – студенту притаманні аналітичність мислення, терпимість до незручностей. В нього наявні інтелектуальні інтереси; схильний до експериментування, спокійно сприймає зміни, не довіряє авторитетам.

Фактору Q2 відповідали 15, 32, 49, 66, 83 та 100 запитання анкети. За отриманою сумою балів робили висновок:

– низька оцінка – студенту властиві несамостійність, безініціативність, орієнтація на соціальне схвалення. Він залежить від групи, дотримується суспільної думки, приймає рішення разом з іншими людьми;

– висока оцінка – студенту властиві незалежність від групи, винахідливість, самостійність у прийнятті рішень. Він не потребує підтримки інших людей, здатний до самостійного планування.

Відповідно до технологічної компетенції, методика «Оцінка рівня товариськості» (В. Ряховський) [159] дозволяла виявити рівень комунікації. Згідно з методикою, майбутні соціальні працівники мали відповісти на 16 запропонованих запитань і проставити бали, використовуючи шкалу: 2 – «да», 1 – «іноді», 0 – «ні». Далі підраховували загальну суму балів та виявляли рівень комунікації для кожного студента:

– 30-32 бали – свідчать про повну відсутність навичок комунікації. Такий студент некомунікабельний, не в змозі впоратися з груповими завданнями, працювати в колективі тощо;

– 25-29 балів – свідчать про замкненість. Такий студент надає перевагу самотності, а нова робота і необхідність встановлення нових контактів виводять його з рівноваги;

– 19-24 балів – свідчать про середній рівень комунікації. Такий студент товариський і в незнайомій обстановці відчуваєте себе цілком упевнено;

– 14-18 балів – свідчать про достатній рівень комунікації. Такий студент допитливий, охоче слухає цікавого співрозмовника, досить терплячий в спілкуванні, здатний відстоювати свої погляди;

– 9-13 балів – свідчать про високий рівень комунікації. Такий студент дуже товариській (іноді навіть надмірно), полюбляє висловлюватися з різних питань і може викликати роздратування співрозмовників, охоче знайомиться з новими людьми, любить перебувати в центрі уваги. Водночас йому бракує посидючості, терпіння і сміливості для вирішення серйозних проблем;

– 4-8 балів – свідчать про надмірний рівень комунікації. Такий студент дуже допитливий, любить брати участь у всіх дискусіях, охоче бере слово з

будь-якого питання, навіть якщо має про нього поверхове уявлення, що викликає роздратування у співрозмовників;

– 3-0 балів – свідчили про «над комунікацію». Такий студент дуже балакучий, багатослівний, втручаєтеся в справи, які його не стосуються, береться судити про проблеми, в яких не компетентний. Внаслідок цього стає причиною різноманітних конфліктів з оточуючими.

Відповідно до компетенції успішності, методика «Діагностика спрямованості особистості Б. Басса» (В. Смекал, М. Кучер) [118] дозволяла виявити домінування такого з видів спрямованості майбутніх соціальних працівників, як особистісна (спрямованість на себе), ділова (спрямованість на справу) і колективістська (спрямованість на спілкування). Зазначена методика базується на реакціях респондента на певні ситуації, пов'язані з роботою або участю в цих ситуаціях інших людей. Згідно з методикою, майбутні соціальні працівники мали обрати для кожного із запропонованих 30 тверджень анкети відповіді, що відповідали критеріям «більше всього» або «менше всього». Відповіді студентів співвідносили з ключем і підраховували суму балів для кожного виду спрямованості, а також загальну суму балів, яка мала бути рівною 90. Отриманий результат характеризував домінування певного виду спрямованості студента.

Так, особистісна спрямованість свідчить про домінування в студентів мотивів власного благополуччя, престижу. Такі студенти зазвичай зайняті лише собою, своїми почуттями і переживаннями та не реагують на потреби тих, хто їх оточує. Роботу розглядають лише як можливість задовольнити свої домагання. Орієнтуються на пряму винагороду безвідносно до змісту роботи, схильні до суперництва.

Ділова спрямованість свідчить про те, що в студентів домінують мотиви, зумовлені безпосередньо діяльністю, захопленням процесом діяльності. Такі студенти безкорисливі, схильні до пізнання й оволодіння новими вміннями і навичками. Вони зацікавлені у вирішенні ділових

проблем, виконують роботу якнайкраще, зорієнтовані на ділову співпрацю, в інтересах справи здані відстоювати власну думку.

Колективістська спрямованість свідчить про те, що вчинки студентів зумовлені потребою у спілкуванні, намаганням підтримувати добрі стосунки з одногрупниками чи колегами. Такі студенти зацікавлені в спільній діяльності і зорієнтовані на неї.

В аспекті виявлення компетенції успішності найбільший інтерес становила ділова спрямованість майбутніх соціальних працівників.

Подальшим завданням діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи було встановлення відповідності між балами, що їх отримували студенти за описаними методиками, та рівнями їх функціональної компетентності в цілому.

Оскільки відповідно до різних методик оцінювання здійснювалося за різними шкалами вимірювання, то для коректного обчислення і порівняння результатів необхідно було провести нормування вхідних балів. Нормування здійснювали за стандартним лінійним перетворенням виду:

$$y = \frac{x - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}},$$

де y – нормовані бали, розраховані відповідно до певних вхідних балів;

x – вхідні бали, отримані за певною методикою;

$x_{\min}$, $x_{\max}$ – відповідно мінімальна і максимальна кількість балів, яку можна отримати за цією методикою.

Це дозволило отримати нормовані бальні оцінки, які належали інтервалу від 0 до 1.

Так, оцінки за критерієм 1 «усвідомленість – неусвідомленість знань» і критерієм 2 «гнучкість – ригідність умінь» розраховували за формулами:

$$NB_{kp1} = \frac{B_{kp1}}{64}, \quad NB_{kp2} = \frac{B_{kp2}}{36},$$

де NB_{kp1}, NB_{kp2} – нормовані бали, розраховані за критерієм 1 і критерієм 2,

відповідно;

$B_{кр1}$, $B_{кр2}$ – вхідні бали, отримані за критерієм 1 і критерієм 2, відповідно.

Оскільки оцінювання за критерієм 3 «усталеність – неусталеність прояву якостей» проводили за одинадцятьма різними шкалами, то узагальнену оцінку розраховували як середнє арифметичне нормованих балів, отриманих студентами за цими шкалами:

$$NB_{кр3} = \frac{\sum_{i=1}^{11} NB_{3,i}}{11},$$

де $NB_{кр3}$ – нормовані бали, розраховані за критерієм 3;

$NB_{3,i}$, $i = \overline{1,11}$ – нормовані бали, отримані за відповідними шкалами.

Зауважимо також, що при оцінюванні за фактором F «стриманість – експресивність» і фактором Q1 «консерватизм – радикалізм» враховували, що в межах започаткованого дослідження, найкращим результатом є не максимальний, а середній бал. Тому для цих методик проводили додаткові розрахунки за формулою:

$$B_{3,7;3,10} = \begin{cases} B'_{3,7;3,10}, & якщо\ B'_{3,7;3,10} = \overline{1,6} \\ 12 - B'_{3,7;3,10}, & якщо\ B'_{3,7;3,10} = \overline{7,12} \end{cases}$$

де $B_{3,7;3.10}$ – бали, задіяні в розрахунках за критерієм 3;

$B'_{3,7;3.10}$ – бали, отримані за факторами F «стриманість – експресивність» і Q1 «консерватизм – радикалізм».

Загальну оцінку функціональної компетентності (*ФК*) майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи розраховували за формулою:

$$ФК = \frac{\sum_{i=1}^{3} NB_{кр\,i}}{3}.$$

Зведені розрахункові формули представлено в додатку Ґ.

Для виявлення кількісних інтервалів, що відповідають визначеним рівням функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з

вуличної соціальної роботи за критеріями 1 і 2, використовували стандартні кількісні інтервали шкали ECTS з урахуванням того, що було отримано нормовані бали від 0 до 1, а не стандартні від 0 до 100. Границі інтервалів для цих двох критеріїв представлено в додатку Д.

Для визначення кількісних інтервалів, що відповідають рівням функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи за критерієм 3, застосовували метод середньоквадратичних відхилень, що ґрунтується на розрахунках основних статистичних числових характеристик випадкових величин – середнього значення та середньоквадратичного відхилення [87].

Середнє значення обчислювали за формулою:

$$\bar{x} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} x_i ,$$

де n – об'єм вибірки, x_i – значення випадкової величини.

Середнє квадратичне відхилення обчислювали за формулою:

$$S = \sqrt{\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}(x_i - \bar{x})^2} .$$

Тоді інтервал до $\bar{x} - S$ кількісно описував низький рівень функціональної компетентності за критерієм 3, від $\bar{x} - S$ до $\bar{x} + S$ – її середній рівень, а інтервал після $\bar{x} + S$ – достатній рівень.

Границі інтервалів, що відповідали рівням функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи за усіма трьома критеріями, знаходили як середнє значення від границь інтервалів для кожного із критеріїв. Відповідні розрахунки представлені в додатку Д (границі інтервалів було округлено до сотих).

Розроблена методика діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи дозволила провести констатувальний і контрольний зрізи її сформованості.

2.4. Результати констатувального етапу експерименту

Діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи проводили за методикою, представленою у п. 2.3.

В діагностуванні брали участь студенти 4-го курсу, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота», зокрема: 51 студент Одеського національного політехнічного університету; 160 студентів Національного університету «Львівська політехніка»; 59 студентів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Загалом на констатувальному етапі до експерименту були залучені 280 студентів.

Розподіл студентів за роками навчання і вищими навчальними закладами – базами дослідження, представлений у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

ВНЗ	**Кількість студентів**			
	2014-2015 н. р.	**2015-2016 н. р.**	**2016-2017 н. р.**	**Загалом**
Одеський національний політехнічний університет	15	14	22	51
Національний університет «Львівська політехніка»	54	55	51	160
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	23	17	17	59
Загалом	92	86	90	280

Залучення до педагогічного експерименту студентів саме 4-го курсу було зумовлено тим, що на цей час майбутні соціальні працівники вже ознайомлені з сутністю соціальної роботи, категоріями її клієнтів, а також з методами та технологіями її здійснення (так, наприклад, на 1-3-му курсах студенти ОНПУ спеціальності 231 – Соціальна робота вивчають такі дисципліни, як: «Соціальна робота: теорія та практика», «Соціальна робота з

різними категоріями клієнтів», «Технології та методи соціальної роботи» та ін.), а також пройшли виробничу практику (3-й курс навчання).

Проаналізуємо результати діагностування функціональної компетентності студентів з вуличної соціальної роботи спочатку за критеріями «усвідомленість – неусвідомленість знань» і «гнучкість – ригідність умінь» окремо за кожною компетенцією (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Результати діагностування знань і вмінь майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи

Компетенції	**Рівень сформованості**					
	відмінно		**добре**		**задовільно**	
	студентів (осіб)	**%**	**студентів (осіб)**	**%**	**студентів (осіб)**	**%**
Технологічна	0	0	33	11,8	247	88,2
Міждисциплінарна	0	0	157	56,07	123	43,93
Інтерактивна	0	0	123	43,93	157	56,07
Успішності	0	0	67	23,93	213	76,08

З таблиці 2.6 видно, що знання і вміння, віднесені до технологічної компетенції, на рівні «добре» засвідчили 33 студента, що становить 11,8% від їх загальної кількості, на рівні «задовільно» – 247 (88,2%) студентів. Щодо міждисциплінарної компетенції, то рівень сформованості знань і вмінь «добре» засвідчили 157 студентів, що становить 56,07% від їх загальної кількості, на рівні «задовільно» – 123 (43,93%) студентів. Рівень знань і вмінь «добре», передбачених інтерактивною компетенцією, засвідчили 123 (43,93%) студенти, рівень «задовільно» – 157 (56,07%) студентів. Знання і вміння, віднесені до компетенції успішності, на рівні «добре» було виявлені у 67 (23,93%) студентів, на рівні «задовільно» – 213 (76,08%) студентів. Слід зазначити, що не було виявлено жодного студента з рівнем сформованості знань і вмінь «відмінно» за кожною з компетенцій, що цілком природно, адже навчальними програмами професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи не передбачені дисципліни, спрямовані на їх ознайомлення з сутністю і специфікою вуличної соціальної роботи.

Водночас, аналіз отриманих результатів діагностування засвідчив, що найкраще в майбутніх соціальних працівників сформовані знання і вміння, віднесені до міждисциплінарної компетенції, а найгірше – до технологічної компетенції, тоді як саме технологічна компетенція забезпечує безпосереднє здійснення вуличної соціальної роботи.

Результати діагностування функціональної компетентності студентів з вуличної соціальної роботи за критерієм «усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей» також проаналізуємо окремо за кожною з компетенцій і кожною методикою діагностування окремо.

Так, діагностування якостей майбутніх соціальних працівників за технологічною компетенцією, проведене за методикою «Діагностика міжособистісних відносин» (тенденції 7,8) [176], показало (див. табл. 2.7), що у 168 (60,0%) студентів домінує схильність до співпраці, тоді як у 112 (40%) – доброзичливість. Це свідчать про те, що більшість студентів компромісні при вирішенні проблем в конфліктних ситуаціях і прагнуть порозуміння з оточуючими. Відповідальність притаманна 157 (56,08%) студентам, тоді як гіпервідповідальність – 123 (43, 92%) студентам. Це означає, що в більшості студентів емоційне ставлення до людей проявляється в співчутті, симпатії, турботі.

Таблиця 2.7

Результати діагностування якостей майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи за технологічною компетенцією

(за методикою «Діагностика міжособистісних відносин»)

Тенденції	**Тип**			
	Студентів	**%**	**Студентів**	**%**
7 тенденція	Доброзичливість (9-16)		Схильність до співпраці (0-8)	
	112	40,0%	168	60,0%
8 тенденція	Гіпервідповідальність (9-16)		Відповідальність (0-8)	
	123	43,92%	157	56,08%

Результати діагностування якостей майбутніх соціальних працівників за міждисциплінарною компетенцією, проведеного за методикою «16 RF-опитувальник» (фактори N, O) [69], представлені в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Результати діагностування якостей майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи за міждисциплінарною компетенцією (за методикою «16 RF-опитувальник»)

Фактор	**Рівень прояву**			
	Низький (0-6)		**Високий (7-8)**	
	Студентів	**%**	**студентів**	**%**
Прямолінійність – дипломатичність (фактор N)	202	72,14%	78	27,86%
Впевненість у собі – тривожність (фактор O)	235	83,92%	44	16,08%

Результати діагностування за фактором «прямолінійність – дипломатичність» засвідчили, що в майбутніх соціальних працівників домінує низький рівень прояву дипломатичності, який був зафіксований у 202 (72,14%) студентів. Лише 78 (27,86%) студентів виявили її високий рівень, тобто емоційно усталені і вміють поводитися в суспільстві. У 235 (83,92%) студентів був виявлений низький рівень за фактором «упевненість у собі – тривожність», що свідчить про притаманність їм таких якостей, як холоднокровність, безтурботність, безпечність, самовпевненість. У 45 (16,08%) студентів був зафіксований високий рівень за фактором «упевненість у собі – тривожність», що свідчить про їх тривожність, депресивність, вразливість, невпевненість у собі, самотність.

Діагностування якостей студентів за інтерактивною компетенцією проводилося за методиками «16 RF-опитувальник» (Фактор F) [69] та «Оцінка рівня товариськості» [118]. Так, результати діагностування за методикою «16 RF-опитувальник» (див. табл. 2.9) показали, що 168 (60,0%) студентам властиві обережність, турботливість, замисленість,

песимістичність у сприйнятті дійсності, тоді як 112 (40,0%) студентам властиві імпульсивність, енергійність, емоційність, динамічність і лідерські якості.

Таблиця 2.9

Результати діагностування якостей майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи за інтерактивною компетенцією

(за методикою «16 RF-опитувальник»)

Фактор	**Стан прояву**			
	Низький (0-6)		**Високий (7-8)**	
	студентів	**%**	**студентів**	**%**
Стриманість – експресивність (фактор F)	168	60,0%	112	40,0%

Результати діагностування за методикою «Оцінка рівня товариськості» представлені в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Результати діагностування якостей майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи за інтерактивною компетенцією

(за методикою «Оцінка рівня товариськості»)

Рівень прояву	**Осіб**	**%**
Повна відсутність навичок комунікації	0	0%
Низька комунікація	0	0%
Середній рівень комунікації	34	12,14%
Достатній рівень комунікації	100	35,72%
Високий рівень комунікації	112	40,0%
Надмірний рівень комунікації	34	12,14%
Надкомунікаційний рівень	0	0%

З таблиці 2.10 видно, що не виявлено студентів з надкомунікаційним, низьким рівнями прояву товариськості та з повною відсутністю навичок комунікації. 112 (40,0%) майбутніх соціальних працівників засвідчили високий рівень комунікації, 100 (35,72%) – достатній рівень, по 34 (12,14%) –

середній і надмірний рівні комунікації. Водночас отримані результати свідчать про те, що серед респондентів наявні студенти (40,0%), які можуть викликати роздратування у співрозмовників, оскільки їм бракує посидючості, терпіння і сміливості для вирішення складних проблем.

Для діагностування якостей студентів за компетенцією успішності використовували методики «16 RF-опитувальник» (Фактори B, C, Q1, Q2) [69] і «Діагностика спрямованості особистості Б. Басса» [118].

Так, результати діагностування за методикою «16 RF-опитувальник» (див. табл. 2.11) показали, що відповідно до фактору В «низький інтелект – високий інтелект» 145 (51,78%) студентам притаманні конкретність, ригідність й емоційна дезорганізація мислення, низькі розумові здібності тощо; 135 (48,22%) студентам притаманні зібраність, кмітливість, абстрактність мислення, здатність швидко навчатися.

Таблиця 2.11

Результати діагностування якостей майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи за компетенцією успішності

(за методикою «16 RF-опитувальник»)

Фактор	**Стан прояву**			
	Низький (0-6)		**Високий (7-8)**	
	Студентів	**%**	**студентів**	**%**
Низький інтелект – високий інтелект (фактор В)	145	51,78%	135	48,22%
Емоційна усталеність – емоційна неусталеність (фактор С)	157	56,07%	123	43,93%
Консерватизм – радикалізм (фактор Q1)	100	35,72%	180	64,28%
Конформізм – нонконформізм (фактор Q2)	168	60%	112	40%

Результати діагностування за фактором С «емоційна усталеність – емоційна неусталеність» засвідчили, що 157 студентам (56,07%) властиві

підпорядкування почуттям, мінливість інтересів, лабільність настрою, роздратованість тощо, а 123 (43,93%) студентам – стриманість, працелюбність, емоційна зрілість.

Щодо фактору Q1 «консерватизм – радикалізм», то 180 (64,28%) майбутнім соціальним працівникам притаманні аналітичність мислення, терпимість до незручностей, а 100 (35,72%) студентам – консервативність мислення, усталеність до типових труднощів.

За результатами діагностування за фактором Q2 «конформізм – нонконформізм» було виявлено 168 (60%) студентів, для яких характерні несамостійність та безініціативність, а також 112 (40%) студентів, яким властиві незалежність від групи, винахідливість, самостійність щодо прийняття рішень.

Результати діагностування якостей майбутніх соціальних працівників за методикою «Діагностика спрямованості особистості Б. Басса» подано в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Результати діагностування якостей майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи за компетенцією успішності

(за методикою «Діагностика спрямованості особистості Б. Басса»)

Стан прояву	**Рівень прояву**					
	Низький		**середній**		**Високий**	
	Студентів	**%**	**Студентів**	**%**	**студентів**	**%**
Ділова спрямованість	12	4,30%	134	47,85%	134	47,85%

Найбільший інтерес в межах започаткованого дослідження становила ділова спрямованість студентів. Так, з табл. 2.12 видно, що 12 (4,30%) майбутніх соціальних працівників виявили низький рівень ділової спрямованості, по 134 (47,85%) – її середній і високий рівні.

Розроблена методика діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи, представлена у п. 2.3, дозволила узагальнити отримані за різними критеріями і різними методиками результати діагностування (див. табл. 2.13-2.14).

Таблиця 2.13

Результати констатувального зрізу щодо рівнів сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи (за критеріями)

Критерії	***Рівні***					
	достатній		***середній***		***низький***	
	осіб	***%***	***Осіб***	***%***	***осіб***	***%***
Критерій 1 усвідомленість – неусвідомленість знань	15	5,36	80	28,57	185	66,07
Критерій 2 гнучкість – ригідність умінь	0	0	74	26,43	206	73,57
Критерій 3 усталеність – неусталеність прояву якостей	39	13,93	180	64,29	61	21,78

Як свідчить таблиця 2.13, на констатувальному етапі експерименту студентів з достатнім рівнем функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи за критерієм «гнучкість – ригідність умінь» не виявлено, за критерієм «усвідомленість – неусвідомленість знань» – виявлено 15 (5,36%), за критерієм «усталеність – неусталеність прояву якостей» – 39 (13,93%).

Середній рівень досліджуваної компетентності був виявлений у 80 (28,57%) студентів за критерієм «усвідомленість – неусвідомленість знань», 74 (26,43%) студентів – за критерієм «гнучкість – ригідність умінь», 180 (64,29%) студентів – за критерієм «усталеність – неусталеність прояву якостей».

Щодо низького рівня досліджуваної компетентності, то за критерієм «усвідомленість – неусвідомленість знань» такий рівень засвідчили 185 (66,07%), за критерієм «гнучкість – ригідність умінь» – 206 (73,57%), за

критерієм «усталеність – неусталеність прояву якостей» – 61 (21,78%) майбутній соціальний працівник.

Розподіл студентів за рівнями функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи в цілому представлений у табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Результати констатувального зрізу щодо рівнів сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

Рівні функціональної компетентності	Кількість респондентів	
	(осіб)	(%)
Достатній	7	2,5
Середній	64	22,86
Низький	209	74,64
Загальна кількість	**280**	**100%**

Отже, загалом на констатувальному етапі експерименту достатній рівень функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи був виявлений у 7 (2,5%) майбутніх соціальних працівників, середній – у 64 (22,86%), а низький – у 209 (74,64%).

Подальша експериментально-дослідна робота передбачала розподіл студентів на експериментальну та контрольну групи. Студенти кожного ВНЗ – бази експерименту, які відвідували факультативний спецкурс «Вулична соціальна робота», були віднесені до експериментальної, а всі інші – до контрольної групи. Так, до експериментальної групи (ЕГ) увійшли 142 особи, до контрольної (КГ) – 138 осіб (загальна кількість студентів – учасників експерименту – 280 осіб).

Висновки до другого розділу

У розділі проаналізовано стан професійної підготовки майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи та формування в них функціональної компетентності; схарактеризовано критерії, показники та

рівні сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; презентовано методику діагностування досліджуваної компетентності; представлено аналіз результатів констатувального етапу експерименту.

Аналіз стану підготовки майбутніх соціальних працівників та формування в них функціональної компетентності до здійснення вуличної соціальної роботи проведено у трьох напрямках: 1) пілотне діагностування викладачів, залучених до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти, що мало на меті з'ясувати ступінь їхньої обізнаності із сутністю вуличної соціальної роботи та специфікою її клієнтів; 2) фахівців соціальних служб, які надають соціальну допомогу потенційним клієнтам вуличної соціальної роботи, з метою визначення напрямів удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи, спрямованої на формування їхньої функціональної компетентності; 3) аналіз професійної підготовки майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в Україні та за кордоном.

Кількісно-якісний аналіз результатів анкетування викладачів, залучених до процесу професійної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» у закладах вищої освіти, а також фахівців соціальних служб, які мають досвід виконання вуличної соціальної роботи, свідчить про недостатню обізнаність респондентів із сутністю вуличної соціальної роботи, особливостями її потенційних клієнтів і професійним портретом вуличного соціального працівника, що можна пояснити недостатньою поширеністю вуличної соціальної роботи в Україні порівняно з іншими країнами світу. Нагальна потреба українського суспільства в такій роботі та велика кількість її потенційних клієнтів зумовлюють необхідність спеціальної підготовки студентів до означеної роботи, формування в них тих знань, умінь, особистісних і професійно важливих якостей, що зумовлюють

функціональну компетентність з вуличної соціальної роботи та забезпечують успішність її здійснення в межах майбутньої професійної діяльності.

На основі аналізу наукових джерел та розробленої структури функціональної компетентності майбутнього соціального працівника *критеріями* сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи визначено: усвідомленість – неусвідомленість знань, гнучкість – ригідність умінь та усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей.

Так, *критерій* «усвідомленість – неусвідомленість знань» дозволив визначити, наскільки майбутній соціальний працівник має чітке уявлення щодо сутності соціальної роботи і суміжних наук, усвідомлює необхідність набуття знань про вуличну соціальну роботу, володіє різними способами їх отримання. Тому до критерію «усвідомленість – неусвідомленість знань» було обрано такі показники: неформальність, особистісна значущість знань; оперативність, дієвість знань; перенесення знань.

Щодо критерію «гнучкість – ригідність умінь», то він дозволив визначити, наскільки майбутній соціальний працівник здатен правильно обирати й ефективно застосовувати технології і методи, необхідні для розв’язання проблеми клієнта вуличної соціальної роботи, оперативно коригувати їх відповідно до отриманих результатів. Показниками критерію «гнучкість – ригідність умінь» було обрано: здатність адаптуватися, пристосовуватися до ситуації; відповідність умінь нормам посадових обов’язків.

«Усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей», як критерій сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи, виявляє спроможність студента переходити від усталеної до гнучкої поведінки та свідчить про вияв і активізацію необхідних професійно важливих якостей, що впливають на вміння бачити перспективи

професійного розвитку; на програмування і прогнозування впливу на об’єкти соціальної роботи всіх соціальних інститутів суспільства. Так, показниками означеного критерію обрано: стабільність прояву та активізованість якостей.

На основі визначених критеріїв і відповідних їм показників охарактеризовано три *рівні* сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи: достатній, середній, низький.

Так, *достатній рівень* характеризується усвідомленими знаннями про сутність та специфіку вуличної соціальної роботи, особливості надання допомоги різним категоріям населення; дотриманням моральних норм, етики, законодавчої бази соціальної роботи; сформованими вміннями встановлювати контакти й обмінюватися інформацією з клієнтами вуличної соціальної роботи, конструктивно розв’язувати конфлікти; проводити рекламно-пропагандистську діяльність; вести документацію тощо. Уміння та набуті якості студентів відповідають нормам посадових обов’язків, а їх прояв не залежить від складності проблеми клієнта. Вони налаштовані на безперервний саморозвиток, їхні особистісні і професійно важливі якості (ввічливість, емоційна врівноваженість, спостережливість, безкорисливість, відповідальність) виявляються стабільно й активно, що сприяє успішному виконанню професійних функцій.

Середній рівень характеризується поверховою або частковою усвідомленістю ними базових знань із вуличної соціальної роботи; технологій і методів соціальної роботи; етики та законодавчої бази соціальної роботи. Вміння майбутніх соціальних працівників відповідають нормам посадових обов’язків, але їх прояв зазвичай залежить від складності проблеми клієнта. Їхні особистісні й професійно важливі якості виявляються не завжди стабільно й активно.

Низький рівень сформованості функціональної компетентності студентів характеризується неусвідомленістю значущості базових знань із вуличної соціальної роботи: вони не вміють добирати технології і методи

соціальної роботи, не завжди співпрацюють з різними фахівцями для розв'язання проблем клієнтів вуличної соціальної роботи. Зазвичай вони не оцінюють досягнуті результати і не коригують подальшу роботу з клієнтом; не володіють навичками психологічного консультування. Отже, їхні уміння не завжди відповідають нормам посадових обов'язків, а їх прояв залежить передусім від складності проблеми клієнта. Професійно важливі якості майбутніх соціальних працівників зазвичай не активізовані і виявляються нестабільно: під час надання допомоги клієнту вони можуть бути неввічливі, емоційно неврівноважені, неспостережливі, безвідповідальні.

Діагностування рівнів сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи відбувалося за спеціально розробленою методикою, що дозволяла виявити прояв показників кожного з означених критеріїв окремо та самої функціональної компетенції загалом. Так, для діагностування знань та вмінь майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи було розроблено відповідний тест, що містив чотири змістові блоки, кожен із яких відповідав певній компетенції студентів: технологічній, міждисциплінарній, інтерактивній та компетенції успішності. Кожен змістовий блок містив кейс (ситуаційне завдання), що передбачав розробку програми дій відповідно до ситуації. Для діагностування професійно важливих і особистісних якостей застосовано низку апробованих методик, а саме: «Діагностику міжособистісних відношень» (Т. Лірі, Г. Лефорж, Р. Сазек), «16 RF-опитувальник» (Р. Кеттелл), «Оцінку рівня товариськості» (В. Ряховський), «Діагностику спрямованості особистості Б. Басса» (В. Смекал, М. Кучер).

Для проведення педагогічного експерименту провели розподіл студентів на експериментальну та контрольну групи. Так, до експериментальної групи (ЕГ) увійшли 142 особи, до контрольної (КГ) – 138 осіб.

Застосування методів математичної статистики дозволило виявити загальний рівень сформованості функціональної компетентності майбутніх

соціальних працівників з вуличної соціальної роботи за визначеними рівнями. Так, на констатувальному етапі експерименту достатній рівень сформованості функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи був виявлений у 7 (2,5 %) майбутніх соціальних працівників, середній – у 64 (22,86 %), а низький – у 209 (74,64 %).

На основі аналізу матеріалів констатувального етапу експерименту встановлено, що на його початку більшість студентів 1–3 курсів, які здобувають освіту за спеціальністю «Соціальна робота», мають переважно низький рівень сформованості функціональної компетентності. Найкраще в майбутніх соціальних працівників сформовані знання і вміння, які визначають їхню міждисциплінарну компетенцію, а технологічна компетенція сформована на недостатньому рівні, тоді як саме вона забезпечує безпосереднє здійснення вуличної соціальної роботи. Не було виявлено жодного студента з високим рівнем сформованості знань і вмінь за кожною з компетенцій, що цілком природно, адже навчальними програмами професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи не передбачені дисципліни, спрямовані на їх ознайомлення із сутністю і специфікою вуличної соціальної роботи.

За результатами дослідження встановлено також, що більшість студентів компромісні при розв’язанні проблем у конфліктних ситуаціях і прагнуть порозуміння з усіма, хто оточує, але домінує низький рівень прояву дипломатичності; емоційне ставлення до людей проявляється у співчутті, симпатії, турботі. У 83,9 % студентів було виявлено низький рівень за фактором «упевненість у собі – тривожність», що свідчить про притаманність їм таких якостей, як холоднокровність, безтурботність, безпечність, самовпевненість. Разом із тим 47,8 % студентів виявили середній і високий рівні ділової спрямованості.

Такі результати пояснюються тим, що в процесі професійної підготовки у закладах вищої освіти у майбутніх соціальних працівників не формуються комплексні знання і вміння, які забезпечують усвідомлене

розуміння сутності соціальної роботи як наукової галузі і практичної діяльності; навички супервізії і роботи в команді, інтеграції соціальної роботи з різними науковими галузями. У закладах вищої освіти України, які готують майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи, не передбачено чергування різних видів діяльності студентів – теоретичного і практичного навчання, цільових практик, стажування в різних соціальних установах, закладах та організаціях.

Проведений аналіз дозволив дійти висновку про необхідність пошуку та обґрунтування ефективних шляхів підвищення рівня функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки.

Основні положення розділу відображено в таких публікаціях автора: [4, 9, 15].

РОЗДІЛ 3
ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ З ФОРМУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З ВУЛИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

3.1 Педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи здійснюється в межах їхньої професійної підготовки у ВНЗ, яку розглядаємо як інтегративний педагогічний процес, спрямований на формування ціннісного ставлення студентів до професійної діяльності з дотриманням етичних норм соціальної роботи; знань з теорії і практики соціальної роботи та вмінь використовувати доцільні технології такої роботи відповідно до категорій і проблем клієнтів; особистісних і професійно важливих якостей, необхідних для здійснення соціальної роботи.

Виявлення педагогічних умов формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи потребувало аналізу таких понять, як «умова» і «педагогічні умови».
Як філософська категорія, умова – це: щось зовнішнє для явища, без чого його існування неможливо [185]; зв’язки предмета з оточуючими його явищами, без яких він виникнути та існувати не може [14]; явище, яке формує причину або створює можливість її дії [3].

Крім того, умова розглядається як:

– сукупність об’єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань;

– сукупність взаємозалежних і взаємозумовлених обставин процесу діяльності [208];

– єдність об’єктивного і суб’єктивного, внутрішнього і зовнішнього, сутності і явища [182];

– ставлення предмета до явищ, що його оточують і без яких його існування неможливе [96];

– правила, що забезпечують оптимальну діяльність[57].

В педагогічному аспекті поняття «умова» визначається як сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на фізичний, психічний, моральний розвиток людини, її поведінку [31].

В освіті умова представлена:

– педагогічними процесами (навчання, виховання), особистістю педагога, обраними ним змістом, методами і формами педагогічної взаємодії [91];

– оточенням людини, середовищем, в якому вона живе і розвивається [150];

– підсумком цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів, змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей [57].

Поняття «педагогічні умови» розглядають як:

– обставини, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [173];

– зміст навчання, його організація і методи, що детермінують процес навчання і психічного розвитку учнів; сукупність зовнішніх і внутрішніх обставин (об’єктивних заходів) освітнього процесу, від реалізації яких залежить досягнення поставлених дидактичних цілей; взаємопов’язана сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх характеристик, що

забезпечують високу результативність навчального процесу і відповідають психолого-педагогічним критеріям оптимальності [57];

– сумарна характеристика фізичного і психологічного середовища, в якому здійснюється навчання [14];

– сукупність заходів педагогічного процесу, що забезпечують досягнення студентами необхідного рівня сформованості професійних компетенцій і водночас сприяють підвищенню ефективності цього процесу [165];

– система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [113].

Слід зауважити, що в науковій літературі дотепер відсутній єдиний погляд щодо сутності поняття «педагогічні умови». Так само немає єдиного погляду щодо розподілу педагогічних умов на зовнішні і внутрішні.

Якщо ознакою розподілу виступає спосіб впливу на освітній процес, то:

– зовнішні педагогічні умови – це продукт функціонування політичної, соціально-економічної, освітньої та інших систем зовнішнього середовища, який реалізується через відповідні чинники;

– внутрішні педагогічні умови – це умови, які є похідними завданнями відповідного педагогічного процесу та являють собою сукупність педагогічних заходів, що забезпечують ефективне вирішення цих завдань [58].

На думку Ю. Колодійчук, до зовнішніх педагогічних умов належать: зміст навчального процесу та об'єктивність його оцінювання; методи і педагогічні технології навчання; позитивні відносини між викладачем і студентом; місце навчання, приміщення, клімат тощо. Внутрішні педагогічні умови, на думку автора, характеризуються індивідуальними властивостями студента, його інтересами, потребами, мотивами, ціннісними орієнтаціями,

здібностями, досвідом, уміннями, навичками, ступенем активності, характером, темпераментом тощо [137].

Залежно від ставлення студента до навчального матеріалу, досвіду його навчальної діяльності, рівня сформованості практичних знань, умінь, психічного розвитку, педагогічні умови розмежовують на:

– об'єктивні – наявність у студента вираженої потреби і стійких мотивів навчання, визнання мети і програми майбутньої професійної діяльності, досвід організації і здійснення такої діяльності;

– суб'єктивні – сформованість умінь і навичок планування, виконання практичних дій і операцій; відповідність змісту і характеру майбутньої професійної діяльності індивідуальним особливостям студента; емоційно-психологічний і фізичний стан суб'єкта діяльності [165].

Отже, виявлення і впровадження педагогічних умов передбачає вираховування не тільки сукупності зовнішніх і внутрішніх аспектів навчально-виховного процесу, але й об'єктивних і суб'єктивних особливостей особистості кожного студента.

У започаткованому дослідженні *педагогічні умови* розглядаємо як сукупність зовнішніх і внутрішніх обставин, упровадження яких в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників забезпечить ефективне формування у них знань, умінь, якостей, необхідних для виконання функцій вуличної соціальної роботи.

Для визначення педагогічних умов формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи проаналізуємо педагогічні умови, обрані науковцями, з одного боку, для формування професійної компетентності та різних компетенцій майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів, а з іншого – для формування функціональної компетентності майбутніх фахівців інших галузей.

Так, для формування правової компетенції майбутніх соціальних працівників А. Мекшун впроваджено такі групи педагогічних умов:

– перша група – пов’язана з метою педагогічної системи (відповідність поставленої мети професійним і особистісним особливостям студентів, наступність цілей систем різних рівнів);

– друга група – охоплює зміст, кількість і якість навчального матеріалу, спосіб, структуру, доступність його викладання;

– третя група – пов’язана із засобами педагогічної комунікації (методи і прийоми викладання та навчання, застосування інтерактивних методів навчання);

– четверта група – враховує рівень загальної підготовки студентів, здатність до навчально-пізнавальної діяльності, їх професійні знання, професійні вміння і навички;

– п’ята група – охоплює особистісні характеристики студентів, їхню працездатність тощо;

– шоста група – спрямована на результат діяльності педагогічної системи (форми контролю, його періодичність, потреби в результатах контролю для коригування навчального процесу) [113].

Педагогічними умовами формування ІКТ-компетентності майбутнього соціального працівника Л. Дітковською обрано такі:

– відповідність змісту і структури підготовки майбутніх соціальних працівників вимогам сучасного інформаційного суспільства;

– створення у ВНЗ інформаційно-освітнього середовища для надання всебічної інформаційної підтримки;

– формування позитивної мотивації і потреб студентів до використання ІКТ;

– оптимальне поєднання традиційних та інноваційних технологій навчання [50].

У дослідженні І. Мельничук педагогічними умовами професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у ВНЗ виступають:

– «професійна мотивація як процес формування ціннісних орієнтацій студентів;

– забезпечення формування професійної деонтології майбутніх соціальних працівників;

– організація самоосвітньої діяльності студентів;

– забезпечення формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників» [118, с. 35].

Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету Д. Годлевська забезпечувала шляхом:

– впровадження моделі професійної комунікативної компетентності соціального працівника з урахуванням методологічних вимог до категорії «компетентність» та її формування;

– використання особистісного підходу як базової ціннісної орієнтації, що визначає стратегію взаємодії викладача і студента;

– впровадження методів і технологій формування професійної комунікативної компетентності, які відповідають вимогам майбутньої спеціальності та сучасним підходам до професійної підготовки фахівців [41].

Ми підтримуємо думку Ю. Колодійчук, що професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров’я передбачає реалізацію таких педагогічних умов:

– трансформація навчальних мотивів у професійні;

– інтеграція і збагачення змісту професійно-зорієнтованих дисциплін в аспекті підготовки до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров’я;

– забезпечення практико-зорієнтованої спрямованості професійної підготовки студентів до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров’я;

– актуалізація особистісно-професійного досвіду роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров’я [132].

Формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки М. Волошенко реалізовано шляхом:

– забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки;

– інтеграції знань щодо сутності профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки;

– впровадження в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників ситуаційного та тренінгового навчання щодо здійснення профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки;

– залучення студентів до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки у ситуаціях реальної професійної діяльності [34].

Педагогічними умовами, що сприяли формуванню професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи В. Баранюк визначено:

– орієнтацію змісту професійної підготовки на формування комплексу знань із професійно-комунікативної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи;

– створення позитивної мотивації студентів до оволодіння професійною комунікацією шляхом використання активних методів навчання;

– набуття студентами досвіду професійно-комунікативної діяльності шляхом участі в різних видах практики та позааудиторній роботі [10].

Педагогічними умовами, що сприяли формуванню професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу, Т. Спіріною обрано:

– забезпечення цілісності, безперервності, варіативності та інтегративності підготовки фахівців щодо формування їхньої професійної культури;

– засвоєння майбутніми соціальними педагогами сукупності психолого-педагогічних знань, цінностей та формування в них педагогічних умінь і навичок, що відповідають кваліфікаційним вимогам;

– упровадження педагогічної технології формування професійної культури (засобами спецкурсу «Професійна культура соціального педагога»);

– використання методів активного та інтерактивного навчання майбутніх соціальних педагогів як засобів формування показників професійної культури;

– моніторинг показників професійної культури майбутніх соціальних педагогів і спрямованість навчально-виховного процесу на їх подальший розвиток [181].

Щодо функціональної компетентності, то М. Торган обрано такі педагогічні умови її формування в майбутніх менеджерів освіти щодо здійснення контрольно-діагностичних функцій в ЗОШ:

– відображення знань, необхідних менеджерам внутрішкільного управління для здійснення контрольно-діагностичних функцій, у змісті їхньої професійної підготовки;

– цілеспрямоване формування вмінь і навичок, необхідних для здійснення контрольно-діагностичних функцій, засобами ситуаційного навчання;

– використання знань, умінь і навичок щодо здійснення контрольно-діагностичних функцій в ситуаціях аудиторного навчання, а також в ситуаціях реальної управлінської діяльності [181].

Формування функціональної компетентності майбутніх будівельників О. Гулай забезпечувала шляхом комплексного поєднання таких педагогічних умов:

– перетворення змісту природничо-наукової та фахової підготовки;

– позитивна мотивація навчання;

– активізація навчально-пізнавальної діяльності;

– забезпечення системного методичного супроводу [45].

Враховуючи специфіку функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи і проаналізовані вище педагогічні умови, педагогічними умовами формування зазначеної компетентності в дослідженні було обрано:

– фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи;

– організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції;

– набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи;

– мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах.

Обґрунтуємо доцільність вибору означених педагогічних умов та схарактеризуємо кожну з них.

Обґрунтування педагогічної умови «*фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи»* потребує аналізу таких понять, як «фасілітаторство», «фасилітація», «фасилітатор», «соціальна фасилітація», «педагогічна фасилітація» і «фасилітаційний супровід».

Так, фасілітаторство – це: спосіб здійснення навчання, при якому наставник займає позицію помічника і допомагає учневі самостійно знаходити відповіді на запитання або засвоювати будь-які навички [172]; технологія вирішення проблем групової ефективності; різні процедури, ігрові ситуації, в процесі яких учасники роблять певні висновки [158].

Поняття «фасилітація» визначають як процес колективного розв’язання проблем у групі під керівництвом фасилітатора; процес і сукупність навичок, які дозволяють ефективно організовувати обговорення складної проблеми, без витрат часу та за короткий термін виконувати всі заплановані дії з максимальним залученням учасників процесу [64].

При цьому фасилітатор – це: посередник; людина, яка забезпечує успішну групову комунікацію, що дозволяє її учасникам зосередитися на

меті та змісті зустрічі [35]; людина, яка робить процес комунікації зручним і легким для всіх її учасників; людина, яка допомагає групі зрозуміти спільну мету і підтримує позитивну групову динаміку для досягнення цієї мети в процесі дискусії, не захищаючи при цьому жодної з позицій або сторін [158]. Фасилітатором називають також помічника ведучого круглих столів, семінарів, тренінгів, який відповідає за дотримання регламенту і циркуляцію інформаційних матеріалів [35].

Щодо соціальної фасилітації, то Ю. Фролова визначає її як підвищення швидкості або продуктивності діяльності особистості внаслідок актуалізації в її свідомості образу іншої людини (або групи людей), що виступає суперником або спостерігачем за її діями. В межах соціального впливу, на думку автора, соціальна фасилітація – це властивість людей краще виконувати прості завдання і гірше – складні, коли поруч присутні інші люди, які можуть оцінити результати роботи індивідуума [210].

Педагогічна фасилітація, на думку науковців (Є. Зеєр, Г. Романцев та ін.), спрямована на посилення продуктивності освіти (навчання, виховання) і розвиток суб'єктів професійно-педагогічного процесу із залученням особливого стилю спілкування, особистісних властивостей педагога тощо [65].

Сутність педагогічної фасилітації в професійній освіті полягає в тому, щоб подолати традиційне викладання та перейти від формування фахівця-функціонера до підготовки активного, здатного до самостійного аналізу і прийняття нестандартних рішень випускника [100].

Наведені тлумачення дозволяють перейти до характеристики поняття «фасилітаційний супровід», який розглядається як сучасна психолого-педагогічна форма професійної діяльності, спрямована на створення комфортного для особистості середовища, умов для її вільного розвитку, підтримки активності та особистого досвіду, побудови суб'єкт-суб'єктних взаємин, що передбачають полегшення процесу самопізнання та саморозвитку особистості [103].

На думку П. Лернера, педагог ВЗО, який здійснює фасилітаційний супровід, аналізує і синтезує думки членів групи з приводу обговорюваної проблеми; ідентифікує судження учасників і встановлює їх подібність і відмінність; виявляє та узагальнює погляди студентів на досліджувану проблему з урахуванням їх особистого досвіду; стимулює творчі пропозиції членів групи; заохочує творчість; аналізує ставлення членів групи до предмета і ходу обговорення; володіє інтуїцією [100]. На думку автора, фасилітаційний супровід забезпечує: розвиток у студентів емпатії, співчуття, співпереживання; розкриття їх творчого потенціалу і «прийняття» ними знань як елемента власного досвіду; спонукання студентів до самостійного збору інформації і обміну власним досвідом щодо вирішення завдань.

Отже, саме фасилітаційний супровід, який не носить директивний характер, дозволить студентам поєднати в собі ознаки керівника, лідера і водночас учасника навчального процесу, а викладачу – підтримувати прагнення студентів до самореалізації, саморозвитку і самовдосконалення; сприяти їх професійному зростанню, розкриттю професійних здібностей, формуванню вмінь проводити вуличну соціальну роботу; актуалізувати ціннісне ставлення студентів до клієнтів вуличної соціальної роботи; розвивати в них якості, необхідні для виконання функцій вуличної соціальної роботи.

На нашу думку, фасилітаційний супровід сприятиме насамперед формуванню у майбутніх соціальних працівників технологічної компетенції і компетенції успішності, віднесених до структури їхньої функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи, оскільки забезпечить формування у студентів умінь збирати й аналізувати інформацію для повної оцінки проблем клієнта, оцінювати досягнуті результати та корегувати подальшу роботу з клієнтом, планувати й аналізувати свою власну професійну діяльність, проводити самоаналіз. Фасилітаційний супровід впливатиме на розвиток таких якостей, як бажання допомогти, безкорисливість, відповідальність, цілеспрямованість, працездатність.

Вищевикладене зумовило необхідність використання фасилітаційного супроводу в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення вуличної соціальної роботи та вибір відповідної педагогічної умови.

Характеристика та обґрунтування педагогічної умови «*організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції»* потребує аналізу поняття «інтеракція».

Так, інтеракцію розглядають як:

– процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємну зумовленість і взаємозв'язок [156];

– усний або письмовий обмін інформацією між людьми, під час якого процеси сприйняття і породження інформації можуть чергуватися або накладатись один на одний [89].;

– безпосередню міжособистісну комунікацію («обмін символами»), що забезпечується здатністю людини «приймати роль іншого», уявляти собі (відчувати), як його сприймає партнер по спілкуванню або група;

– система зв'язків між індивідами, соціальними групами, сукупність усіх соціальних відносин [121];

– аспект спілкування, що виявляється в організації людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності, досягнення певної спільної мети [89].

На думку В. Москаленко, «інтеракція» охоплює такі аспекти: взаємодію як контакт двох або більше осіб, що призводить до взаємної зміни їх поведінки, діяльності, стосунків, настанов; взаємодію як взаємно зумовлені індивідуальні дії, пов'язані циклічною причинною залежністю; спосіб реалізації спільної діяльності, яка передбачає взаємне узгодження індивідуальних дій, розподіл і кооперацію функцій [121].

Слід зауважити, що в науковій літературі присутні різні погляди щодо сутності поняття «інтеракція», яку ототожнюють, з одного боку, зі взаємними

діями та взаємним впливом, а з іншого – розкривають через певні контакти або спосіб реалізації спільної діяльності, спілкування тощо.

Оскільки соціальна робота як професійна діяльність безпосередньо заснована на інтеракції і комунікації, то в межах започаткованого дослідження особливий інтерес становить погляд Т. Сили щодо сутності поняття «інтеракція», яку автор розкриває через такі компоненти:

– когнітивний – охоплює систему уявлень учасників взаємодії щодо себе, партнера та ситуації взаємодії;

– афективно-мотиваційний – відображає ставлення, потреби, мотиви, цілі учасників інтеракції, що спонукають їх до дії та взаємовпливу;

– конативний (поведінковий) – полягає в опосередкуванні інтеракції змістом діяльності, з приводу якої вона відбувається, та характеризує ефективність організації, налагодження та підтримки інтеракції соціальним працівником [170].

Організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції дозволить студентам «посісти» роль клієнта вуличної соціальної роботи та уявити, як його сприймає партнер або група по спілкуванню. Викладач, у свою чергу, матиме можливість керувати процесом навчання студентів та оволодінням ними знань і вмінь з вуличної соціальної роботи; спонукати їх до взаємодії щодо вирішення проблем клієнтів; формувати якості, необхідні для успішної комунікації, шляхом безпосереднього або опосередкованого впливу на студентів.

На нашу думку, реалізація зазначеної педагогічної умови позитивно впливатиме передусім на розвиток інтерактивної компетенції майбутніх соціальних працівників, віднесеної до структури їхньої функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи, оскільки сприятиме формуванню у студентів знань з основ конструктивного співробітництва; вмінь налагоджувати і підтримувати ефективні ділові стосунки з колегами, володіти технікою консультування для вирішення різноманітних соціально-психологічних проблем клієнтів; навичок міжособистісного спілкування з

клієнтами, колегами та іншими фахівцями, а також таких якостей, як комунікативність і ввічливість.

Набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи, передбачене наступною педагогічною умовою формування функціональної компетентності студентів, передбачає їх залучення до реальної вуличної соціальної роботи, завдяки чому студенти постануть перед необхідністю застосовувати здобуті знання і вміння для розв'язання складних і непередбачуваних проблем конкретних клієнтів вуличної соціальної роботи, збирати та інтерпретувати отриману від них інформацію, обирати доцільні методи та інструментальні засоби для виконання професійних завдань і обов'язків.

Саме завдяки практичному досвіду вуличної соціальної роботи студенти стануть носіями певної системи знань, умінь і навичок, що реалізуються в конкретних професійних діях. Практичний досвід вуличної соціальної роботи створить фундамент для переходу майбутніх соціальних працівників від студентів-теоретиків до студентів-практиків, і надалі – в успішних фахівців, здатних ефективно застосовувати здобуті знання і вміння в подальшій професійній діяльності [134].

Саме в умовах реальної вуличної соціальної роботи майбутні соціальні працівники зможуть винаходити власні підходи до здійснення професійної діяльності; переносити засвоєні раніше знання в нові, конкретні ситуації вуличної соціальної роботи; проводити самостійний аналіз різноманітних проблем реальних клієнтів вуличної соціальної роботи та відшукувати альтернативні варіанти їх розв'язання; виявляти власну творчу активність тощо [206].

Впровадження зазначеної педагогічної умови сприятиме, на нашу думку, формуванню технологічної, інтерактивної, міждисциплінарної компетенцій, а також компетенції успішності, віднесених до структури функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи.

Необхідність *мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах* та вибір відповідної педагогічної умови були зумовлені тим, що мотивація майбутніх соціальних працівників визначає їх професійну успішність в цілому та у виконанні функцій вуличної соціальної роботі зокрема.

Для обґрунтування доцільності вибору зазначеної педагогічної умови проаналізуємо поняття «мотив», «мотивація», «мотивування» та «професійна етика».

Як відомо, мотив – це психофізіологічний процес, що керує поведінкою людини, задає її спрямованість, організацію, активність і усталеність [67].

У педагогічній літературі наявні різноманітні погляди щодо класифікації мотивів. Зокрема В. Кобець розподіляє мотиви на:

– пізнавальні – орієнтація на оволодіння новими знаннями і вміннями, допитливість, прагнення до розвитку пізнавальних здібностей, отримання задоволення від інтелектуальної діяльності;

– соціальні – усвідомлення соціальної значущості учіння, встановлення різноманітних соціальних взаємин з оточуючими, потреба в соціальному розвитку [76].

Поняття «мотивація» в науковій літературі розкривають як:

– процес спонукання людей до праці, що передбачає використання мотивів поведінки людини для досягнення нею особистих цілей або цілей організації [67];

– обґрунтування рішення задовольнити або не задовольнити зазначену потребу в певному об’єктивному і суб’єктивному середовищі [184];

– готовність людей докласти максимальних зусиль з метою досягнення організаційних цілей, зумовлена здатністю цих зусиль задовольняти певну індивідуальну потребу [160].

Термін «мотивування» означає процес впливу на людину з метою спонукання її до визначених дій шляхом пробудження в неї певних мотивів.

Залежно від цілей, які переслідує мотивування, та задач, які воно вирішує, виокремлюють такі його типи:

– мотивування шляхом зовнішніх впливів на людину – актуалізація мотивів, що призводять до бажаного результату;

– мотивування шляхом розвитку і підсилення бажаних мотивів діяльності людини і послаблення тих мотивів, що заважають ефективному управлінню людиною [144].

Щодо «професійної етики», то цей термін використовують для визначення морального кодексу людей певної професії. Професійна етика зумовлена особливостями професії, корпоративними інтересами, професійною культурою тощо.

Професійна етика соціального працівника ґрунтується на загальнолюдській моралі, загальному громадянському законодавстві, а також на загальних етичних нормах наукової праці і наукового спілкування.

Вуличний соціальний працівник повинен дотримуватися моральних норм етики для вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи, встановлення контакту та обміну інформацією з клієнтами, колегами, міждисциплінарними групами, владаю тощо. В межах започаткованого дослідження мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах розглядаємо як процес цілеспрямованого впливу на активність студентів щодо застосування етичних норм в процесі виконання ними функцій вуличної соціальної роботи. Тому реалізація цієї педагогічної умови позитивно впливатиме на формування усіх компетенцій (технологічної, інтерактивної, міждисциплінарної компетенцій, компетенції успішності тощо), віднесених до структури функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи.

Унаочнити зв’язок між визначеними педагогічними умовами формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи та структурними компонентами досліджуваної компетентності дозволяє рис. 3.1.

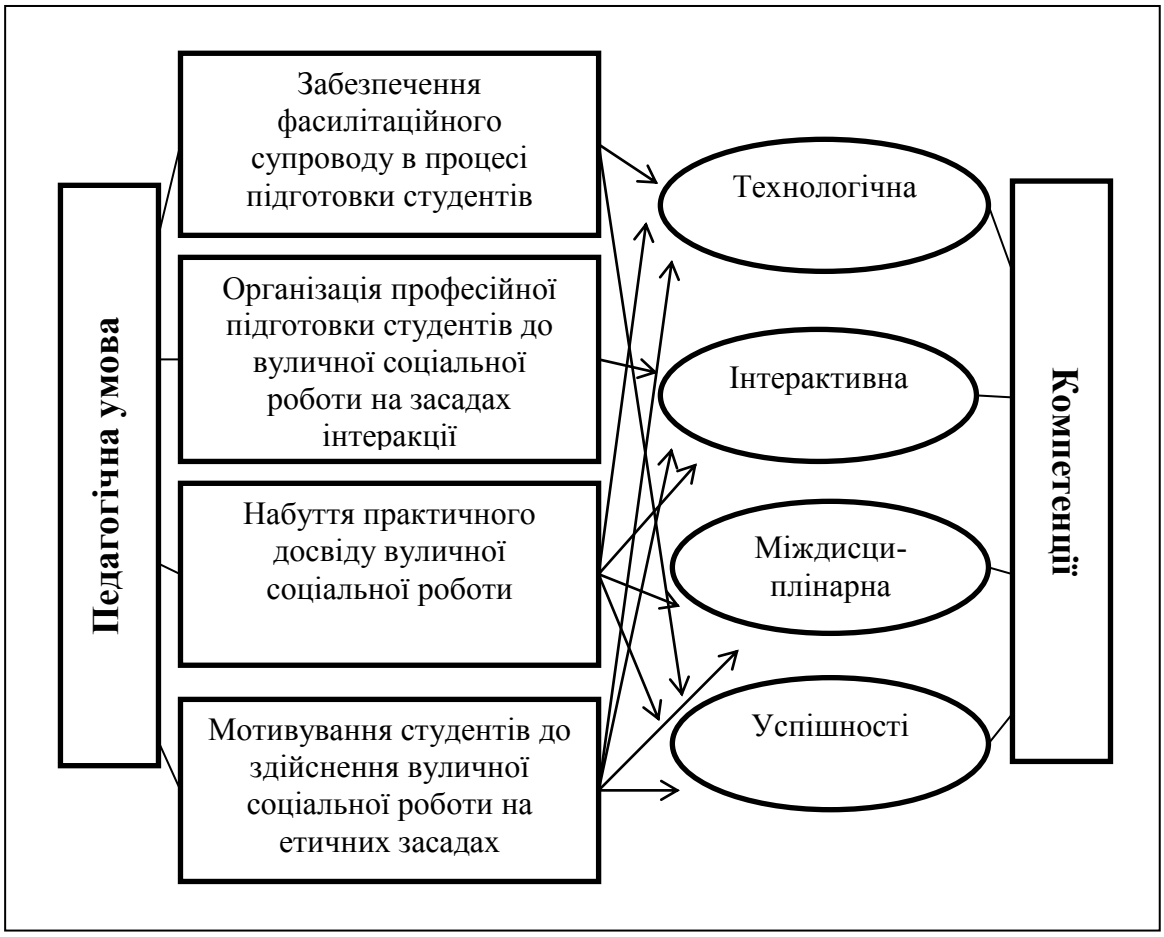

Рис. 3.1. Зв’язок педагогічних умов формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи зі структурними компонентами досліджуваної компетентності

Обґрунтування педагогічних умов формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи дозволило дійти висновку щодо їх щільного взаємозв’язку одна з одною, зумовленого цілісністю досліджуваного феномена і взаємозумовленістю його структурних компонентів.

3.2. Структурно-функціональна модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

Сутність дослідно-експериментальної роботи відобразимо у вигляді структурно-функціональної моделі формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи.

Для обґрунтування доцільності вибору зазначеної структурно-функціональної моделі проаналізуємо поняття «структура», «моделювання» та«модель».

Структура (від латинської «structura») – сукупність закріплених та взаємопов’язаних елементів; будова, наявність окремих частин і співвідношення між ними; розташування і зв’язок частин, що складають ціле; результат поєднання, синтезування одиниць (однорідних і різнорідних) в рамках того або іншого об’єднуючого принципу, що породжує властивість «цілісності» [20]. Уявлення про структуру передбачає розгляд об’єкта як системи. Конфігурація і характер зв’язків усередині системи і є її структура, що залишається незмінною при змінах (в певних межах) системи, наприклад, при змінах складу елементів [35]. Структура складається з «елементів» і «зв’язків». Елемент, що входить до зв’язку з іншим в структурі, перетворюється в «компонент»[20].

Зауважимо, що моделювання – це:

– метод дослідження явищ і процесів, що ґрунтується на заміні конкретного об’єкта дослідження (оригіналу) іншим, подібним до нього (моделлю) [99];

– особливий пізнавальний процес, метод теоретичного та практичного опосередкованого пізнання, коли суб’єкт замість безпосереднього об’єкта пізнання вибирає чи створює схожий із ним допоміжний об’єкт-замісник

(модель), досліджує його, а здобуту інформацію переносить на реальний предмет вивчення [148];

– метод пізнавальної та управлінської діяльності, що адекватно та цілісно відображає сутність, найважливіших якостей і компонентів системи [169].

Водночас поняття «модель» інтерпретують як:

– спрощену репрезентація певного аспекту реального світу [195];

– абстрактний, штучно створений об’єкт, який замінює реальний з метою його дослідження і зберігає типові риси та властивості оригіналу [216];

– концептуальну структуру, в межах якої відбувається співвіднесення результатів спостереджень і їх прогнозування [109];

– відображення в схемі, формулі, зразку характерних ознак досліджуваного об’єкта [117].

– штучно створений зразок, спеціальну знаково-символічну форму для відображення і відтворення у спрощеному вигляді структури багатофакторного явища, що дозволяє отримати нові знання про об’єкт вивчення [132].

– систему, що адекватно відображає предмет дослідження і здатна заміщати його так, що дозволяє отримати нову інформацію про цей предмет [82].

В педагогіці моделювання використовують для вирішення проблем підготовки фахівців різних галузей і вдосконалення змісту освітнього процесу [2].

Для побудови структурно-функціональної моделі формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи використовували такі підходи:

– системно-структурний – передбачає комплексне вивчення проблеми, оскільки дозволяє перетворити фрагментарне бачення освітньої системи на

цілісне, з урахуванням взаємозв'язку його частин і забезпеченням необхідного інтегративного результату функціонування цієї системи [54];

– функціональний – передбачає реалізацію взаємопов'язаних функцій частин моделі, що дозволяє забезпечити обсяг, широту і розмаїття, а також автентичність, доказовість і актуальність результатів навчання [48].

Структурний аспект моделі забезпечує упорядкування низки дидактичних компонентів навчального процесу: концептуальних (педагогічні умови, принципи, підходи), нормативних (мета, зміст, критерії), технологічних (методи, форми, засоби) тощо. Функціональна складність цих компонентів впливає на утворення між ними певних взаємопов'язаних, взаємозалежних зв'язків та спрямовує систему на досягнення конкретної мети. Оскільки сам процес підготовки студентів не може бути безпосередньо предметом теоретичного вивчення, то його уявляють як певну ідеальну модель, яка виступає знаряддям, інструментом наукового експерименту та є прообразом майбутнього стану об'єкта [134].

Структурно-функціональна модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи представлена на рис. 3.2.

В зазначеній моделі презентовано: мету дослідно-експериментальної роботи; етапи її реалізації; педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; форми і методи навчання; структуру досліджуваної компетентності; критеріальний апарат дослідження, а також бажаний результат дослідно-експериментальної роботи.

Так, започаткована дослідно-експериментальна робота мала на меті формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи.

Формування досліджуваної компетентності відбувалося за такими взаємопов'язаними та взаємозумовленими етапами, як: теоретико-

методологічний, теоретико-практичний, професійно-комунікативний і функціональний.

Схарактеризуємо зазначені етапи в аспекті їх взаємозв'язку з компетенціями, віднесеними до структури функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи, а також педагогічними умовами її формування.

Так, *теоретико-методологічний етап* формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи був спрямований на набуття студентами знань про соціальну роботу як професійну діяльність, сутність і специфіку вуличної соціальної роботи та її клієнтів, функції вуличної соціальної роботи тощо. Теоретичні знання, засвоєні студентами на цьому етапі, стали фундаментом для оволодіння ними практичними навичками, необхідними для успішного вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи.

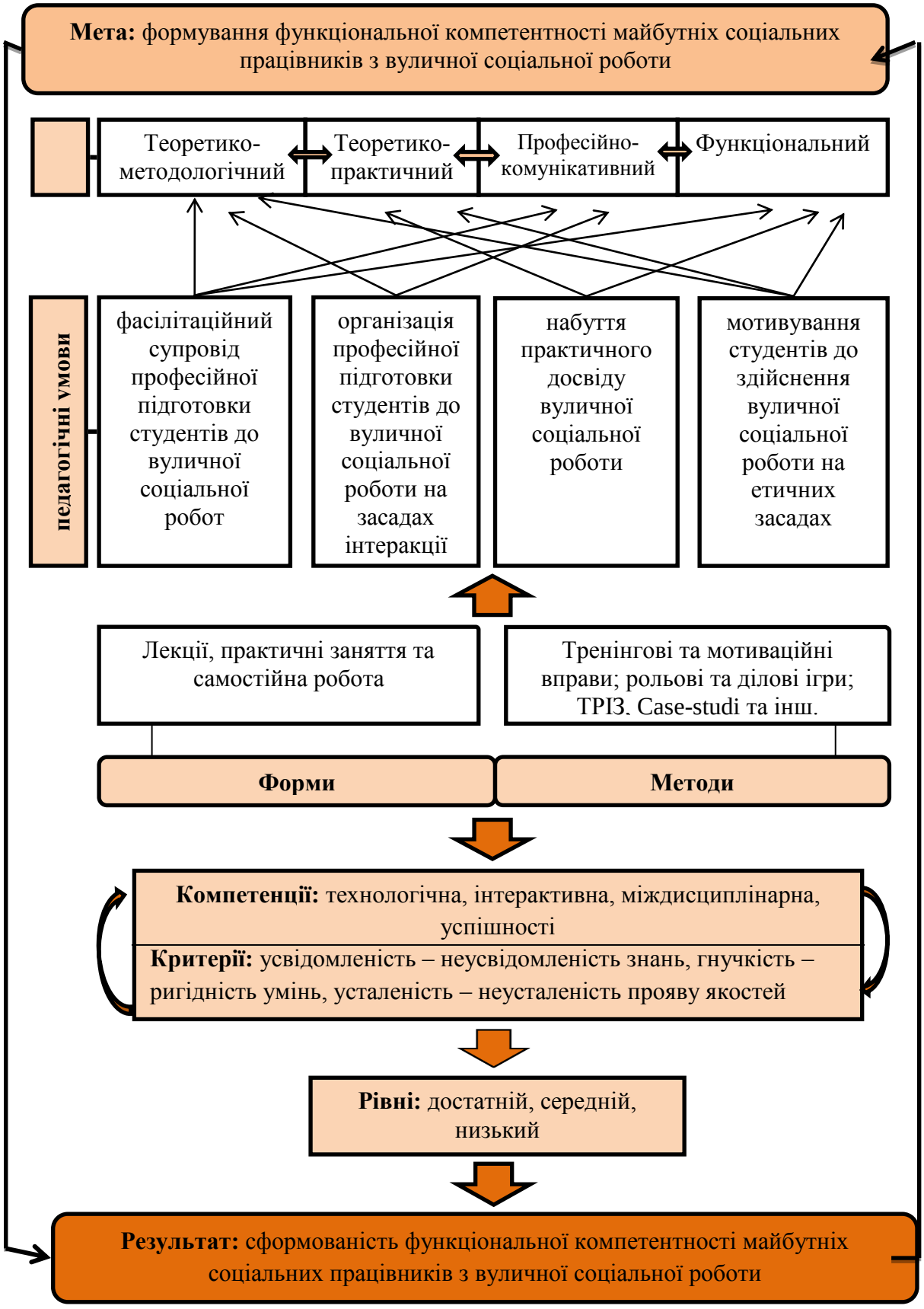

Рис. 3.2. Структурно-функціональна модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

Теоретико-методологічний етап передбачав реалізацію таких педагогічних умов, як: фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи, організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції та мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах (див. рис. 3.3).

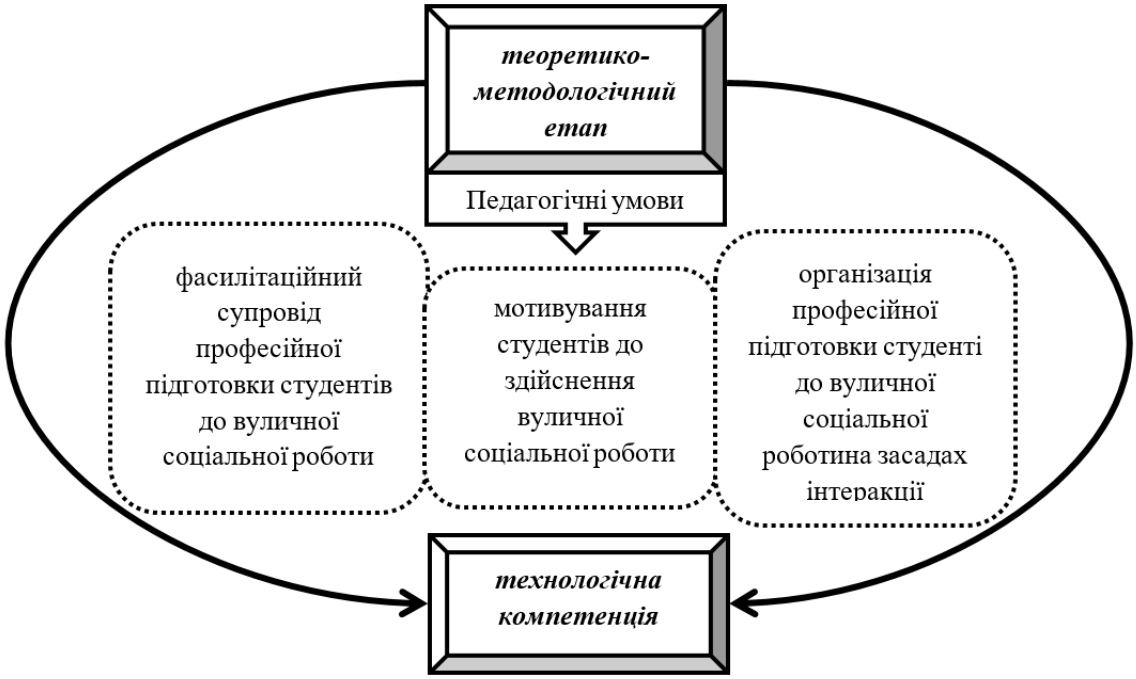

Рис. 3.3. Реалізація теоретико-методологічного етапу формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

На цьому етапі було передбачено формування технологічної компетенції майбутніх соціальних працівників, а саме: знань з етики соціальної роботи, теорії та практики соціальної роботи в цілому і вуличної соціальної роботи зокрема, їх технологій і методів; умінь добирати доцільні технології і методи соціальної роботи відповідно до категорій клієнтів та їх ситуацій, а також таких якостей, як бажання допомогти, безкорисливість, моральність та відповідальність.

Теоретико-практичний етап формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної

роботи передбачав докладне вивчення студентами окремих теоретичних положень вуличної соціальної роботи та сучасних суміжних наук, оскільки для вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи соціальному працівнику необхідно співпрацювати з різними фахівцями (психологами, поліцейськими, юристами, працівниками різних фондів, медичними працівниками, корекційними педагогами, дефектологами, представниками громадських організацій, волонтерами тощо), формування в них умінь і навичок практичного здійснення вуличної соціальної роботи. Отже, на цьому етапі студенти здобували практичних навичок застосування отриманих знань з вуличної соціальної роботи.

Зазначений етап характеризувався реалізацією таких педагогічних умов, як: набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи та мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах (див. рис. 3.4).

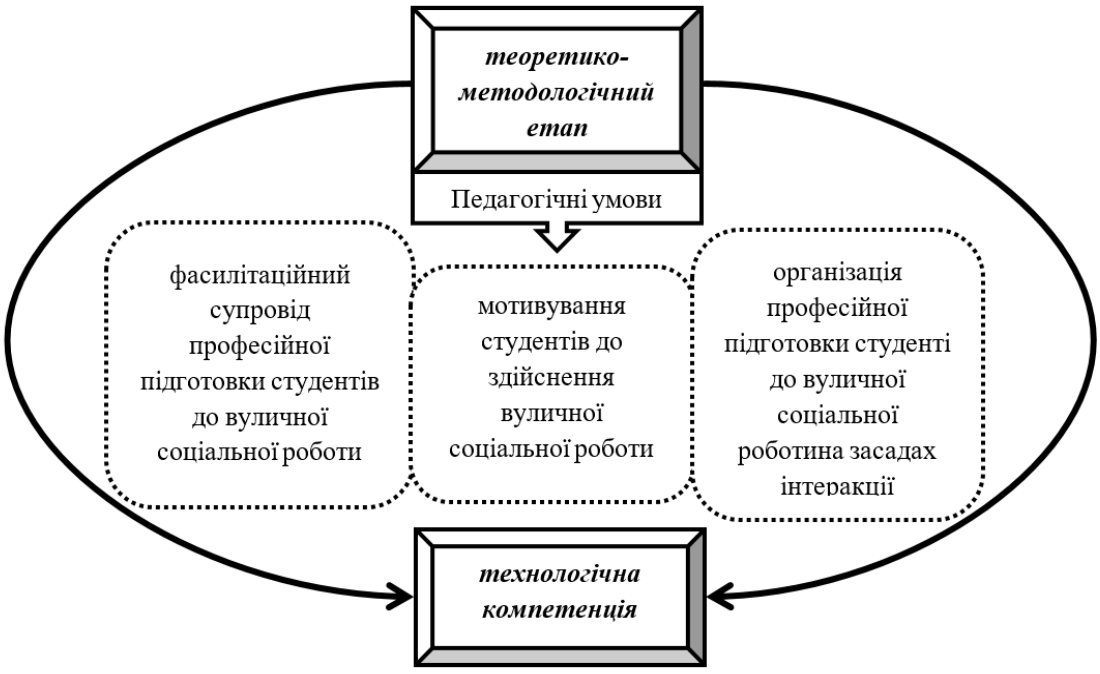

Рис. 3.4. Реалізація теоретико-практичного етапу формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

На цьому етапі було передбачено формування міждисциплінарної компетенції майбутніх соціальних працівників, а саме: знань з основ загальної, соціальної, вікової, юридичної психології та соціально-психологічного і соціально-педагогічного діагностування; вмінь враховувати особливості пізнавальних процесів, психічних станів і властивостей психіки людини та аналізувати закономірності їх поведінки і діяльності; таких якостей, як емоційна врівноваженість, витримка, спостережливість тощо.

Професійно-комунікативний етап формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи мав на меті навчити студентів застосовувати здобуті на попередніх етапах знання і навички в процесі безпосередньої комунікації і обміну необхідною інформацією, оскільки фахівці із соціальної роботи мають встановлювати контакти з клієнтами і колегами, діяти за відсутності порозуміння, узгоджувати цілі і завдання вуличної соціальної роботи, конструктивно вирішувати конфлікти, проводити рекламно-пропагандистську діяльність тощо. Отже, на цьому етапі відбувалося закріплення здобутих знань з вуличної соціальної роботи, вмінь і навичок її проведення, а також розвиток необхідних для цього особистісних та професійно важливих якостей.

Зазначений етап передбачав реалізацію таких педагогічних умов, як: фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до здійснення функцій вуличної соціальної роботи, мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах та організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції (див. рис. 3.5).

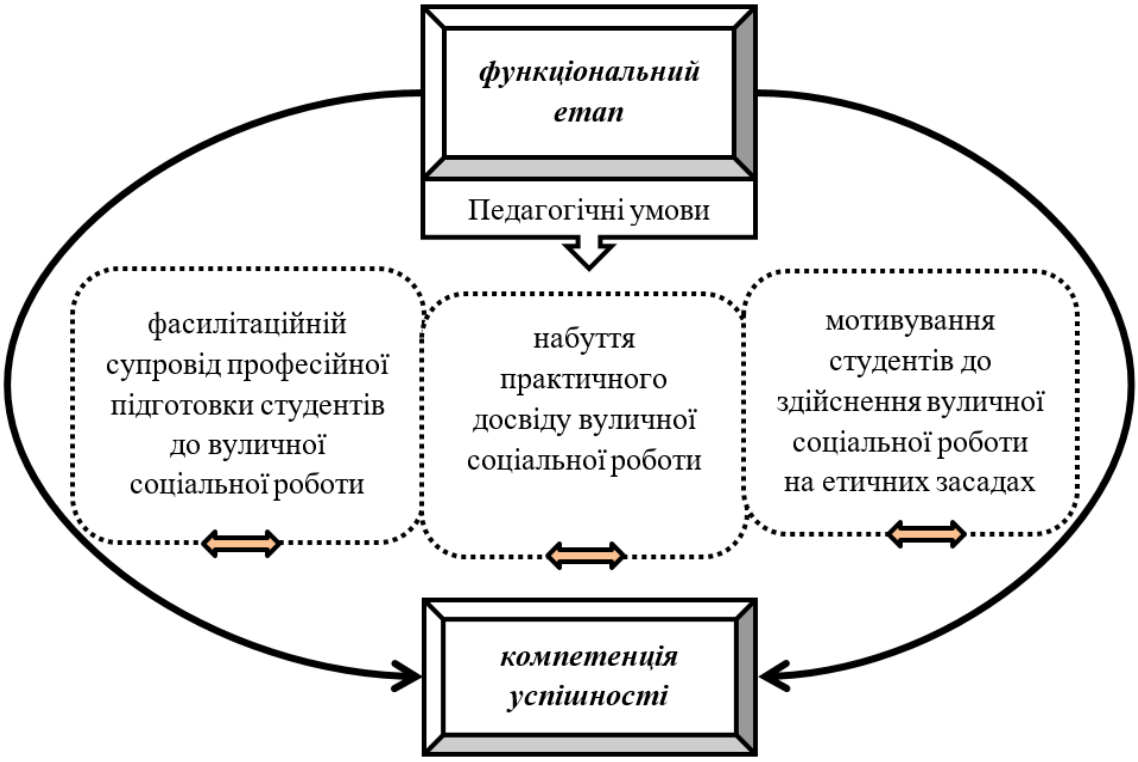

Рис. 3.5. Реалізація професійно-комунікативного етапу формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

На цьому етапі було передбачено формування інтерактивної компетенції майбутніх соціальних працівників, а саме: знань з основ конструктивного спілкування, технік вербального і невербального спілкування, теоретичних засад супервізії, правил роботи в команді; навичок міжособистісного спілкування з клієнтами, колегами, а також таких якостей, як комунікативність, зовнішня привабливість, розподіл і переключення уваги.

Функціональний етап формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи був зумовлений набуттям студентами навичок отримання нових знань, застосуванням технологій, методів і досвіду соціальної роботи в цілому та вуличної соціальної роботи зокрема, а також плануванням свого професійного розвитку та самоконтролю у професійній діяльності.

Цей етап передбачав реалізацію таких педагогічних умов, як: фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до здійснення функцій вуличної соціальної роботи, мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах та набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи (див. рис. 3.6).

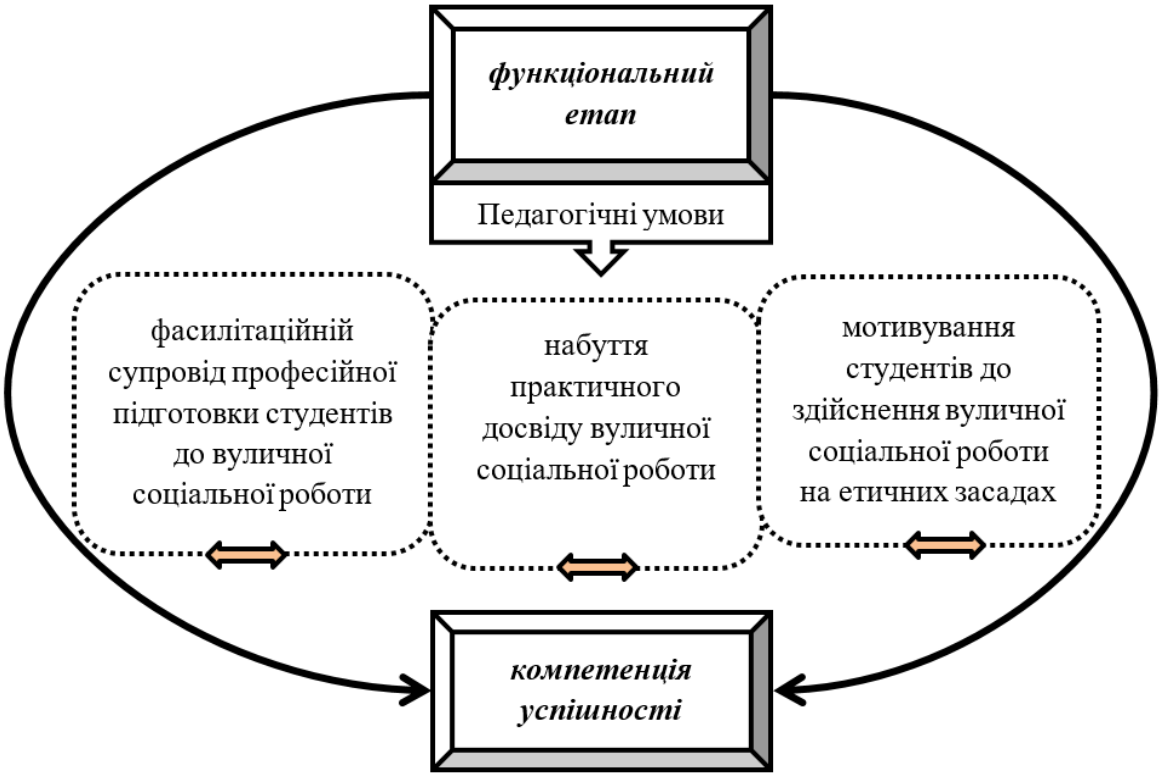

Рис. 3.6. Реалізація функціонального етапу формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

На цьому етапі було передбачено формування в майбутніх соціальних працівників компетенції успішності, а саме: знань своїх сильних і слабких сторін, основ менеджменту і самоменеджменту, особливостей іміджу соціального працівника; вмінь ставити особистісно-значущі цілі, самостійно і відповідально приймати рішення щодо розв’язання професійних завдань, а також таких якостей, як цілеспрямованість, наполегливість, працездатність, творчий підхід до виконання функціональних обов’язків тощо.

Така послідовність етапів формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи була зумовлена поліфункціональністю професійної діяльності вуличного соціального працівника, що потребує відповідних професійних знань, умінь, навичок, професійно важливих та особистісних якостей, необхідних для успішного здійснення функцій вуличної соціальної роботи в зоні відповідальності.

Зауважимо, що кожен із зазначених етапів був спрямований насамперед на формування у студентів відповідної компетенції (технологічної, інтерактивної, міждисциплінарної, компетенції успішності тощо), але не може розглядатись відокремлено від інших етапів, так само як не можна розглядати відокремлено один від одного структурні компоненти функціональної компетентності студентів щодо вуличної соціальної роботи.

Як можна бачити, кожен попередній етап формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи забезпечував можливість переходу до наступного етапу, передбачав реалізацію певних педагогічних умов і був пов’язаний з конкретними компетенціями, віднесеними до структури досліджуваної компетентності.

Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи передбачало застосування найефективніших форм і методів навчання студентів, що також відображено у запропонованій структурно-функціональній моделі. Зауважимо, що термін «метод» дослівно перекладається з грецької мови як шлях до чого-небудь, спосіб досягнення мети, певним чином упорядкована діяльність [12]. В педагогічному аспекті метод розглядається, з одного боку, як спосіб допомоги студентам у засвоєнні програмного матеріалу, а з іншого – як ефективний шлях організації навчального процесу, який обирає викладач. Щодо поняття «метод навчання», то його розуміють як випробуваний і систематично функціонуючий спосіб впорядкованої, взаємопов’язаної діяльності викладача і студента, який свідомо реалізується для особистісного

і професійного розвитку студента, досягнення поставлених цілей та визначення кінцевих результатів навчального процесу; спосіб побудови та обґрунтування знань, вирішення різноманітних дидактичних завдань, спрямований на засвоєння навчального матеріалу. Без методів навчання неможливо реалізувати цілі і завдання навчально-професійної діяльності, досягти засвоєння студентами певного змісту навчального матеріалу [134]. До традиційних методів навчання відносять лекцію, розповідь, бесіду, демонстрацію, дидактичні ігри, навчальні дискусії тощо [63].

Щодо терміну «форма», то він дослівно перекладається з латинської мови як зовнішній обрис, зовнішній вигляд, структура чого-небудь, тоді як педагогічна форма – це стійка завершена організація педагогічного процесу в єдності всіх його компонентів [183].

В педагогіці використовують два взаємопов’язаних поняття, які доповнюють один одного: форма навчання і форма організації навчання.

Так, форму навчання визначають як: спеціальну конструкцію процесу навчання [92]; стійку, історично сформовану і логічно завершену організацію педагогічного процесу, головними властивостями якого є систематичність і цілісність, саморозвиток, особистісно-діяльнісний характер, постійний склад його учасників, а також наявність певного режиму поведінки [157]; зовнішній бік організації навчального процесу, пов’язаний з кількістю студентів, часом і місцем навчання, а також порядком його здійснення; зовнішня оболонка впорядкованої, взаємопов’язаної діяльності викладача і студента [80]. До традиційних форм навчання зазвичай відносять урок, лекції, семінарські та практичні заняття, факультативні заняття, екскурсії тощо [4].

Щодо форми організації навчання, то її визначають як будь-який вид навчального заняття [80]; спосіб організації, побудови і проведення навчальних занять, що сприяє реалізації дидактичних завдань, а також методів і засобів навчання; певна структурно-організаційна та управлінська конструкція, що впорядковує навчальний процес, створює сприятливі умови

для засвоєння знань, умінь та навичок, розвитку практичних здібностей, особистісних і професійних якостей суб'єктів навчальної діяльності [132]. Слід зауважити, що деякі методи навчання є водночас і формою навчання, що робить відокремлення методів та форм навчання досить умовним.

В межах започаткованого дослідження найбільший інтерес становлять методи і форми активного навчання, спрямовані на розвиток пізнавальної сфери студентів, свідоме та активне засвоєння навчальної інформації.

Аналіз наукових здобутків О. Вороніна, Т. Бухарова дозволяє узагальнити активні форми і методи навчання за такими групами:

– перша група – охоплює методи засвоєння знань, засновані передусім на пізнавальній активності репродуктивного характеру (в нашому випадку, це лекції, семінари, захист творчих робіт);

– друга група – передбачає практичні методи, в яких домінує практично-технічна діяльність, пов'язана з виконанням різних видів робіт (в нашому випадку, це творчі завдання, практичні заняття, диспути, конференції);

– третя група – містить методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності (в нашому випадку, це тренінгові вправи, рольові та ділові ігри, ТРІЗ, Case-studi);

– четверта група – охоплює методи самостійного оволодіння знаннями, засновані на творчій пізнавальної активності під час вирішення навчально-професійних проблем (в нашому випадку це самостійна робота студентів) [35].

Зазначені групи форм і методів активного навчання майбутніх соціальних працівників вуличній соціальний роботі було обрано для реалізації педагогічних умов формування функціональної компетентності студентів. Так, перша група забезпечувала впровадження таких педагогічних умов, як: організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції та мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах; друга група –

фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до здійснення функцій вуличної соціальної роботи, організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції і набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи; третя група – мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах, набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи та фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до здійснення функцій вуличної соціальної роботи; четверта група – мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах та набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи.

В структурно-функціональній моделі також представлено критерії та рівні сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи (їх характеристику подано в п. 3.1), необхідні для її діагностування.

Реалізація педагогічних умов і апробація структурно-функціональної моделі формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи відбувалась в межах факультативного спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика».

3.3. Реалізація педагогічних умов і апробація структурно-функціональної моделі формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи

Реалізація педагогічних умов і апробація структурно-функціональної моделі формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи відбувалися в межах спеціально розробленого спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика», включеного в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Програма спецкурсу (див. додаток Е) висвітлює його мету, завдання, склад і структуру, тематичний план, вимоги до знань та вмінь студентів, їхніх компетенцій, а також розподіл обсягу навчального часу за змістовими модулями, завдання для самостійного опрацювання, питання для підсумкового контролю, список рекомендованої літератури тощо.

Зазначений спецкурс передбачав 4 кредити навчального часу (120 годин). Розподіл годин представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Розподіл годин спецкурсу за змістовими модулями та видами занять

Змістові модулі	**Кількість годин**			
	Лекційні Заняття	**Практичні заняття**	**Самостійна робота**	∑
1. Теоретико-методологічні засади вуличної соціальної роботи	14	10	36	60
2. Теоретико-практичні основи вуличної соціальної роботи	12	10	38	60
Усього:	26	20	74	120

Зауважимо, що запропонований спецкурс мав на меті формування в майбутніх соціальних працівників функціональної компетентності щодо здійснення вуличної соціальної роботи.

Основними завданнями спецкурсу були такі:

– висвітлити теоретичні засади вуличної соціальної роботи в Україні та за кордоном;

– розкрити сутність і специфіку вуличної соціальної роботи;

– визначити функції соціального працівника при роботі на вулиці;

– ознайомити студентів з основними методами, формами, технологіями і техніками вуличної соціальної роботи;

– сформувати у студентів уявлення про цілісний образ вуличного соціального працівника, його функціональну компетентність;

– ознайомити студентів з соціальними організаціями, з якими співпрацюють вуличні соціальні працівники.

Внаслідок вивчення спецкурсу студенти повинні здобути:

– *знання* з теорії і практики вуличної соціальної роботи, зокрема її технологій і методів; особливостей надання допомоги клієнтам вуличної соціальної роботи; знання щодо іміджу вуличного соціального працівника тощо.

– *вміння* дотримуватися в процесі виконання професійних функцій етичних норм соціальної роботи; добирати доцільні технології і методи вуличної соціальної роботи відповідно до категорії клієнтів та їх ситуації; збирати й аналізувати інформацію для повної оцінки ситуації клієнта, розробляти індивідуальний план допомоги клієнту (ІПДК), оцінювати досягнуті результати та корегувати подальшу роботу з клієнтом; вести робочі записи, готувати звіти, листи; дотримуватися законодавства, правил і угод, що визначають загальні вимоги до соціальної роботи; працювати під супервізією керівника або більш досвідченого колеги; співпрацювати з колегами, міждисциплінарними групами з використанням відповідної професійної термінології, владою; володіти технікою консультування для вирішення різноманітних соціально-психологічних проблем клієнтів тощо.

Крім того, спецкурс «Вулична соціальна робота: теорія та практика» спрямований на розвиток у студентів таких *якостей*, як: доброта, любов до людей, бажання допомогти, чуйність, почуття співпереживання і милосердя, безкорисливість, чесність, порядність, моральність, відповідальність; комунікативність, ввічливість; зовнішня привабливість; розподіл і переключення уваги, її концентрація; емоційна врівноваженість, витримка, уважність, спостережливість, перцептивність, оптимізм; відповідальність, цілеспрямованість, наполегливість, працездатність, здатність до навчання, творчий підхід до виконання функціональних обов’язків тощо.

В межах започаткованого спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика» заплановано два змістових модулі: «Теоретико-методологічні

засади вуличної соціальної роботи» (14 год. лекційних занять, 10 год. практичних занять, 36 год. – самостійної роботи) та «Теоретико-практичні засади вуличної соціальної роботи» (12 год. лекційних занять, 10 год. практичних занять, 38 год. – самостійної роботи). Першим змістовим модулем передбачено лекційні заняття з таких тем: «Генезис та розвиток вуличної соціальної роботи», «Методологія вуличної соціальної роботи», «Принципи та етичні норми вуличної соціальної роботи», «Функціональний аспект вуличної соціальної роботи», «Клієнти вуличної соціальної роботи», «Особливості вуличної соціальної роботи в сфері охорони здоров'я, освіти і культури», «Моделі соціального захисту населення в контексті вуличної соціальної роботи», а також практичні заняття з тем: «Функції вуличного соціального працівника та їх виконання», «Технологія організації «робочого столу» вуличного соціального працівника» (виїзне заняття), «Вулична соціальна діяльність соціального працівника», «Технології соціального передбачення», «Специфіка вуличної соціальної роботи в екстремальних умовах». Другим змістовим модулем було передбачено лекції з тем: «Соціологічні методи вуличної соціальної роботи», «Соціально-педагогічні методи вуличної соціальної роботи», «Соціально-психологічні методи вуличної соціальної роботи», «Соціально-правова діяльність вуличного соціального працівника», «Індивідуальна вулична соціальна робота», «Соціально-педагогічний і соціально-психологічний супровід клієнтів вуличної соціальної роботи», а також практичні заняття з тем: «Особливості вуличної соціальної роботи в мікрорайоні», «Управління випадком клієнта вуличної соціальної роботи (кейс-менеджмент)», «Гейткипинг як напрям вуличної соціальної роботи», «Супервізія в професійній діяльності вуличного соціального працівника», «Імідж вуличного соціального працівника» (виїзне заняття).

Розкриємо зміст лекційного заняття як форми організації навчання майбутніх соціальних працівників у ВНЗ і видів лекцій – як методів його проведення.

Як організаційна форма навчання, лекційне заняття забезпечує таку взаємодію викладача зі студентами, в межах якої реалізується різноманітний зміст та різні методи навчання. Як метод навчання, лекція являє собою систематичний і послідовний виклад навчального матеріалу, що висвітлює фундаментальні проблеми науки [24].

Зазвичай лекція має на меті сформувати систематизовані засади наукових знань із навчальної дисципліни, розкрити стан і перспективи прогресу в конкретній галузі науки або техніки, сконцентрувати увагу на найскладніших та ключових питаннях, а також забезпечити орієнтовну основу для подальшого засвоєння навчального матеріалу [33].

Умовно лекції поділяють на дві групи:

– традиційні – вступна, інформаційна (тематична), завершальна (підсумкова), оглядова [112];

– нетрадиційні – бінарна лекція, проблемна лекція, лекція-конференція тощо [124].

В розробленому спецкурсі «Вулична соціальна робота: теорія та практика» проводились як традиційні, так і нетрадиційні лекції за поданою класифікацією.

Розподіл тем лекційних занять за видами лекцій представлений у табл. 3.2.

Схарактеризуємо сутність традиційних і нетрадиційних лекцій більш докладно.

Так, вступна лекція розпочала опрацювання змісту спецкурсу. Вона знайомила студентів з метою і завданнями вивчення спецкурсу, його місцем у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. Побудова цієї лекції повністю відповідала усталеному уявленню щодо вступної лекції та передбачала: огляд змісту спецкурсу, постановку наукових проблем, ознайомлення студентів із внеском учених, перспективами розвитку науки, практичним значенням її здобутків [81].

Таблиця 3.2

Розподіл тем лекційних занять за видами лекцій

Різновид лекції	Теми лекцій (за програмою спецкурсу)
Вступна лекція	«Генезис та розвиток вуличної соціальної роботи»
Інформаційна лекція	«Методологія вуличної соціальної роботи», «Функціональний аспект вуличної соціальної роботи», «Соціологічні методи вуличної соціальної роботи», «Соціально-педагогічні методи вуличної соціальної роботи»
Бінарна лекція	«Особливості вуличної соціальної роботи в сфері охорони здоров'я, освіти і культури», «Моделі соціального захисту населення в контексті вуличної соціальної роботи»
Проблемна лекція	«Соціально-правова діяльність вуличного соціального працівника», «Принципи та етичні норми вуличної соціальної роботи», «Соціально-психологічні методи вуличної соціальної роботи»
Лекція-конференція	«Клієнти вуличної соціальної роботи», «Індивідуальна вулична соціальна робота»
Заключна лекція	«Соціально-педагогічний і соціально-психологічний супровід клієнтів вуличної соціальної роботи»

Інформаційні лекції мали на меті розкриття та пояснення конкретної теми, що передбачало надання великої за обсягом та складної за змістом навчальної інформації [6].

Заключна лекція стала завершальною у циклі лекцій зі спецкурсу та мала на меті узагальнення значного за обсягом навчального матеріалу, розкриття перспектив використання набутих знань у майбутній професійній діяльності, формування інтересу студентів до вуличної соціальної роботи [81].

Щодо нетрадиційних лекцій, то бінарна лекція ([70], [6]) передбачала моделювання реальної ситуації, а також обговорення теоретичних і практичних питань за темою. Бінарну лекцію проводили два лектори одночасно. Саме активність лекторів викликала у студентів відповідну розумову й поведінкову реакцію. При організації бінарних лекцій від

лекторів вимагали узгодженої співпраці, вмінь доповнювати один одного, імпровізувати тощо. Підготовка до таких лекцій передбачала також попередню домовленість між лекторами про розподіл функцій і фактичного матеріалу.

Проблемні лекції [112] мали на меті апробацію багатоваріантних підходів до вирішення представлених проблем вуличної соціальної роботи, що активізувало особистий пошук студентів, їхню творчу та дослідницьку діяльність. На таких лекціях викладач створював певну проблемну ситуацію і спонукав студентів до пошуку шляхів її вирішення.

Лекції-конференції [225] передбачали наявність заздалегідь поставленої проблеми і розробку системи доповідей (до 10-15 хвилин) за кожним питанням, що висвітлювали певну тему. Для такої лекції студенти під час самостійної роботи готували виступ – логічно завершений інформаційний матеріал, який обов’язково перевірявся викладачем.

Слід зауважити, що всі лекційні заняття, незалежно від їх різновидів, передбачали використання так званих мотиваційних вправ [123], що підвищували самооцінку студентів, спонукали їх на самовдосконалення, досягнення успіхів у навчальній та майбутній професійній діяльності тощо. Саме мотиваційні вправи завдяки систематичності їх проведення на всіх лекціях, дозволяли формувати в студентів ті особистісні та професійно важливі якості, що були передбачені структурою функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи.

Теоретичну підготовку студентів до вуличної соціальної роботи гармонійно доповнювали практичною підготовкою, передбаченою практичними заняттями зі спецкурсу.

Як відомо, практичне заняття – це форма організації навчання, що передбачає детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формування в них умінь, навичок їх практичного

застосування, розвиток певних професійно важливих якостей шляхом виконання відповідно поставлених завдань [203].

Практичні заняття зі спецкурсу були організовані з урахуванням дидактичного принципу зв'язку теорії з практикою та зорієнтовані на вирішення таких дидактичних завдань:

– поглиблення, закріплення і конкретизація знань, отриманих на лекціях та в процесі самостійної роботи;

– формування практичних умінь і навичок, необхідних для виконання вуличної соціальної роботи;

– розвиток умінь спостерігати та пояснювати явища, що вивчаються;

– розвиток особистісних та професійно важливих якостей, необхідних для виконання вуличної соціальної роботи.

На всіх невиїзних практичних та окремих лекційних («Клієнти вуличної соціальної роботи», «Соціально-педагогічний і соціально-психологічний супровід клієнтів вуличної соціальної роботи) заняттях проводили вправи, що передбачали взаємодію і комунікацію студентів між собою в межах виконання певних ролей і мали на меті розвиток в них здатності до інтеракції.

На лекційних заняттях з тем «Соціально-правова діяльність вуличного соціального працівника», «Соціально-психологічні методи вуличної соціальної роботи» і практичних заняттях з тем «Технології соціального передбачення», «Управління випадком клієнта вуличної соціальної роботи (кейс-менеджмент)» використовували ТРДЗ (ТРДЗ – теорія розв'язку дослідницьких завдань). В педагогічній літературі ТРДЗ визначають як універсальну організаційно-педагогічну та методичну систему, що дозволяє поєднувати предметно-пізнавальну діяльність з методами активізації та розвитку мислення студентів шляхом творчого вирішення навчальних і соціальних завдань. Отже, ТРДЗ мав на меті формування потужного мислення і виховання творчої особистості, готової до розв'язання складних проблем у різних сферах діяльності [223]. Розробка завдань для ТРДЗ

базувалась таких принципах, як: розв'язання суперечностей, системний підхід (вміння бачити навколишній світ у взаємозв'язку всіх його елементів), уміння визначати необхідний у заданій ситуації резерв тощо.

На заключному лекційному занятті «Соціально-педагогічний і соціально-психологічний супровід клієнтів вуличної соціальної роботи» і практичних заняттях з тем «Супервізія в професійній діяльності вуличного соціального працівника», «Гейткипинг як напрям вуличної соціальної роботи» проводили ділові ігри. Як відомо, ділова гра передбачає моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації; є засобом і методом підготовки та адаптації до трудової діяльності та соціальних контактів; методом активного навчання, що сприяє досягненню конкретних завдань, структурування системи ділових стосунків учасників з її конструктивними елементами; проектування реальності тощо [130].

На практичних заняттях широко використовували тренінгові вправи, що мали на меті: підтримку і формування групової динаміки – встановлення контакту з партнером на вербальному і невербальному рівні, вихід з контакту; взаємна підтримка і зворотний зв'язок – вираження і розуміння почуттів у процесі спілкування, міжособистісних позицій у спілкуванні; нормативний і ціннісний розвиток групи (групова динаміка); активне слухання і Я-повідомлення; спільне прийняття рішень, переговори і конфлікти; переконуюче поводження, навички аргументування своєї позиції.

Застосування комплексу тренінгових вправ на практичних заняттях з тем «Специфіка вуличної соціальної роботи в екстремальних умовах» та «Особливості вуличної соціальної роботи в мікрорайоні» дозволяє розглядати їх як тренінгові заняття.

На практичних заняттях з тем «Вулична діяльність соціального працівника», «Супервізія в професійній діяльності вуличного соціального працівника» та інших використовували Case-stady, що має багато спільного з ігровим навчанням, оскільки передбачає аналогічну форму роботи студентів. Завдання для кейс-стаді полягали в тому, щоб навчити студентів справлятися

з унікальними і нетиповими ситуаціями, притаманними реальній вуличній соціальній роботі, розвивати в них навички прийняття рішень тощо.

Незалежно від форм організації навчання студентів проводили вправи-розминання, що дозволяли активізувати увагу студентів та сконцентрувати її на новому блоці навчальної інформації (зазвичай такі вправи проводили кожні 25 хвилин навчального заняття).

Самостійною роботою були передбачені різноманітні творчі завдання, що виконувались студентами індивідуально або в групі. Такі завдання мали на меті мотивувати студентів на розгляд певної теми спецкурсу. Результатом виконання творчих завдань були:

– тези – стисло сформульовані положення наукових матеріалів (статей, лекцій, доповідей), відібрані студентами з першоджерел та проаналізовані ними [39].

– реферат – аналітичний огляд або розгорнута рецензія, в якій обґрунтовувались актуальність досліджуваної теми, сформулювалися узагальнення і висновки [203].

Крім того, в межах самостійної роботи студентів, підготовки до лекційних і практичних занять було передбачено виконання таких творчих завдань, як: укладання стислого словника-довідника для вуличних соціальних працівників; підготовка дискусії на задану тему; підготовки та проведення соціального заходу, студентських наукових конференцій; проведення анкетування чи опитування; укладання опорного конспекту за темою; проведення наукового спостереження; підготовка та проведення міні-лекцій; укладання переліку документів, що регламентують діяльність вуличного соціального працівника, та ін. Більш докладно тематику творчих завдань представлено в додатку Е.

Наведемо приклади проведення окремих занять зі спецкурсу більш докладно, що дозволить прослідкувати реалізацію кожної з педагогічних умов формування функціональної компетентності майбутніх соціальних

працівників з вуличної соціальної роботи, а також описаних вище форм і методів навчання студентів.

Так, наприклад, на лекційному занятті з теми «Методологія вуличної соціальної роботи» проводили мотиваційну вправу «Настанова іншим». В процесі виконання вправи кожен студент мав переконати свого одногрупника в тому, що той, як вуличний соціальний працівник, здатний впоратись з будь-якою складною професійною ситуацією. Для цього студенти мали продовжити вислови: «Успіх приходить до того, хто вірить …», «Ти обов'язково досягнеш успіху, якщо …», «Виключи зі свого обігу слово «…», оскільки …» та ін. На цю частину завдання студентам відводили 2-3 хвилини, після чого розпочиналась робота в парах. Студенти зачитували один одному свої продовжені вислови, починаючи зі слів: «Ти завжди впораєшся зі складною професійною ситуацією! Головне, пам'ятай …».

Така вправа підвищувала самооцінку майбутніх соціальних працівників, стимулювала їхню роботу над собою, спонукала до досягнень професійного успіху тощо.

Під час лекційного заняття «Клієнти вуличної соціальної роботи» проводили вправу «Інтелігентний захист», спрямовану на розвиток у студентів інтеракції. Для проведення цієї вправи серед групи студентів обирали 6 і формували три пари. В кожній парі студенти самостійно розподіляли ролі: один з них був вуличним соціальним працівником, інший – клієнтом вуличної соціальної роботи. Кожну з пар ознайомили з такою професійною ситуацією: до вуличного соціального працівника звернувся клієнт по інформацію щодо оформлення допомоги з безробіття. Студенти мали інсценізувати відповідну ситуації бесіду за ролями. При цьому вуличний соціальний працівник мав упродовж однієї хвилини надати всі необхідні роз'яснення клієнту.

Особливості роботи кожної пари були зумовлені різними настановами, що ускладнювали процес інтеракції, а саме:

– для 1-ї пари: під час бесіди клієнт постійно перепитує, збиває вуличного соціального працівника (наприклад, «Я цього не розумію, повторіть ще раз»);

– для 2-ї пари: під час бесіди клієнт постійно надає свої аргументи, цитує вислови видатних постатей, чим також збиває вуличного соціального працівника;

– для 3-ї пари: під час бесіди клієнт постійно збиває вуличного соціального працівника словами «Ви це вже говорили», «Це і так зрозуміло».

В усіх випадках вуличний соціальний працівник в процесі інсценізації мав віднайти доцільні слова і вислови, що допомагали йому надати потрібну інформацію в повному обсязі.

На підготовку до програвання ролей парам відводили 2 хвилини. Потім пари програвали свої сценки, тоді як всі інші студенти уважно спостерігали й аналізували ефективність процесу інтеракції в різних парах (пари виступали послідовно). Після інсценування студенти разом з викладачем підводили підсумки виконання вправи. Так, для забезпечення ефективності інтерактивного процесу вуличному соціальному працівнику в 1-й пари було рекомендовано застосувати вислів «Ви скоро все зрозумієте, але потрібно мене уважно дослухати…». Щодо 2-ї пари, то вуличний соціальний працівник міг цитувати у відповідь, продовжуючи надавати необхідну інформацію (наприклад, «А я з цього приводу згадав іншу цитату…»). Вуличній соціальний працівник з 3-ї пари мав робити паузу (2-3 хв.) після кожного перебивання клієнтом і продовжувати інтерактивний процес за допомогою висловів «Дозвольте мені продовжити», «Можна я закінчу свою домку».

Зазначена вправа дозволяла студентам не тільки здобути навички спілкування в різноманітних професійних ситуаціях, але й вміння взаємодіяти з урахуванням динаміки відносин з партнером по спілкуванню.

Лекційне заняття «Особливості вуличної соціальної роботи в сфері охорони здоров’я, освіти і культури» проводили у вигляді бінарної лекції, в

процесі якої були змодельовані реальні ситуації обговорення теоретичних і практичних питань між двома фахівцями: педагогом і соціальним працівником. Завдання лектора-соціального працівника полягало в розкритті функцій соціальних працівників, загальних аспектів та особливостей соціальної роботи в сфері охорони здоров'я, освіти і культури. Завданням лектора-педагога на цьому занятті було обґрунтування доцільності впровадження вуличної соціальної роботи в зазначених сферах.

В лекційному занятті було виокремлено дві взаємопов'язані частини – теоретична і практична. Так, в першій – теоретичній частині, – основним лектором був лектор-соціальний працівник, який схарактеризував головні функції соціальної роботи в сферах охорони здоров'я, освіти і культури. При цьому лектор-педагог розкрив зміст і особливості визначених функцій в межах вуличної соціальної роботи. Для цього використовували відеоролики флеш-мобів, фрагменти з теленовин, в яких гостро висвітлювалися проблеми соціального змісту за кожною з означених сфер (охорони здоров'я, освіти і культури). Це не тільки дозволило студентам набути теоретичних знань, але й прослідкувати, яким чином ці знання мають втілюватись в практичну соціальну роботу на вулиці.

В другій, – практичній частині лекційного заняття, – основним лектором був лектор-педагог, який ознайомив студентів з конкретними реальними випадками соціальної роботи, в яких вуличний соціальний працівник виконував ті чи інші функції, що були розкриті в першій частині лекційного заняття. Це дозволило обґрунтувати необхідність проведення вуличної соціальної роботи в сферах охорони здоров'я, освіти і культури. На підтвердження ідеї впровадження вуличної соціальної роботи в зазначених сферах лектор-соціальний працівник навів приклади зі свого власного професійного досвіду.

Діалог між лектором-педагогом і лектором-соціальним працівником, що відбувся на цьому лекційному занятті, продемонстрував студентам необхідність спільного пошуку можливих варіантів вирішення різноманітних

професійних ситуацій вуличної соціальної роботи, дозволив залучити до спілкування студентів. Майбутні соціальні працівники також висловлювали свою думку, завдяки чому відбувалося формування особистого ставлення студентів до матеріалу, що вивчався.

Наприкінці лекційного заняття обидва лектори задавали студентам запитання, що дозволило переконатись у засвоєнні ними поданого навчального матеріалу.

Слід зазначити, що численні запитання до лекторів з боку студентів, їх глибина, засвідчили зацікавленість майбутніх соціальних працівників матеріалом лекції, а також ефективність бінарних лекцій у підвищенні мотивації та пізнавальної активності студентів. На нашу думку, перевагою бінарної лекції є саме актуалізація наявних у студентів знань, необхідних для розуміння діалогу та участі в ньому.

Лекційне заняття «Соціально-правова діяльність вуличного соціального працівника» здійснювалось у вигляді проблемної лекції. Цю лекцію проводили в кілька етапів:

– *1 етап:* вступ. На цьому етапі лектор викликав увагу студентів за допомогою цікавих та несподіваних фактів, наприклад: «Чи знали ви, що на Русі в різних князівствах існували різні покарання за крадіжки, залежно від того, що було вкрадено (відсікались або скалічувались різні частини тіла крадія). Наказом Петра I від 15 січня 1724 р. було призначено всім каторжникам «вынимать ноздри до кости, дабы когда случится таким сбежать, чтоб везде утаиться было не можно». В деяких країнах, за Законом Ману кишеньковим злодіям відрізали пальці, наклепникам – язик. У Франції в середні століття жінок за крадіжки ховали живцем. У древній Індії вбивць мітили випаленим зображенням людини без голови. Греки клеймили небезпечних злочинців літерою Q на плечах, римляни клеймили крадія літерою F»;

– *2 етап:* постановка проблеми. На цьому етапі було відзначено актуальність теми лекції, проаналізовано часткові і сформульовано загальну

проблеми. Посилаючись на посадову інструкцію соціального працівника, лектор наголосив на тому, що вуличний соціальний працівник має бути обізнаний не тільки з основ соціальної політики, державного устрою, трудового, сімейного та кримінального законодавств, але й з чинними законодавством України щодо охорони здоров'я і соціального обслуговування населення. Крім того, вуличний соціальний працівник має також бути ознайомлений з Уставом установи, до якої він прикріплений, своєю посадовою інструкцією тощо. Саме тому соціально-правовій діяльності вуличного соціального працівника приділяється неабияка увага, оскільки його некомпетентність у правових питаннях спричинятиме негативний вплив на результати роботи з клієнтами;

– *3 етап:* поділ загальної проблеми на часткові проблеми, задачі, питання. На цьому етапі лектор розглянув головні особливості соціально-правової діяльності вуличного соціального працівника з групами ризику.

Після ознайомлення з теоретичним матеріалом студенти були залучені до творчого вирішення дослідницьких завдань. Майбутні соціальні працівники були розподілені на три підгрупи, кожна з яких мала змоделювати певну складну життєву ситуацію (проблему), з якою стикається категорія клієнтів «групи ризику»; описати шляхи вирішення такої ситуації (при цьому студенти мали вказати 2 основних Закони України, що регулюють вирішення запропонованої ситуації; визначити п'ять «професійних кроків» вуличного соціального працівника, що здійснює соціально-правову функцію для її вирішення). На виконання цього завданням студентам відвели 7 хвилин;

– 4 етап: обґрунтування власної позиції, підходів, способів вирішення проблеми. Після підготовки кожна група по черзі оголошувала свою ситуацію. Аудиторія пропонувала свої варіанти вирішення, після чого кожна група оголошувала визначені нею шляхи виходу із складної ситуації. Так, шляхом обґрунтування суджень, аргументування, критичного аналізу майбутні соціальні працівники доходили до висновку про необхідність

створення соціально-виховних і спеціалізованих інститутів вуличної соціальної роботи;

– 5 етап: підведення підсумків. На цьому етапі лектор зосередив увагу студентів на тому, що найважливішою умовою досягнення вуличним соціальним працівником професійного успіху є висока соціально-правова обізнаність, адже вуличні соціальні працівники працюють з найбільш незахищеними категоріями населення (люди похилого віку, люди з обмеженими можливостями, мігранти, сім'ї групи ризику та ін.) і стикаються з необхідністю вирішення різноманітних правових питань.

Наприкінці лекційного заняття викладач наголосив, що за кордоном соціально-правова діяльність здійснюється насамперед за допомогою вуличних соціальних працівників, оскільки категорія «група ризику», що потребує не тільки соціального, але й правового захисту, перебуває переважно на вулиці.

Лекційне заняття з теми «Індивідуальна вулична соціальна робота» проводили у вигляді лекції-конференції. Напередодні лекційного заняття студенти отримали теми, за якими вони мали підготувати доповіді. Кожен виступ являв собою логічно закінчений інформаційний блок, заздалегідь підготовлений студентами відповідно до теми, а саме: «Історія виникнення індивідуального психологічного консультування як науково-практичної галузі», «Соціально-психологічне консультування в індивідуальній вуличній соціальній роботі», «Психодіагностика як метод вуличної соціальної роботи», «Діагностика клієнтів вуличної соціальної роботи і аналіз її результатів», «Профілактична діяльність вуличного соціального працівника», «Особливості проведення профілактичних заходів з клієнтами вуличної соціальної роботи з дезадаптивними проявами».

Студентів розподілили на 6 підгруп, які виступали за такою схемою:

– 1 етап – передбачав виклад теоретичного матеріалу за темою (5-10 хвилин);

– 2 етап – показ навчального відеоролика за темою (3-5 хвилин);

– 3 етап – практичне відпрацювання теми або проведення вправ, що може використовувати вуличний соціальний працівник під час соціально-психологічного консультування.

Наприкінці лекції викладач зазначив, що ефективність надання індивідуальних послуг клієнтам вуличної соціальної роботи залежить передусім від знань, умінь та якостей вуличного соціального працівника.

Щодо практичних занять, то на практичному занятті з теми «Супервізія в професійній діяльності вуличного соціального працівника» проводили ділову гру «Організація навчання вуличній соціальній роботі». Для проведення гри студентів розподілили на дві групи. За умовами гри перша група складалась зі співробітників Центру підвищення кваліфікації вуличних соціальних працівників, а друга – з соціальних працівників.

Кожна з груп студентів отримала своє завдання. Так, група співробітників Центру підвищення кваліфікації вуличних соціальних працівників мала скласти докладний план заходів, спрямованих на профілактику проблем, що виникли у вуличних соціальних працівників. Інша група – група вуличних соціальних працівників, – мала скласти план допомоги колегам.

Після цього кожна група студентів представила виконане нею завдання. Результати виконання завдань обговорювалися всіма учасниками ділової гри, були визначені переваги та недоліки виконаної роботи. Далі групи об’єднали в одну і, базуючись на розроблених планах, уклали єдину програму підвищення кваліфікації вуличних соціальних працівників, які звернулися по допомогу.

Практичні заняття «Специфіка вуличної соціальної роботи в екстремальних умовах» та «Особливості вуличної соціальної роботи в мікрорайоні» проводились у вигляді тренінгових занять. Кожне із зазначених практичних занять мало таку структуру: розминання, вступ до теми, вправи на засвоєння змісту заняття, а також рефлексія попереднього заняття (на практичному занятті з теми «Особливості вуличної соціальної роботи в

мікрорайоні»). Наприкінці кожного заняття студенти отримали завдання для самостійного опрацювання.

Наведемо приклад вправи-розминання «Три якості», яку проводили на початку практичного заняття «Специфіка вуличної соціальної роботи в екстремальних умовах». В межах цієї вправи-розминання кожен студент мав назвати три свої особистісні якості, що забезпечують успішність його професійної діяльності щодо вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи. Далі провели обговорення визначених якостей та обрали домінувальні з них. Таке спільне обговорення необхідних вуличному соціальному працівнику якостей, що було побудовано на засадах безоцінного ставлення до їх носіїв і самих якостей, дозволило викладачу створити в аудиторії атмосферу, необхідну до подальшої фасилітаційної роботи.

На засадах фасилітаторства було також проведено практичне заняття з теми «Особливості вуличної соціальної роботи в мікрорайоні», на якому розглядали загальні проблеми, з якими стикається вуличний соціальний працівник в процесі професійної діяльності. Для цього викладач сформулював низку запитань, що задавалися студентам у такій спеціально визначеній послідовності:

1) загальні запитання, що стимулювали мислення кожного студента, серед яких, наприклад, такі: Що таке мікрорайон? Що Ви знаєте про інфраструктуру мікрорайону? Які функції виконує вуличний соціальний працівник в мікрорайоні?

2) прямі запитання, що мали на меті залучити майбутніх соціальних працівників до обговорення матеріалу за темою заняття і були адресовані особисто кожному студенту. Серед таких запитань, наприклад, були: Яку інфраструктуру має мікрорайон, в якому Ви мешкаєте? Чи є у Вашому мікрорайоні небезпечні для дітей зони? Чи можна назвати Ваш мікрорайон кримінальним?

3) прямі запитання, спрямовані на отримання безпосереднього зворотного зв’язку від студентів, що передбачали аналіз певних проблемних

ситуацій, а саме: Які кримінальні події відбувались у Вашому мікрорайоні? Чи були у Вас в мікрорайоні випадки, коли участь мешканців допомогла вирішенню певної проблеми? Чому деякі мікрорайони вважаються криміногенними?

4) фактичні запитання, що дозволяли виявити рівень знань студентів за темою, наприклад: Які проблеми має вирішувати вуличний соціальний працівник у своєму мікрорайоні? Що має враховувати вуличний соціальний працівник, виконуючи свої функціональні обов'язки в мікрорайоні? Що становить небезпеку для вуличного соціального працівника в мікрорайоні?

5) перенаправлені запитання, що спонукали до обміну думками між майбутніми соціальними працівниками, а саме: Яких правил безпеки має дотримуватися вуличний соціальний працівник, виконуючи свої функції в мікрорайоні? Який зимовий та літній час доби найбільш безпечний для здійснення вуличної соціальної роботи в мікрорайоні? Що має робити вуличний соціальний працівник в разі небезпеки?

6) навідні запитання, що передбачали фасилітацію контролю і прийняття студентами відповідальності «на себе», наприклад: Перерахуйте проблеми, з якими може стикнутися вуличний соціальний працівників в своєму мікрорайоні. Які правила роботи в мікрорайоні?

Всі відповіді студентів записувались на дошці. Надалі в процесі обговорення були визначені найбільш вірні, на думку групи, відповіді.

Крім того, на практичному занятті з теми «Специфіка вуличної соціальної роботи в екстремальних умовах» проводили ділову гру за методикою Едварда де Боно «6 капелюхів». Згідно з методикою гри, важливим було зазначити часові межі її проведення. Тому на гру було відведено 25 хвилин. Гру розпочали з ознайомлення студентів з такою проблемною ситуацією: «Вуличний соціальний працівник знайшов на вулиці дитину з ножовим пораненням, але не зміг надати їй першу медичну допомогу, оскільки дитина сховалася в підвалі». Група студентів по черзі

«міряли» 6 різних капелюхів і прогнозували шляхи вирішення запропонованої ситуації:

– білий капелюх (свідчить про причинно-наслідкові зв’язки й закономірності щодо розвитку явища). Одягнувши білий капелюх, студенти обмірковували можливі передумови події, що сталася; описували кожну з визначених передумов; коментували можливі за цих передумов дії вуличного соціального працівника й шляхи вирішення проблеми. Серед причин, висловлених студентами, була зокрема така: сварка з вітчимом. Студенти наголосили на тому, що якщо б вуличний соціальний працівник знав це, то міг правильно розпочати розмову з дитиною за допомогою фрази «Тобі більше нема чого боятися» і можливо тоді б дитина не втекла;

– червоний капелюх (позначає інтуїцію і почуття). Одягнувши червоний капелюх, студенти «будували» інтуїтивні здогадки: обирали з двох висловлених раніше передумов події, що виникла, певні дві й пропонували відповідний план дій вуличного соціального працівника. Слід зауважити, що завдяки червоному капелюху студенти були максимально щирі й відверті, не приховували своїх почуттів і переживань, тобто повністю переймалися запропонованою ситуацією;

– чорний капелюх (свідчить про песимізм). Одягнувши чорний капелюх, студенти оцінювали запропоновані раніше шляхи вирішення проблеми в аспекті можливих майбутніх ризиків, подальшого непередбачуваного розвитку ситуації, що дозволяло визначити один, найменш ризикований на найбільш ефективний шлях вирішення окресленої проблеми;

– жовтий капелюх (позначає позитивний погляд на проблему). Одягнувши жовтий капелюх, студенти знов аналізували всі висловлені шляхи вирішення проблеми та виокремлювали переваги кожного з них. За умовою гри, студенти мали обрати три найкращих, на їхню думку, рішення;

– зелений капелюх (свідчить про творчість, креативність). Одягнувши зелений капелюх, студенти шукали незвичайні й оригінальні ідеї щодо

вирішення проблеми. За умовами гри студенти мали дотримуватися правила: не використовувати запропоновані раніше рішення;

– синій капелюх (позначає відпрацювання рішення). Одягнувши синій капелюх, студенти виокремлювали одну із запропонованих версій виникнення події та визначали найбільш результативні шляхи її вирішення.

Для проведення практичного заняття з теми «Технології соціального передбачення» використовували метод «Case-stady» (на проведення Case-stady відводили 40 хвилин).

Викладач повідомив студентам про звернення по допомогу сім'ї з двох батьків та двох дітей – 9 та 12 років, що є внутрішньо переміщеними особами.

Далі студентів розподілили на чотири групи: першу групу утворили соціальні педагоги; другу – шкільні психологи; третю – юристи, що надають консультації в територіальних центрах; четверту – вуличні соціальні працівники.

Завдання для кожної групи студентів було однаковим, проте виконати його було потрібно з позиції певних фахівців: подумайте та перерахуйте проблеми сім'ї, які може вирішити фахівець, чию професію ви представляєте; оберіть з цих проблем дві найбільш значущих; складіть план вирішення кожної з них.

Після виконання зазначеного завдання кожна з груп фахівців презентувала свої плани. Далі студенти об'єдналися в одну групу і спільно розробили брошуру для вуличного соціального працівника, в якій були висвітлені загальні напрями його діяльності із зазначеною категорією клієнтів вуличної соціальної роботи.

Практичні заняття «Технологія організації «робочого столу» вуличного соціального працівника» та «Імідж вуличного соціального працівника» були виїзними і проводились на базі соціальних закладів. Виїзні практичні заняття дозволили майбутнім соціальним працівникам не тільки вивчити навчальний матеріал за темою, ознайомитись з роботою установи (бази виїзного заняття)

в аспекті вуличної соціальної роботи, але й здобути певний світогляд, теоретико-практичний досвід вуличної соціальної роботи в різних галузях.

Так, наприклад, для студентів ОНПУ практичне заняття «Технологія організації «робочого столу» вуличного соціального працівника» було проведено в Німецькому культурному центрі «Баварський дом» (м. Одеса), в межах якого працює Центр соціальної роботи, що проводить широку діяльність з виявлення та профілактики ВІЛ/СНІД. Поряд з розглядом основних аспектів за темою майбутні соціальні працівники ознайомилися з сучасними напрямами соціальної роботи, зарубіжним досвідом вуличної соціальної роботи в аспекті профілактики ВІЧ/СНІД.

Практичне заняття «Імідж вуличного соціального працівника» проводили на базі Благодійного фонду «XXI століття», одним з напрямів діяльності якого є online-консультування. На цьому занятті майбутні соціальні працівники ознайомилися зі змістом теми, а також докладно розглянули імідж соціального консультанта, який здійснював телефонне консультування за «гарячою лінією», а також імідж вуличного соціального консультанта в Німеччині.

За результатами вказаних занять студенти заповнили картки виїзних практичних занять, виконуючи такі завдання:

1) вкажіть назву організації, де проходило виїзне практичне заняття;

2) вкажіть мету створення цієї організації;

3) вкажіть завдання організації;

4) опишіть структуру організації;

5) визначте функції, що їх виконує вуличний соціальний працівник в межах цієї організації;

6) визначте принципи, якими керується вуличний соціальний працівник цієї організації;

7) виходячи із визначених принципів, опишіть професійні функції вуличного соціального працівника в межах цієї організації;

8) вкажіть основні напрями діяльності цієї організації;

9) оберіть один із вказаних напрямів та докладно схарактеризуйте його;

10) визначте, які нормативно-правові документи регулюють діяльність вуличного соціального працівника цієї організації;

11) укладіть професіограму вуличного соціального працівника цієї організації;

12) визначте потенціал, який має ця організація щодо виконання інших функцій вуличної соціальної роботи;

13) окресліть проблеми, з якими стикаються соціальні працівники цієї організації в процесі здійснення вуличної соціальної роботи, та шляхи їх вирішення.

Впровадження в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика» дозволило реалізувати педагогічні умови та апробувати структурно-функціональну модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи.

3.4. Результати дослідно-експериментальної роботи

Результати оцінювання рівнів функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи, отримані за результатами одноосібного діагностування студентів ЕГ і КГ (див. додатки Ж, З) на констатувальному етапі експерименту, узагальнено в табл. 3.3 і 3.4.

З таблиці 3.3 видно, що на констатувальному етапі експерименту достатній рівень досліджуваної компетентності за критерієм «гнучкість – ригідність умінь» не був виявлений в жодного студента ЕГ і КГ; за критерієм «усвідомленість – неусвідомленість знань» було виявлено 8 (5,64%) студентів ЕГ і 7 (5,07%) студентів КГ; за критерієм «усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей» – 17 (11,97%) студентів ЕГ і 22 (15,94%) студентів КГ.

Таблиця 3.3

Результати констатувального зрізу (у %) щодо сформованості рівнів функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в експериментальній і контрольній групах

Критерії	***Рівні***					
	Достатній		***Середній***		***низький***	
	осіб	***%***	***осіб***	***%***	***осіб***	***%***
ЕГ						
Критерій 1 усвідомленість – неусвідомленість знань	8	5,64	41	28,87	93	65,49
Критерій 2 гнучкість – ригідність умінь	0	0	36	25,35	106	74,65
Критерій 3 усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей	17	11,97	96	67,61	29	20,42
Функціональна компетентність	4	2,82	33	23,24	105	73,94
КГ						
Критерій 1 усвідомленість – неусвідомленість знань	7	5,07	39	28,26	92	66,67
Критерій 2 гнучкість – ригідність умінь	0	0	38	27,54	100	72,46
Критерій 3 усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей	22	15,94	84	60,87	32	23,19
Функціональна компетентність	3	2,18	31	22,46	104	75,36

Середній рівень функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи за критерієм «усвідомленість – неусвідомленість знань» був зафіксований у 41 (28,87%) студента ЕГ і 39 (28,26%) студентів КГ; за критерієм «гнучкість – ригідність умінь» – у 36 (25,35%) студентів ЕГ і 38 (27,54%) студентів КГ; за критерієм «усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей» – у 96 (67,61%) студентів ЕГ і 84 (60,87%) студентів КГ.

Низький рівень досліджуваної компетентності за критерієм «усвідомленість – неусвідомленість знань» виявили 93 (65,49%) студенти ЕГ і 92 (66,67%) студенти КГ; за критерієм «гнучкість – ригідність умінь» – 106

(74,65%) студентів ЕГ і 100 (72,46%) студентів КГ; за критерієм «усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей» – 29 (20,42%) студентів ЕГ і 32 (23,19%) студенти КГ.

Загалом на констатувальному етапі експерименту достатній рівень функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи був зафіксований у 4 (2,82%) студентів ЕГ і 3 (2,18%) студентів КГ; середній рівень був виявлений у 33 (23,24%) студентів ЕГ і 31 (22,46%) студента КГ; низький рівень – у 105 (73,94%) студентів ЕГ і 104 (75,36%) студентів КГ.

Певна відмінність у результатах, отриманих в ЕГ і КГ на констатувальному етапі експерименту, зумовила необхідність перевірки припущення щодо відсутності статистично значущої різниці у сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи, віднесених до ЕГ і КГ.

Як відомо, вибір критеріїв для перевірки істинності статистичних гіпотез залежить передусім від виду розподілу вхідних даних та типу шкали, що використовувалася під час оцінювання. В нашому випадку закон розподілу результатів діагностування не був нормальним, а вхідні дані (результати діагностування) були порядковими числами. Тому було необхідно застосовувати непараметричні критерії (наприклад, непараметричний критерій медіани, критерій Уілкоксона-Манна-Уитні, критерій Краскала-Уолліса та ін.). Нами було обрано критерій Уілкоксона-Манна-Уитні, який є більш точним, порівняно з медіанним і водночас модифікований для великих вибірок [121].

Для здійснення перевірки за критерієм Уілкоксона-Манна-Уитнібуло:

– сформульовано статистичні гіпотези: H_0 – обидві вибірки належать до однієї генеральної сукупності, тобто статистично значущих відмінностей між ними немає, H_1 – нульова гіпотеза не є вірною;

– побудовано об’єднану вибірку;

– за об’єднаною вибіркою побудовано статистичний ряд;

– знайдено ранги значень об’єднаної вибірки;

– знайдено суми рангів значень в кожній з вибірок окремо;

– знайдено значення критерію за формулою:

$$T = \frac{U - \frac{1}{2} n_1 n_2}{\sqrt{\frac{n_1 n_2 (n+1)}{12}}}$$

де n – загальна кількість об’єктів об’єднаної вибірки;

n_1 – кількість об’єктів першої вибірки (студентів ЕГ), n_1 = 142;

n_2 – кількість об’єктів другої вибірки (студентів КГ), n_2 = 128;

U – критеріальна статистика, для знаходження якої використовуються наступні формули:

$$U = \max(U_1, U_2);$$

$$U_1 = n_1 n_2 + \frac{1}{2} n_1 (n_1 + 1) - R_1;$$

$$U_2 = n_1 n_2 + \frac{1}{2} n_2 (n_2 + 1) - R_2;$$

де R_1 – сума рангів першої вибірки, R_2 – сума рангів другої вибірки;

– знайдено критичне значення критерію t як квантиль порядку $1-\alpha/2$ стандартного нормального розподілу;

– порівняно критеріальну статистику T з критичним значенням t.

Розрахунки проводили відповідно до наведених етапів, що дозволило знайти значення критерію Уілкоксона-Манна-Уитні: T = 1,589899. Враховуючи кількість вибірок, значення t було знайдено на рівні значущості 0,05: $t_{нижнє}$ = 0,000982 та $t_{верхнє}$ = 5,023886. Розрахунки проводили із застосуванням програмного продукту Excel за допомогою практичного посібника [121].

Оскільки значення критерію Уілкоксона-Манна-Уитні T належить інтервалу в межах між нижнім та верхнім критичними значеннями t, то гіпотеза H_0 приймається. Отже, різниця функціональної компетентності з

вуличної соціальної роботи у студентів ЕГ і КГ не є статистично значущою. Відтак, на початку формувального експерименту експериментальні і контрольні групи суттєво не відрізнялися за рівнем функціональної компетентності студентів з вуличної соціальної роботи.

Результати діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи після дослідно-експериментальної роботи подано в додатках И, К та узагальнено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Результати контрольного зрізу (у %) щодо сформованості рівнів функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в експериментальній і контрольній групах

Критерії	***Рівні***					
	Достатній		***Середній***		***низький***	
	осіб	***%***	***осіб***	***%***	***осіб***	***%***
ЕГ						
Критерій 1 усвідомленість – неусвідомленість знань	74	52,11	60	42,25	8	5,64
Критерій 2 гнучкість – ригідність умінь	61	42,96	68	47,89	13	9,15
Критерій 3 усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей	54	38,03	73	51,41	15	10,56
Функціональна компетентність	66	46,48	63	44,37	13	9,15
КГ						
Критерій 1 усвідомленість – неусвідомленість знань	15	10,87	45	32,61	78	56,52
Критерій 2 гнучкість – ригідність умінь	9	6,52	41	29,71	88	63,77
Критерій 3 усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей	28	20,29	86	62,32	24	17,39
Функціональна компетентність	12	8,70	37	26,81	89	64,49

З таблиці 3.4 видно, що на контрольному етапі експерименту достатній рівень досліджуваної компетентності за критерієм «усвідомленість – неусвідомленість знань» був виявлений у 74 (52,11%) студентів ЕГ і 15

(10,87%) студентів КГ; за критерієм «гнучкість – ригідність умінь» – у 61 (42,96%) студента ЕГ і 9 (6,52%) студентів КГ; за критерієм «усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей» – 54 (38,03%) студентів ЕГ і 28 (20,29%) студентів КГ.

Середній рівень функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи за критерієм «усвідомленість – неусвідомленість знань» був зафіксований у 60 (42,25%) студентів ЕГ і 45 (32,61%) студентів КГ; за критерієм «гнучкість – ригідність умінь» – у 68 (47,89%) студентів ЕГ і 41 (29,71%) студента КГ; за критерієм «усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей» – у 73 (51,41%) студентів ЕГ і 86 (62,32%) студентів КГ.

Низький рівень досліджуваної компетентності за критерієм «усвідомленість – неусвідомленість знань» виявили 8 (5,64%) студентів ЕГ і 78 (56,52%) студентів КГ; за критерієм «гнучкість – ригідність умінь» – 13 (9,15%) студентів ЕГ і 88 (63,77%) студентів КГ; за критерієм «усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей» – 15 (10,56%) студентів ЕГ і 24 (17,39%) студенти КГ.

Загалом на контрольному етапі експерименту достатній рівень функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи був зафіксований у 66 (46,48%) студентів ЕГ і 12 (8,70%) КГ; середній рівень був виявлений у 63 (44,37%) студентів ЕГ і 37 (26,81%) студентів КГ; низький рівень – у 13 (9,15%) студентів ЕГ і 89 (64,49%) студентів КГ.

Порівняльний аналіз результатів діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в ЕГ і КГ до та після експериментальної роботи дозволив дійти висновку, що в експериментальних групах її формування відбувалося більш ефективно, ніж в контрольних.

Для підтвердження цього висновку було проведено статистичну обробку результатів діагностування студентів, отриманих на

констатувальному і контрольному етапах експерименту. Статистична обробка здійснювалася за методикою, описаною в п. 2.3.

Було сформульовано статистичні гіпотези: H_0^1 – вибірки результатів діагностування студентів в ЕГ і КГ після дослідно-експериментальної роботи належать одній генеральній сукупності, тобто різниця в сформованості функціональної компетентності студентів ЕГ і КГ після експерименту не є статистично значущою; H_1^1 – гіпотеза H_0^1 не є вірною.

Для статистичних гіпотез H_0^1 та H_1^1 було знайдено T = 10,39856, а також критичне значення на рівні значущості 0,05 та з 1 ступенем волі: $t_{нижнє}$ = 0,000982 та $t_{верхнє}$ = 5,023886. Оскільки критеріальна статистика T не належала інтервалу в межах між нижнім та верхнім критичними значеннями t, то гіпотеза H_0^1 не була прийнята, а гіпотезу H_1^1 вважали вірною – різниця функціональної компетентності студентів ЕГ і КГ після експерименту була статистично значущою. Отже, після формувального експерименту студенти ЕГ і КГ суттєво відрізнялися за рівнем функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи.

Висновки до третього розділу

Розділ присвячений розробці та апробації педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування досліджуваної компетентності в процесі професійної підготовки студентів у ВНЗ; кількісному та якісному аналізу результатів прикінцевого етапу експерименту.

Формувальний етап дослідження відображено в розробленій структурно-функціональній моделі, в якій презентовано: мету дослідно-експериментальної роботи – формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; етапи її реалізації (теоретико-методологічний – передбачав формування у студентів обізнаності щодо вуличної соціальної роботи як дисципліни та професійної

діяльності; теоретико-практичний – спрямований на формування обізнаності студентів із сучасними теоріями суміжних наук для вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи; професійно-комунікативний – передбачав формування у студентів знань, вмінь та якостей, необхідних для конструктивного вирішення конфліктів під час здійснення функцій вуличної соціальної роботи; функціональний – зумовлений набуттям і застосуванням студентами нових знань, технологій, методів і досвіду вуличної соціальної роботи); педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи (фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи; організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції; набуття студентами практичного досвіду вуличної соціальної роботи; мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах); форми (лекційні, практичні, самостійні завдання) і методи (тренінгові та мотиваційні вправи; рольові та ділові ігри; ТРІЗ, Case-studi та ін.) навчання; структуру досліджуваної компетентності; критеріальний апарат дослідження, а також бажаний результат.

Апробацію педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування функціональної компетенції майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи здійснювали шляхом впровадження в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників спеціально-розробленого спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика», що мав на меті ознайомлення студентів з ґенезою та розвитком вуличної соціальної роботи, сутністю професійної діяльності вуличних соціальних працівників в Україні та закордоном, специфікою клієнтів вуличної соціальної роботи; оволодіння студентами знаннями з теорії та практики (об’єкт, суб’єкт, функції, принципи та напрямки) вуличної соціальної роботи; формування у студентів умінь і навичок досконало та об’єктивно вирішувати

соціальні проблеми різних категорій клієнтів вуличної соціальної роботи, а також якостей, необхідних для здійснення вуличної соціальної роботи.

Результати діагностування на прикінцевому етапі експерименту засвідчили позитивні зрушення у сформованості досліджуваної компетентності студентів, які брали участь у формувальному експерименті. Статистична обробка отриманих кількісних результатів оцінювання рівнів сформованості досліджуваної функціональної компетентності засвідчила їх статистичну значущість.

Основні положення розділу відображено в таких публікаціях автора: [5, 6, 11].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення проблеми формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки і запропоновано новий підхід до її розв'язання, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов та розробці структурно-функціональної моделі формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи. Результати теоретичного й експериментального дослідження, що засвідчили досягнення мети та вирішення поставлених завдань, стали підставою для таких *висновків:*

1. На основі узагальнення досліджень українських і зарубіжних науковців теоретично обґрунтовано сутність і структуру феномену «функціональна компетентність майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи» як якісну характеристику, засновану на професійних знаннях, уміннях, навичках, професійно важливих та особистісних якостях фахівця, що відображають поліфункціональність його професійної діяльності і забезпечують ефективне виконання функціонально-посадових обов'язків у зоні відповідальності.

У структурі функціональної компетентності майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи виокремлено компетенції: технологічну (передбачає обізнаність із соціальною роботою як професійною діяльністю, сутністю та специфікою вуличної соціальної роботи та її клієнтів, функціями вуличної соціальної роботи; дотримання моральних норм, етики, законодавчої бази соціальної роботи; володіння її технологіями і методами), інтерактивну (зумовлена необхідністю встановлювати контакти і обмінюватися інформацією з клієнтами вуличної соціальної роботи, колегами, міждисциплінарними групами, владою; діяти за відсутності порозуміння, узгоджувати цілі і завдання, конструктивно розв'язувати

конфлікти; проводити рекламно-пропагандистську діяльність тощо), міждисциплінарну (передбачає обізнаність із сучасними теоріями суміжних наук для подолання проблем клієнтів вуличної соціальної роботи а також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому), а також компетенцію успішності (виявляється в налаштованості соціального працівника на безперервний саморозвиток, в аналізі здобутків інших фахівців та застосуванні передового досвіду вітчизняної та зарубіжної соціальної роботи, плануванні свого професійного розвитку та самоконтролі у професійній діяльності).

Вуличну соціальну роботу розглядаємо як професійну діяльність, спрямовану на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом встановлення й підтримки контакту між ними та фахівцями соціальних служб, захисту, корекції і реабілітації на вулиці.

Вуличним соціальним працівником є фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу на вулиці незахищеним верствам населення (пенсіонерам, біженцям, дітям-сиротам та ін.), а також особам, що перебувають у стані психічної нестабільності, зумовленої об’єктивними (війни, екологічні катастрофи, міжнародні конфлікти, релігійні розбіжності) і суб’єктивними (трагедія в сім’ї, втрата майна) чинниками, з метою налагодження контакту між фахівцями соціальної служби і цільовою групою, потенційно зацікавленою у таких послугах.

Клієнтом вуличної соціальної роботи вважаємо особу, яка користується послугами соціальних служб, організацій і установ шляхом взаємодії з вуличним соціальним працівником.

Професійну підготовку майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи розглядаємо як цілеспрямований процес формування в них знань, умінь, навичок, особистісних і професійно важливих якостей,

необхідних для ефективного виконання функціонально-посадових обов’язків у зоні відповідальності.

2. Визначено критерії та показники сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи: усвідомленість – неусвідомленість знань (неформальність, особистісна значущість, оперативність, дієвість знань, перенесення знань), гнучкість – ригідність умінь (здатність адаптуватися, пристосовуватися до ситуації, а також відповідність умінь нормам посадових обов’язків) та усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей (стабільність прояву та активізованість).

На підставі визначених критеріїв і показників схарактеризовано рівні сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи (достатній, середній, низький), розроблено методику їх діагностування. У результаті проведення констатувального етапу експерименту встановлено, що достатній рівень сформованості функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи був виявлений у 2,5 % майбутніх соціальних працівників, середній – у 22,86 %, а низький – у 74,64 %.

3. На основі аналізу наукових джерел та результатів констатувального етапу дослідження теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи, серед них – фасилітаційний супровід професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи; організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції; набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи; мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах. Фасилітаційний супровід формував уміння збирати й аналізувати інформацію для повної оцінки проблем клієнта, оцінювати досягнуті результати та коригувати подальшу роботу з клієнтом, планувати й аналізувати власну професійну діяльність, проводити самоаналіз; впливав на

розвиток таких якостей, як бажання допомогти, безкорисливість, відповідальність, цілеспрямованість, працездатність. Організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції дозволила студентам набути знань з основ конструктивного співробітництва; умінь налагоджувати і підтримувати ефективні ділові стосунки з колегами, володіти технікою консультування для розв'язання різноманітних соціально-психологічних проблем клієнтів; навичок міжособистісного спілкування з клієнтами, колегами та іншими фахівцями, а також таких якостей, як комунікативність і ввічливість. Набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи передбачало залучення студентів до реальної вуличної соціальної роботи, застосування здобутих знань і вмінь для розв'язання складних і непередбачуваних проблем конкретних клієнтів вуличної соціальної роботи. Необхідність мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах зумовлена тим, що мотивація майбутніх соціальних працівників визначає їхню професійну успішність у цілому та у виконанні функцій вуличної соціальної роботі зокрема.

4. Розроблено та апробовано структурно-функціональну модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи, що відображає мету дослідно-експериментальної роботи; етапи її реалізації; педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи; форми і методи навчання; структуру досліджуваної компетентності; критеріальний апарат дослідження.

Реалізація педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування функціональної компетенції майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи відбувалася шляхом упровадження в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників спеціально розробленого спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика». На лекційних і практичних заняттях зі спецкурсу широко використовували такі

методи навчання, як: Case-stady, ділові ігри, тренінгові, мотиваційні вправи тощо.

Результати контрольного етапу експерименту та їх порівняльний аналіз із констатувальним етапом дозволили дійти висновку про підвищення рівня сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки у студентів експериментальної групи, що підтвердило ефективність запроваджених педагогічних умов та структурно-функціональної моделі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. *Подальшого вивчення* потребують особливості підготовки майбутніх фахівців різних соціальних служб і соціальних установ. З урахуванням актуальності досліджуваної проблеми *рекомендовано:* розроблену робочу навчальну програму зі спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика» впровадити в освітній процес інших закладів вищої освіти; передбачити в системі роботи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді проведення семінарів з метою підвищення функціональної компетентності соціальних працівників з вуличної соціальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамочкин В. В. Уголовно-процессуальное законодательство в современных условиях: проблемы теории и практики. Москва: Волтерс Клувер, 2010. 528 с.
2. Азимбаева Ж. А. Структурно-функциональная модель обучения русскому языку студентов-иностранцев. *Вестник Томского государственного педагогического университета (TomskStatePedagogicalUniversityBulletin)*. Томск, 2012. Вып. 7 (109). С. 111–116.
3. Александров Ю. В., Гель А. П., Семанков Г. С. Кримінологія. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
4. Андрєєв В. А. Педагогіка. Казань: Меддок, 2000. 307 с.
5. Андрущенко В. П., Бех В. П. Соціальна робота. Київ: ДЦ ССМ, 2002. 440 с.
6. Архангельский С. И. Лекции по теории обучения в высшей школе. Москва,1974. 301 с.
7. Бакуменко Д. В., Грицак А. П. Проблемы и перспективы развития Украины: аналит. материалы. Москва: НАГУ, 2005. 180 с.
8. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом. URL: http://uchebnikionline.com/menedgment/upravlinnya_personalom_balabanova_l_v/upravlinnya_personalom_-_balabanova_l_v.htm (дата звернення: 19.6.2015).
9. Баранюк В. В. Сутнісна характеристика професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. Хмельницький, 2013. № 1. С. 24-28.
10. Баранюк В. В. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи: автореф. дис. на здобуття наук.

ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Хмельницький національний унівкрситет. Хмельницький, 2016. 23 с.

11. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.
12. Білодід І. К., Бурячок А. А. Словник української мови. Київ: Наука і освіта, 1973. Т. 4. 840 с.
13. Богдан Д. З. Вулична соціальна робота як метод профілактики ВІЛ/СНІДу. Магістеріум. Київ: КМ Академія, 2004. Вип. 15. С. 34–56.
14. Богус М. Б. Развитие умственных способностей младших школьников в условиях адыго-русского двуязычия: монография. Москва-Берлин: Directmedia, 2015. 344 с.
15. Боднар Т. В. Договір про закупівлю: особливості укладання і забезпечення. *Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин:* матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 7–9.
16. Бойко І. А. Комбінування використання кейс-методу з іншими методами навчання. *Імплементація сучасних технологій навчання у навчальний процес*: матеріали міжнародної наук. конф. (Київ, 17-18 березня 2015 р.). Київ: НУХТ, 2015. С. 8–13.
17. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностая модель: от идеи к образовательной программе. Москва: Педагогика, 2003. 58 с.
18. Большаков В. Ю. Психотренинг. Социодинамика. Игры. СПб.: «Социально-психологический центр», 1996. 381 с.
19. Большая энциклопедия нефти и газа. URL: http://www.ngpedia.ru/id573046p1.html (дата звернення: 11.07.2016).
20. Большой словарь по социологии. URL: http://voluntary.ru/dictionary/662 (дата звернення: 1.11.2015).
21. Бомбик М. Подготовка к исследованиям в области социальной работы. Обучение социальной работе: преемственность и инновации / ред. Ш.

Рамон, Р. Сарри; пер. с англ. под ред. Ю. Б. Шапиро. М: 1996. С. 94–107.

22. Бондарук І. І Формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на основі реалізації акмеологічного підходу: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний університет водного господарства та природокористування. Рівне, 2015. 23 с.
23. Бралова С. З. Педагогическая компетентность в развитии функциональной грамотности учащихся URL: http://infourok.ru/doklad-na-temu-pedagogicheskaya-kompetentnost-v-razvitii-funkcionalnoy-gramotnosti-uchaschihsya-552256.html (дата звернення: 28.03.2017).
24. Бродська Л. В. Методика викладання менеджменту в вищій школі. Запоріжжя : ЗНУ, 2011. 122 с.
25. Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона (Т-Ф). Москва: Директ-Медиа, 2014. 1076 с.
26. Вайнола Р. Х. Технології соціально-педагогічної роботи. Київ: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. 152 с.
27. Варій М. Й. Загальна психологія. Київ: «Центр учбової літератури», 2007. 968 с.
28. Васильев Н. Н. Тренинг профессиональных коммуникаций в психологической практике. СПб.: Речь, 2005. 283 с.
29. Видишко Н. В. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у коледжах Канади: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет. ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2010. 21 с.
30. Виноградова-Бондаренко В. Є. Виховання безпритульних дітей в Україні 20-х років XX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 19.00.07 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2001. 221с.

31. Вишнякова С. М. Профессиональное образование. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. Москва: НМЦ СПО, 1999. 538 с.
32. Віннікова Л. В. Система підготовки соціальних працівників У ВНЗ США : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.05 / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2003. 21 с.
33. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студенів магістратури. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 312 с.
34. Волошенко М. О. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний університет водного господарства та природокористування. Рівне, 2016. 24 с.
35. Воронин А. С., Бухарова Т. Д. Словарь терминов по общей и социальной педагогике. Екатеринбург: ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2006. 135 с.
36. Все про соціальну роботу: навчальний енциклопедичний словник-довідник / ред. В. М. Пічі. Львів : Новий Світ, 2013. 616 с.
37. Гайдук Н. М. Професійна підготовка соціальних працівників до здійснення посередництва (на матеріалах США і Канади): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2005. 20 с.
38. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика магістра. Київ: МОНУ, 2007. 20 с.
39. Галузинська Л. І., Науменко Н. В., Колосюк В. О. Українська мова (за професійним спрямуванням). Київ: Знання, 2008. 430с.
40. Гамага О. О. Функціональна компетентність керівника у формуванні управлінської команди: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд.

псих. наук: 19.00.05 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. Луганськ, 2010. 20 с.; С. 15.

41. Годлевська Д. М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.05 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 23 с.
42. Гордєєва Т. Є. Педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав–Хмельницький, 2015. 22 с.
43. Григорьева М. И. Социальная работа как вид деятельности: проблема методологического анализа. *Вестник Пермского университета.* Пермск, 2009. Вып. 4(6). С. 134–139.
44. Гришак С. М. Підготовка майбутніх спеціалістів соціальної сфери до реалізації ідеї тендерної рівності в професійній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.05 / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2007. 20 с.
45. Гулай О. І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців будівельного профілю в умовах неперервної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2016. 44 с.
46. Гуревич А. М. Ролевые игры и кейсы в бизнес–тренингах. СПб. : Речь, 2006. 144 с.
47. Данко Д. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до застосування технологій медико-соціальної роботи в професійній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук:

13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2015. 25 с.

48. Дашкин М. Е. Коммуникативные умения специалистов системы «Человек-человек» как предметное содержание их подготовки: монография. Москва, 1999. 134 с.
49. Дерманова И. Б., Сидоренко Е. В. Психологический практикум. Межличностные отношения. Санкт-Петербург: «Речь», 2003. 40 с.
50. Дітковська Л. А. Організаційно-педагогічні умови формування ікт-компетентності майбутніх соціальних працівників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* Луганськ, 2013. № 21. С. 36–46.
51. Дылян Г. Д. Функциональный подход к управлению качеством школьного образования. Минск: Зорны верасень, 2006. 176 с.
52. Дьяченоко М. И., Кандыбович Л. А. Психологический словарь-справочник. Минск: Харвест АСТ, 2001. 576 с.
53. Економіко-математичні методи і прикладні моделі: URL: http://studme.com.ua/168503039296/ekonomika/proizvodstvennye_funktsii.htm (дата звернення: 13.08.2016).
54. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение. Санкт-Петербург: ЛГУ, 1985. 166 с.
55. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України / ред. В. Г. Кремень, О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
56. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. Москва: Русский язык, 2000. URL: http://www.efremova.info (дата звернення: 13.03.2016).
57. Жевакіна Н. В. Процес та умови виникнення дистанційного навчання як нової освітньої технології Наука і освіта. Одеса, 2003. С. 5–6.
58. Жернов В. И. Теоретико-методологические основы формирования профессионально-педагогической направленности личности студента

педагогического вуза: монография. Магнитогорск: Магнитогорский государственный педагогический институттут, 1999. 116 с.

59. Жуков В. И. Настольная книга социального работника: учебно-методическое пособие / ред. академика РАН В. И. Жукова, академика АПСН Л. Г. Лаптева, президента АБОП В. Г. Шевченко, профессора Е. П. Агапова. М.: «Гном и Д», 2008. 352 с.
60. Загайко О. В. Підготовка працівників соціальних служб до середніх загальноосвітніх закладів Великої Британії: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2008. 21 с.
61. Зайцева С. Е. Исследование феномена коммуникативной компетентности будущих юристов: монография. Москва: «Kontsep», 2013. 132 с.
62. Зайцевська Т. Ю. Вулична соціальна робота з дітьми вулиці. *Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи*: матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 1999 р.) / ред. І. В. Козубовської. Ужгород, 1999. С. 262–271.
63. Зайченко І. В. Педагогіка. Київ: Ліра-К, 2016. 608 с.
64. Зеер Э. Ф. Психология профессий. Москва: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 2-е изд. 336 с.
65. Зеер Э. Ф., Романцев Г. М. Личностно-ориентированное профессиональное образование. *Педагогика*. Москва, 2002. № 3. С. 16–21.
66. Зимняя И. А. Профессиональные роли и функции социального работника (общие проблемы подготовки специалиста). Российский журнал социальной работы. Москва, 1995. № 1. С. 79–82.
67. Ильясов Ф. Н. Методология ресурсного подхода к анализу трудовых мотивов и установок. *Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены*. Минск, 2013. № 5. С. 13–25.

68. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ: УДЦССМ, 2001. 219 с.

69. Капустина А. Н. Многофакторная личностная методика Р. Кеттелла. СПб., 2001. С. 55–81, 96–97.

70. Караван Ю. В., Саницька А. О., Ташак М. С. Нетрадиційні форми лекцій у вищій школі. *Інноваційний потенціал української науки – XXI сторіччя.* Запоріжжя: Видавництво ПГА. 2012. С. 11–19.

71. Карпенко О. Г. Професійно-орієнтовані технології як умова успішної професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління.* 2014. Вип. 19. С. 116 –123.

72. Касаркина Е. Н. Типологии клиентов социальной работы. *Мордовский государственный университет имени Н. П. Огарева*. Саранск, 2003. URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Psihologia/14_102218.doc.htm (дата звернення: 1.12.2017).

73. Касьянов В. В., Нечипуренко В. Н. Социология права: словарь специальных терминов. Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. 480 с.

74. Клименюк Н. В. Виховання гуманності майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття канд. пед. наук: 13.00.07 / Херсонський державний університет. Херсон, 2007. 30 с.

75. Клос Л. Є. Розвиток медичної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XVIII-30-ті роки XX ст.): автореф. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН. Київ, 2002. 24 с.

76. Кобець В. М. Про вплив домінуючих мотивів на готовність студентів менеджерів до майбутньої професійної діяльності. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили*. Миколаїв, 2012. № 197 (209). С. 33–36.

77. Кобзар Б. С., Постовойтов Є. П. Зняття адаптаційних труднощів у дітей в соціально-реабілітаційному центрі. Київ: Інститут проблем виховання АПН України, 1999. 130 с.
78. Кодекс законів про працю: Закон України від 10.12.93 р. № 322-VIII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page8 (дата звернення: 25.07.2016).
79. Кодекс про шлюб та сім'ю України: Закон України від 23.06.92 р. № 2488-12. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2006-07/page4 (дата звернення: 12.02.2017).
80. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике. Москва: МарТ, 2005. 448 с.
81. Кожевников К. П. Методика подготовки лекций. Минск, 1976. 217 с.
82. Козлова С. А., Козлова Т. А. Дошкольная педагогика. Москва: Издательский центр «Академия», 2002. 416 с.
83. Колодченко С. Ю. Отечественный и зарубежный опыт реабилитации безнадзорных и беспризорных несовершеннолетних. *Белгородский государственный национальный исследовательский университет*. Белгород: НИУ «БелГУ», 2013. URL: http://nsportal.ru/vuz/sotsiologicheskie nauki/library/2013/05/22/otechestvennyy-i-zarubezhnyy-opyt-reabilitatsii (дата звернення: 27.11.2017).
84. Колос Л. Є. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах США до здоро'єзбережувальної діяльності: автореферат на здобут. науков. ст. доктора пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2018. 46 с.
85. Комарова Н. М. Посібник для соціальних працівників щодо підготовки та соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. Київ: Держсоцслужба, 2006. 118 с.

86. Корнещук В. В. Інтерактивна спрямованість соціальних працівників та її формування. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія.* Чернівці, 2013. Вип. 656. С. 81–87.

87. Корнещук В. В. Математические методы исследования педагогических феноменов. Одесса: ВМВ, 2010. 72 с.

88. Корнещук В. В. Соціальний працівник: аналіз процесу професійного самовизначення. *Наукові записки Кіровоградського державного пед. ун-ту імені В. Винниченка. Серія: педагогічні науки*. Кіровоград, 2014. Вип. 131. С. 11–14.

89. Корнєв М. Н., Коваленко А. Б. Соціальна психологія. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 304 с.

90. Костина Е. А. Социокультурная компетенция учителя иностранного языка: монография. Москва: Директ-Медиа, 2015. 82 с.

91. Костихина М. Н., Гаврикова О. Ю. Педагогика физической культуры и спорта. Омск: Litres, 2017. 214 с.

92. Котова С. А. Педагогика начального образования. Питер: Питер, 2011. 233 с.

93. Котова С. А. Педагогика начального образования. Питер: Питер, 2016. 533 с.

94. Кочемасова Л. А. Развитие профессиональной компетентности социального работника в процессе практической подготовки с учётом региональных особенностей. *Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии:* материалы XXXIX Международной научно-практической конференции (Новосибирск, 14 апреля 2014 г.). URL: http://sibac.info/14364 (дата звернення: 30.04.2016).

95. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651 VI. URL: http://yurist online.com/ukr/uslugi/yuristam /kodeks/013/156.php (дата звернення: 2.02.2017).

96. Куклін О. В. Організаційно-педагогічні умови професійного навчання фахівців комерційного профілю (на матеріалінавчально-

тренувальноїфірми): дис. кандидата пед. наук: 13.00.04 / Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2001. 253 с.

97. Кулікова А. Є. Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у вищих навчальних закладах Швеції: дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Луганський національний університет імені Т. Шевченка. – Луганськ, 2009. 227 с.

98. Лазаренко Л. А. Психологическая компетентность как детерминанта профессиональной успешности преподавателей высшей школы: монография. Краснодар: Изд-во «Григорьева Л. К.», 2013. 144 с.

99. Ланде Д. В. Основи інформаційного і соціального моделювання: монографія. Київ: ТОВ «ПанТот», 2012. 144 с.

100. Лернер П. С. Фасилитация учащихся учреждений профессионального образования в факультативном курсе «для технарей». *Школьные технологии.* Москва: АНО «ИД «Народное образование», «НИИ школьных технологий», 2005. № 6. С. 100–105.

101. Лещук Г. В. Система професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2009. 20 с.

102. Лозовецька В. Т. Професійна компетентність / ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінко Інтер, 2008. С. 722–723.

103. Лук'янчук Н. В. Рекомендації вчителю для професійної діяльності з обдарованими учнями. *Педагогічний та психологічний досвід.* Київ, 2015. № 2 (45). С. 37–39.

104. Лукашевич М.П., Мигович І.І. Теорія і методи соціальної роботи. Київ: МАУП, 2003. 168 с.

105. Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціальна робота (теорія і практика). Київ: ІПК, 2007. 341 с.

106. Лукашевич М. П., Черепанова Г. Л. Соціальна робота (теорія і практика). Київ: ІПК ДСЗУ, 2006. 119 с.

107. Маврина И. А, Мотышева А. А. Проектирование системы критериальных оценок эффективности деятельности профессиональных объединений педагогов как субъектов развития образовательного учреждения. *Прикладная психология и психоанализ*. Москва: Московский региональный социально-экономический институт, 2006. № 4. С. 30–31.

108. Макарова О. Ю. Критерии и показатели оценки эффективности функционирования воспитательной системы. Фундаментальные исследования. Россия: ООО «Роспечать», 2013. № 1 (Ч. 2). С. 348–35.

109. Мартинюк Е. І. Наука і релігія. Одеса: АО БАХВА, 2004. 200 с.

110. Марущак Т. Г. Организационно-методическое обеспечение профессиональной подготовки специалистов транспорта: автореф. на соискание научн. степени канд. эконом. наук: 08.00.05 / Сибирский государственный университет путей сообщения. Новосибирск, 2009. 187 с.

111. Матвієнко В. Я. Соціальні технології. Київ: Українські пропілеї, 2001. 446 с.

112. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

113. Мекшун А. Д. Компетентность социальных работников как основной элемент профессиональной успешности. *Наука и современность*. Новосибирск, 2013. № 26-1. С. 136–140.

114. Мекшун А. Д. Педагогічні умови формування правової компетентності майбутніх соціальних працівників. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Чернігів, 2015. Вип. 125. С. 188–193.

115. Мельничук І. М. Теоретичне обґрунтування професійної моделі соціального працівника. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка*. *Педагогіка.* 2008. № 4. С. 37–43.

116. Мельничук І. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2011. 42 с.

117. Менеджмент у фармації: підручник / О. Е. Кузьмін та інш.; ред. О. Е. Кузьмін, Б. П. Громовик. Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. 448 с.

118. Методика диагностики направленности личности Б. Басса (Опросник Смекала-Кучера). URL: https://psycabi.net/testy/233-metodika-diagnostiki-napravlennosti-lichnosti-b-bassa-oprosnik-smekala-kuchera (дата звернення: 17.03.2017).

119. Методы системного педагогического исследования. Ленинград, 1980. С. 28. URL: http://www.fundamentalresearch.ru/ru/article/view?id=30949 (дата звернення: 23.12.2017).

120. Микитенко Н. О. Професійна підготовка соціальних працівників в університетах Канади: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2006. 20 с.

121. Минько А. А. Статистический анализ в MS Excel. Москва: Издательский дом «Вильямс», 2004. 448 с.

122. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.

123. Новоодеський професійний аграрний ліцей: вправи на розвиток мотивації. URL: http://nowpal.at.ua/index/vpravi_na_rozvitok_motivaciji/ -41 (дата звернення: 28.04.2017).

124. Образцов П. И., Косухин В. М. Дидактика высшей военной школы. Орел: Академия Спецсвязи России, 2004. 317 с.

125. Объект, предмет и категории теории социальной работы. URL: http://socialpol.ru/otvety-k-ekzamenu-po-socialnoj-rabote-klassifikaciya-i-resursy-klientov-socialnoj-raboty.html (дата звернення: 19.09.2016).

126. Одегов Ю. Г., Руденко Г. Г. Экономика труда. Москва: Волтерс Клувер, 2011. 800 с.

127. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / ред. С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. М.: Азбуковник, 1999. 598с.

128. Ольхович О. В. Підготовка соціальних працівників до роботи з біженцями у ВНЗ США та Канади: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2008. 20 с.

129. Орлов А. А. Компетентностный подход в высшем профессиональном образовании: монография / ред. А. А. Орлова, В. В. Грачёва. М.: Дирет-Медия, 2014. 378 с.

130. Ортинський В. Л. Педагогіка. вищої школи. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

131. Панасенко Э. Особенности подготовки социальных работников в зарубежных странах. URL: http://www.info library.com.ua/libs/stattya/115osoblivostipidgotovki sotsialnih pratsivnikiv u zarubizhnih krayinah.html (дата звернення: 12.07.2016).

132. Панфилов М. А. Профессиональное становление юриста как социально-педагогическая проблема. Журнал «Регионология». Саранск: ФГБОУ ВО «МГУ им. Н.П. Огарёва», 2008. № 2. С. 25–31.

133. Патик Ю. В. Аналіз педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. *Педагогіка вищої школи : досвід і тенденції розвитку:* матеріали Другої Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 17-18 березня 2016 р.). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2016. С. 55–57.

134. Патик Ю. В. Діагностування професійних знань соціальних працівників засобами тестування. *Викладач і студент: мобільність в умовах кредитно-трансферної системи:* матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (Черкаси, 28 квітня 2016 р.). Черкаси: Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, 2016. С. 77–78.

135. Патик Ю. В. Доброзичливість як професійно важлива якість соціального працівника. Конф. *Сучасні наукові дослідження: теоретична цінність та практичні результати*: матеріали міжнародної наук-практ. (Братислава, 15-18 березня 2016 р.). Київ: ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2016. С. 56–57.

136. Патик Ю. В. Емпатія як професійно важлива якість соціального працівника. *Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації:* матеріали Всеукраїнської наукової конференції. (Дніпропетровськ, 4-5 грудня 2015р.). Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016. С. 195–197.

137. Патик Ю. В. Критеріальний апарат щодо діагностування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology. 2015. Issue: 63. P. 34–36.

138. Патик Ю. В. Мотиваційні тенденції майбутніх соціальних працівників. *Наука і освіта*. Одеса, 2016. № 1(142). С. 47–50.

139. Патик Ю. В. Соціальна робота як сучасна професійна діяльність. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі:* матеріали всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (Суми, 11-12 листопада 2015 р.). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. С. 88–89.

140. Патик Ю. В. Соціальні цінності майбутніх соціальних працівників. *Педагогічні науки.* Миколаїв, 2016. № 1 (52). С. 199–202.

141. Патинок О. П. Становлення відповідальності як професійно значущої якості соціального працівника: дис. канд. психол. пед. наук:

19.00.07 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 250 с.

142. Петровский А. В. Краткий психологический словарь. Москва: Политиздат, 1985. 431с.

143. Печенкина Т. И. Формирование профессиональной компетентности специалиста по социальной работе. Томск: Ученые записки Российского государственного университета, 2013. Т. 2. № 2 (114). С. 137–143.

144. Пилипенко А. А., Пилипенко С. М., Отенко В. І. Менеджмент. Харьків: ВидавничийДім ІНЖЕК, 2005. 456 с.

145. Пічкар О. П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2002. 20 с.

146. Платонов В. Я. Деловые игры: разработка, организация и проведение. Москва: Профиздат, 1991. 192 с.

147. Платонова О. Г. Формування готовності працівників соціальної сфери до організації роботи в сфері дозвілля. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* Чернігів, 2017. Вип. 142. С. 142–144.

148. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.

149. Повідайчик О. С. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2007. 20 с.

150. Подласый И. П. Педагогика. М.: ЮРАЙТ, 2002. 315 с.

151. Поліщук В. А. Діяльність загальноосвітніх навчальних закладів із формування здорового способу життя у школярів: соціально-педагогічний аспект. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. Хмельницький, 2013. № 2. С. 194–197.

152. Про затвердження нової редакції кваліфікаційної характеристики професії «Фахівець із соціальної роботи: Наказом Міністерства соціальної політики України від 25.05.2012 р. № 324. URL: http://www.msp.gov.ua/documents/949.html?PrintVersion (дата звернення: 8.11.2015).

153. Про затвердження нової редакції кваліфікаційної характеристики професії «Фахівець із соціальної роботи»: Наказ Президента України від 06.04.2011 року № 389. URL: http://romny-mcss.edukit.sumy.ua/informaciya_pro_zaklad/kvalifikacijna_harakteristika_profesii_fahivecj_iz_socialjnoi_roboti/ (дата звернення: 8.11.2015).

154. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/page2 (дата звернення: 23.08.2015).

155. Про соціальні послуги: Закон України від 19.05.2013 р. № 966-IV. URL: http://kodeksy.com.ua/ka/o_socialnyh_uslugah.htm (дата звернення: 22.04.2016).

156. Психология: словарь / ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского . Москва: Политиздат, 1990. 494с.

157. Психологія діяльності та навчальний менеджмент / М. В. Артюшина та ін.; ред. М. В. Артюшина. Київ: КНЕУ, 2008. 336 с.

158. Радченко И. А. Учебный словарь терминов рекламы и пабликрилейшнз / ред. Е. Е. Топильская. Воронеж: ВФ МГЭИ, 2007. 311 с.

159. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога. Москва: ВЛАДОС, 1999. 480 с.

160. Рульєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент. UR: http://pidruchniki.com/15341220/menedzhment/motivatsiya_menedzhmenti (дата звернення: 7.06.2016).

161. Савіцька В. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на засадах праксеологічного підходу : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний університет водного господарства та природокористування. Рівне, 2015. 20 с.

162. Сальникова О. А. Совершенствование коммуникативной компетенции учителя. Москва: Флинта: НОУ ВПО «МПСИ», 2011. 88 с.

163. Сальцева С. В. Профессиональная компетентность социального работника: модель, технология, инноватика развития: монография. Оренбург: Оренпринт, 2013. 228 с.

164. Самсутіна Н. М. Критерії, показники та рівні сформованості професійних функціональних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* Харьків, 2012. № 8. С. 83–86; С. 84.

165. Самусь Т. В. Аналіз педагогічних умов формування здоров'язбережувальних компетенцій майбутніх інженерів-педагогів. *Молодий вчений.* Херсон, 2014. № 7(1). С. 167–169.

166. Самусь Т. В. Методи виховання у процесі формування здоров'язбережувальних компетенцій майбутніх інженерів-педагогів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету.* Умань, 2013. Ч. 3. С. 266–272.

167. Семигіна Т.В., Грига І.М. та ін. Введення у соціальну роботу. Київ: Фенікс, 2001. 288 с.

168. Сєдов Є. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до менеджменту в соціальній роботі: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / ред. О. В. Пономаренко; Херсонський державний університет. Херсон, 2016. 27 с.

169. Сидоренко Т. В., Фованов О. Б. Модель организации самостоятельной работы студентов при обучении иностранному языку. *Вестник Томского государственного педагогического университета (Tomsk State Pedagogical University Bulletin)*. Томск, 2011. Вып. 6 (108). С. 59–63.

170. Сила Т. І. Професійна інтеракція в соціальній роботі: соціально-психологічні особливості взаємодії соціального працівника і клієнта: монографія. Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2010. 241 с.

171. Сімейний кодекс України: Закон Украине від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: http://uazakon.ru/ukr/sku/128/default.htm (дата звернення: 2.02.2017).

172. Словарь бизнес-терминов. Москва: Академик.ру, 2001. URL: http://dic.academic.ru (дата звернення: 7.03.2017).

173. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред. А. В. Семенова. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с.

174. Слозанська Г. І. Професійна підготовка соціальних працівників у вищих навчальних закладах Австралії: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2011. 21с.

175. Собчак Н. М. Зміст і форми професійної підготовки соціальних працівників у системі неперервної освіти США: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2004. 22 с.

176. Собчик Л. Н. Диагностика межличностных отношений. Модифицированный вариант интерперсональной диагностики Т. Лири: методическое руководство. Москва: Московский кадровый центр при Главном управлении по труду и социальным вопросам Мосгорисполкома, 1990. 555 с.

177. Сокуренко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. доктора юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 573 с.

178. Сорокіна Г. Ю. Формування функціональних компетентностей майбутніх фахівців зв'язку в процесі навчання технічних дисциплін: дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2010. 22 с.

179. Сорокіна Г. Ю. Функціональні компетентності майбутнього фахівця зв'язку. Вісник Луганського університету ім. Т. Шевченка. URL: http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/18342-funkcionalni-kompetentnosti-majbutnogo-faxivcya-zv-yazku.htm (дата звернення: 1.11.2015).

180. Спирина Т. П. К вопросу формирования толерантной культуры у будущих специалистов социальной сферы. *Наукові записки.* Київ, 2014. С. 216–219.

181. Спіріна Т. П. Формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2009. 23 с.

182. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти»: дис. кандидата пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2003. 321 с.

183. Столяренко Л. Д. Основы психологии. Ростов, 2000. 672 с.

184. Столяренко Л. Д., Столяренко В. Е. Психология и педагогика. Москва: Издательство Юрайт, 2015. 509 с.

185. Султанова Т. А. Формирование проективных умений студентов. Оренбург: Litres, 2017. 425 с.

186. Сургова С. Ю. Формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників у вищому навчальному закладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Луганський національний університет імені Т. Шевченка. Луганськ, 2012. 20 с.

187. Сурыгин А. И. Педагогическое проектирование образовательной программы предвузовской подготовки иностранных студентов. СПб.: Златоуст, 2001. 128 с.

188. Тарасенко Н. В., Кріпак Н. М. Формування гендерної культури дітей і молоді методами соціальної вуличної роботи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2016. Вип. 1(1). С. 162–165.

189. Тарасенко Н. В. Соціальна вулична робота як засіб формування здорового способу життя сучасної молоді. *Засоби навчальной та науково-дослідної роботи.* Харьків, 2011. Вип. 36. С. 151–154.

190. Тарасенко Н. В. Соціальна вулична робота як інноваційний засіб соціального виховання особистості. *Соціальний педагог – спеціаліст з соціального виховання*: матеріали науково-практ. конференції, присвяченої 20-річчю підготовки соціальних педагогів у ХДАК, 15-річчю кафедри соціальної педагогіки (27 жовтня 2011 р., Харків). Харків: ХДАК, 2011. С. 98–99.

191. Тарасенко Н. В. Формування здорового способу життя підлітків шляхом реалізації комплексу засобів соціальної вуличної роботи. *Психолого-педагогічні науки.* Ніжин, 2014. № 4. С. 120–124.

192. Тарасенко Н. В. Формування здорового способу життя підлітків засобами соціальної вуличної роботи: автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Донбаський державний педагогічний університетт. Слов'янськ, 2013. 19 с.

193. Технологии уличной социальной работы / ред. Е. А. Вороновой, В. Н. Келасьева, Г. С. Кургановой. СПб.: Ун-та, 2002. 104 с.

194. Толстоухова С. В., Багай В. В., Капська А. Й. Діяльність центрів соціальних служб для молоді України: сучасний стан і перспективи розвитку / Укр. держ. центр соц. служб для молоді. Укр. ін-т соц. досліджень. – Київ: Академпрес, 1999. 112 с.

195. Томас Р. Дай. Основи державної політики / ред. З. В. Балабасва, Р. Дай Томас; пер.: Т. Є. Красноуцького. Одеса: АО БАХВА, 2005. 468 с.

196. Торган М. М. Аналіз стану підготовки менеджерів освіти до виконання професійних функцій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького*. Хмельницький, 2010. Випуск 1. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2010_1/10tmmvpf.pdf (дата звернення: 27.09.2017).

197. Торган М. М. Контрольно-діагностичні функції менеджерів внутрішкільного управління. *Наукові записки*. Київ, 2010. Випуск 88. С. 187–193.

198. Торган М. М. Критеріальний підхід до оцінки функціональної компетентності менеджерів освіти. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи:* матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції. (24-25 березня). Житомир, 2011. С. 305–306.

199. Торган М. М. Підготовка менеджерів освіти до здійснення контрольно-діагностичних функцій: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний університет водного господарства та природокористування. Рівне, 2012. 21 с.

200. Торган М. М. Підготовка менеджерів освіти до здійснення контрольно-діагностичних функцій: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Одеса, 2011. 217 с.

201. Торган М. М. Структура функціональної компетентності менеджерів освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя. 2010. Вип. 10 (63). С. 187–193.

202. Троценко Н. Є. Методика організації ресурсних центрів для соціальних працівників (на прикладі Київського ресурсного центру імені Андрія Муравйова-Апостола). *Науковий вісник Донбасу*. 2010. № 4. С. 125–137.

203. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи. Київ: Кондор, 2011. 628 с.

204. Урсол О. В. Формування культури професійного спілкування у майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних методів навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний авіаційний університет. Київ, 2012. 20 с.

205. Ушаков Д. Н. Толковый словарь русского языка / ред. Д. Н. Ушакова. М.: Гос. ин-т «Сов. энцикл.»; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов, 1935–1940. Т: 4. URL: http://tolkslovar.ru/p12130.html (дата звернення: 2.08.2017).

206. Фалько Л. Ю., Коновалов Н. А. Модернізація освітнього процесу на основі практико-орієнтованої моделі навчання. *Університетське управління: практика і аналіз*. Київ, 2012. № 4 (80).С. 73–79.

207. Филатова Е. В. Теория социальной работы. Кемерово: «Кузбассвузиздат», 2003. 315с.

208. Философская энциклопедия / ред. Ф. В. Константинов. М.: «Советская энциклопедия», 1964. Т. 5. 740 с.

209. Философский словарь студента / ред. В. Ф. Беркова, Ю. А. Харина. Минск: ТетраСистемс, 2003. 352 с.

210. Фролова Ю. Н. Роль социальной фасилитации в процессе алгоритмизированного проблемного обучения. *Сибирский педагогический журнал*. Москва, 2010. № 5. С. 41–54.

211. Функции социологии, её роль в преобразовании общества. URL: http://www.sociologyinweb.ru/spgs-804-2.html (дата звернення: 6.08.2016).

212. Характеристика функций социальной работы. URL: http://studopedia.ru/2_58070_harakteristika-funktsiy-sotsialnoy-raboti.html (дата звернення: 31.03.2015).

213. Холостова Е. И. Профессионализм в социальной работе. Москва: ИТК «Дашков и. К », 2009. 236 с.

214. Хуторской А. В. Компетентностный подход в обучении. Москва: «Эйдос», 2013. 73 с.

215. Чабдаров И. М. Социально-правовая компетентность будущих учителей. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета.* Челябинск, 2009. № 10. С. 155–162.

216. Чистякова Н. Б., Шишко І. М. Інформатика. Харьков: Ранок, 2011. 256 с.

217. Чубук Р. В. Критерії, показники та рівні професійної компетентності соціальних педагогів. *Наукові записки. Серия: Психологія і педагогіка*. 2008. Вип. 11. С. 253–263.

218. Шарапов О. Д., Семьонов Д. Є. Економічна кібернетика: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2004. 231 с.

219. Шевцова Н. А. Профессиональная компетентность учителя в общеобразовательном процессе. *Муниципальное образование: инновации и эксперемент.* Москва: ООО «Инновации и эксперимент в образовании», 2012. №3. С. 77–78.

220. Шептенко П. А., Сластенина В. А. Введение в специальность «Социальный педагог». М.: Флинта, 2013. 160с.

221. Шкурова М. В. Методика и технология работы социального педагога. Заведений. М.: Академия, 2006. 272 с.

222. Экономические основы социальной работы. URL: http://studme.org/14620125/sotsiologiya/ekonomicheskie_osnovy_sotsialnoy_raboty (дата звернення: 31.03.2015).

223. Электронная библиотека Князевой. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/pedagogika/part2/026.htm (дата звернення: 16.04.2016).

224. Этический кодекс социального работника. URL: http://www.social.saratov.gov.ru/social_state_institutions/uchrezhd_socpomoshchi_semje_detjam/engels_family/obshchie_svedeniya/eticheskiy_kodeks_spetsialista_po_sotsialnoy_rabote/ (дата звернення: 25.02.2017).

225. Этюды дидактики высшей школы: монография / ред. А. П. Чернышева. М., 1995. 287 с.

226. Якушев А. В. Социальная работа. М.: «А-Приор». 2010. 144 с.

227. Culture & Loisirs: enfance & Jeunesse. URL:http://www.schaerbeek.be/vivre-schaerbeek/aides-sociales/travailleurs-sociaux-rue (дата звернення: 3.04.2015).

228. Jobprofil: Streetworker. URL: https://www.karrieresprung.de/jobprofil/Streetworker (дата звернення: 5.06.2016).

229. Le travail social de rue. URL: http://reperesasbl.e-monsite.com/pages/nos-actions/le-travail-social-de-rue.html (дата звернення: 3.04.2015).

230. LES HABILETÉS DE SAVOIR URL: http://www.infiressources.ca/fer/depotdocuments/Habiletes_savoir_etre-CGauvin_et_ELaforge-UQAT.pdf (дата звернення: 31.03.2017).

231. Les usages du savoir anthropologique en travail social. URL: https://journals.openedition.org/jda/5531 (дата звернення: 21.10.2017).

232. Outreach Services raise awareness about StreetWork. URL: http://headandhands.ca (дата звернення: 11.05.2017).

233. Référentiel de compétences des travailleuses sociales et des travailleurs sociaux. URL: https://beta.otstcfq.org/sites/default/files/referentiel_de_competences_des_travai. lleurs_sociaux.pdf (дата звернення: 30.08.2016).

234. Street Work Services. URL: http://headandhands.ca/programs-services/street-work/services/ (дата звернення: 5.06.2016).

235. Streetwork. URL: http://www.streetwork.org.au/outreach-services/ (дата звернення: 28.08.2017).

236. Tout ce que vous voulez savoir sur le travail social. URL: https://www.monster.ca/fr/conseil-carriere/article/tout-ce-que-vous-voulez-savoir-sur-le-travail-social (дата звернення: 17.08.2017).

237. Travailleur de rue: rôles du travailleur de rue. URL: http://www.carrieresensante.info/carrieres/travailleureuse-de rue/ (дата звернення: 4.04.2015).

238. Un savoir de référence pour le travail social. URL: https://www.editions-eres.com/ouvrage/2162/un-savoir-de-reference-pour-le-travail-social (дата звернення: 1.06.2016).

239. Wikipedia: streetwork. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Streetwork (дата звернення: 7.06.2016).

240. Wissen und Können in der Sozial. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978 3 531 90726 0_12 (дата звернення: 27.08.2017).

241. Wissen der Sozialarbeit . URL:http://www.pantucek.com/texte/2004justiz/wissen.html(дата звернення: 11.05.2017).

242. Wissen der Sozialarbeit . URL:http://www.pantucek.com/texte/2005justiz/wissen.html(дата звернення: 11.05.2017).

243. Wissen und Soziale. URL: https://www.beltz.de/fachmedien/sozialpaedagogik_soziale_arbeit/buecher/produkt_produktdetails/6438 transnationales_wissen_und_soziale_arbeit.html (дата звернення: 3.07.2016).

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для викладачів (розробка автора)

Шановні колеги! Просимо Вас щиро відповісти на запитання анкети. Результати анкетування використовуватимуться для вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ.

1. Вкажіть, будь ласка, назву ВНЗ, в якому Ви працюєте: _____ _____.

2. Вкажіть, будь ласка, стаж Вашої роботи в ВНЗ в межах професійної підготовки соціальних працівників: _____ рік/років.

3. Вкажіть, будь ласка, свій науковий ступінь: _____ _____.

Позначте потрібну відповідь або надайте свою

4. Яку науково-педагогічну посаду Ви займаєте у ВНЗ:

а) завідувач кафедри;
б) професор;
в) доцент;
г) старший викладач;
д) викладач;
е) асистент;
ж) інша відповідь _____ .

Позначте потрібну відповідь або надайте свою

5. На Вашу думку, вулична соціальна робота, це:

а) метод соціальної роботи, що полягає в наданні соціальними службами послуг своїм клієнтам на вулиці (інша назва – мобільна соціальна робота);

б) діяльність, що здійснюється в конкретних місцях проживання безпритульних (реальних і потенційних);

в)спосіб встановлення і підтримки контактів між фахівцями соціальних служб і цільовою групою, потенційно зацікавленою в послугах, що надаються;

г) професійна діяльність, спрямована на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом встановлення й підтримки контакту між ними та фахівцями соціальних служб, захисту, корекції і реабілітації на вулиці;

д) інша відповідь _____.

Продовження додатку А

Позначте потрібну відповідь або надайте свою

6. На Вашу думку, вуличний соціальний працівник, це:

а) фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу на вулиці незахищеним верствам населення (пенсіонерам, біженцям, дітям-сиротам та ін.), з метою налагодження контакту між фахівцями соціальної служби і цільовою групою;

б) фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу безпритульним дітям, з метою повернення дитини в сім'ю чи притулок;

в) фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу особам, які постійно або тимчасово проживають на вулиці, з метою ресоціалізації;

г) фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу особам, які є споживачами ін'єкційних наркотиків, з метою ресоціалізації;

е) інша відповідь _____ .

Позначте потрібну відповідь або надайте свою

7. Хто, на Вашу думку, є клієнтом вуличної соціальної роботи:

а) особа, яка постійно або тимчасово проживає на вулиці;

б) особа, яка є споживачем ін'єкційних наркотиків;

в) діти, які «мігрують» між домом і вулицею;

г) особа, яка потребує соціальної допомоги;

д) інша відповідь _____ .

Надайте свою відповідь

8. Які навчальні дисципліни Ви викладаєте в межах професійної підготовки соціальних працівників?

_____

_____

_____

_____

Позначте потрібну відповідь

9. Чи знайомляться студенти зі специфікою вуличної соціальної роботи в процесі вивчення перерахованих Вами навчальних дисциплін?

а) так; б) ні.

Надайте свою відповідь

10. Якщо відповідь на запитання 9 «так», то в межах яких навчальних дисциплін вивчається вулична соціальна робота? _____

_____

_____ .

Продовження додатку А

Позначте потрібну відповідь

11. Якщо відповідь на запитання 9 «так», то як Ви вважаєте, чи є достатнім обсяг відведених Вами тем, для детального вивчення вуличної соціальної роботи?

а) так; б) ні.

Позначте потрібні відповіді або надайте свою

12. Які знання, на Ваш погляд, необхідно формувати у майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки для виконання вуличної соціальної роботи?

а) сучасних теорій з суміжних наук;

б) технологій і методів соціальної роботи, її етики та законодавчої бази;

в) ведення документації;

е) всі перераховані знання разом;

ж) інша відповідь_____ .

Позначте потрібні відповіді або надайте свою

13. Як Ви вважаєте, які вміння необхідно формувати у майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки для виконання вуличної соціальної роботи?

а) здатність оперативно застосовувати набуті знання на практиці, переносити їх з однієї ситуації вуличної соціальної роботи на інші;

б) успішно вести різні випадки клієнтів;

в) співпрацювати з різними фахівцями для вирішення проблем клієнтів, а також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому;

г) добирати доцільні технології і методи соціальної роботи відповідно до категорії клієнтів та їх ситуації;

д) всі перераховані вміння разом;

ж) інша відповідь_____.

Позначте потрібні відповіді або надайте свою

14. Які, на Ваш погляд, особистісні та професійно важливі якості необхідно формувати у майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки для виконання вуличної соціальної роботи?

а) ввічливість;

б) емоційну врівноваженість;

в) спостережливість;

г) безкорисливість;

д) відповідальність;

е) всі перераховані якості разом;

ж) інша відповідь_____ .

Продовження додатку А

Висловіть свою думку

15. Чи потрібна, на Ваш погляд, спеціальна підготовка майбутніх соціальних працівників до здійснення вуличної соціальної роботи?

а) так; б) ні; в) не знаю.

Позначте потрібні відповіді або надайте свою

16. Якщо відповідь на запитання 15 «так», то що саме, на Ваш погляд, буде сприяти формуванню у майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки знань, умінь та якостей, необхідних для виконання вуличної соціальної роботи?

а) впровадження навчальної дисципліни або спецкурсу щодо вуличної соціальної роботи у фахову підготовку соціальних працівників;

б) доповнення навчальних дисциплін, які вивчаються в межах професійної підготовки соціальних працівників, темами щодо вуличної соціальної роботи для самостійного вивчення студентами;

в) проходження студентами виробничої практики в соціальних закладах, які здійснюють вуличну соціальну роботу;

г) інша відповідь_____.

Дякуємо за співробітництво!

Додаток Б

Анкета для працівників соціальних служб (розробка автора)

Шановний респонденте! Просимо Вас щиро відповісти на запитання анкети. Результати анкетування використовуватимуться для вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ.

1. Вкажіть, будь ласка, назву установи, в якій Ви працюєте: _____
_____
_____ .

2. Вкажіть, будь ласка, стаж Вашої роботи в соціальних службах: _____ рік/років.

Позначте потрібну відповідь або надайте свою

3. Яку кваліфікацію Ви маєте:
а) фахівець із соціальної роботи;
б) соціальний робітник;
в) соціальний педагог;
г) інша відповідь _____ .

Позначте потрібну відповідь або надайте свою

4. На Вашу думку, вулична соціальна робота, це:
а) метод соціальної роботи, що полягає в наданні соціальними службами послуг своїм клієнтам на вулиці (інша назва – мобільна соціальна робота);
б) діяльність, що здійснюється в конкретних місцях проживання безпритульних (реальних і потенційних);
в)спосіб встановлення і підтримки контактів між фахівцями соціальних служб і цільовою групою, потенційно зацікавленою в послугах, що надаються;
г) професійна діяльність, спрямована на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом встановлення й підтримки контакту між ними та фахівцями соціальних служб, захисту, корекції і реабілітації на вулиці;
д) інша відповідь _____ .

Позначте потрібну відповідь або надайте свою

5. Хто, на Вашу думку, має право здійснювати вуличну соціальну роботу:
а) фахівець із соціальної роботи;
б) соціальний робітник;
в) соціальний педагог;
г) психолог;
д) волонтер;
е) інша відповідь _____ .

Продовження додатку Б

Позначте потрібну відповідь або надайте свою

6. Хто, на Вашу думку, є клієнтом вуличної соціальної роботи:
а) особа, яка постійно або тимчасово проживає на вулиці;
б) особа, яка є споживачем ін'єкційних наркотиків;
в)діти, які «мігрують» між домом і вулицею;
г) особа, яка потребує соціальної допомоги;
д) інша відповідь _____ .

Позначте потрібну відповідь

7. Чи володієте Ви знаннями, вміннями і навичками для здійснення вуличної соціальної роботи?

а) так; б) ні; в) не знаю.

Позначте потрібні відповіді або надайте свою

8. Якщо відповідь на запитання 7 «так», то яким чином Ви їх здобули?
а) в процесі навчання у ВНЗ;
б) шляхом стажування в соціальних організаціях, підвищення кваліфікації;
в) самостійно, як волонтер;
г) безпосередньо в процесі професійної діяльності в соціальних установах;
ж) інша відповідь_____ .

Позначте потрібну відповідь

9. Чи доводилося Вам виконувати соціальну роботу на вулиці?

а) так; б) ні.

Висловіть свою думку

10. Якщо відповідь на запитання 9 «так», в чому саме полягала Ваша діяльність?

_____
_____
_____ .

Позначте потрібну відповідь

11. Чи вважаєте Ви вуличну соціальну роботу складною та емоційно напруженою?
а) так; б) ні.

Висловіть свою думку

12. Якщо відповідь на запитання 11 «так», в чому саме, на Вашу думку, виражається складність та емоційна напруженість вуличної соціальної роботи?

_____
_____
_____ .

Продовження додатку Б

Позначте потрібні відповіді або надайте свою

13. Які знання, на Ваш погляд, необхідні соціальному працівнику для виконання вуличної соціальної роботи?

а) сучасних теорій з суміжних наук;

б) технологій і методів соціальної роботи, її етики та законодавчої бази;

в) ведення документації;

е) всі перераховані знання разом;

ж) інша відповідь_____ .

Позначте потрібні відповіді або надайте свою

14. Як Ви вважаєте, які вміння необхідні соціальному працівнику для виконання вуличної соціальної роботи?

а) здатність оперативно застосовувати набуті знання на практиці, переносити їх з однієї ситуації вуличної соціальної роботи на інші;

б) успішно вести різні випадки клієнтів;

в) співпрацювати з різними фахівцями для вирішення проблем клієнтів, а також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому;

г) добирати доцільні технології і методи соціальної роботи відповідно до категорії клієнтів та їх ситуації;

д) всі перераховані вміння разом;

ж) інша відповідь_____ .

Позначте потрібні відповіді або надайте свою

15. Які, на Ваш погляд, особистісні та професійно важливі якості необхідні соціальному працівнику для виконання вуличної соціальної роботи?

а) ввічливість;

б) емоційна врівноваженість;

в) спостережливість;

г) безкорисливість;

д) відповідальність;

е) всі перераховані якості разом;

ж) інша відповідь _____ .

Позначте потрібну відповідь

16. Як Ви вважаєте, чи можете Ви виконувати функції вуличної соціальної роботи?

а	б	В	г	Д
Безумовно, можу	Швидше можу ніж ні	Не можу відповісти	Швидше не можу, ніж можу	Зовсім не можу

Продовження додатку Б

Висловіть свою думку

17. Чи потрібна, на Ваш погляд, спеціальна підготовка майбутніх соціальних працівників до здійснення вуличної соціальної роботи?

а) так; б) ні; в) не знаю.

Позначте потрібні відповіді або надайте свою

18. Якщо відповідь на запитання 17 «так», то спеціальна підготовка майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи має здійснюватись:

а) безпосередньо в процесі навчання у ВНЗ;

б) шляхом підвищення кваліфікації;

в) самостійно, в межах волонтерської діяльності;

г) в процесі подальшої професійної діяльності в соціальних установах;

д) інша відповідь _____ .

Дякуємо за співробітництво!

Додаток В

Тест
оцінювання функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи
за критеріями усвідомленість – неусвідомленість знань,
гнучкість – ригідність умінь
(розробка автора)

Технологічна компетенція

І. Оберіть одну правильну відповідь:

1. Вулична соціальна робота, як різновид соціальної роботи та соціальної педагогіки, зародилася:

а) наприкінці 20-го століття у США;
б) наприкінці 19-го століття у США;
в) наприкінці 20-го століття у Німеччині;
г) наприкінці 20-го століття у Росії.

2. Вуличною соціальною роботою є:

а) професійна діяльність, спрямована на інтенсивне усвідомлення окремими особами і соціальними групами своїх проблем шляхом організації культурно-освітніх і культурно-творчих заходів на вулиці;

б) професійна діяльність, спрямована на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом встановлення й підтримки контактів між ними та фахівцями соціальних служб, захисту, корекції і реабілітації на вулиці;

в) професійна діяльність, спрямована на створення інформаційного банку даних про фактичні і потенційні можливості різноманітних соціальних агенцій, для надання допомоги особам і соціальним групам, які тимчасово знаходяться на вулиці;

г) професійна діяльність, спрямована на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом направлення їх до спеціалізованих установ.

3. Клієнт вуличної соціальної роботи – це:

а) особа, яка користується послугами пунктів соціальні служби або була виявлена соціальним патрулем;

б) особа, яка залучена до необхідних виправних робіт на вулиці та має наставником вуличного соціального працівника;

в) особа, яка користується послугами соціальних служб, організацій і установ шляхом взаємодії з вуличним соціальним працівником;

г) особа, яка разом з вуличним соціальним працівником бере участь у соціокультурному розвитку свого мікрорайону.

Продовження додатку В

4. Вуличний соціальний працівник – це:

а) фахівець, який сприяє впровадженню соціальних змін у тих територіальних зонах, де можуть бути розв'язані соціальні проблеми або покращена якість життя;

б) фахівець, який бере участь у розробці методик у системі соціального виховання, шляхом проведення етнографічних, соціальних досліджень на вулиці;

в) фахівець, який залучає клієнта до необхідних сервісних послуг на вулиці;

г) фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу на вулиці незахищеним верствам населення, з метою налагодження контакту між фахівцями соціальної служби і цільовою групою, потенційно зацікавленою у таких послугах.

II. Оберіть правильні твердження:

5. Вулична соціальна робота передбачає пошук соціальними працівниками потенційних клієнтів соціальної роботи для надання деяких послуг (консультування, інформування, профілактика, контроль за ризикованою поведінкою та ін.) в певних установах.

6. Вуличний соціальний працівник не може встановлювати в своєму мікрорайоні контакти з особами, які не потребують певної допомоги і підтримки.

7. Вуличний соціальний працівник повинен мати спеціальність «фахівець із соціальної роботи» та бути фізично витривалим.

8. Теоретичні й практичні знання вуличного соціального працівника про потенційних клієнтів формуються лише з досвіду роботи.

III. Встановіть необхідну відповідність:

9. Встановіть відповідність між функціями вуличного соціального працівника та їх змістом:

	ФУНКЦІЯ		ЗМІСТ
1)	допомога в подоланні наслідків стихійних лих і соціальних конфліктів	а)	вуличний соціальний працівник виявляє та веде облік на ввіреній території (в мікрорайоні) сімей, окремих осіб, які потребують соціальної підтримки, надає їм допомогу в отриманні матеріальних коштів, тимчасового житла та ін.;
2)	діагностична	б)	вуличний соціальний працівник розробляє і реалізує заходи з компенсації соціальної неповноцінності клієнта, який внаслідок особистісних обставин мешкає або перебуває на ввіреній території;

Продовження додатку В

3)	правозахисна	в)	вуличний соціальний працівник допомагає, приймає участь у розробці програм усунення наслідків надзвичайних подій, сприяє формуванню бригад у межах рятівних служб, зокрема на вверіній території;
4)	соціальної допомоги	г)	вуличний соціальний працівник здійснює науково обґрунтовані соціальні прогнози, виявляє тенденції і закономірності розвитку соціальних явищ, а також чинники, здатні вплинути на прогнозований об’єкт;
5)	комунікативна	д)	вуличний соціальний працівник використовує комплекс законів и правових норм, спрямованих на надання допомоги і підтримки, захист населення мікрорайону, здійснює захист прав і свобод громадян в усіх сферах суспільного і політичного життя, бореться з правопорушеннями і злочинами, здійснює відповідні профілактичні заходи;
6)	соціально-компенсаторна	е)	вуличний соціальний працівник встановлює в своєму мікрорайоні контакти з особами, які потребують певної допомоги і підтримки, організовує обмін інформацією, сприяє включенню різних суспільних інститутів в діяльність соціальних служб;
7)	прогностична	ж)	вуличний соціальний працівник вивчає особливості мікрорайону і груп осіб, які мешкають або перебувають в його мікрорайоні, аналізує ступінь впливу на них мікро середовища, ставить «соціальний діагноз» й оцінює доцільність нововведень.

Продовження додатку В

10. Встановіть відповідність щаблів професійного портрету вуличного соціального працівника з вимогами до нього:

	ЩАБЛІ		ВИМОГИ
1)	операційний	)	– володіти комунікативними навичками, необхідними для налагодження контакту з клієнтом і довірливих відносин з ним; – бути здатним до співробітництва і партнерства, вміти налагоджувати зворотний зв'язок для обміну досвідом; – ставити перед собою реальні цілі і прогнозувати результати своєї діяльності;
2)	функціональний	)	– бути психологічно усталеним і емоційно стабільним, зокрема в складних і трагічних випадках;
3)	стратегічний	)	– мати вищу освіту за спеціальністю «Соціальна робота»; – володіти знаннями щодо потенційних клієнтів вуличної соціальної роботи; – мати досвід роботи з девіантними і делінквентними особами (бажано); – розбиратися в проблемах, пов'язаних з ВІЛ-інфекцією та іншими захворюваннями, вміти надавати першу медичну допомогу; – бути фізично витривалим;
4)	особистісний	г)	– вміти проводити аналіз ситуації клієнта, відстежувати її для надання кваліфікованої допомоги.

IV. Ознайомтеся з кейсом та виконайте відповідне завдання:

Кейс 1: Мешканці мікрорайону повідомили вуличному соціальному працівнику інформацію про хлопчика, які майже тиждень самостійно живе в під'їзді житлового будинку. Мешканці будинку годують його, надають необхідні речі (верхній одяг, засоби особистої гігієни та ін.). Зі слів хлопчика відомо, що його вік – 10 років, його сім'я проживає в сільській місцевості недалеко від міста, склад сім'ї – мати, бабуся і чотири сестри, його освіта – неповних 2 класи початкової школи. Причини проживання хлопчика поза родиною невідомі.

Завдання:

1) скласти стислий план перевірочної бесіди вуличного соціального працівника з хлопчиком;

Продовження додатку В

2) визначити дії вуличного соціального працівника відповідно до ситуації;

3) вказати законодавчі документи, на які має спиратися вуличний соціальний працівник під час ведення зазначеного випадку.

Інтерактивна компетенція

І. Оберіть одну правильну відповідь:

1. Взаємодія вуличного соціального працівника з клієнтом буде конструктивною, якщо:

а) вуличний соціальний працівник виконує роль наставника і шляхом навіювання, переконань, спільної діяльності формує окремі якості клієнта;

б) вуличний соціальний працівник виконує роль посередника між клієнтом і соціальною службою для обміну інформацією між ними без урахування цілісного процесу розвитку особистості;

в) вуличний соціальний працівник встановлює контакт з клієнтом шляхом спільної діяльності, обміну інформацією, відпрацювання спільної стратегії взаємодії;

г) вуличний соціальний працівник виконує роль наставника шляхом навіювання, впливу, переконання, наслідування, сприяння або бездіяльності.

2. Супервізія у вуличній соціальній роботі – це:

а) форма підтримки фахівця, в межах якої він обговорює свою діяльність з більш досвідченим колегою;

б) усвідомлений, адресний вплив на погляди та цінності вуличного соціального працівника;

в) форма психологічної підтримки самоцінності вуличного соціального працівника для попередження його емоційного вигорання;

г) влив на погляди, цінності вуличного соціального працівника, побудований на етичних засадах.

3. Інтерактивний аспект спілкування вуличного соціального працівника з клієнтом передбачає вплив, що має на меті:

а) перебудову, зміну індивідуальних або групових психічних явищ (поглядів, ставлень, мотивів, настанов, станів);

б) зміну сприйняття і процесів взаємодії між індивідами;

в) перебудову, зміну індивідуальних психічних явищ;

г) перебудову, зміну групових психічних явищ.

4. Практичний зміст спілкування вуличного працівника полягає у:

а) вмінні впливати на клієнта мистецтвом слова, допомагати йому у самовдосконаленні, створювати морально-психологічну атмосферу в групі, колективі, знімати соціальне напруження;

Продовження додатку В

б) вмінні впливати на клієнта мистецтвом слова, допомагати йому у самовдосконаленні, знімати соціальне напруження;

в) вмінні впливати на соціальну групу з метою зняття соціального напруження;

г) знаходженні оптимальних засобів порозуміння з клієнтом.

ІІ. Оберіть правильні твердження:

5. Вуличний соціальний працівник створює і підтримує психологічний контакт під час спілкування з клієнтом.

6. Знання особливостей невербальної комунікації дозволяє вуличному соціальному працівнику надавати нові смислові відтінки словесному тексту, спрямовувати на правильне тлумачення слів.

7. Якість, ефективність словесного впливу, його комунікативна дієвість залежать від того, наскільки вуличний соціальний працівник володіє психологічною мовою.

8. Для результативного виконання своїх обов'язків вуличний соціальний працівник повинен мати певний рівень психологічної грамотності.

ІІІ. Встановіть необхідну відповідність:

9. Встановіть відповідність між рівнями невербальної комунікації та їх змістом:

	РІВНІ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ		ЗМІСТ
1)	етичний	а)	усвідомлення справжньої причини, новини, натяку в процесі розмови;
2)	логічний	б)	дотик;
3)	інтуїтивний	в)	розуміння інтонації голосу, міміки, поглядів, жестів;
4)	фізичний	г)	чіткий обмін інформацією в текстовому або мовленнєвому вигляді.

Продовження додатку В

10. Встановіть відповідність між моделями супервізії та їх змістом:

	МОДЕЛІ		ЗМІСТ
1)	обговорення випадку	а)	розбір випадку або прийняття рішення щодо нього з метою навчання всіх учасників супервізії;
2)	коло якостей	б)	розбір випадку або прийняття рішення щодо нього з метою зміни особистісних суджень, організаційних принципів усіх учасників супервізії;
3)	група «Синергія»	в)	розбір випадку або прийняття рішення щодо нього з метою самонавчання одного з учасників супервізії;
4)	Наставництво	г)	розбір випадку або прийняття рішення щодо нього з метою зміни особистісних суджень, організаційних принципів одного з учасників супервізії
5)	центральна модель	д)	розбір випадку або прийняття рішення щодо нього з метою навчання, зміни особистісних суджень, організаційних принципів одного або всіх учасників супервізії.

IV. Ознайомтеся з кейсом та виконайте відповідне завдання:

Кейс 2: Вуличним соціальним працівником був виявлений чоловік, який мешкав на вулиці. Зі слів чоловіка відомо, що його вік – 58 років, місце юридичної прописки – двокімнатна міська квартира, склад сім'ї – дочка, два неповнолітні онуки і співмешканець дочки, стан здоров'я – інвалід другої групи. Причина проживання на вулиці в тому, що чоловік неодноразово був об'єктом фізичного насилля з боку співмешканця дочки. Пасивна реакція дочки на проблему змусила чоловіка покинути дім. Вуличний соціальний працівник звернувся до поліції і допоміг чоловіку з тимчасовим житлом.

Завдання:

1) скласти стислий план бесіди вуличного соціального працівника з чоловіком;

2) визначити мету і скласти план бесіди вуличного соціального працівника зі співробітниками поліції.

Продовження додатку В

Міждисциплінарна компетенція

І. Оберіть одну правильну відповідь:

1. На які принципи психологічного консультування спирається вуличний соціальний працівник?

а) постановки соціального діагнозу; розрахунку ризику повторення; професіоналізму і внутрішньої культури;

б) доброзичливості; безоцінного ставлення; постановки соціального діагнозу; розрахунку ризику повторення;

в) доброзичливості; безоцінного ставлення; орієнтації на норми і цінності клієнта;

г) професіоналізму і внутрішньої культури; відповідальності; доброзичливості.

2. Під час планування роботи з дітьми-вулиці вуличний соціальний працівник спирається на принципи:

а) індивідуалізації (орієнтація на особистість дитини, її схильності, якості і захоплення);

б) сімейності (орієнтація на особливості сім'ї);

в) індивідуально-типовий (орієнтація на особистість дитини, її схильності і якості, захоплення членів його оточення);

г) всі варіанти відповідей правильні.

3. З якою метою вуличний соціальний працівник може проводити соціологічне дослідження?

а) отримання результатів, заснованих на співставленні соціального ідеалу, соціальних процесів, реальних явищ;

б) вирішення об'єктивно наявних суспільних протиріч;

в) реформування організаційної соціальної структури;

г) отримання результатів для вирішення об'єктивно наявних суспільних протиріч.

4. Медико-соціальний супровід дітей-вулиці – це:

а) екстрена медико-соціальна допомога;

б) екстрена психологічна допомога;

в) екстрена медико-соціальна і психологічна допомога;

г) збір коштів на медичне обстеження дитини.

ІІ. Оберіть правильні твердження:

5. Відсутність моралізаторства на первинному етапі вуличної соціальної роботи є одним з ключових принципів в роботі з клієнтами.

Продовження додатку В

6. В основі вуличної соціальної роботи лежить комплексний підхід до надання допомоги – поєднання медичної, соціальної і психологічної складових;

7. Партнерство з медичними, соціальними та іншими державними і недержавними установами не є передумовою успішної вуличної соціальної роботи, оскільки кожний конкретний випадок передбачає участь конкретних організацій і фахівців.

8. Допомога клієнтам вуличної соціальної роботи надається лише при добровільній згоді клієнта або його офіційних представників.

III. Встановіть необхідну відповідність:

9. Встановіть відповідність наук їх визначенням:

	НАУКА		ВИЗНАЧЕННЯ
1)	демографія	а)	наука про життєдіяльність сім'ї в різних циклах її розвитку та на різних рівнях організації;
2)	соціологія	б)	наука про закономірності відтворення населення, його залежність від соціально-економічних, природних умов, міграції;
3)	сім'єзнавство	в)	наука про закономірності виникнення, формування, розвитку, функціонування і прояву психіки людини в різноманітних умовах, на різних етапах її життєдіяльності;
4)	квалітологія	г)	наука про якість об'єктів і процесів, створених людиною;
5)	психологія	д)	Наука про біологічні, соціальні і психологічні аспекти старіння людини;
6)	конфліктологія	е)	наука про процеси зародження, виникнення, розвитку і завершення будь-яких конфліктів;
7)	геронтологія	ж)	наука про загальні закономірності становлення, функціонування, розвитку суспільства.

Продовження додатку В

10. Встановіть відповідність між законами і змістом статей:

	ЗАКОН		СТАТТЯ
1)	Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оподаткування підприємств та організацій громадських організацій інвалідів»	а)	грошове забезпечення виплачується у розмірах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України, та повинно забезпечувати достатні матеріальні умови для комплектування Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів кваліфікованим особовим складом, враховувати характер, умови служби, стимулювати досягнення високих результатів у службовій діяльності (ст. 9);
2)	Закон України «Про громадянство»	б)	роботодавець зобов'язаний за свої кошти забезпечити фінансування та організувати проведення попереднього і періодичних медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, щорічного обов'язкового медичного огляду осіб віком до 21 року (ст. 17);
3)	Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»	в)	інвалідам першої, другої груп і сім'ям, у складі яких є два або більше інвалідів, оплата послуг електрозв'язку за місцеві телефонні розмови з квартирних телефонів за почасовим (похвилинним, посекундним) обліком їх тривалості встановлюється тільки за їх згодою (ст. 35);
4)	Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»	г)	громадянин України, який виїхав на постійне проживання за кордон, може вийти з громадянства України за його клопотанням (ст. 18);

Продовження додатку В

5)	Закон України «Про охорону праці»	д)	право на отримання соціальних послуг мають громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні на законних підставах та перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (ст. 6);
6)	Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»	е)	служба у справах дітей забезпечує створення і ведення банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (ст. 13);
7)	Закон України «Про соціальні послуги»	ж)	підприємства та організації громадських організацій інвалідів мають право на пільги зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) відповідно до законів України з питань оподаткування (ст. 14-1).

IV. Ознайомтеся з кейсом та виконайте відповідне завдання:

Кейс 3: До вуличного соціального працівника звернулася дівчина, зі слів якої стало відомо, що їй 17 років, місце проживання – однокімнатна міська квартира, склад сім'ї – батько, мати і брат, освіта – неповна середня (навчається в 10-му класі). Проблема дівчини – вагітність, строком 2,5 місяці, про яку вона боїться розповісти батькам. Батько дитини – 19-тирічний хлопець, який дитину не визнає і відмовляється спілкуватися для вирішення проблеми.

Завдання:

1) описати вікові психологічні особливості дівчини;

2) описати психологічні особливості жінок на першому триместрі вагітності;

3) вказати основні законодавчі документи, на які має спиратися вуличний соціальний працівник для ведення цього випадку, і розкрийте зміст кожного з них.

Продовження додатку В

Компетенція успішності

І. Оберіть одну правильну відповідь:

1. Професійне самовизначення вуличного соціального працівника – це:

а) усвідомлення цілей, життєвого сенсу, відпрацювання філософсько-світоглядної позиції;

б) визнання домінування загальнолюдських цінностей, орієнтація на культурні традиції;

в) практичне засвоєння професії;

г) всі відповіді правильні.

2. Творчий саморозвиток вуличного соціального працівника – це:

а) саморозвиток шляхом безперервного самовдосконалення, розповсюдження власного досвіду і знань;

б) орієнтація на рефлексивне мислення;

в) усвідомлення свої сильних і слабких якостей, аналіз причин своїх успіхів і невдач;

г) всі відповіді правильні.

3. Самопізнання вуличного соціального працівника – це:

а) саморозвиток шляхом безперервного самовдосконалення, розповсюдження власного досвіду і знань;

б) усвідомлення свої сильних і слабких якостей, аналіз причин своїх успіхів і невдач;

в) розуміння необхідності вивчення теорії і практичної реалізації своїх ідей;

г) всі відповіді правильні.

4. Підготовка вуличних соціальних працівників має задовольняти вимогам:

а) творча спрямованість навчального процесу, цінування унікальності кожного студента, його індивідуального стилю в соціальній роботі;

б) залучення до професійної діяльності виду «людина – людина», створення умов для формування позитивної Я-концепції майбутніх соціальних працівників;

в) навчання студентів методам самоорганізації;

г) всі відповіді правильні.

ІІ. Оберіть правильні твердження:

5. Фахівець із соціальної роботи вищої категорії – це особа з вищою освітою за спеціальністю «Соціальна робота», яка має стаж професійної діяльності за фахом на посаді спеціаліста І категорії не менше 2-х років.

Продовження додатку В

6. Фахівець із соціальної роботи – це особа з вищою освітою за спеціальністю «Соціальна робота», яка має стаж професійної діяльності в навчально-виховних, медичних установах або органах соціального захисту населення не менше 3-х років.

7. Фахівець із соціальної роботи ІІ категорії – це особа з вищою освітою за спеціальністю «Соціальна робота», яка має стаж професійної діяльності за фахом на посаді спеціаліста із соціальної роботи не менше 3-х років.

8. Фахівець із соціальної роботи І категорії – це особа з вищою освітою за спеціальністю «Соціальна робота», яка має стаж професійної діяльності за фахом на посаді спеціаліста із соціальної роботи ІІ категорії не менше 3-х років.

ІІІ. Встановіть необхідну відповідність:

9. Встановіть відповідність між прийомами комплексної мотивації вуличних соціальних працівників з їх сутністю:

	ПРИЙОМИ		СУТНІСТЬ
1)	зорієнтовані на особистість вуличного соціального працівника	а)	постановка чітких цілей, модифікація поведінки, перепідготовка;
2)	зорієнтовані на діяльність вуличного соціального працівника	б)	розширення повноважень співробітників, участь в досягненні спільної мети;
3)	зорієнтовані на організацію діяльності вуличного соціального працівника	в)	розширення сфери діяльності, гнучкий графік роботи, організація телекомунікації і домашнього офісу, скорочення робочого часу, розподіл функціонального навантаження.

10. Встановіть відповідність між методиками тайм-менеджменту з їх сутністю:

	МЕТОДИКА		СУТНІСТЬ
1)	«Помідор»	а)	вивчення витрат часу шляхом фіксації тривалості дій, що виконуються;
2)	«Хронометраж»	б)	встановлення пріоритетів справ дня;
3)	«Матриця Ейзенхауера»	в)	управління часом, що передбачає розподіл завдань на 25-хвилинні періоди, які супроводжуються нетривалими перервами.

IV. Ознайомтеся з кейсом та виконайте відповідне завдання:

Кейс 4: До вуличного соціального працівника звернувся по допомогу Віталій Г. Зі слів чоловіка відомо, що його вік – 32 роки, сімейний стан – не жонатий, адже дружина померла 3 роки тому, склад сім'ї – дві одностатевих дитини віком 3 і 5 років, теща пенсійного віку, місце проживання – двокімнатна міська квартира. Проблема сім'ї в тому, що Віталій Г. не отримає соціальних виплат на дітей, має великі комунальні заборгованості, діти не відвідують дитячий садок.

Завдання:

1) розробити індивідуальний план допомоги сім'ї (ІПДС);

2) розкрити етапи ІПДС і вказати часові межі кожного з них;

3) проаналізувати, чи впоралися Ви із завданням шляхом відповідей за запитання: чи вистачило Вам знань, умінь, навичок для його виконання? З якими труднощами Ви стикнулися? які заходи, на Вашу думку, необхідні для подолання цих труднощів (підвищення кваліфікації, робота з супервізором, самонавчання, та ін.)?

Додаток Ґ

Нормування результатів оцінювання

Об’єкт оцінювання	Всього балів за методикою	Нормована оцінка
Функціональна компетентність з вуличної соціальної роботи	–	$ФК = \frac{\sum_{i=1}^{3} NB_{кр\,i}}{3}$
Критерій 1 Усвідомленість – неусвідомленість знань	0 – 64	$NB_{кр1} = \frac{B_{кр1}}{64}$
Критерій 2 Гнучкість – ригідність умінь	0 – 36	$NB_{кр2} = \frac{B_{кр2}}{36}$
Критерій 3 Усталеність – неусталеність прояву якостей	–	$NB_{кр3} = \frac{\sum_{i=1}^{11} NB_{3,i}}{11}$,
3,1) доброзичливість/схильність до співпраці	0 – 16	$NB_{3,1} = \frac{B_{3,1}}{16}$
3,2) гіпервідповідальність/ відповідальність	0 – 16	$NB_{3,2} = \frac{B_{3,2}}{16}$
3,3) комунікаційні якості	0 – 32	$NB_{3,3} = \frac{B_{3,3}}{32}$
3,4) ділова спрямованість	-30 – 30	$NB_{3,4} = \frac{B_{3,4}+30}{60}$
3,5) прямолінійність/дипломатичність	0 – 12	$NB_{3,5} = \frac{B_{3,5}}{12}$
3,6) впевненість у собі/тривожність	0 – 12	$NB_{3,6} = \frac{B_{3,6}}{12}$
3,7) стриманість/експресивність	0 – 6	$NB_{3,7} = \frac{B_{3,7}}{6}$
3,8) низький інтелект/високий інтелект	0 – 8	$NB_{3,8} = \frac{B_{3,8}}{8}$
3,9) емоційна неусталеність/усталеність	0 – 12	$NB_{3,9} = \frac{B_{3,9}}{12}$
3,10) консерватизм/радикалізм	0 – 6	$NB_{3,10} = \frac{B_{3,10}}{6}$
3,11) нонконформізм/конформізм	0 – 12	$NB_{3,11} = \frac{B_{3,11}}{12}$

Додаток Д

Відповідність балів і рівнів сформованості функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи

Критерії	Середнє значення	Середнє квадратичне відхилення	Кількісні інтервали рівнів функціональної компетентності		
			достатній	середній	низький
Критерій 1 усвідомленість – неусвідомленість знань	-	-	(0,75; 1)	[0,60; 0,74]	(0; 0,59)
Критерій 2 гнучкість – ригідність умінь	-	-	(0,75; 1)	[0,60; 0,74]	(0; 0,59)
Критерій 3 усталеність – неусталеність прояву якостей	0,5318506	0,0535527	(0,59; 1)	[0,48; 0,59]	(0; 0,48)
Рівні функціональної компетентності	-	-	(0,69; 1)	[0,56; 0,69]	(0; 0,56)

Додаток Е
Розробка автора

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «**Вулична соціальна робота: теорія та практика**»

для студентів гуманітарного факультету

Перший рівень вищої освіти (бакалавр)
Галузь знань – 23 – СОЦІАЛЬНА РОБОТА
Спеціальність – 231 – СОЦІАЛЬНА РОБОТА
Спеціалізація – Соціальна робота

Одеса 2014

Продовження додатку Е

Програма розроблена і забезпечується кафедрою соціальної роботи та кадрового менеджменту Гуманітарного факультету.

Робочу навчальну програму склала старший викладач кафедри Боделан М. В.

Робоча навчальна програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту.

Протокол № 1 від «28» серпня 2014 р.

Зав. кафедри, докт. пед.наук, проф. _____ В. В. Корнещук

Продовження додатку Е

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення дисципліни «Вулична соціальна робота: теорія та практика» є: ознайомлення студентів з ґенезою та розвитком вуличної соціальної роботи, сутністю професійної діяльності вуличних соціальних працівників в Україні та закордоном, специфікою клієнтів вуличної соціальної роботи; оволодіння студентами знаннями з теорії та практики (об'єкт, суб'єкт, функції, принципи та напрямки) вуличної соціальної роботи; формування у студентів умінь і навичок досконало та об'єктивно вирішувати соціальні проблеми різних категорій клієнтів вуличної соціальної роботи, а також якостей, необхідних для здійснення вуличної соціальної роботи.

Задачі дисципліни:

– висвітлити теоретичні засади вуличної соціальної роботи в Україні та за кордоном;

– розкрити сутність і специфіку вуличної соціальної роботи;

– визначити функції соціального працівника при роботі на вулиці;

– ознайомити студентів з основними методами, формами, технологіями і техніками вуличної соціальної роботи;

– сформувати у студентів уявлення про цілісний образ вуличного соціального працівника, його функціональну компетентність;

– ознайомити студентів з соціальними організаціями, з якими співпрацюють вуличні соціальні працівники.

Базовими дисциплінами для вивчення дисципліни є: «Загальна психологія», «Вікова та педагогічна психологія», «Психологія особистості», «Соціальна психологія», «Правові основи соціальної роботи», «Юридична психологія», «Соціологія», «Методологія і методи соціальних досліджень», «Соціальна педагогіка», «Соціально-психологічне консультування у соціальній роботі», «Соціальна робота: теорія та практика». Знання, отримані студентами під час вивчення дисципліни, є основою для вивчення таких дисциплін: «Технології і методи соціальної роботи», «Соціальна робота з різними категоріями населення», «Досвід соціальної роботи в різних сферах життєдіяльності».

Навчальна програма розрахована на студентів, які навчаються за першим рівнем вищої освіти – бакалавр.

Програма побудована за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, рекомендованого Європейською кредитно-трансферною системою (ЄКТС).

Продовження додатку Е

2. СКЛАД І СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 2.1

Курс та семестр вивчення за навчальним планом		4-й курс, 7 сем.	Всього
Кількість кредитів ECTS		4	4
Кількість семестрових модулів		2	2
Повний обсяг часу на вивчення дисципліни, годин		120	120
В тому числі аудиторних занять		46	46
З них	Лекційних	26	26
	Практичних	20	20
	Лабораторних	-	-
Обсяг часу на СРС, в годинах		74	74
Види завдань та робіт (КР, РГР, РР)		РГР	РГР
Індивідуальна робота		-	-
Кінцева форма контролю		-	-

2.1. Розподіл обсягу за семестрами та модулями

Розподіл часу між змістовими модулями та видами аудиторного навантаження/СРС за семестрами зведений в таблицю 2.

Таблиця 2.2

Найменування змістових модулів	Лекції	Практичні заняття	Лабораторні заняття
7 семестр			
Семестровий модуль 1			
Теоретико-методологічні засади вуличної соціальної роботи	14	10	-
Семестровий модуль 2			
Теоретико-практичні засади вуличної соціальної роботи	12	10	-
Всього	26	20	-

2.2. Лекційні заняття

СЕМЕСТРОВИЙ МОДУЛЬ № 1

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади вуличної соціальної роботи

Лекція 1. Генезис та розвиток вуличної соціальної роботи

1. Виникнення та розвиток вуличної соціальної роботи в Україні та за кордоном.

2. Об’єкт та предмет дисципліни.

3. Завдання, структура, зміст та місце дисципліни у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників.

Продовження додатку Е

Лекція 2. Методологія вуличної соціальної роботи

1. Методи вуличної соціальної роботи (соціально-економічні, організаційно-розпорядчі, психолого-педагогічні) та їх характеристика.

2. Порівняльний аналіз методів соціальної роботи та вуличної соціальної роботи.

Лекція 3. Принципи та етичні норми вуличної соціальної роботи

1. Загальні принципи вуличної соціальної роботи (гуманізму, демократизму, законності, компетентності, єдності повноважень і відповідальності, комплексного підходу, цілеспрямованості, стимулювання, контролю і перевірки та ін.) та їх групування (соціально-політичні, організаційні, психолого-педагогічні тощо).

2. Професійні цінності та принципи вуличної соціальної роботи.

3. Стандарти етичної поведінки вуличного соціального працівника.

4. Особливості взаємодії вуличного соціального працівника з агентствами, організаціями та колегами.

Лекція 4. Функціональний аспект вуличної соціальної роботи

1. Вулична соціальна робота як практична діяльність: рівні, сфери призначення і застосування.

2. Функції вуличної соціальної роботи.

3. Порівняльний аналіз функцій соціального працівника з функціями вуличного соціального працівника.

Лекція 5. Клієнти вуличної соціальної роботи

1. Характеристика потенційних клієнтів вуличної соціальної роботи та особливості їх життєдіяльності.

2. Особливості взаємодії вуличного соціального працівника з клієнтами вуличної соціальної роботи.

Лекція 6. Особливості вуличної соціальної роботи в сфері охорони здоров'я, освіти і культури

1. Вулична соціальна робота в системі охорони здоров'я.

2. Вулична соціальна робота в системі освіти та культури.

Лекція 7. Моделі соціального захисту населення в контексті вуличної соціальної роботи

1. Правові основи вуличної соціальної роботи.

2. Соціальна опіка, піклування, забезпечення та страхування.

3. Соціальна корекція, адаптація та реабілітація.

4. Соціальне моделювання та прогнозування.

Продовження додатку Е

СЕМЕСТРОВИЙ МОДУЛЬ № 2

Змістовий модуль 2. Теоретико-практичні засади вуличної соціальної роботи

Лекція 8. Соціологічні методи вуличної соціальної роботи

1. Характеристика соціологічних методів.
2. Специфіка та відмінність практичного застосування соціологічних методів на різних рівнях вуличної соціальної роботи.

Лекція 9. Соціально-педагогічні методи вуличної соціальної роботи

1. Соціально-педагогічні методи та їх характеристика.
2. Особливості застосування соціально-педагогічних методів на різних рівнях вуличної соціальної роботи.
3. Особливості соціально-педагогічної діяльності вуличного соціального працівника.

Лекція 10. Соціально-психологічні методи вуличної соціальної роботи

1. Соціально-психологічних методи та їх характеристика.
2. Особливості застосування соціально-психологічних методів на різних рівнях вуличної соціальної роботи.
3. Особливості соціально-психологічної діяльності вуличного соціального працівника.

Лекція 11. Соціально-правова діяльність вуличного соціального працівника

1. Особливості соціально-правової діяльності вуличного соціального працівника з групами ризику.
2. Соціально-виховні та спеціалізовані інститути вуличної соціальної роботи в Україні та за кордоном.

Лекція 12. Індивідуальна вулична соціальна робота

1. Соціально-психологічне консультування в індивідуальній вуличній соціальній роботі.
2. Діагностування клієнтів вуличної соціальної роботи та аналіз його результатів.
3. Особливості проведення профілактичної діяльності з клієнтами вуличної соціальної роботи з проявами дезадаптації.

Лекція 13. Соціально-педагогічний і соціально-психологічний супровід клієнтів вуличної соціальної роботи

1. Соціально-педагогічний вплив на особистість з поведінкою, що відхиляється.

Продовження додатку Е

2. Соціально-психологічна інтервенція особистості, з поведінкою що відхиляється.

3. Стратегії соціального втручання при різноманітних формах поведінки, що відхиляється.

2.3. Практичні заняття

Мета практичних занять – прищеплення знань, умінь та розвиток якостей, необхідних для формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо здійснення ними вуличної соціальної роботи.

На практичних заняттях відбувається практичне застосування теоретичних знань, здобутих під час лекційних занять з дисципліни та самостійної роботи студентів, формуються вміння та якості щодо здійснення вуличної соціальної роботи.

Перелік тем і зміст практичних занять приведені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Обсяг годин	**Тема практичного заняття**	**Мета заняття**
1	**2**	**3**
2	***Практичне заняття № 1. Функції вуличного соціального працівника та їх виконання***	Виробити практичні вміння у студентів, що відображають поліфункціональність професійної діяльності вуличного соціального працівника і забезпечують ефективне виконання функціонально-посадових обов'язків в зоні відповідальності.
2	***Практичне заняття № 2. Технологія організації «робочого столу» вуличного соціального працівника***	Ознайомити студентів з інструментарієм професійної діяльності вуличного соціального працівника. Навчити студентів: вести робочі записи, готувати звіти, листи; дотримуватися законодавства, правил й угод, що визначають загальні вимоги до соціальної роботи.
2	***Практичне заняття № 3. Вулична діяльність соціального працівника***	Навчити студентів визначати структуру та зміст вуличної соціальної діяльності та виробити практичні вміння щодо застосування інноваційних форм її планування.

Продовження додатку Е

Обсяг годин	Тема практичного заняття	Мета заняття
1	2	3
2	***Практичне заняття № 4. Технології соціального передбачення***	Виробити у студентів практичні вміння щодо моделювання і прогнозування в аспекті вуличної соціальної роботи.
2	***Практичне заняття № 5. Специфіка вуличної соціальної роботи в екстремальних умовах***	Ознайомити студентів з механізмами допомоги особистості, що знаходиться в екстремальних умовах. Навчити проводити самоаналіз, самостійно і відповідально приймати рішення.
2	***Практичне заняття № 6. Особливості вуличної соціальної роботи в мікрорайоні***	Навчити студентів аналізувати вплив соціальних умов і чинників довкілля на здоров'я людини; розробляти моделі і рекомендації щодо розвитку соціальної інфраструктури (соціальних установ, організацій, фірм, що задовольняють потреби населення в медицині, освіті, житлі, транспорті, харчуванні, відпочинку, грошовому обігу та ін.); проводити соціологічні дослідження, застосовувати кількісні та якісні методи збору й аналізу емпіричних даних.
2	***Практичне заняття № 7. Управління випадком клієнта вуличної соціальної роботи (кейс-менеджмент)***	Навчити студентів збирати й аналізувати інформацію для повної оцінки ситуації клієнта; розробляти індивідуальний план допомоги клієнту (ІПДК), оцінювати досягнуті результати та корегувати подальшу роботу з клієнтом.
2	***Практичне заняття № 8. «Гейткипинг» як напрям вуличної соціальної роботи***	Навчити студентів вивчати дитину для забезпечення індивідуального і диференційованого підходу в процесі надання їй допомоги; розробляти систему заходів з оптимізації виховання особистості.

Продовження додатку Е

Обсяг годин	Тема практичного заняття	Мета заняття
1	2	3
2	***Практичне заняття № 9. Супервізія в професійній діяльності вуличного соціального працівника***	Навчити студентів працювати під супервізією керівника; налагоджувати й підтримувати ефективні ділові стосунки з колегами; ділитися ідеями та інформацією; працювати з міждисциплінарними групами, використовуючи їх професійну термінологію.
2	***Практичне заняття №10. Імідж вуличного соціального працівника***	Навчити студентів планувати, аналізувати й оцінювати власну професійну діяльність; проводити самоаналіз (порівнювати свої досягнення з досягненнями інших фахівців із соціальної роботи, спостерігати за собою, оцінювати та критикувати себе).

2.4. Планування самостійної роботи студента

Для забезпечення реалізації головної методологічної концепції дисципліни в 1-му та 2-му навчальних модулях кожним студентом відбувається самостійне опрацювання теоретичного матеріалу. Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов’язкових навчальних занять.

Співвідношення обсягів аудиторних занять і самостійної роботи студентів визначається навчальними планами підготовки спеціалістів спеціальності 231 – «Соціальна робота», з урахуванням специфіки та змісту дисципліни, її місця, значення і дидактичної мети в реалізації освітньо-професійної й освітньо-наукової програми.

Продовження додатку Е

В організації навчального процесу при вивченні дисципліни застосовується поточний та підсумковий контроль. Поточний контроль полягає у виконанні двох модульних контрольних робіт; підсумковий контроль має форму заліку.

Модульні контрольні роботи з дисципліни виконуються на лекційних заняттях на 7-му та 15-му тижнях 7-го семестру.

Розподіл самостійної роботи студента наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

№ пп	Зміст роботи	Кількість годин
1	*Завдання до СРС при підготовці до лекцій*	40
	Лекція 1. 1. Написати реферат, розкривши генезис виникнення вуличної соціальної роботи в Україні. 2. Скласти міні-словник-довідник для вуличних соціальних працівників. **Лекція 2.** 1. Дібрати необхідний матеріал для розкриття теми «Роль принципів соціальної роботи в забезпеченні науковості й ефективності вуличної соціальної роботи як наукової галузі» та оформити його у вигляді доповіді. **Лекція 3.** 1. Підготувати дискусію на тему «Вулична соціальна робота: наука чи метод соціальної роботи». 2. Розробити план підготовки та проведення заходу на тему «День вуличного соціального працівника». **Лекція 4.** 1. Дібрати необхідний матеріал для розкриття теми «Вулична соціальна робота як практична діяльність» і представити його у вигляді тез. 2. Провести анкетування, спрямоване на виявлення обізнаності студентів про соціальні організації, що проводять вуличну соціальну роботу. **Лекція 5.** 1. Підготувати матеріал для розкриття теми «Клієнти вуличної соціальної роботи» та представити його у вигляді опорного конспекту.	

Продовження додатку Е

№ пп	Зміст роботи	Кількість годин
1	*Завдання до СРС при підготовці до лекцій*	
	2. Схарактеризувати типові і нетипові ситуації, з якими може стикатися вуличний соціальний працівник, та представити матеріал у вигляді конспекту. **Лекція 6.** 1. Розробити план підготовки та проведення студентської науково-практичної конференції з теми «Вулична соціальна робота в сфері охорони здоров'я, освіти та культури». **Лекція 7.** 1. Виявити правової засади вуличної соціальної роботи та представити матеріал у вигляді стислої характеристики. 2. Скласти соціально-правовий міні-словник для вуличних соціальних працівників. **Лекція 8.** 1. Провести наукове спостереження за групою студентів з метою виявлення їх професійних інтересів. Оформити результати спостережень у вигляді доповіді. 2. Розробити анкету, спрямовану на виявлення обізнаності студентів з вуличною соціальною роботою. **Лекція 9.** 1. Дібрати необхідний матеріал для розкриття теми «Історія генези соціального виховання» та представити його у вигляді міні-словнику для вуличних соціальних працівників. 2. Підготуватись до проведення міні-заняття з теми «Порівняльна характеристика вуличної соціальної допомоги з соціальною допомогою» методом пояснення. **Лекція 10.** 1.Розробити програму науково-теоретичної конференції на тему «Соціально-психологічні методи вуличної соціальної роботи». 2. Дібрати необхідний матеріал для розкриття теми «Особливості соціально-психологічної діяльності вуличного соціального працівника» та представити його у вигляді тез. **Лекція 11.** 1. Скласти перелік документів, що регламентують діяльність вуличного соціального працівника.	

Продовження додатку Е

№ пп	Зміст роботи	Кількість годин
1	*Завдання до СРС при підготовці до лекцій*	
	2. Провести теоретичне дослідження проявів дезадаптації особистості, результати дослідження представити у вигляді реферату. **Лекція 12.** 1. Ознайомитися з діяльністю міських притулків та схарактеризувати її в аспекті проведення вуличної соціальної роботи. 2. Ознайомитись з діяльністю закордонних організацій, що здійснюють вуличну соціальну роботу, та представити матеріал у вигляді статті. **Лекція 13.** 1. Підготуватися до виступу за темою «Соціально-психологічний супровід особистості». 2. Скласти соціально-психологічний портрет особистості, поведінка якої відхиляється від соціальних норм суспільства.	
2	*Завдання до СРС при підготовці до практичних занять*	34
	Практичне заняття 1. Ознайомитися з посадовими інструкціями соціальних працівників і на їх прикладі розробити посадову інструкцію для вуличного соціального працівника. **Практичне заняття 2.** Ознайомитися на сайті Міністерства соціальної політики України (http://www.msp.gov.ua) з нормативно-правовою базою. **Практичне заняття 3.** Ознайомитися з діяльністю закордонних організацій, що здійснюють вуличну соціальну роботу. За їх прикладом розробити вимоги до вуличних соціальних працівників. **Практичне заняття 4.** Ознайомитися з науковими працями відомих соціальних педагогів або діячів соціальної педагогіки. Дати стислу характеристику їх внеску щодо розвитку соціальної роботи. **Практичне заняття 5.** Ознайомитися з діяльністю організації «Червоний Хрест». Розробити програму тренінгу щодо зниження емоційної напруги в особистості, яка знаходилась в	

Продовження додатку Е

№ пп	Зміст роботи	Кількість годин
2	*Завдання до СРС при підготовці до практичних занять*	
	екстремальних умовах. **Практичне заняття 6.** Ознайомитися з діяльністю соціальних працівників у мікрорайонах на прикладі США. **Практичне заняття 7.** Ознайомитися з реальним випадком соціальної незахищеності особистості та розробити ІПДК. **Практичне заняття 8.** Ознайомитися з особливостями організації гейткипингу за кордоном та зробити стислий аналіз такої діяльності. **Практичне заняття 9.** Ознайомитися з новими техніками супервізії та представити одну з них у вигляді схеми, таблиці тощо. **Практичне заняття 10.** Ознайомитися з підходами щодо характеристики іміджу соціального працівника. Розробити стислу характеристику, що відображає імідж вуличного соціального працівника.	
Разом		74

Питання до модульної контрольної роботи № 1

1. Генезис та розвиток вуличної соціальної роботи.
2. Методологія вуличної соціальної роботи.
3. Принципи та етичні норми вуличної соціальної роботи.
4. Функціональна компетентність вуличного соціального працівника.
5. Клієнти вуличної соціальної роботи.
6. Особливості вуличної соціальної роботи в сфері охорони здоров’я, освіти та культури.
7. Моделі соціального захисту населення в контексті вуличної соціальної роботи.
8. Функції вуличного соціального працівника та їх виконання
9. Технологія організації «робочого столу» вуличного соціального працівника.
10. Планування вуличної соціальної діяльності.
11. Технології соціального передбачення.
12. Специфіка вуличної соціальної роботи в екстремальних умовах.

Продовження додатку Е

Приклад білету до модульної контрольної роботи № 1

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний політехнічний університет
Кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту

Перший рівень підготовки – бакалавр
Спеціальність – 231 Соціальна робота
Спеціалізація – Соціальна робота
Тести (20 балів)

І. Оберіть одну правильну відповідь:

1. Вулична соціальна робота, як різновид соціальної роботи та соціальної педагогіки, зародилася:

а) наприкінці 20-го століття у США;

б) наприкінці 19-го століття у США;

в) наприкінці 20-го століття у Німеччині;

г) наприкінці 20-го століття у Росії.

2. Вуличною соціальною роботою є:

а) професійна діяльність, спрямована на усвідомлення окремими особами і соціальними групами своїх проблем шляхом організації культурно-освітніх і культурно-творчих заходів на вулиці;

б) професійна діяльність, спрямована на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом встановлення й підтримки контактів між ними та фахівцями соціальних служб, захисту, корекції і реабілітації на вулиці;

в) професійна діяльність, спрямована на створення інформаційного банку даних про фактичні і потенційні можливості різноманітних соціальних агенцій, для надання допомоги особам і соціальним групам, які тимчасово знаходяться на вулиці;

г) професійна діяльність, спрямована на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом направлення їх до спеціалізованих установ.

3. Клієнт вуличної соціальної роботи – це:

а) особа, яка користується послугами пунктів соціальної служби або була виявлена соціальним патрулем;

б) особа, яка залучена до необхідних виправних робіт на вулиці та має наставником вуличного соціального працівника;

в) особа, яка користується послугами соціальних служб, організацій і установ шляхом взаємодії з вуличним соціальним працівником;

г) особа, яка разом з вуличним соціальним працівником бере участь у соціокультурному розвитку свого мікрорайону.

4. Вуличний соціальний працівник – це:

а) фахівець, який сприяє впровадженню соціальних змін у тих територіальних зонах, де можуть бути розв'язані соціальні проблеми або покращена якість життя;

б) фахівець, який бере участь у розробці методик у системі соціального виховання, шляхом проведення етнографічних, соціальних досліджень на вулиці;

в) фахівець, який залучає клієнта до необхідних сервісних послуг на вулиці;

г) фахівець, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу на вулиці незахищеним верствам населення, з метою налагодження контакту між фахівцями соціальної служби і цільовою групою, потенційно зацікавленою у таких послугах.

5. Взаємодія вуличного соціального працівника з клієнтом буде конструктивною, якщо:

а) вуличний соціальний працівник виконує роль наставника і шляхом навіювання, переконань, спільної діяльності формує окремі якості клієнта;

б) вуличний соціальний працівник виконує роль посередника між клієнтом і соціальною службою для обміну інформацією між ними без урахування цілісного процесу розвитку особистості;

в) вуличний соціальний працівник встановлює контакт з клієнтом шляхом спільної діяльності, обміну інформацією, відпрацювання спільної стратегії взаємодії;

г) вуличний соціальний працівник виконує роль наставника шляхом навіювання, впливу, переконання, наслідування, сприяння або бездіяльності.

6. Супервізія у вуличній соціальній роботі – це:

а) форма підтримки фахівця, в межах якої він обговорює свою діяльність з більш досвідченим колегою;

б) усвідомлений, адресний вплив на погляди та цінності вуличного соціального працівника;

в) форма психологічної підтримки самоцінності вуличного соціального працівника для попередження його емоційного вигорання;

г) влив на погляди, цінності вуличного соціального працівника.

7. Інтерактивний аспект спілкування вуличного соціального працівника з клієнтом передбачає вплив, що має на меті:

а) перебудову, зміну індивідуальних або групових психічних явищ (поглядів, ставлень, мотивів, настанов, станів);

б) зміну сприйняття і процесів взаємодії між індивідами;

в) перебудову, зміну індивідуальних психічних явищ;

г) перебудову, зміну групових психічних явищ.

8. Практичний зміст спілкування вуличного працівника полягає у:

а) вмінні впливати на клієнта мистецтвом слова, допомагати йому у самовдосконаленні, створювати морально-психологічну атмосферу в групі, колективі, знімати соціальне напруження;

б) вмінні впливати на клієнта мистецтвом слова, допомагати йому у самовдосконаленні, знімати соціальне напруження;

в) вмінні впливати на соціальну групу з метою зняття соціального напруження;

г) знаходженні оптимальних засобів порозуміння з клієнтом.

ІІ. Оберіть правильні твердження:

9. Вулична соціальна робота передбачає пошук соціальними працівниками потенційних клієнтів соціальної роботи для надання деяких послуг (консультування, інформування, профілактика, контроль за ризикованою поведінкою та ін.) в певних установах.

10. Вуличний соціальний працівник не може встановлювати в своєму мікрорайоні контакти з особами, які не потребують певної допомоги і підтримки.

11. Вуличний соціальний працівник повинен мати спеціальність «фахівець із соціальної роботи» та бути фізично витривалим.

12. Теоретичні й практичні знання вуличного соціального працівника про потенційних клієнтів формуються лише з досвіду роботи.

13. Знання особливостей невербальної комунікації дозволяє вуличному соціальному працівнику надавати нові смислові відтінки словесному тексту, спрямовувати на правильне тлумачення слів.

14. Якість, ефективність словесного впливу, його комунікативна дієвість залежать від того, наскільки вуличний соціальний працівник володіє психологічною термінологією.

15. Для результативного виконання своїх обов’язків вуличний соціальний працівник повинен мати певний рівень психологічної грамотності.

16. Вуличний соціальний працівник створює і підтримує психологічний контакт під час спілкування з клієнтом.

ІІІ. Встановіть необхідну відповідність:

17. Встановіть відповідність між функціями вуличного соціального працівника та їх змістом:

	ФУНКЦІЯ		ЗМІСТ
1)	допомога в подоланні наслідків стихійних лих і соціальних конфліктів	а)	вуличний соціальний працівник виявляє та веде облік на ввіреній території (в мікрорайоні) сімей, окремих осіб, які потребують соціальної підтримки, надає їм допомогу в отриманні матеріальних коштів, тимчасового житла та ін.;

Продовження додатку Е

	ФУНКЦІЯ		ЗМІСТ
2)	діагностична	б)	вуличний соціальний працівник розробляє і реалізує заходи з компенсації соціальної неповноцінності клієнта, який внаслідок особистісних обставин мешкає або перебуває на вверіній території;
3)	правозахисна	в)	вуличний соціальний працівник допомагає, приймає участь у розробці програм усунення наслідків надзвичайних подій, сприяє формуванню бригад у межах рятівних служб, зокрема на вверіній території;
4)	соціальної допомоги	г)	вуличний соціальний працівник здійснює науково обґрунтовані соціальні прогнози, виявляє тенденції і закономірності розвитку соціальних явищ, а також чинники, здатні вплинути на прогнозований об’єкт;
5)	комунікативна	д)	вуличний соціальний працівник використовує комплекс законів та правових норм, спрямованих на надання допомоги і підтримки, захист населення мікрорайону, здійснює захист прав і свобод громадян в усіх сферах суспільного і політичного життя, бореться з правопорушеннями і злочинами, здійснює відповідні профілактичні заходи;
6)	соціально-компенсаторна	е)	вуличний соціальний працівник встановлює в своєму мікрорайоні контакти з особами, які потребують певної допомоги і підтримки, організовує обмін інформацією, сприяє включенню різних суспільних інститутів в діяльність соціальних служб;
7)	прогностична	ж)	вуличний соціальний працівник вивчає особливості мікрорайону і груп осіб, які мешкають або перебувають в його мікрорайоні, аналізує ступінь впливу на них мікросередовища, ставить «соціальний діагноз» й оцінює доцільність нововведень.

Продовження додатку Е

18. Встановіть відповідність щаблів професійного портрету вуличного соціального працівника з вимогами до нього:

	ЩАБЛІ		ВИМОГИ
1)	операційний	)	– володіти комунікативними навичками, необхідними для налагодження контакту з клієнтом і довірливих відносин з ним; – бути здатним до співробітництва і партнерства, вміти налагоджувати зворотний зв'язок для обміну досвідом; – ставити перед собою реальні цілі і прогнозувати результати своєї діяльності;
2)	функціональний	)	– бути психологічно усталеним і емоційно стабільним, зокрема в складних і трагічних випадках;
3)	Стратегічний	)	– мати вищу освіту за спеціальністю «Соціальна робота»; – володіти знаннями щодо потенційних клієнтів вуличної соціальної роботи; – мати досвід роботи з девіантними і делінквентними особами (бажано); – розбиратися в проблемах, пов'язаних з ВІЛ-інфекцією та іншими захворюваннями, вміти надавати першу медичну допомогу; – бути фізично витривалим;
4)	особистісний	г)	– вміти проводити аналіз ситуації клієнта, відстежувати її для надання кваліфікованої допомоги.

19. Встановіть відповідність між рівнями невербальної комунікації та їх змістом:

	РІВНІ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ		ЗМІСТ
1)	етичний	а)	усвідомлення справжньої причини, новини, натяку в процесі розмови;
2)	логічний	б)	дотик;
3)	інтуїтивний	в)	розуміння інтонації голосу, міміки, поглядів, жестів;

Продовження додатку Е

	РІВНІ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ		ЗМІСТ
4)	фізичний	г)	чіткий обмін інформацією в текстовому або мовленнєвому вигляді.

20. Встановіть відповідність між моделями супервізії та їх змістом:

	МОДЕЛІ		ЗМІСТ
1)	обговорення випадку	а)	розбір випадку або прийняття рішення щодо нього з метою навчання всіх учасників супервізії;
2)	коло якостей	б)	розбір випадку або прийняття рішення щодо нього з метою зміни особистісних суджень, організаційних принципів усіх учасників супервізії;
3)	група «Синергія»	в)	розбір випадку або прийняття рішення щодо нього з метою самонавчання одного з учасників супервізії;
4)	наставництво	г)	розбір випадку або прийняття рішення щодо нього з метою зміни особистісних суджень, організаційних принципів одного з учасників супервізії;
5)	центральна модель	д)	розбір випадку або прийняття рішення щодо нього з метою навчання, зміни особистісних суджень, організаційних принципів одного або всіх учасників супервізії.

IV. Ознайомтесь з кейсом та виконайте відповідне завдання:

Кейс: Мешканці мікрорайону повідомили вуличному соціальному працівнику інформацію про хлопчика, які майже тиждень самостійно живе в під'їзді житлового будинку. Мешканці будинку годують його, надають необхідні речі (верхній одяг, засоби особистої гігієни та ін.). Зі слів хлопчика відомо, що його вік – 10 років, його сім'я проживає в сільській місцевості недалеко від міста, склад сім'ї – мати, бабуся і чотири сестри, його освіта –

неповних 2 класи початкової школи. Причини проживання хлопчика поза родиною невідомі.

Завдання:

1) скласти стислий план перевірочної бесіди вуличного соціального працівника з хлопчиком;

2) визначити дії вуличного соціального працівника відповідно до ситуації;

3) вказати законодавчі документи, на які має спиратися вуличний соціальний працівник під час ведення зазначеного випадку.

2.4.2. Питання до модульної контрольної роботи № 2

1. Застосування соціологічних методів в контексті вуличної соціальної роботи.
2. Застосування соціально-педагогічних методів в контексті вуличної соціальної роботи.
3. Застосування соціально-психологічних методів в контексті вуличної соціальної роботи.
4. Особливості соціально-правової діяльності вуличного соціального працівника.
5. Методика і технологія вуличної соціальної роботи з особистістю.
6. Технологія соціально-педагогічного та соціально-психологічного супроводу особистості, поведінка якої відхиляється.
7. Особливості вуличної соціальної роботи в мікрорайоні.
8. Управління випадком клієнта вуличної соціальної роботи (кейс-менеджмент).
9. «Гейткипинг» як напрям вуличної соціальної роботи.
10. Місце супервізії в професійній діяльності вуличного соціального працівника.
11. Імідж вуличного соціального працівника.

Зав. кафедри СРКМ Корнещук В. В.

Викладач Боделан М. В.

Протокол засідання кафедри СРКМ № ____ від _____ 20____ р.

Продовження додатку Е

Приклад білету до модульної контрольної роботи № 2

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний політехнічний університет
Кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту

Перший рівень підготовки – бакалавр
Спеціальність – 231 Соціальна робота
Спеціалізація – Соціальна робота
Тести (20 балів)

І. Оберіть одну правильну відповідь:

1. На які принципи психологічного консультування спирається вуличний соціальний працівник?

а) постановки соціального діагнозу; розрахунку ризику повторення; професіоналізму і внутрішньої культури;

б) доброзичливості; безоцінного ставлення; постановки соціального діагнозу; розрахунку ризику повторення;

в) доброзичливості; безоцінного ставлення; орієнтації на норми і цінності клієнта;

г) професіоналізму і внутрішньої культури; відповідальності; доброзичливості.

2. Під час планування роботи з дітьми-вулиці вуличний соціальний працівник спирається на принципи:

а) індивідуалізації (орієнтація на особистість дитини, її схильності, якості і захоплення);

б) сімейності (орієнтація на особливості сім'ї);

в) індивідуально-типовий (орієнтація на особистість дитини, її схильності і якості, захоплення членів його оточення);

г) всі варіанти відповідей правильні.

3. З якою метою вуличний соціальний працівник може проводити соціологічне дослідження?

а) отримання результатів, заснованих на співставленні соціального ідеалу, соціальних процесів, реальних явищ;

б) вирішення об'єктивно наявних суспільних протиріч;

в) реформування організаційної соціальної структури;

г) отримання результатів для вирішення об'єктивно наявних суспільних протиріч.

4. Медико-соціальний супровід дітей-вулиці – це:

а) екстрена медико-соціальна допомога;

б) екстрена психологічна допомога;

в) екстрена медико-соціальна і психологічна допомога;

г) збір коштів на медичне обстеження дитини.

Продовження додатку Е

5. Професійне самовизначення вуличного соціального працівника – це:

а) усвідомлення цілей, життєвого сенсу, відпрацювання філософсько-світоглядної позиції;

б) визнання домінувальних загальнолюдських цінностей, орієнтація на культурні традиції;

в) практичне засвоєння професії;

г) всі відповіді правильні.

6. Творчий саморозвиток вуличного соціального працівника – це:

а) саморозвиток шляхом безперервного самовдосконалення, розповсюдження власного досвіду і знань;

б) орієнтація на рефлексивне мислення;

в) усвідомлення свої сильних і слабких якостей, аналіз причин своїх успіхів і невдач;

г) всі відповіді правильні.

7. Самопізнання вуличного соціального працівника – це:

а) саморозвиток шляхом безперервного самовдосконалення, розповсюдження власного досвіду і знань;

б) усвідомлення свої сильних і слабких якостей, аналіз причин своїх успіхів і невдач;

в) розуміння необхідності вивчення теорії і практичної реалізації своїх ідей;

г) всі відповіді правильні.

8. Підготовка вуличних соціальних працівників має задовольняти вимогам:

а) творча спрямованість навчального процесу, цінування унікальності кожного студента, його індивідуального стилю в соціальній роботі;

б) залучення до професійної діяльності виду «людина – людина», створення умов для формування позитивної Я-концепції майбутніх соціальних працівників;

в) навчання студентів методам самоорганізації;

г) всі відповіді правильні.

II. Оберіть правильні твердження:

9. Відсутність моралізаторства на первинному етапі вуличної соціальної роботи є одним з ключових принципів в роботі з клієнтами.

10. В основі вуличної соціальної роботи лежить комплексний підхід до надання допомоги – поєднання медичної, соціальної і психологічної складових.

11. Партнерство з медичними, соціальними та іншими державними і недержавними установами не є передумовою успішної вуличної соціальної роботи, оскільки кожний конкретний випадок передбачає участь конкретних організацій і фахівців.

Продовження додатку Е

12. Допомога клієнтам вуличної соціальної роботи надається лише при добровільній згоді клієнта або його офіційних представників.

13. Фахівець із соціальної роботи вищої категорії – це особа з вищою освітою за спеціальністю «Соціальна робота», яка має стаж професійної діяльності за фахом на посаді спеціаліста І категорії не менше 2-х років.

14. Фахівець із соціальної роботи – це особа з вищою освітою за спеціальністю «Соціальна робота», яка має стаж професійної діяльності в навчально-виховних, медичних установах або органах соціального захисту населення не менше 3-х років.

15. Фахівець із соціальної роботи ІІ категорії – це особа з вищою освітою за спеціальністю «Соціальна робота», яка має стаж професійної діяльності за фахом на посаді спеціаліста із соціальної роботи не менше 3-х років.

16. Фахівець із соціальної роботи І категорії – це особа з вищою освітою за спеціальністю «Соціальна робота», яка має стаж професійної діяльності за фахом на посаді спеціаліста із соціальної роботи ІІ категорії не менше 3-х років.

ІІІ. Встановіть необхідну відповідність:

17. Встановіть відповідність наук їх визначенням:

	НАУКА		ВИЗНАЧЕННЯ
1)	демографія	а)	наука про життєдіяльність сім’ї в різних циклах її розвитку та на різних рівнях організації;
2)	соціологія	б)	наука про закономірності відтворення населення, його залежність від соціально-економічних, природних умов, міграції;
3)	сім’єзнавство	в)	наука про закономірності виникнення, формування, розвитку, функціонування і прояву психіки людини в різноманітних умовах, на різних етапах її життєдіяльності;
4)	квалітологія	г)	наука про якість об’єктів і процесів, створених людиною;
5)	психологія	д)	наука про біологічні, соціальні і психологічні аспекти старіння людини;
6)	конфліктологія	е)	наука про процеси зародження, виникнення, розвитку і завершення будь-яких конфліктів;
7)	геронтологія	ж)	наука про загальні закономірності становлення, функціонування, розвитку суспільства.

Продовження додатку Е

18. Встановіть відповідність між законами і змістом статей:

	ЗАКОН		СТАТТЯ
1)	Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оподаткування підприємств та організацій громадських організацій інвалідів»	а)	грошове забезпечення виплачується у розмірах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України, та повинно забезпечувати достатні матеріальні умови для комплектування Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів кваліфікованим особовим складом, враховувати характер, умови служби, стимулювати досягнення високих результатів у службовій діяльності (ст. 9);
2)	Закон України «Про громадянство»	б)	роботодавець зобов'язаний за свої кошти забезпечити фінансування та організувати проведення попереднього і періодичних медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, щорічного обов'язкового медичного огляду осіб віком до 21 року (ст. 17);
3)	Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»	в)	інвалідам першої, другої груп і сім'ям, у складі яких є два або більше інвалідів, оплата послуг електрозв'язку за місцеві телефонні розмови з квартирних телефонів за почасовим (похвилинним, посекундним) обліком їх тривалості встановлюється тільки за їх згодою (ст. 35);
4)	Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»	г)	громадянин України, який виїхав на постійне проживання за кордон, може вийти з громадянства України за його клопотанням (ст. 18);

Продовження додатку Е

5)	Закон України «Про охорону праці»	д)	право на отримання соціальних послуг мають громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні на законних підставах та перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (ст. 6);
6)	Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»	е)	служба у справах дітей забезпечує створення і ведення банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (ст. 13);
7)	Закон України «Про соціальні послуги»	ж)	підприємства та організації громадських організацій інвалідів мають право на пільги зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) відповідно до законів України з питань оподаткування (ст. 14-1).

19. Встановіть відповідність між прийомами комплексної мотивації вуличних соціальних працівників з їх сутністю:

	ПРИЙОМИ		СУТНІСТЬ
1)	зорієнтовані на особистість вуличного соціального працівника	а)	постановка чітких цілей, модифікація поведінки, перепідготовка;
2)	зорієнтовані на діяльність вуличного соціального працівника	б)	розширення повноважень співробітників, участь в досягненні спільної мети;
3)	зорієнтовані на організацію діяльності вуличного соціального працівника	в)	розширення сфери діяльності, гнучкий графік роботи, організація телекомунікації і домашнього офісу, скорочення робочого часу, розподіл функціонального навантаження.

Продовження додатку Е

20. Встановіть відповідність між методиками тайм-менеджменту з їх сутністю:

	МЕТОДИКА		СУТНІСТЬ
1)	«Помідор»	а)	вивчення витрат часу шляхом фіксації тривалості дій, що виконуються;
2)	«Хронометраж»	б)	встановлення пріоритетів справ дня;
3)	«Матриця Ейзенхауера»	в)	управління часом, що передбачає розподіл завдань на 25-хвилинні періоди, які супроводжуються нетривалими перервами.

IV. Ознайомтеся з кейсом та виконайте відповідне завдання:

Кейс: До вуличного соціального працівника звернулася дівчина, зі слів якої стало відомо, що їй 17 років, місце проживання – однокімнатна міська квартира, склад сім'ї – батько, мати і брат, освіта – неповна середня (навчається в 10-му класі). Проблема дівчини – вагітність, строком 2,5 місяці, про яку вона боїться розповісти батькам. Батько дитини – 19-тирічний хлопець, який дитину не визнає і відмовляється спілкуватися для вирішення проблеми.

Завдання:

1) описати вікові психологічні особливості дівчини;

2) описати психологічні особливості жінок на першому триместрі вагітності;

3) вказати основні законодавчі документи, на які має спиратися вуличний соціальний працівник для ведення цього випадку, і розкрийте зміст кожного з них.

Зав. кафедри СРКМ Корнещук В. В.

Викладач Боделан М. В.

Протокол засідання кафедри СРКМ № ____ від _____ 20____ р.

Продовження додатку Е

2.4.3. Питання до підсумкового контролю

1. Виникнення та розвиток вуличної соціальної роботи в Україні та закордоном.
2. Об’єкт та предмет вивчення вуличної соціальної роботи.
3. Завдання, структура, зміст та місце дисципліни «Вулична соціальна робота: теорія та практика» у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників.
4. Зміст основних принципів вуличної соціальної роботи (гуманізму, демократизму, законності, компетентності, єдності повноважень і відповідальності, комплексного підходу, цілеспрямованості, стимулювання, контролю і перевірки та ін.) та їх групування (на соціально-політичні, організаційні, психолого-педагогічні тощо).
5. Методи вуличної соціальної роботи (соціально-економічні, організаційно-розпорядчі, психолого-педагогічні) та їх характеристика.
6. Роль принципів соціальної роботи в забезпеченні науковості й ефективності вуличної соціальної роботи.
7. Професійні цінності та принципи вуличної соціальної роботи.
8. Стандарти етичної поведінки вуличного соціального працівника.
9. Особливості взаємодії вуличного соціального працівника з агентствами, організаціями та колегами.
10. Вулична соціальна робота як практична діяльність: сфери призначення і застосування вуличної соціальної роботи.
11. Взаємозв’язок соціальної роботи з функціями вуличної соціальної роботи.
12. Взаємозв’язок функцій соціального працівника з функціями вуличного соціального працівника.
13. Характеристика потенційних клієнтів вуличної соціальної роботи та особливостей їх життєдіяльності.
14. Особливості взаємодії вуличного соціального працівника з клієнтами вуличної соціальної роботи.
15. Вулична соціальна робота в системі охорони здоров’я.
16. Вулична соціальна робота в системі освіти та культури.
17. Правові засади вуличної соціальної роботи.
18. Соціальна опіка, піклування, забезпечення та страхування.
19. Соціальна корекція, адаптація та реабілітація.
20. Соціальне моделювання та прогнозування.
21. Функції вуличного соціального працівника та їх виконання.
22. Технологія організації «робочого столу» вуличного соціального працівника.
23. Планування вуличної соціальної діяльності.
24. Технології соціального передбачення.
25. Специфіка вуличної соціальної роботи в екстремальних умовах.

Продовження додатку Е

26. Характеристика соціологічних методів.

27. Специфіка та відмінність практичного застосування соціологічних методів на різних рівнях вуличної соціальної роботи.

28. Характеристика соціально-педагогічних методів.

29. Специфіка та відмінність практичного застосування соціально-педагогічних методів на різних рівнях вуличної соціальної роботи.

30. Особливості соціально-педагогічної діяльності вуличного соціального працівника.

31. Характеристика соціально-психологічних методів.

32. Специфіка та відмінність практичного застосування соціально-психологічних методів на різних рівнях вуличної соціальної роботи.

33. Особливості соціально-психологічної діяльності вуличного соціального працівника.

34. Нормативно-правова база вуличної соціальної роботи.

35. Особливості соціально-правової діяльності вуличного соціального працівника з групами ризику.

36. Соціально-виховні та спеціалізовані інститути в Україні.

37. Вимоги до проведення діагностики особистості. Оформлення результатів діагностування.

38. Особливості проведення вуличним соціальним працівником профілактичної діяльності з особистістю, що має прояви дезадаптації.

39. Технологія реалізації консультативної функції вуличним соціальним працівником.

40. Особливості вуличної соціальної роботи в мікрорайоні.

41. Управління випадком клієнта вуличної соціальної роботи (кейс-менеджмент).

42. «Гейткипинг» як напрям вуличної соціальної роботи.

43. Місце супервізії в професійної діяльності вуличного соціального працівника.

44. Імідж вуличного соціального працівника.

Продовження додатку Е

Приклад ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО білету

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний політехнічний університет
Кафедра соціальної роботи та кадрового менеджменту

Перший рівень підготовки – бакалавр
Спеціальність – 231 Соціальна робота
Спеціалізація – Соціальна робота

Дисципліна «Вулична соціальна робота: теорія та практика»
ЕКЗАМЕН

БІЛЕТ № 1

Теоретична частина (60 балів)

1. Професійні цінності та принципи вуличної соціальної роботи.
2. Функціональна компетентність вуличного соціального працівника

Практична частина (40 балів)

3. Схарактеризуйте професійну діяльність вуличного соціального працівника. В чому полягає відмінність його діяльності від соціального працівника?

Зав. кафедри СРКМ Корнещук В. В.

Викладач Боделан М. В.

Протокол засідання кафедри СРКМ № ____ від _____ 20____ р.

3. ВИМОГИ ДО КОМПЕТЕНЦІЙ, ЗНАНЬ ТА УМІНЬ

Вимоги до компетенцій, знань та вмінь визначаються галузевими стандартами вищої освіти України, Освітньо-професійною та Освітньо-науковою програмами для бакалаврів спеціальності 231 «Соціальна робота».

Вивчення дисципліни забезпечує формування у студентів таких *компетенцій*:

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
ЗК4. Навички міжособистісної взаємодії.
ЗК5. Здатність працювати в команді.
ЗК6. Здатність діяти на етичних засадах.
ЗК8. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності.
ЗК9. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Результати навчання:

РН3. Знати, розуміти особливості системного підходу до вирішення соціальних проблем особистості та групи.
РН6. Вміти використовувати методи та методики проведення прикладних соціальних та соціально-психологічних досліджень.

Продовження додатку Е

РН7. Емпатійно взаємодіяти, вступати в комунікацію, толерантно ставитися до осіб, які мають інші культуральні особливості.

РН9. Демонструвати навички командної роботи у процесі вирішення фахових завдань.

РН10. Відповідально ставитись до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

РН11. Демонструвати навички міжособистісної та групової комунікації у публічних виступах, коректному веденні діалогу.

РН12. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні *знати:*

– теорію і практику вуличної соціальної роботи, її технології і методи;

– особливості надання допомоги різним категоріям населення (дітям, молоді, жінкам, людям похилого віку, людям з обмеженими можливостями тощо);

– правила ведення робочих записів вуличного соціального працівника;

– нормативну базу вуличної соціальної роботи;

– основи конструктивного співробітництва (психології ділового спілкування, конфліктології, правил офіційного етикету при веденні переговорів з клієнтами) вуличного соціального працівника;

– особливості іміджу вуличного соціального працівника;

– можливості саморегуляції і самовдосконалення.

вміти:

– дотримуватися в процесі виконання професійних функцій етичних норм соціальної роботи;

– добирати доцільні технології і методи соціальної роботи відповідно до категорії клієнтів та їх ситуації;

– збирати й аналізувати інформацію для повної оцінки ситуації клієнта, розробляти індивідуальний план допомоги клієнту (ІПДК), оцінювати досягнуті результати та корегувати подальшу роботу з клієнтом;

– вести робочі записи, готувати звіти, листи; дотримуватися законодавства, правил і угод, що визначають загальні вимоги до соціальної роботи;

– працювати під супервізією керівника або більш досвідченого колеги; налагоджувати й підтримувати ефективні ділові стосунки з колегами, ділитися ідеями та інформацією;

– працювати з міждисциплінарними групами, використовуючи їхню професійну термінологію; володіти технікою консультування для вирішення різноманітних соціально-психологічних проблем клієнтів;

– враховувати особливості пізнавальних процесів, психічних станів, закономірностей і властивостей психіки людини;

– аналізувати закономірності поведінки і діяльності людей, зумовлені їх приналежністю до певних громадських груп;

– застосовувати теорію геронтології, дитячої, пренатальної і перинатальної психології для роботи з різними віковими групами клієнтів вуличної соціальної роботи;

– виявляти специфіку життєдіяльності сім'ї в різних циклах її розвитку і на різних рівнях її організації;

– діагностувати індивідуально-психологічні якості клієнтів вуличної соціальної роботи;

– вивчати особу дитини, колектив для забезпечення індивідуального і диференційованого підходу в процесі навчання і виховання;

– аналізувати психологічні особливості діяльності, пов'язаної з чиненням правосуддя (поведінкою учасників карного процесу), правомірною, неправомірною, злочинною поведінкою; враховувати відомості про біологічні, соціальні і психологічні аспекти старіння під час роботи з різними віковими групами;

– аналізувати соціальні умови і чинники довкілля на здоров'я людини, розробляти моделі і рекомендації щодо розвитку соціальної інфраструктури (соціальних установ, організацій, фірм, що задовольняють потреби населення в медицині, освіті, житлі, транспорті, харчуванні, відпочинку, грошовому обігу та ін.);

– проводити соціологічні дослідження, застосовувати кількісні і якісні методи збору й аналізу емпіричних даних;

– вивчати причинно-наслідкові зв'язки і взаємовідносини в суспільстві, що характеризують його соціально-економічний, культурно-правовий, моральний і санітарно-екологічний стан для встановлення соціального діагнозу;

– досліджувати вплив соціального середовища на виховання і формування особистості;

– розробляти систему заходів з оптимізації виховання особистості з урахуванням конкретних умов соціального середовища.

4. КРЕДИТНО-МОДУЛЬНА ОЦІНКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінювання знань студентів виконується відповідно до Наказу «Про організацію навчального процесу» ОНПУ та Додатків до нього.

Кредити, які виділені на дисципліну, розподіляються між модульними контрольними роботами та накопичувальною частиною дисципліни (поточними контрольними опитуваннями, виконанням завдань до практичних занять).

Розподіл балів та кредитів відносно семестрових модулів наведений у таблиці 4.1.

Продовження додатку Е

4.1. Розподіл балів та кредитів

Таблиця 4.1

3 семестр					
Семестровий модуль №1			Семестровий модуль №2		
Вид роботи	К-сть балів	К-сть кредитів	Вид роботи	К-сть балів	К-сть кредитів
Модульна контрольна робота №1	20	0,4	Модульна контрольна робота №2	20	0,4
Накопичувальна частина дисципліни: - поточне опитування; - виконання практичних завдань.	30 10 20	0,6 0,18 0,42	Накопичувальна частина дисципліни: - поточне опитування; - виконання практичних завдань.	30 10 20	0,6 0,18 0,42
Всього	50	1,0	Всього	50	1,0

4.2. Оцінка та критерії оцінки засвоєння дисципліни

Оцінка якості засвоєння дисципліни та її окремих елементів проводиться відповідно до таблиці.

Шкала оцінювання

Таблиця 4.2

ECTS	Бали			Визначення якості навчання
	100 балів	12 балів	5 балів	
A	90-100	10-12	5	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначними помилками
B	82-89	7-9	4	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками
C	75-81	7-9	4	ДОБРЕ – в загальному правильно виконане завдання з незначною кількістю грубих помилок
D	67-74	4-6	3	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але із значною кількістю недоліків
E	60-66	4-6	3	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії
FX	35-59	1-3	2	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібна додаткова праця над дисципліною
F	0-34	1-3	2	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібне повторне вивчення дисципліни

4.2.1. Критерії підсумкового контролю

Підсумковий контроль з дисципліни проводиться у формі усного екзамену за екзаменаційними білетами встановленого в ОНПУ зразка та відповідно до наказу Ректора ОНПУ «Про організацію навчального процесу в ОНПУ».

Оцінювання відбувається за 100-бальною системою.

Екзаменаційний білет з дисципліни складається з двох частин:

теоретичної та практичної. Бали розподіляються наступним чином: 60 балів – теоретична частина та 40 балів – практична. Теоретична частина містить 2 питання рівної складності, практична – 1 завдання. Мінімальна кількість балів, що зараховується як позитивний результат, дорівнює 60.

За бездоганну відповідь на кожне теоретичне питання студент отримує 30 балів. При цьому відповідь вважається бездоганною, якщо студент повністю розкрив зміст питання, послідовно і логічно його доповів, навів приклади; зробив посилання на відповідні літературні джерела; відповів на всі додаткові запитання викладача.

За неповні, нечіткі відповіді; виправлення відповіді при наведенні додаткових запитань; не володіння термінологією оцінка може бути знижена на 5 - 10 балів.

Відсутня відповідь балами не оцінюється.

За бездоганне виконання завдання практичної частини студент отримує 40 балів. Завдання практичної частини іспиту вважається виконаним бездоганно, якщо при його виконанні отримано правильний результат, що викладений послідовно і логічно, побудовані всі необхідні схеми чи моделі.

Оцінка при вирішенні завдання може бути знижена на: 1 бал – за кожен недолік; 5 балів – за кожну негрубу помилку; 10 балів – за кожну грубу помилку.

4.2.1.1. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Завданням модульного випробування за результатами засвоєння програмного матеріалу навчальної дисципліни в цілому є перевірка здатності оперувати її категоріальним та понятійним апаратом, встановлювати взаємозв’язки між окремими темами, змістовними модулями, творчо використовувати набуті знання, вміння, формувати власне ставлення до певної проблеми, що розкривається в навчальній дисципліні, розуміти її місце в контексті місії та завдань освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів. Модульні контрольні роботи виконуються за допомогою тестів.

Модульні контрольні роботи № 1 та № 2 виконуються у письмовій формі. Максимальна оцінка за її виконання становить 20 балів (0,4 кредити).

Кількість тестових запитань – 23. Кожна правильна відповідь на тестові запитання 1, 2, 4, 6, 7, 12 модульної контрольної роботи № 1 оцінюється в 0,5 балів, на всі інші тестові запитання – в 1 бал. Кожна правильна відповідь на тестові запитання 1, 2, 3, 8, 9, 11 модульної контрольної роботи № 2 оцінюється в 0,5 балів, на всі інші тестові запитання – в 1 бал.

4.2.3. Критерії оцінювання накопичувальної частини дисципліни

Накопичувальна частина дисципліни складається з суми балів, отриманих студентом за результатами поточного опитування, виконання лабораторних робіт та РГР.

Кількість поточних опитувань за семестр – 4. Кожне опитування оцінюється – 5 б (0,09 кредити).

4.2.3.1. Критерії оцінювання поточних опитувань

Поточне опитування проводиться в усній формі і має на меті перевірку рівня опанування студентами змісту теми або її окремих положень. Підготовка до поточного опитування відбувається в процесі індивідуальної роботи студентів за запитаннями до самостійної роботи при підготовці до лекційних і лабораторних занять.

Бездоганна відповідь на питання оцінюються у 5 балів. Правильна відповідь полягає в повному послідовному розкритті питання, наведенні прикладів.

5. ЛІТЕРАТУРА

5.1. Основна література

5.1.1. Безпалько О. В. Соціальнапедагогіка в схемах і таблицях : Навч. пос. – К.: Центр навчальноїлітератури, 2003. – 134 с.

5.1.2. Воронин А. С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике / А. С. Воронин, Т. Д. Бухарова. – Екатеринбург: ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2006. – 135 с.

5.1.3. Енциклопедія для фахівцівсоціальноїсфери / [за заг. ред. проф. І. Д. Звєрєвої]. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.

5.1.4. Закон Украины «О социальных услугах» // Сведения Верховной Рады Украины, 2012. – N 3739-VI (3739-17) – ст. 1. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://kodeksy.com.ua/ka/o_socialnyh_uslugah.htm

5.1.4. Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / [І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. ; за заг. ред.: І. Д. Звєрєвої, Г. М. Лактіонової]. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.

5.1.5. Іващенко К. В. Соціальна робота в громаді: матеріали наук.-метод. семінару [Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери], (Умань, 26 квітня 2016 р.) / [ред. кол.: Н. М. Коляда (гол. ред.) та ін.]. – Умань: ФОП Жовтий, 2016. – С. 61–64.

5.1.6. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: навч.-метод. комплекс / [Автор.-упор. О. В. Безпалько, І. Д. Звєрєва, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський та ін. ; за заг. ред. І. Д. Звєрєвої, Ж. В. Петрочко]. – К.: Фенікс, 2007. – 528 с.

5.1.7. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект: навчальнийпосібник / А. Й. Капська ; [за ред. проф. А. Й. Капської]. – К: Центр навчальної літератури, 2004 – 352 с.

5.1.8. Кодекс про шлюб та сім'юУкраїни // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004. – N 21–22. – ст. 135. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2006-07

Продовження додатку Е

5.1.9. Лук'янчук Н.В. Тренінг комунікативності обдарованих старшокласників: майстер-клас / Н. В. Лук'янчук. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/9289/1/Лукянчук_04-2014.pdf.

5.1.10. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи: навч. пос. – 2-ге вид., доп. і випр. / М. П. Лукашевич, І. І.Мигович. – К.: МАУП, 2003. – 168 с.

5.1.11. Лютий В. П. Технологіясоціальноїроботи: конспект лекцій / Лютий В. П. – К.: Академія праці та соціальних відносин ФПУ, 2003. – 75 с.

5.1.12. Объект, предмет и категории теории социальной работы, 2001. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://socialpol.ru/otvety-k-ekzamenu-po-socialnoj-rabote-klassifikaciya-i-resursy-klientov-socialnoj-raboty.html

5.1.13. Пантюк И. В. Теоретические основы социальной работы: учебник / И. В. Пантюк. – Минск: Амалфея, 2010. – 288 с.

5.1.14. Российская энциклопедия социальной работы / [под общ. ред. Е. И. Холостовой]. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2016. – 1032 с.

5.1.15.Сім найоригінальніших тренінгових вправ на згуртованість. – [Електроний ресурс] – Режим доступу: https://dytpsyholog.com/2016/07/29/7-найоригінальніших-тренінгових-впра/.

5.1.16. Тюптя Л. Т. Соціальна робота (теорія і практика): навч. пос. / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – К.: Знання, 2008. – 578 с.

5.1.17. Фирсов М. В. Психология социальной работы: содержание и методы психосоциальной практики: уч. пос. для студентов высш. учеб. зав. / М. В. Фирсов, Б. Ю. Шапиро. – М.: «Академия», 2002. – 192 с.

5.1.18. Шкурова М. В. Методика и технология работы социального педагога: уч. пос. для студ. высш. учеб. заведений / М. В. Шкурова. – 3-е изд., стер. – М.: «Академия», 2006. – 272 с.

5.1.19. Якушев А. В. Социальная работа: конспект лекций / А. В. Якушев. – М.: «А-Приор», 2010. – 144 с.

5.2. Додаткова література

5.2.1. Ваш психолог – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://psy.rv.ua/content/vprava-komisiinii-magazin.

5.2.2. ASBL Repères Service Spécialisé: Le travail social de rue. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reperesasbl.e-monsite.com/pages/nos-actions/le-travail-social-de-rue.html

5.2.3. Culture&Loisirs: enfance&Jeunesse. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.schaerbeek.be/vivre-schaerbeek/aides-sociales/travailleurs-sociaux-rue

Продовження додатку Е

5.2.4. Estimation: объект, предмет и категории теории социальной работы, 2001. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://socialpol.ru/otvety-k-ekzamenu-po-socialnoj-rabote-klassifikaciya-i-resursy-klientov-socialnoj-raboty.htmlhttp://headandhands.ca/programs-services/street-work/services/http://www.carrieresensante.info/carrieres/travailleureuse-de-rue/http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Psihologia/14_102218.doc.htm

5.2.5. Jobprofil: Street worker. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.karrieresprung.de/jobprofil/Streetworker

5.2.6. Street Work Services. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:SvitPPT: презентація на тему: «Як створити буклет» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/9289/1/Лукянчук_04-2014.pdf.

5.2.7. Travailleur derue: rôlesdutravailleurderue. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:

5.2.8. Wikipedia: street work. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://de.wikipedia.org/wiki/Streetwork

Додаток Ж

Результати одноосібного діагностування студентів експериментальних груп (констатувальний зріз)

49,30	57,29	47,44	49,47	38,37	33,14	25,18	36,72	50,33	38,99
50,51	50,33	40,85	33,50	30,13	34,20	38,31	38,37	33,35	36,98
50,64	28,35	53,31	29,48	26,66	30,27	31,24	48,13	38,50	53,88
34,20	53,31	48,74	30,80	36,99	36,07	31,63	30,91	25,68	57,29
35,59	31,24	30,59	26,98	47,99	48,64	52,24	24,54	53,88	50,33
50,24	30,59	49,30	53,88	36,66	34,64	33,35	32,99	57,29	29,29
48,64	59,74	50,51	48,12	47,99	33,37	53,31	58,80	50,33	29,08
51,77	52,99	50,64	50,33	58,80	33,13	31,24	51,86	35,85	53,31
45,87	50,52	48,74	23,35	51,86	38,75	33,09	48,05	53,31	31,24
26,44	31,76	30,59	53,31	48,05	39,21	34,30	33,15	31,24	38,09
32,00	31,24	59,74	31,24	31,68	32,99	50,51	38,53	38,09	39,30
33,46	33,09	34,17	30,59	33,50	58,80	39,89	32,99	52,24	
32,99	59,74	33,37	59,74	26,98	51,86	36,70	58,80	28,13	
58,80	64,81	28,13	30,22	53,88	35,55	36,80	36,86	28,61	
39,36	31,24	37,25	50,64	57,29	36,76	50,51	48,05	30,69	
38,05	43,09	24,82	34,20	50,33	33,50	39,23	37,47	33,83	
49,47	46,39	32,99	29,34	28,43	31,88	36,28	31,10	58,80	
33,50	43,63	53,72	53,57	35,81	38,88	32,56	31,98	34,36	
26,98	32,03	51,86	48,64	31,24	57,29	36,07	53,88	36,38	
36,21	46,56	35,55	22,00	30,59	50,33	48,64	57,29	32,97	

Додаток З

Результати одноосібного діагностування студентів контрольних груп (констатувальний зріз)

50,51	36,70	53,31	36,70	38,41	39,70	38,06	31,24	58,80	36,77
39,89	35,59	31,24	38,37	26,98	48,05	53,57	38,09	39,36	38,37
39,20	53,57	38,09	33,13	53,88	25,16	48,64	49,30	38,05	33,13
36,80	48,64	38,91	36,75	57,29	32,99	51,77	33,01	54,47	57,00
37,85	36,77	37,99	38,16	50,33	58,80	34,37	39,89	33,50	36,41
39,89	33,87	38,80	39,49	35,85	39,36	33,13	34,20	26,98	32,99
34,20	33,13	37,20	58,80	53,31	48,05	39,50	24,34	53,88	38,80
35,59	29,00	48,05	51,86	31,24	54,47	35,66	53,57	57,29	33,50
53,57	38,91	49,47	38,05	30,59	48,50	32,99	48,64	32,83	26,98
48,64	37,99	33,50	25,72	52,24	29,48	58,80	31,77	28,35	53,88
31,77	58,80	31,98	33,50	50,59	53,88	39,36	38,37	53,31	52,62
38,37	51,86	36,38	36,98	53,57	57,29	48,05	28,46	48,74	50,33
33,13	48,05	57,29	53,88	48,64	32,83	54,47	52,25	30,59	28,35
37,25	31,97	50,33	35,50	25,52	28,35	33,50	39,41	49,30	35,81
37,91	33,50	33,35	36,98	33,37	53,31	26,98	32,99	33,01	53,74
32,99	29,48	53,31	36,38	33,13	31,24	53,88	48,80	46,23	30,59
58,80	33,88	31,24	57,29	32,25	30,59	57,29	51,86	46,70	
51,86	57,29	36,80	50,33	33,66	50,51	32,83	48,05	30,59	
38,05	50,33	50,51	35,85	32,99	35,64	28,35	31,97	53,57	
31,97	28,35	39,39	50,81	38,80	34,20	53,31	32,99	48,64	

Додаток И

Результати одноосібного діагностування студентів експериментальних груп (контрольний зріз)

61,80	57,29	87,92	64,47	85,79	47,18	85,33	46,75	62,05	86,49
63,01	67,83	38,48	58,50	88,22	59,62	86,16	47,88	86,37	56,98
85,64	85,85	57,30	54,48	88,05	46,33	58,66	44,47	89,03	65,13
89,20	85,81	59,49	87,05	87,03	89,70	57,77	57,35	87,86	57,29
50,59	87,49	63,22	85,73	45,84	87,20	85,93	60,58	54,90	60,33
67,74	85,59	60,00	53,88	36,66	89,50	36,21	58,63	55,35	74,29
68,64	59,74	63,04	48,12	60,49	87,24	51,43	61,35	61,43	64,08
59,27	52,99	58,41	63,32	58,80	52,56	85,33	55,46	85,38	55,81
53,37	50,52	70,81	67,51	56,86	64,00	43,27	59,06	85,39	81,24
82,69	85,51	67,53	56,33	53,05	50,91	89,88	63,63	85,91	85,59
87,00	88,06	59,60	84,77	84,18	66,36	47,45	55,77	84,34	86,80
85,91	83,83	41,00	84,37	88,50	58,40	41,74	59,13	52,24	
86,74	60,99	80,87	60,63	86,98	51,18	59,48	56,56	85,63	
66,30	63,48	79,38	49,81	53,88	85,12	58,88	53,89	87,36	
54,36	55,11	81,00	49,67	60,63	87,86	63,50	52,50	86,94	
86,80	60,46	74,82	53,22	63,86	87,70	45,87	88,01	88,83	
88,22	57,83	82,99	47,49	62,78	86,34	56,59	40,85	58,80	
87,25	54,27	53,72	59,89	54,85	85,78	61,34	51,62	34,36	
85,73	59,12	54,36	60,53	61,05	53,38	68,05	53,29	86,39	
48,71	79,34	53,05	86,21	65,26	49,81	65,56	47,46	85,47	

Додаток К

Результати одноосібного діагностування студентів контрольних груп (контрольний зріз)

48,05	43,52	53,31	44,53	38,41	36,49	40,46	38,06	47,93	44,78
60,26	47,18	39,70	51,38	26,98	45,56	57,45	47,58	39,36	33,40
43,14	43,10	38,60	43,91	53,88	24,68	48,34	48,54	38,05	38,03
38,70	48,64	47,77	35,46	57,29	28,63	50,89	40,64	54,47	37,88
32,09	36,77	31,51	25,18	50,33	31,88	39,97	37,89	28,50	41,56
48,49	33,87	37,21	36,54	35,85	33,92	36,24	47,42	20,38	44,08
47,14	33,13	45,15	32,61	53,31	45,54	40,82	52,40	50,58	45,42
53,52	29,00	44,35	35,17	31,24	38,50	34,66	45,66	60,14	31,41
46,87	38,91	48,78	37,33	30,59	36,35	36,83	48,63	32,21	33,27
30,19	37,99	42,63	44,50	52,24	23,25	58,80	35,94	39,22	51,93
37,50	58,80	87,35	29,60	50,59	44,90	39,36	29,18	50,50	55,11
34,96	51,86	38,29	36,75	53,57	57,29	48,05	33,60	39,36	37,39
29,49	48,05	45,80	36,15	48,64	32,83	54,47	49,53	36,10	35,39
45,80	31,97	31,34	29,98	61,85	33,27	86,00	42,31	38,02	53,38
37,36	33,50	32,58	31,07	47,21	56,84	26,98	28,78	44,53	61,27
32,76	29,48	53,79	48,34	37,39	31,71	53,88	47,77	51,73	37,62
56,18	33,88	45,41	53,22	34,72	34,23	57,29	77,69	39,83	
44,08	57,29	35,46	39,97	29,74	50,03	32,83	38,48	37,30	
37,42	50,33	39,94	35,85	84,71	38,99	28,35	32,07	39,08	
31,03	28,35	39,32	50,81	43,06	36,53	53,31	45,09	37,87	

Додаток Л

Глосарій (розробка автора)

Вулична соціальна робота – професійна діяльність, спрямована на сприяння окремим особам і соціальним групам у подоланні особистісних і соціальних труднощів шляхом встановлення й підтримки контакту між ними та фахівцями соціальних служб, захисту, корекції і реабілітації на вулиці.

Вуличний соціальний працівник – фахівець із соціальної роботи, який здійснює соціальну, психологічну, правову підтримку і допомогу на вулиці незахищеним верствам населення (пенсіонерам, біженцям, дітям-сиротам та ін.), а також особам, що знаходяться у стані психічної нестабільності, зумовленої об'єктивними (війни, екологічні катастрофи, міжнародні конфлікти, релігійні розбіжності) і суб'єктивними (трагедія в сім'ї, втрата майна) чинниками, з метою налагодження контакту між фахівцями соціальної служби і цільовою групою, потенційно зацікавленою у таких послугах.

Інтерактивна компетенція вуличного соціального працівника – структурна складова його функціональної компетентності, зумовлена необхідністю встановлювати контакти і обмінюватися інформацією з клієнтами вуличної соціальної роботи, колегами, міждисциплінарними групами, владою; діяти за відсутності порозуміння, узгоджувати цілі і завдання, конструктивно вирішувати конфлікти; проводити рекламно-пропагандистську діяльність тощо).

Клієнт вуличної соціальної роботи – особа, яка користується послугами соціальних служб, організацій і установ шляхом взаємодії з вуличним соціальним працівником.

Компетенція успішності – структурна складова його функціональної компетентності, що виявляється в налаштованості соціального працівника на безперервний саморозвиток, аналізі здобутків інших фахівців та застосуванні передового досвіду вітчизняної та зарубіжної соціальної роботи, плануванні свого професійного розвитку та самоконтроль у професійній діяльності).

Продовження додатку Л

Міждисциплінарна компетенція вуличного соціального працівника – структурна складова його функціональної компетентності, що передбачає обізнаність із сучасними теоріями суміжних наук для вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи зокрема, а також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому) компетенції.

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до вуличної соціальної роботи – це цілеспрямований процес формування в них знань, умінь, навичок, особистісних і професійно важливих якостей, необхідних для ефективного виконання функціонально-посадових обов'язків в зоні відповідальності.

Педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи – це сукупність зовнішніх і внутрішніх обставин, упровадження яких в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників забезпечує ефективне формування у них знань, умінь, якостей, необхідних для виконання функцій вуличної соціальної роботи.

Технологічна компетенція вуличного соціального працівника – структурна складова його функціональної компетентності, що передбачає обізнаність із соціальною роботою як професійною діяльністю, сутністю та специфікою вуличної соціальної роботи та її клієнтів, функціями вуличної соціальної роботи; дотримання моральних норм, етики, законодавчої бази соціальної роботи; володіння її технологіями і методами.

Функціональна компетентність майбутнього соціального працівника з вуличної соціальної роботи (функціональна компетентність вуличного соціального працівника) – якісна характеристика, заснована на професійних знаннях, уміннях, навичках, професійно важливих та особистісних якостях фахівця, що відображають поліфункціональність його професійної діяльності і забезпечують ефективне виконання функціонально-посадових обов'язків в зоні відповідальності.

Додаток М

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження Боделан Марини Володимирівни «Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки» зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка

(СКАНОВАНІ КОПІЇ)

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Ministry of Education and Science of Ukraine
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ODESSA NATIONAL POLYTECHNIC UNIVERSITY
пр. Шевченка, 1, м. Одеса-44, 65044 Україна
тел.: +38 048 7223474, факс: +38 0482 344273
Shevchenko av., 1, Odessa-44, 65044 Ukraine
phone: +38 048 7223474, fax: +38 0482 344273
E-mail: opu@opu.ua http://www.opu.ua, Код ЄДРПОУ 02071045

26.03.2018 № 695/138-06
На №

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
М. В. Боделан «Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки» за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Отримання соціальною роботою, що є надзвичайно специфічною та складною, статусу професійної діяльності зумовило організацію у ВНЗ України підготовки фахівців із соціальної роботи. Тому педагогічне дослідження, спрямоване на підвищення ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників до виконання професійних функцій, вважаємо актуальним.

Педагогічний експеримент тривав упродовж 2014-2015, 2015-2016, 2016-2017 навчальних років та відбувався на базі Одеського національного політехнічного університету. В експерименті брали участь викладачі кафедри психології та соціальної роботи і студенти, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота». Експеременталь-но-дослідна робота мала на меті формування у майбутніх соціальних функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи, що забезпечується необхідними для її виконання знаннями та вміннями, а також особистісними та професійно важливими якостями.

В межах експеременталь-но-дослідної роботи було визначено педагогічні умови та апробовано структурно-функціональну модель формування у студентів функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи; побудовано критеріальний апарат та методику діагностування рівнів сформованості досліджуваної компетентності; зібрано емпіричний матеріал, зроблено його кількісний та якісний аналіз.

Діагностування студентів, проведене на констатувальному та прикінцевому етапах експерименту, засвідчило ефективність запровадження у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників дидактичних заходів щодо формування їхньої функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи. Так, кількість студентів із достатнім рівнем досліджуваної компетентності зросла на 42,03%; з середнім рівнем – на 11,04%; з низьким – зменшилася на 62,07%. Традиційна професійна підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи не дала таких позитивних результатів щодо формування досліджуваної компетентності.

Актуальність проведеного М. В. Боделан дослідження, його наукова новизна і практична значущість, а також безпосередня зацікавленість викладацького складу та студентів, – дають підстави для запровадження результатів дослідження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців із соціальної роботи.

Проректор з науково-педагогічної
та виховної роботи С. А. Нестеренко

Вик Ковальська Т.О.
705-84-28

Продовження додатку М

01866

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80
ел. пошта: coffice@lpnu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

26.03.2018 № 67-01-567

на №_____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
М. В. Боделан «Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки» за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Видана М.В.Боделан в тому, що результати дисертаційного дослідження «Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки» знайшли застосування у виконанні теми науково-дослідної роботи Національного університету «Львівська політехніка»: «Соціогуманітарний вибір регулювання проблем сучасного українського суспільства» (номер державної реєстрації 112U007338, затверджена в 2012 році), яку виконує кафедра соціології та соціальної роботи. Складність соціальної роботи, пов'язана з чисельністю категорій клієнтів, а також функцій, що їх виконують соціальні працівники, зумовлює потребу цілеспрямованого формування в них функціональної компетентності в цілому і з вуличної соціальної роботи, зокрема.

М.В.Боделан теоретично обґрунтувала впровадження тем, пов'язаних з вуличною соціальною роботою в навчальному курсі «Соціальна робота з групами і громадами» для студентів рівня «бакалавр» освітньої програми «Соціальна робота» Національного університету «Львівська політехніка». Педагогічний експеримент, спрямований на формування в майбутніх соціальних працівників функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи, передбачав реалізацію запропонованих дисертанткою педагогічних умов: фасілітаційний супровід професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи; організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції; набуття практичного досвіду вуличної соціальної роботи; мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах.

Видавництво Львівської політехніки. Наклад 5000. Зам. 171183. 2017.

Продовження додатку М

Поза тим, результати дослідження здобувача було використано у навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка», зокрема, у викладанні дисципліни «Методика викладання соціальної роботи».

Розроблений дисертанткою критеріальний апарат та методика діагностування рівнів функціональної компетентності майбутніх соціальних з вуличної соціальної роботи дозволили отримати емпіричні дані, що вказують на ефективність запропонованих дисертанткою педагогічних умов.

Вищезазначене дозволяє констатувати, що результати дослідження М. В. Боделан мають наукову новизну і безумовну практичну значущість. Тому вважаємо доцільним подальше впровадження наукових здобутків дисертантки у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Проректор з
науково-педагогічної роботи, д.ф.н. О.Р. Давидчак

Продовження додатку М

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

58002, м.Чернівці, вул. М.Коцюбинського, 2, тел. (0372) 584810, 584811, факс (0372) 552914, e-mail: rector@chnu.edu.ua

26.03.2018 № 17/16-877

На №_____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
М. В. Боделан «Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки»
за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Складність соціальної роботи як професійної діяльності, численність функцій, що їх виконують соціальні працівники, ставлять підвищені вимоги до спеціальних знань, умінь, навичок, особистісних і професійно-важливих якостей таких фахівців, а також до їх професійної підготовки у ВНЗ в цілому. Тому в 2014-2017 рр. в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича був реалізований педагогічний експеримент з формування у студентів спеціальності «Соціальна робота» функціональної компетентності з вуличної соціальної роботи. Формування досліджуваної компетентності здійснювалося в межах вивчення факультативного спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика» і відбувалося за такими взаємопов'язаними етапами, як: теоретико-методологічний, теоретико-практичний, професійно-комунікативний і функціональний. Для проведення занять зі спецкурсу використовувалися мотиваційні і тренінгові вправи, ділові ігри, Case-stady та інші активні методи навчання.

Діагностування рівнів функціональної компетентності студентів з вуличної роботи здійснювалося за допомогою розробленої автором експериментальної методики. Результати діагностування засвідчили суттєві позитивні зрушення у формуванні досліджуваної компетентності, адже кількість студентів з її достатнім рівнем зросла на 41,2%, з середнім рівнем – на 10,8%. Актуальність, наукова новизна, теоретична і насамперед практична цінність проведеного М. В. Боделан дослідження дають підстави для подальшого використання його результатів в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, а також для підвищення кваліфікації працівників соціальних служб.

Довідку про впровадження результатів дисертаційної роботи М. В. Боделан схвалено на засіданні кафедри педагогіки та соціальної роботи (протокол № 8 від 19 березня 2018 р.).

Перший проректор ***Петришин Р.І.***

Федірчик Т.Д.
059351468

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
вул. Нікольська, 24, м. Миколаїв, 54030, тел.: (0512) 37-88-38, факс: (0512) 37-88-15
E-mail: office@mdu.edu.ua Web: www.mdu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125444

28.03.2018 №01-12/25/346 На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор із науково-педагогічної роботи
_____ А. Л. Ситченко
«__» _____ 20__ р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження М. В. Боделан «Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки» за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Сучасна соціальна робота є багатогранною професійною діяльністю, складність якої зумовлена розмаїттям функцій, які має виконувати соціальний працівник; численністю категорій клієнтів соціальної роботи та широким колом їх проблем. Тому професійна підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи у ВНЗ має бути спрямована на забезпечення їх функціональної компетентності, що є запорукою ефективності їх професійної діяльності.

Зважаючи на висловлене, в Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського в 2016-2017 рр. запроваджувалися результати педагогічного дослідження М. В. Боделан, спрямованого на формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників із вуличної соціальної роботи. В межах факультативного спецкурсу «Вулична соціальна робота: теорія та практика» студенти були ознайомлені з сутністю та специфікою такої роботи, професійним портретом вуличного соціального працівника, здобули навички взаємодії з потенційними клієнтами вуличної соціальної роботи. Завдяки застосуванню сучасних методів навчання, серед

яких мотиваційні та тренінгові вправи, ділові ігри, Case-stady студенти виявили зацікавленість спецкурсом та брали активну участь у ньому.

Сучасність та актуальність проведеного М. В. Боделан дисертаційного дослідження, його безперечна теоретична новизна та практична значущість дозволяють рекомендувати запровадження його результатів у професійну підготовку майбутніх соціальних працівників, а також для підвищення кваліфікації працівників соціальних служб.

Результати дисертаційного дослідження М. В. Боделан обговорено та затверджено на засіданні вченої ради факультету педагогіки та психології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (протокол № 8 від 21.03.2018 р.).

Декан факультету педагогіки та психології О. А. Кузнецова

Класичний
Приватний
Університет

Україна, 69002
м. Запоріжжя,
Жуковського, 70 "Б"

тел. (061) 764-57-15
(0612) 63-99-73
факс (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

Classic
Private
University

70 "B", Zhukovskogo st.,
69002 Zaporizhja,
UKRAINE

tel. (061) 764-57-15
(0612) 63-99-73
fax (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

№ 418 "03 04 2018 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження М. В. Боделан «Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки» за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Сьогодення вимагає підвищеної уваги до якості підготовки майбутніх соціальних працівників, адже від рівня їхньої кваліфікації залежить життя і здоров'я людей, які потребують підтримки та соціальної допомоги. Тому не викликає сумніву актуальність і доцільність наукових здобутків М. В. Боделан, які впроваджувались у навчально-виховний процес Класичного приватного університету впродовж 2016-2017 рр.

В процесі професійної підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота» на факультативних засадах проводився спецкурс «Вулична соціальна робота: теорія та практика», що дозволив забезпечити фасілітаційний супровід професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи; її організацію на засадах інтеракції; набуття студентами практичного досвіду вуличної соціальної роботи, а також мотивування студентів до здійснення вуличної соціальної роботи на етичних засадах. Використання розроблених дисертанткою мотиваційних і тренінгових вправ, вправ на взаємодію і комунікацію студентів в межах виконання певних ролей, ділових ігор, Case-stady, – сприяло формуванню функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи.

Актуальність, теоретична новизна і практична значущість проведеного дослідження дозволяють рекомендувати застосування наукових здобутків М. В. Боделан у професійній підготовці соціальних працівників, соціальних педагогів та інших фахівців, які працюють в соціальних установах.

Результати дисертаційного дослідження М. В. Боделан обговорено на засіданні кафедри соціології і соціальної роботи Класичного приватного університету (протокол № 7 від 28 березня 2018 р.).

Завідувач кафедри соціології та соціальної роботи, доктор соціологічних наук, професор Катаєв С.Л.

Перший проректор Класичного приватного університету з науково-педагогічної та наукової роботи Покатаєва О.В.

Додаток Н

Список публікацій здобувача

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації

1. Боделан М. В. Вулична соціальна робота: сутність і специфіка. *Наука і освіта.* Одеса, 2016. Вип. 1. С. 28–31.

2. Боделан М. В. Вуличний соціальний працівник: професійні функції. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Миколаїв, 2016. № 3 (54). С. 19–23.

3. Боделан М. В. Компетентнісний підхід у професійній підготовці соціальних працівників до роботи на вулиці. *Збірник наукових праць «Педагогічний альманах».* Херсон: КВНЗ »Херсонська академія неперервної освіти», 2016. № 31. С. 239–243.

4. Боделан М. В. Функціональна компетентність соціального працівника щодо вуличної соціальної. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. IV (48). Issue: 102. 2016. P. 11–13.

5. Боделан М. В. Критеріальний апарат з діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні : теорія і практика*. Київ: ВГО «ЛСПУ», 2017. Вип. 1–2. С. 39–46.

6. Боделан М. В. Структурно-функціональна модель формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць*. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 54 (107). – С. 81–86.

7. Боделан М. В., Корнещук В. В. Педагогічні умови формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної роботи. *Science and Education.* 2018. Issue 2. С. 5–10.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Боделан М. В. Особенности социальной уличной работы на примере германской организации «Трап». *Актуальні дослідження в соціальній сфері:*

матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 трав. 2014 р.). Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2014. С. 92–94.

9. Боделан М. В. Професійний портрет сучасного вуличного соціального працівника. *Актуальні дослідження в соціальній сфері:* матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 25 трав. 2015 р.); Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2015. С. 91–93.

10. Боделан М. В. Специфика клиентов социальной работы. *Актуальні дослідження в соціальній сфері:* матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 лист. 2015 р.). Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2015. С. 60–63.

11. Боделан М. В. Соціальні послуги в аспекті вуличної соціальної роботи. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті:* матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Ченстахова–Ужгород–Дрогобич, 24-25 бер. 2016 р.). Ченстахова–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 187–189.

12. Боделан М. В. Вуличний соціальний працівник: професійні вимоги. *Соціальна робота та соціальне забезпечення в структурі соціальної політики України:* матеріали відео-конф. (Чернівці, 21–22 квіт. 2016 р.). Чернівці: ЧНУ імені Юрія Федьковича, 2016. С. 244–246.

13. Боделан М. В. Функціональний підхід до визначення феномена компетентності вуличного соціального працівника. *Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології та соціальної роботи:* матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів; (Маріуполь, 27 квіт. 2016 р.). Маріуполь: ДонДУУ, 2016. С. 32–35.

14. Боделан М. В. Обзор деятельности Международной организации уличных социальных работников. *Актуальні дослідження в соціальній сфері:* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 16 трав. 2016 р.). Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2016. С. 48–49.

15. Боделан М. В. Базові принципи вуличної соціальної роботи. *Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної*

підготовки фахівців: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 16 вер. 2016 р.). Ужгород: УжНУ, 2016. С. 32–33.

16. Боделан М. В., Корнещук В. В. Організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції. *Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 26 – 28 жовт. 2016 р.). Чернівці: ЧНУ імені Юрія Федьковича, 2017. С. 176–178.

17. Боделан М. В. Социальная анимация как форма уличной социальной работы в микрорайоне. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали IIX Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 лист. 2016 р.). Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2016. С. 132–134.

18. Боделан М. В. Особливості вуличної соціальної роботи в мікрорайоні. *Соціальна робота: виклики сьогодення:* матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 29-30 лист. 2016 р.). Тернопіль: Вектор, 2016. С. 14–15.

19. Боделан М. В. Особенности социально-педагогической деятельности уличного социального работника. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 трав. 2017 р.). Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2017. С. 164–167.

Додаток О

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Боделан Марини Володимирівни

«Формування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників з вуличної соціальної роботи в процесі професійної підготовки» зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка

Масові науково-практичні заходи міжнародного рівня:

1. *Актуальні дослідження в соціальній сфері. (*Четверта міжнар. наук.-практ. конф.). (Одеса, 15 трав. 2014 р.). Форма участі – дистанційна; публікація тез «Особенности социальной уличной работы на примере германской организации «Трап»» у збірнику матеріалів конференції.

2. *Актуальні дослідження в соціальній сфері.* (П’ята між нар. наук.-практ. конф.). (Одеса, 25 трав. 2015 р.). Форма участі – дистанційна; публікація тез «Особливості вуличної соціальної роботи в мікрорайоні» у збірнику матеріалів конференції.

3. *Актуальні дослідження в соціальній сфері.* (Шоста міжнар. наук.-практ. конф.). (Одеса, 17 лист. 2015 р.). Форма участі – дистанційна; публікація тез «Специфика клиентов социальной работы» у збірнику матеріалів конференції.

4. *Актуальні дослідження в соціальній сфері.* (Сьома міжнар. наук.-практ. конф.). (Одеса, 16 трав. 2016 р.). Форма участі – дистанційна; публікація тез «Обзор деятельности Международной организации уличных социальных работников» у збірнику матеріалів конференції.

5. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті.* (П’ята міжнар. наук.-практ. конф.). (Ченстахова–Ужгород–Дрогобич, 24-25 бер. 2016 р.). Форма участі – дистанційна; публікація тез «Соціальні послуги в аспекті вуличної соціальної роботи» у збірнику матеріалів конференції.

6. *Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців. (*Міжнар. наук.-практ. конф.). (Ужгород, 16 вер. 2016 р.). Форма участі – дистанційна; публікація тез «Базові принципи вуличної соціальної роботи» у збірнику матеріалів конференції.

7. *Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи*. (Між нар. наук.-практ. конф.). (Чернівці, 26-28 жовт. 2016 р.). Форма участі – дистанційна; публікація тез «Організація професійної підготовки студентів до вуличної соціальної роботи на засадах інтеракції» у збірнику матеріалів конференції.

8. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*. (Восьма міжнар. наук.-практ. конф.). (Одеса, 17 лист. 2016 р.). Форма участі – дистанційна; публікація тез «Социальная анимация как форма уличной социальной работы в микрорайоне» у збірнику матеріалів конференції.

9. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*. (Дев'ята між нар. наук.-практ. конф.). (Одеса, 17 трав. 2017 р.). Форма участі – дистанційна; публікація тез «Особенности социально-педагогической деятельности уличного социального работника» у збірнику матеріалів конференції.

Масові науково-практичні заходи всеукраїнського рівня:

1. *Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології та соціальної роботи.* (IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів). (Україна, м. Маріуполь, 27 квіт. 2016 р.). Форма участі – дистанційна; публікація тез «Функціональний підхід до визначення феномена компетентності вуличного соціального працівника» у збірнику матеріалів конференції.

2. *Соціальна робота: виклики сьогодення*. (V всеукр. наук.-практ. конф.). (Україна, м. Тернопіль, 29-30 лист. 2016 р.). Форма участі – дистанційна; публікація тез «Особливості вуличної соціальної роботи в мікрорайоні» у збірнику матеріалів конференції.